

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО
НДІ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА
ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

УКРАЇНА І ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: ШЛЯХ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ

**Збірник наукових статей за матеріалами
І науково-практичної конференції
з європейського права**

(м. Харків, 24 квітня 2018 р.)

Харків
2018

Редакційна колегія:

А. П. Гетьман – проректор з наукової роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;

І. В. Яковюк – завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор;

І. В. Самощенко – декан міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент;

О. Я. Трагнюк – доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент

Матеріали друкуються в авторській редакції

Україна і Європейський Союз: шлях до сталого розвитку: зб. наук. У-45 статей за матеріалами І-ї наук. практ. конф. з європ. права, м. Харків, 24 квітн. 2018 р. / редкол.: А. П. Гетьман, І. В. Яковюк та ін. – Харків, 2018. – 450 с.

ISBN 978-617-7450-02-2

У збірнику подається стислий виклад доповідей і повідомлень науковців, викладачів та студентів освітніх закладів на науково-практичній конференції «Україна і європейський Союз: шлях до сталого розвитку», яка була організована і проведена Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого і НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України з нагоди XII Всеукраїнського фестивалю науки.

Для науковців, аспірантів, студентів, тих, хто цікавиться проблемами європейської інтеграції.

УДК 341(477)+(4-672 ЄС)

- © Колектив авторів
- © Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2018
- © НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування, 2018

ISBN 978-617-7450-02-2

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ В АСПЕКТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Інтеграція України в сучасний Європейський правовий простір вимагає приділення істотної уваги проблемі приведення національних правозахисних інституцій у відповідність до загальновизнаних міжнародних стандартів. Не випадково однією з головних вимог на шляху України до євроінтеграції було і залишається проведення системних реформ в судовій системі, забезпечення реальної незалежності судової влади. Адже, як обґрунтовано зазначають дослідники, «жодна демократія, так само як і будь-який інший державний устрій не зможе існувати без незалежності суду. Засоби захисту таких фундаментальних цінностей як верховенство права, рівність, справедливість, тощо будуть неефективними без незалежності суду» [1, с. 25]. Принцип незалежності і неупередженості суду має визначальне значення для сучасної демократичної, правової держави з огляду на його закріплення майже всіма найважливішими міжнародно-правовими документами: ст. 19 Загальної декларації прав людини 1948 р., ст. 16 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р., ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. І хоча цей принцип Конституцією України прямо не закріплено, за загальним визнанням він безперечно належить і до засадничих ідей вітчизняного конституційно-правового регулювання.

Забезпечення дійсної незалежності судової влади потребує функціонування в державно-організованому суспільстві цілісної системи правових, організаційних, матеріально-фінансових, соціокультурних та інших форм і засобів, які в своїй сукупності створять належні умови для її ефективної діяльності, унеможливлять вплив з боку будь-яких суб'єктів на процес судового розгляду та вирішення правових спорів, гарантуватимуть загальнообов'язковість та своєчасність виконання судових рішень. Саме тому забезпечення справедливого і доступного судочинства, дотримання міжнародних стандартів незалежності суддів віднесено до засад державної політики України у сфері розбудови державності [2], а реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інсти-

¹ Кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

тутів задля практичної реалізації принципів верховенства права і забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд справ незалежним та неупередженим судом задля забезпечення функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного і справедливого суду, а також європейській системі цінностей та стандартів захисту прав людини, є одним із завдань Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [3].

Важливість забезпечення суспільного авторитету та реальної незалежності судової влади України, приведення практики її функціонування у відповідність до європейських стандартів обумовлена й тим, що на сьогодні суд обґрунтовано вважається найефективнішим правовим засобом гарантування соціальної свободи, прав і свобод людини, верховенства права та низки інших найвагоміших політико-правових ідей як сучасного конституціоналізму загалом, так і вітчизняного конституційно-правового регулювання зокрема. А з огляду на фундаментальне значення системи конституційних цінностей і для кожної людини, і для українського суспільства в цілому, їх належний захист незалежним, неупередженим судом набуває особливої актуальності.

Утвердження в повсякденне життя реальної незалежності судової влади, як і будь-якої іншої визначальної ідеї сучасного конституційно-правового регулювання, потребує системних цілеспрямованих зусиль з боку всіх публічно-владних інституцій та громадянського суспільства, функціонування ефективного конституційно-правового механізму, під яким зазвичай розуміють систему нормативних та інституційних форм та засобів, які в своїй сукупності гарантують належну реалізацію відповідних конституційно-правових ідей. У зв'язку з цим слід зазначити, що створена на сьогодні в Україні нормативна основа конституційно-правового механізму гарантування незалежності судової влади України загалом є достатньою для його ефективного функціонування. Зокрема, ухвалено Закони України «Про судоустрій і статус суддів», «Про судову експертизу», «Про виконавче провадження», оновлено процесуальні кодекси. Саме утвердження в діяльності судів принципів незалежності та неупередженості було однією з цілей ухвалення Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні». Як вже зазначалося, принцип незалежності суду також закріплено засадничими міжнародними документами з прав людини, які ратифіковано Україною, а отже з огляду на ст. 9 Конституції України вони є частиною національного законодавства

України. Окрім того, положення про незалежність судової влади також міститься в положеннях Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» і в Національній стратегії у сфері прав людини [4].

Проте, окрім детальної правової регламентації забезпечення незалежності суду потребує злагоджених рішень та дій цілої системи органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства, систематична діяльність яких дозволяють привести повсякденні реалії сучасного суспільного життя України у відповідність до вказаних нормативних приписів. І таку інституційну систему на сьогодні також створено. Насамперед, це Вища рада правосуддя, Державна судова адміністрація, Вища кваліфікаційна комісія суддів, Громадська рада доброчесності, З'їзд суддів, та вищий орган суддівського самоврядування, якою є Рада суддів України. Таким чином, створена в Україні інституційна система є достатньою для ефективного функціонування конституційно-правового механізму забезпечення незалежності судової влади України.

Однак, як свідчать результати соціологічних досліджень, рівень оцінки громадянами незалежності судової влади залишається вкрай низьким. Так, за даними опитувань, проведених соціологічною службою Центру Разумкова спільно з проектом Ради Європи «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні» та за підтримки Ради суддів України, не вважають суди в Україні самостійними, а суддів – незалежними 78,1% населення в цілому і 52,7% тих, хто має досвід спілкування з судами. Про свою недовіру до судів (судової системи в цілому) повідомили 80,9% респондентів, а про довіру – 9,3% [5]. Тобто, незважаючи на наявність якісної нормативної основи та розгалуженої системи державних і недержавних інституцій, які мають забезпечувати незалежність та ефективність судової влади, суспільна оцінка свідчить про суттєві проблеми системного характеру в цій сфері. Тому для нашого дослідження важливо також проаналізувати головні перешкоди на шляху забезпечення дійсної незалежності судової влади.

На наш погляд, всі зовнішні чинники, спрямовані на підняття авторитету судової влади та забезпечення її незалежності, досить часто натикаються на суттєву внутрішню перепону – морально-психологічну неготовність багатьох суддів працювати в нових реаліях. І однією з причин такої ситуації є недостатній рівень політико-правової культури частини суддівського корпусу, відсутність моральної готовності, а досить часто – і бажання протистояти викликам і спокусам, які неминуче

супроводжують повсякденну діяльність судді. Як наслідок, в масовій суспільній свідомості судова влада України все ще далеко не завжди сприймається як дійсно незалежна система владних інституцій, уповноважена на остаточне розв'язання всіх юридичних спорів та конфліктів. Поза всяким сумнівом правова культура конкретного судді та суддівського корпусу в цілому іманентно взаємопов'язана з рівнем правової культури суспільства загалом, чітко корелює з нею, оскільки судді живуть не в ізольованому середовищі, а в соціумі, є учасниками всіх його соціальних трансакцій, і як й будь-які інші громадяни, реалізують свої права і свободи, виконують обов'язки, отримують послуги, купують товари тощо. Відповідно, поширеність в сучасному українському суспільстві таких негативних явищ, як бідність, яка неминуче породжує соціальну нерівність й зневіру в справедливості, корупція, яка призводить до деформації як повсякденної, так і професійної правничої свідомості, правовий нігілізм, який має наслідком зниження ціннісного значення та регулюючого потенціалу права, істотно впливає і на правову культуру судді.

Окремо слід вказати й на таку негативну тенденцію сучасного правозастосування, яка також досить чітко корелює з рівнем правової культури, як зловживання правом, у тому числі – в судочинстві. Мова йде про випадки, коли правові приписи використовуються всупереч їх соціальному призначенню, фактично для досягнення протиправної мети – для придання зовнішньої легітимності незаконним діям чи рішенням, рейдерського захоплення власності, уникнення виконання обов'язків тощо. В результаті, як свідчить практика, зміст конкретних судових рішень, численні повідомлення ЗМІ, судді стають майже невід'ємними фігурантами гучних корупційних скандалів, а рівень довіри до суду, до справедливості і неупередженості судових рішень, до судової влади України загалом залишається вкрай низьким. І, як наслідок, в суспільстві виникають обґрунтовані сумніви в дійсній незалежності й неупередженості судової влади, в її ефективності.

Серед інших проблем практичної реалізації конституційного принципу незалежності судової влади, слід назвати такі: а) частина суддів свідомо чи підсвідомо все ще продовжує асоціювати себе з державною владою, вважати себе її складовою частиною, що неминуче впливає й на зміст їх судових рішень, особливо в спорах, котрі зачіпають державні інтереси, психологічно взаємопов'язаними з якими відчують

себе ті, хто має неупереджено й безсторонньо відправляти правосуддя; б) далеко непоодиноким є спроби представників інших гілок державної влади (насамперед – виконавчої) та окремих політичних сил втручатися в діяльність судів, впливати на зміст судових рішень, в тому числі – через процедури призначення суддів та ініціювання притягнення їх до відповідальності; в) відсутність дієвого механізму забезпечення своєчасного і якісного виконання судових рішень, що нівелює суспільне сприйняття суду, як ефективного елементу загального правозахисного механізму; г) в суспільстві періодично ініціюються громадські дискусії щодо непропорційності та надмірності конституційно-правових гарантій діяльності суддів (насамперед – їх матеріального забезпечення та недоторканності). Безсумнівно, що ці фактори чинять істотний негативний вплив на морально-психологічну атмосферу в суддівському середовищі, не сприяють незалежності й неупередженості судової влади загалом.

Втілення в загальну суспільну свідомість та в повсякденну практику правозастосування базової конституційної ідеї щодо незалежності судової влади України, істотно залежить від її чіткого усвідомлення кожним суддею, від рівня правової культури всього суддівського корпусу, від змісту кожного судового рішення, яке має бути максимально неупередженим і підпорядковуватися виключно Конституції і законам України. Підґрунтям цьому може, зокрема, стати: а) підвищення рівня освітньо-кваліфікаційних вимог до кандидатів на посаду судді; б) проведення спеціальних семінарів-тренінгів для діючих суддів; в) гостре реагування громадськості на факти намагання втручатися в діяльність суддів з боку представників законодавчої та виконавчої влади; г) неминучість покарання за втручання в діяльність суддів, чи протиправний вплив на них незалежно від статусу суб'єкта такого втручання.

Таким чином викладене дозволяє зробити висновок, що під конституційно-правовим механізмом забезпечення незалежності судової влади слід розуміти систему нормативних, інституційних та організаційних форм та засобів, які своїй сукупності забезпечують авторитет суду в суспільстві і державі, як універсальної інституції що гарантує неупереджене, а отже – справедливе вирішення будь-яких правових спорів, відсутність будь-якого зовнішнього впливу на вироблення і ухвалення судових рішень, сприйняття їх як загальнообов'язкових та своєчасне і повне виконання.

Література:

1. Штефан Гасс Деякі спостереження щодо незалежності суду, як вона презентована у міжнародних документах та досвіді // Вісник Центру суддівських студій. – № 10 . – 2007. – С.25–32.
2. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 року № 2411-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 40. – Ст.527.
3. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 // Офіц. вісн. України. – 2015. – № 4. – Ст. 67. – С. 8.
4. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від серпня 2015 року № 501/2015 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 69. – Ст. 2257
5. Звіт за результатами соціологічного дослідження «Ставлення громадян України до судової системи». – Київ, 2017: Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова; Рада суддів України; Проект Ради Європи «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні» // Електронний ресурс: режим доступу: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/final-report-survey-e07f150174.pdf>

К. Б. Гуліда¹

РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУ ООН В ГАЛУЗІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА СТАЛОГО ВИКОРИСТАННЯ БІОЛОГІЧНОГО РІЗНОМАНІТТЯ НА РІВНІ ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Протягом багатьох років Європейський Союз (ЄС) здійснює власну політику в галузі навколишнього середовища. За цей період організацією були проведені значні за масштабом заходи природоохоронного характеру, створена правова база для регулювання і координації екологічної діяльності держав-членів, розроблені і впроваджені нові підходи до захисту і поліпшення якості навколишнього середовища. Не викликає сумнівів те, що сьогодні ЄС є одним з лідерів в природоохоронному співробітництві на європейському континенті, при тому, що екологічна політика і діяльність

¹ Аспірант кафедри міжнародного права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ЄС нерозривно пов'язані з глобальними заходами, зокрема проведеними під егідою ООН, у сфері захисту навколишнього середовища.

У цьому контексті слід згадати про один з основних актів ООН в цій області – Конвенцію про біологічне різноманіття 1992 р., яка представляє собою міжнародний договір, дві основні цілі якого полягають у збереженні біологічного різноманіття та спільному отриманні на справедливій і рівній основі вигод, пов'язаних з використанням генетичних ресурсів. Її завданням є стимуляція діяльності, що веде до створення сталого майбутнього.

У 2010 р. сторони Конвенції про біологічне різноманіття прийняли стратегічний план в галузі збереження та сталого використання біологічного різноманіття на 2011–2020 рр., який представляє собою систему, в рамках якої всі країни і суб'єкти діяльності вживають заходів щодо збереження біологічного різноманіття.

У зв'язку з цим, для реалізації завдань стратегічного плану в межах ЄС робиться спеціальний акцент на необхідність оновлення відповідного права організації, а також імплементації та забезпечення силою ефективною реалізації екологічного законодавства ЄС.

Таким чином, реалізація стратегічного плану передбачає на рівні ЄС наступні кроки:

- вдосконалення заходів щодо підвищення поваги до екологічних правил ЄС і припинення порушень екологічного законодавства;
- сприяння вдосконаленню процедур реалізації, інспекції, моніторингу екологічного законодавства в державах-членах;
- систематичні перевірки застосування екологічного законодавства в державах-членах;
- обмін інформацією про найкращу практику в імплементації законодавства ЄС, використовуючи Європейську мережу по імплементації навколишнього середовища.

Варто зазначити, що захист навколишнього середовища є одним з пріоритетів ЄС, і на даному етапі можна говорити про значні позитивні зміни в законодавстві Європейського Союзу, в умовах реалізації стратегічного плану в галузі збереження та сталого використання біологічного різноманіття на 2011–2020 рр.

Науковий керівник: Комарова Т. В., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

COOPERATION OF EU MEMBER-STATES IN THE FIELD OF SECURITY AND DEFENCE ON THE CURRENT STAGE

At the present stage, taking into account military and political instability, the violation of foreign territorial supremacy and independence of individual states of the world, the issue of enhancing the national security, strengthening of defensive potential and establishing effective cooperation in this area is a key objective for the EU member states as well as Ukraine. Maintenance of peace, their values and the welfare of their peoples is defined as an underlying purpose of the European Union (art. 3.1 of the Treaty on European Union 1992 (hereinafter TEU)) [1].

On June 28, 2016, the EU Global Strategy «A Shared Vision, a Joint Action: A Stronger Europe» was presented [2] – a political document of the European Council, which emphasized the need to strengthen the EU due to the external threats and increasing instability in the region. Defense, antiterrorism protection, cybersecurity, electric power industry and strategic communications are determined as the main security priorities. For this purpose, the need for synchronization and mutual adaptation of national defense planning cycles; use of EU funds to support defense research, technologies and multinational cooperation; widespread use of the capability of the European Defense Agency; development of the European defense industry has been highlighted.

The EU Common Security and Defense Policy is one of the most important areas of its activities within the framework of the Common European Union's Foreign and Security Policy. It represents a complex of unified legal and policy tools for Member States and provides for specific rules and procedures governing the states within the EU (art. 24, 42–46 TEU). Building collaboration in the field of security and defense provides the Union with operational capability based on civil and military means of member states that can be used outside the Union to support peace, prevent conflicts and enhance international

¹ Начальник кафедри військового управління та права військово-юридичного факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

² Начальник військово-юридичного факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

security in accordance with the principles of the UN Charter of 1945. One of the ambitious goals of the Common EU Security and Defense Policy is the gradual development of a common defense policy that will lead to the common defense of the member states. In this respect due to art. 42.2 TEU such comprehensive integration is possible only with the unanimous consent of the member states at European Council level.

With the aim of strengthening cooperation of the EU member states due to art. 42.6 and 46 TEU Permanent Structured Cooperation (PESCO) has been provided as a form of voluntary integration of Member States that are motivated to take on additional liabilities in the security and defense matters. In particular art. 42.6 TEU has determined that participation in PESCO may be taken by Member States whose military capability meets the highest criteria and who have agreed to make commitments to cooperate more closely in this area. Unlike other forms of cooperation between EU Member States in the field of security and defense, PESCO commitments have legally binding nature and are established with the unanimous consent of all States, which are participating in it. Art. 46 TEU stipulates that any Member State may both accede to the specified forms of cooperation and refuse to participate in it, as notified to the EU Council. PESCO decisions oblige only states, which are participating in it and are not the EU acquis, which should be accepted by States candidates for entering into Union (art. 20.4 TEU).

By legal nature PESCO is a form of enhanced EU cooperation (art. 20 TEU), based on the concept of multi-speed integration. It allows to provide a higher or lower degree of integration within one integration union. The diversity of conditions for integration and the difference in the levels of economic, political, legal and cultural development of member states encourages the use of variable rates, tools and methods of legal regulation of integration processes [3, c. 307].

Protocol No. 10 to the EU's founding treaties regulates the general framework for such cooperation. In particular, art. 1 provides that PESCO is open to any Member State which enters into commitments to enhance their defense capabilities more intensively by expanding its national contributions and participating, if necessary, in multinational forces, in major European equipment programs and in the European Defense Agency activities and had the opportunity, not later than by 2010, to provide, either at the national level or as a part of a multinational armed services groups, special tactical armor units for the planned missions, structured at the tactical level as a fighting

group, support elements, including transport and logistic activities, capable of performing the tasks specified in art. 43 TEU, for a period of 5 to 30 days, in particular in response to requests from the United Nations, which may last for 30 days at an early stage and may be extended to at least 120 days.

Art. 2 of Protocol No. 10 also provides for the general obligations of PESCO member states: 1) to cooperate with a view to achieving the adopted targets concerning the level of investment expenditure for military equipment and to regularly review these objectives in view of the security conditions and the international obligations of the Union; 2) to bring their defense systems in line with each other as much as possible, in particular by harmonizing the determination of their military requirements through the pooling and, where possible, the specialization of their defensive means and capabilities, and by encouraging cooperation in the field of military exercises and logistics; 3) to take clear measures to enhance the availability, interoperability, flexibility and ability to deploy of its armed forces, in particular by establishing common objectives concerning a commitment to armed forces direction, including possible revision of their national decision-making procedures; 4) to cooperate with a view to implementing the necessary measures to remedy the shortcomings, in particular through multinational approaches, without prejudice to the commitments made within the framework of NATO identified under the «Capability Development Mechanism»; 5) to participate in the development of the major common or European equipment programs within the framework of the European Defense Agency.

A practical step towards the development of PESCO was signing by 23 EU Member States the EU Report on Permanent Structured Cooperation on Security and Defense on November 13, 2017, which was approved by the EU Council on December 11, 2017. Currently 25 of the 28 Member States have supported this initiative (with the exception of the United Kingdom, Denmark and Malta) [4].

The Annex to the EU Council Decision on Permanent Structured Cooperation dated 08.12.2017 [5] states the 20 major commitments of PESCO participants. These commitments include a constant increasing defense spending from the state budget; increasing the share of defense research and technology expenditures to 2% of total defense spending; to contribute actively in the European Defense Fund; enhance efforts in the field of cyber defense cooperation, in particular regarding the exchange of information, training and

operational support; creation of joint strategic organizations and EU fighting groups necessary for the operational and effective implementation of security and defense tasks; active involvement in EU operations within the framework of the Common Foreign and Security Policy (f.ex. EUFOR); involvement in training programs of the EU in order to improve the skills of national personnel; standardization of transboundary military transport of the Member States to facilitate the rapid deployment of military equipment and personnel; ensure the interoperability of its armed forces, while complying with NATO standards; participate in at least one PESCO project that develops or provides opportunities identified as strategically important for Member States, etc.

With regard to the last commitment in the Special Declaration [6], Member States have agreed on 17 initial projects which must be implemented to carry out PESCO tasks, including: European Medical Command, European Software (ESSOR); a network of logistic hubs in Europe and support for operations; military mobility; Center for the Competence of the European Union's Training Missions (EU TMCC); European Training Certification Center for European Army; energy operating management; detailed military aid package for the disaster relief operation; marine (semi) autonomous systems for mine actions (MAS MCM); Port and Maritime Surveillance and Protection (HARMSPRO); modernization of maritime surveillance; a platform for the exchange of information on the rehabilitation of cyber-threats and incidents; Cyber Immediate Reaction Forces and Mutual Cybersecurity Assistance; strategic command and control system for EU missions and operations; IFV / amphibious assault vehicle / light armored vehicle; remote fire support (EuroArtillery); Operational Center «Operational Capability».

In accordance with art. 4 of the EU Council Decision on Permanent Structured Cooperation dated 08.12.2017 [5] PESCO management is carried out on two levels. Governance at the first level is carried out by the EU Council responsible for overall policy and decision-making management that defines global priorities in this area, evaluates the implementation of the commitments of Member States. Only PESCO members are entitled to vote, decisions are taken unanimously (with exception of decisions on the suspension of membership and the admission of new members, which are adopted by a qualified majority). Management at the second level relates directly to PESCO projects. The management of each individual project is carried out by those Member States only which take part in them. It provides for consultation with the EU High Representative for Foreign Affairs and Security

Policy and the EU Military Committee, as well as reporting to the EU Council on the implementation of relevant projects.

As of today, the last most important practical step towards PESCO was the adoption by the EU Council of 06.03.2018 of the Recommendation on a Roadmap for the Implementation of the Program of Military-Strategic Cooperation of the EU Member States [7], as well as approval of the above-mentioned 17 projects. The PESCO «Roadmap» defines a strategic direction for structuring further work in the implementation and management of the program, including projects and defining steps to fulfill commitments. This document establishes a schedule for reviewing and evaluating the implementation of national plans for program implementation of PESCO Participating Member States; provides for a schedule for implementation of future European defense projects and fundamental provisions on project management to be approved by the EU Council by the end of June 2018.

In summary, it should be pointed out that under the current conditions of political and military instability, the Permanent Structured Cooperation of the EU member states in the field of security and defense has never appeared to be relevant and necessary as it is now. Military capacity-building of the EU Member States and strengthening of its defensive potential is important not only in the context of peace-building at the regional level, but also important for our state, which is actively supported by the European Union. At the same time, the deepening of the integration and use of PESCO's capability depends directly on the national will of the Member States and, accordingly, on their readiness to assume new security and defense responsibilities.

Literature:

1. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / за заг. ред. М. В. Буроменського. – Х. : Право, 2015. – 328 с.

2. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. – [Electronic resource]. – Excess Regime: https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/regions/files/eugs_review_web.pdf

3. Кашкін С. Ю. Інтеграційне право як концентроване вираження порівняльного права: поняття, тенденції та етапи розвитку // Порівняльне правознавство. – 2012. – № 3–4. – С. 306–315.

4. Permanent Structured Cooperation (PESCO) – Factsheet [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/34226/permanent-structured-cooperation-pesco-factsheet_en

5. Council Decision establishing Permanent Structured Cooperation (PESCO) and determining the list of Participating Member States of 08.12.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.consilium.europa.eu/media/32000/st14866en17.pdf>

6. Declaration on PESCO Projects [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.consilium.europa.eu/media/32020/draft-pesco-declaration-clean-10122017.pdf>

7. Council Recommendation concerning Roadmap for the Implementation of PESCO of 06.03.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6588-2018-REV-1/en/pdf>

В. І. Кичун¹

АВТОНОМІЯ В УНІТАРНІЙ ДЕРЖАВІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Проблеми утворення та правовий статус територіальних автономій, основи їх взаємовідносин з центральними органами державної влади відносяться до тих небагатьох проблем державно-правової науки, які не втрачають своєї актуальності ні в часовому, ні в просторовому, ні в соціальному, ні в політичному вимірах. Звичайно, мова йде не лише про конституційно-правовий статус Автономної Республіки Крим, як невід'ємної частини України. Різні види автономних утворень існують сьогодні у складі більш ніж двадцяти унітарних держав і, як свідчить сучасна практика, в багатьох випадках з ними пов'язані найгостріші політико-правові проблеми, яскравим прикладом яких стали минулорічні події в іспанській Каталонії. В Європі унітарними державами до складу яких входять адміністративні автономні утворення, окрім України, є: Великобританія, яка має у своєму складі автономії: Північну Ірландію, острів Мен та низку інших малих островів; Данія – Фарерські острови, Гренландію; Іспанія – Країну Басків, Каталонію, Андалусію, Галісію, Вісторичні області; Італія – Сицилію, Сардинію, Долину Аосты та інші адміністративні області; Фінляндія – Алонські острови; Франція – острів Корсика.

¹ Доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, к.ю.н., доцент.

Таким чином, автономія, як державно-правове поняття, є достатньо поширеною формою територіального влаштування окремих частин держави, і дослідження її змісту, тих конкретних суспільних відносин, у яких вона повсякденно реалізується є дуже важливим як для конституційної теорії, так і для практики державотворення. Ці відносини є надзвичайно різноманітними і визначаються не лише формою держави, а й формою державного устрою, її територіальним поділом та системою адміністративно-територіальних одиниць. У зв'язку з цим слід зазначити, що робити висновки щодо значення автономії в унітарній державі лише з формально-правових і кількісних позицій було б неправильним. Кожне з автономних утворень має свою специфіку, яка зумовлена національними, культурними, економічними, історичними та іншими чинниками, що склалися в конкретній державі. Саме ця специфіка і має стати предметом наукового дослідження в кожному конкретному випадку. А зміст автономії як соціально-політичного поняття набагато ширший, ніж зміст її правових форм, і тому автономія – це достатньо велика галузь досліджень не тільки для юристів, але і для економістів, соціологів, філософів, фахівців інших галузей науки.

Дослідження особливостей правового статусу автономії у складі унітарної держави, з необхідністю змушує попередньо визначитися зі змістом та з правовою природою автономії загалом. Автономія походить від грецького слова *autonomia*, що перекладається як самоуправління, незалежність, і означає широке внутрішнє самоуправління політико-національного утворення в рамках єдиної держави, право самостійного управління, вирішення державних питань певною частиною держави, що закріплене в загальнодержавній конституції. Як зазначав дослідник проблем автономії О. Лепьошкін, «реалізація державної влади на основах автономії передбачає широке самоуправління, яке спирається на ініціативу та самодіяльність місцевого населення з врахуванням особливих національних інтересів при неодмінному контролі та керівництві з боку союзної республіки» [1, С. 218]. На його думку «автономія характеризується деякою самостійністю нації в управлінні своїми місцевими справами, яку можна визначити як самоврядування нації в межах, визначених як самою нацією, так і владою тієї держави, до складу якої входить дана автономія» [1, С.102, 103]. Тобто межі компетенції конкретного виду автономії, її правовий зміст встановлюються спільно, за взаємною згодою

нації (населення) даної автономії, та влади тієї суверенної держави, до складу якої входить автономія .

У найбільш загальному своєму значенні термін «автономія» означає ту чи іншу міру самостійності, якою наділено частину по відношенню до цілого. У державно-правовому ж аспекті поняття автономії набуває особливого змісту, оскільки воно тісно взаємопов'язане з іншими державними явищами: автономія розглядається як самоврядування частини державної території, що безпосередньо, чи опосередковано підпорядкована центральним органам державної влади з метою її децентралізації. При цьому, останні здійснюють загальне керівництво і контроль за автономним утворенням. Однак, таке найбільш загальне розуміння автономії потребує конкретизації, оскільки воно тісно переплітається з іншими державно-правовими інститутами, включаючи і органи місцевого самоврядування і суб'єктів федерації. Так, наприклад, навіть в умовах прямого керівництва центральною владою місцевим самоврядуванням, останнє, при здійсненні своїх функцій має певну організаційну відокремленість, тобто законодавчо визначену самостійність (автономність) – як частина по відношенню до цілого.

З метою найбільш повного формального визначення терміну «автономія» взагалі, та дослідження особливостей правового статусу автономного утворення в унітарній державі зокрема, необхідно з'ясувати які характерні ознаки відрізняють її від інших державно-правових інститутів. Адже, «коли брати термін «автономія», як правове поняття, то йому відповідає певний правовий зміст» [2, С. 8]. Саме цей «правовий зміст» і необхідно проаналізувати, щоб з'ясувати особливості конституційно-правового статусу автономних утворень в унітарній державі. Однією з ознак автономії можна вважати використання у назві певної адміністративно-територіальної одиниці власне терміну «автономія» – автономна область, автономна республіка, автономний округ тощо. Адже сама назва відображає сутність того, чи іншого явища, його специфіку. Наприклад в Україні вона є зовнішнім відображенням особливого правового статусу АРК та свідчить про її відмінність від інших суб'єктів держави. Одночасно в світові практиці зустрічаються випадки, коли автономними вважаються і ті територіальні утворення, у назві яких термін «автономія» відсутній. Тому більш обґрунтованим буде вважати характерною ознакою автономного утворення не використання в його назві терміну «автономія», а його особливий правовий статус, особливу правосуб'єктність.

Також необхідно зазначити, що предмет відання автономного утворення, як правило, чітко визначено або на рівні загальнодержавної конституції (в унітарній державі, наприклад – Україна), або в спеціальних договорах про розмежування повноважень, який укладається між центральними органами державної влади та органами публічної влади автономії, або в спеціальних законах про правовий статус автономії. Однак ця ознака також притаманна далеко не усім автономним утворенням. Подеколи спостерігаються і протилежні явища. Наприклад, в унітарній державі Грузія, до складу якої входять автономні республіки Абхазія та Аджарія, останнім надано можливість приймати активну участь в вирішенні питань, що відносяться до предмету відання вищих органів державної влади Республіки. Згідно зі ст. 67 Конституції Грузії, представницьким органам Абхазії та Аджарії надано право законодавчої ініціативи в парламенті Республіки; для найбільш повного та всебічного забезпечення своїх інтересів в парламенті Грузії з чотирьох заступників голови парламенту по одному заступнику обирається серед депутатів парламенту, обраних від Абхазії та Аджарії за їхнім же поданням. Представницькі органи Абхазії та Аджарії мають право звернутися до Конституційного суду Грузії для вирішення відповідних питань.

До формальних ознак автономії також можна віднести й те, що суб'єкт будь-якої автономії не має права в односторонньому порядку проголосити свою незалежність чи вийти зі складу держави, оскільки автономія – це невід'ємна частина держави, нею утворена і діє суто в межах, які визначені державою на рівні її конституції (при чому ці межі не може бути самостійно змінено самою автономією). Наприклад, в ст. 2 Конституція України встановлює загальне правило – територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою, а в ст. 134 конкретизує його стосовно правового статусу АРК, яка проголошується невід'ємною складовою частиною України. Тобто АРК – це лише внутрішнє самоврядування частини держави в межах загальної Конституції суверенної держави Україна. Відповідно, характерною особливістю правового статусу АРК у складі України можна вважати саме відсутність у неї суверенітету, похідну природу її публічної влади від суверенітету України.

Характерними рисами і разом з тим особливостями правового статусу автономних утворень в унітарній державі є: а) відмінність автономії від інших державно-правових явищ полягає в її особливому правовому

статусі, основи якого закріплено на рівні загальнодержавної конституції та конкретизовано в спеціальному статутному законодавстві – в конституціях (статутах) автономії, в договорах про розмежування повноважень, в законах про спеціальний правовий статус автономного утворення; б) автономія в унітарній державі, звичайно, має форму адміністративно-територіальної одиниці; в) така автономія не володіє суверенітетом; г) вона виникає не в результаті об'єднання незалежних суверенних держав або входу однієї суверенної держави до складу іншої, а є наслідком наділення центральною владою окремої територіальної одиниці більш широким колом компетенції; ґ) як правило, автономним є утворення, яке таким конституційоване; д) органи влади автономії отримують свої повноваження не безпосередньо від народу даної території, а від центральних органів влади унітарної держави, тобто їх умовно можна вважати органами вторинного представництва; е) автономне утворення має свій особливий вид публічної влади – владу автономії; є) організація влади в автономії, її структура та компетенція визначаються центральними органами державної влади та закріплюються в конституції унітарної держави; ж) автономія в унітарній державі не може самостійно визначати основи своєї організації, приймати свою конституцію та самостійно визначати принципи своїх взаємовідносин з центральною владою, оскільки основи правового статусу автономії в унітарній державі визначаються органами державної влади унітарної держави; з) автономне утворення має і свій специфічний предмет відання; и) автономне утворення не має права самостійно змінити свій правовий статус; і) автономія в унітарній державі виступає одним із суттєвих засобів децентралізації публічної влади.

Таким чином, автономна республіка – це не суверенна територіальна спільнота, яка конституційована як автономна владою держави, до складу якої вона входить, має свої особливі органи публічної влади, наділена певною політико-правовою самостійністю, але діє на підставі та в межах загальнодержавної конституції, не може самостійно змінити свій правовий статус і виступає засобом децентралізації у здійсненні публічної влади. Тобто автономна республіка – це особлива форма державного устрою унітарної держави, при якій вона самостійна лише в вирішенні питань визначених центральною владою (деколи – за взаємною згодою центральної влади та влади автономії), та закріплених в конституції держави. Разом з тим, цілком зрозуміло, що таке загальне визначення автономної респу-

бліки не враховує її конкретного соціально-політичного змісту і тому не відображає головного – суті та особливостей усієї різноманітності державно-подібних автономій, що існують в Європі. І тим не менше, запропоноване формальне визначення автономної республіки не лише містить характерні ознаки правового статусу АРК у складі України, але й дозволяє в цілому окреслити особливості статусу подібних автономних суб'єктів в інших унітарних державах Європі. Практика державного будівництва на Європейському континенті свідчить, що проголошення автономії певної адміністративно-територіальної одиниці може бути зумовлене історичними, економічними, політичними, культурними, моральними, і власне територіальними, та іншими факторами. Загалом існування того чи іншого виду автономії в унітарній державі є цілком виправданим, оскільки, як правило, вирішує певну етнічну, національну, соціальну, чи політичну проблему в тій чи іншій державі.

Література:

1. Лепешкин А. И. Советский федерализм (теория и практика). – М.: «Юрид. лит», 1977. – 319 с.
2. Александренко Г. В. Автономні республіки та автономні області в Союзі Р. С. Р.: Юридичний нарис. – Харків: Харківська школа друкарського діла ім. А. Багинського «Харків-друк», 1928. – 117 с.

Т. В. Комарова¹

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ СУДУ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЄС ТА СУДУ ЄАВТ

Суд справедливості ЄС (далі – Суд ЄС) із великою обережністю ставиться до можливості виникнення конкуруючої юрисдикції у інших міжнародних установ. Поки що єдиним міжнародним судом, який визнано Судом ЄС у своєму Висновку 1/92 [1] таким, що не становить загрози гомогенності правопорядку ЄС, є Суд Європейської асоціації вільної торгівлі (далі – Суд ЄАВТ). Хоча цьому Висновку передувала непроста праця, оскільки досить складно було вибудувати таку модель взаємодії

¹ Кандидат юридичних наук, докторантка кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЄС із державами ЄАВТ, яка б не шкодила автономії правопорядку ЄС та, в той же час, не перебирала компетенцію держав ЄАВТ. Так, перший варіант договору щодо створення Європейського економічного простору (далі – ЄЕП) між ЄС та ЄАВТ був визнаний Судом ЄС таким, що не відповідає установчим договорам ЄС, оскільки, наприклад, його інституційна структура та перерозподіл компетенцій між суб'єктами суперечила автономії правопорядку ЄС [2]. Отже Суд ЄС виніс негативне рішення щодо створення прообразу теперішнього Суду ЄАВТ – Суду Європейського економічного простору разом із всією концепцією Європейського економічного простору.

Провівши аналіз Висновку Суду ЄС та врахувавши позиції сторін, через рік на розгляд Суду був наданий новий проект угоди, який був схвалений Висновком Суду ЄС 1/92. В проекті зазначалося, що ЄЕП складається із двох опор: на одну розповсюджуються принципи спільного ринку ЄС, інша – це виключення з цієї спільності становить сільське господарство, рибальство, податки та зарубіжну торгівлю (по суті, це ЄАВТ). По суті, найголовнішим є те, що діяльність держав ЄАВТ в рамках першої опори має бути гомогенним із практикою ЄС. Задля нагляду за цією гомогенністю створюється наглядовий орган ЄАВТ, схожий на Комісію ЄС. Щодо судової системи, то буде створено Суд ЄАВТ, відповідальний за вирішення спорів між державами ЄАВТ та перегляд рішень Наглядового органу, які діють в рамках другої опори. Щодо першої опори, то тлумачити її право може лише Суд ЄС.

Слід зазначити, що для збереження гомогенної діяльності обох судів було створено багато передумов. Наприклад, Регламент Суду ЄАВТ був скопійований із Регламенту Суду ЄС, Угода про ЄЕП містить положення, яке вказує на те, щоб практика імплементації та застосування Угоди про ЄЕП відповідала рішенням Суду ЄС, які були прийняті до дати підписання Угоди, тобто до 2 травня 1992 р. (ст. 5), а ч. 2 ст. 3 Угоди між державами ЄАВТ щодо заснування Наглядового органу та Суду ЄАВТ говорить про взяття до уваги нової практики Суду ЄС. Крім того, був прийнятий Протокол 34 щодо можливості (не обов'язку) національних судів та трибуналів держав ЄАВТ звертатися до Суду ЄС із преюдиціальними зверненнями щодо тлумачення положень Угоди про ЄЕП, які кореспондуються із положеннями установчих договорів ЄС. Все це у поєднанні мало слугувати гарантіями збереження автономії правопорядку ЄС та гомогенного розвитку права ЄЕП.

Але стає зрозумілим, що ці положення місять лише м'які рекомендації без покладення обов'язку на суду ЄАВТ, який є автономним відносно Суду ЄС. Ця автономія проявляється і в тому, що збереглися особливості застосування тієї ж преюдиціальної процедури такі як право, а не обов'язок національного суду останньої інстанції звертатися до Суду ЄАВТ за тлумачення права ЄЕП, а також те, що національні влади можуть обмежувати це право національних судів через оскарження таких звернень у вищих національних судах. Такої практики, наприклад, дотримуються Ісландія.

Цілком логічним є те, що вимоги гомогенності стосуються не лише Суду ЄАВТ, але й Суду ЄС, тому він теж має брати до уваги практику першого. Про це заявляв і Голова Суду ЄС Скуріс В. (Scouris V.): «ігнорування прецедентів Суду ЄАВТ буде невідповідним з головною ціллю Угоди про ЄЕП, якою є гомогенність» [цит. за 3, с. 187]. До речі, Суд ЄС і своїх рішеннях, а також Генеральні Адвокати у своїх висновках доволі часто цитують рішення Суду ЄАВТ. Голова Суду ЄАВТ Бауденбахер К. (Baudenbacher C.) у своїй доповіді згадує про 90 таких випадків [4, с. 7]. Тож можна говорити про двосторонню повагу та розуміння єдності цілей функціонування. Певні науковці називають це «горизонтальним діалогом» [5, с. 14].

Суд ЄС у рішенні по справі *Margarethe Ospelt* зазначив, що однією з головних цілей Угоди про ЄЕП є запровадження за можливості повної реалізації свободи руху товарів, осіб, послуг та капіталів в межах ЄЕП, оскільки внутрішній ринок, заснований в ЄС, розповсюджується на держави ЄАВТ. З цієї точки зору декілька положень згаданої Угоди направлені на запровадження єдино образного тлумачення в межах ЄЕП [6].

Але виходячи з практики діяльності Суду ЄАВТ можна констатувати, що більшість справ, стосуються нових правових питань, ще не вирішених Судом ЄС, тож Суд ЄАВТ не пов'язаний жодними рамками, навіть м'якими.

Спираючись на те, що Суд ЄАВТ пов'язаний обов'язком слідувати практиці Суду ЄС, яка була сформована до підписання Угоди про ЄСЗ, та на те, що Суд ЄАВТ має приділяти увагу принципам, які містяться в більш пізніших рішеннях Суду ЄС, Суд ЄАВТ у ряді рішень відступав від практики Суду ЄС та створював своє прецедентне право в рамках опори, на яку не розповсюджуються принципи спільного ринку ЄС. При-

кладом може бути справа *Gunnarsson v Iceland* [7], в рішенні по котрій Суд ЄАВТ визнав, що особи, що вийшли на пенсію, можуть посилатися у спорах зі своїми державами на Директиву щодо права громадян ЄС на вільне пересування та проживання на території ЄС та ЄАП [8]. У той же час, Суд ЄС надав негативну відповідь стосовно цього ж питання. При цьому, рішення Суду ЄАВТ є остаточними і не можуть бути переглянуті або скасовані через невідповідність практиці Суду ЄС. У цьому і полягає його незалежність.

Голова Суду ЄАВТ Бауденбахер К. (Baudenbacher C.) щодо взаємовідносини між двома судами говорить: «Майже за 24 роки відносини Суду ЄАВТ із Судом ЄС можуть бути описані наступним чином: 1. як правило – але не завжди – Суд ЄАВТ слідує відповідній практиці Суду ЄС. Часто це призводило до пристосування його практики до практики Суду ЄС (наприклад, в сфері державної монополії на алкоголь). 2. У більшості справ Суд ЄАВТ має вирішувати нові правові питання. Суд ЄС слідує прецедентне право Суду ЄАВТ як прямо, так і опосередковано. Суд ЄАВТ насправді є єдиним судом загальної юрисдикції, чия практика регулярно враховується Судом ЄС при тлумаченні права ЄС. Були випадки, коли Суд ЄС спочатку не слідував рішенням Суду ЄАВТ, але у пізніше підлаштовувався під них (щодо оподаткування виплат дивідендів, державних ігорних монополій, правової природи веб-сайту). 3. Суд ЄАВТ може розглядати справи, коли практика Суду ЄС є неясною або навіть непослідовною» [9, с.3].

Зважаючи на вищезазначене, можна зробити висновок, що відносини між судами ЄС та ЄАВТ залишаються у форматі не підпорядкованості, а взаємної поваги.

Література:

1. Opinion 1/92, Draft agreement between the Community, on the one hand, and the countries of the European Free Trade Association, on the other, relating to the creation of the European Economic Area [1992] ECR I-2821.
2. Opinion 1/91 Draft agreement between the Community, on the one hand, and the countries of the European Free Trade Association, on the other, relating to the creation of the European Economic Area [1991] ECR I-06079.
3. The Court of Justice and the Construction of Europe: Analyses and Perspectives on Sixty Years of Case-law. – Asser Press, the Hague, 2013.
4. Baudenbacher C. The EFTA Judicial System Reaches the Age of Majority – Accomplishments and Problems Speech given at the EEA Seminar of the EFTA

Secretariat of 19 January 2012 in Brussels. – P. 7 http://www.eftacourt.int/fileadmin/user_upload/Files/News/2012/CB_The_EFTA_Judicial_System_reaches_the_Age_of_Majority_final.pdf

5. Rosas A. The European Court of Justice in Context: Forms and Patterns of Judicial Dialogue // ELJS. – 2007. – 1(2). – P.1–17.

6. Case C-452/01, Margarethe Ospelt and Schlössle Weissenberg Familienstiftung [2003] Reports of Cases I-09743 URL: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=452/01>.

7. Case E-26/13, *Gunnarsson v Iceland*. URL: http://www.eftacourt.int/uploads/tx_nvcases/26_13_Judgment_EN_02.pdf

8. Directive 2004/38/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32004L0038>

9. Baudenbacher C. How the EFTA Court works – and why it is an option for post-Brexit Britain. URL: <http://blogs.lse.ac.uk/brexit/2017/08/25/how-the-efta-court-works-and-why-it-is-an-option-for-post-brexit-britain/>

I. I. Маринів¹

A. C. Радєва²

ПРИНЦИП КОЛЕКТИВНОЇ САМООБОРОНИ В ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В сучасних умовах, коли класичні міжнародно-правові системи забезпечення безпеки стрімко втрачають свою ефективність, необхідність вдосконалення форм і змісту співпраці країн-членів Європейського Союзу стає все більш очевидною. Однією з відповідей на такі виклики і є Європейська політика безпеки і оборони, де Європейському Союзу вдалося досягти значних успіхів, закріпивши принцип колективної самооборони в Лісабонському договорі.

Колективна самооборона – це не просто спільні дії держав, на які одночасно здійснюється напад. Вона відрізняється від індивідуальної тим, що при колективній самообороні право на неї виникає для держави

¹ Кандидат юридичних наук, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

² Студентка 5 курсу слідчо-криміналістичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

не через факт нападу на неї, а через факт нападу на іншу державу. В основі колективної самооборони часто лежать взаємні обов'язки держав по яким-небудь договорам в сфері безпеки. В. К. Собакін вважав, що «право колективної самооборони означає право держави, на яку не було здійснено збройного нападу, надати збройну допомогу державі, яка піддалася такому нападу і просить про допомогу» [3]. Наявність подібних зобов'язань відіграє певну превентивну роль, так як потенційний агресор в разі здійснення збройного нападу матиме справу не з однією державою, а, як мінімум, з декількома або навіть з цілою групою держав.

Перед європейськими державами в другій половині ХХ століття стояли економічні, соціальні та військові завдання. І саме вирішення військового завдання – вирішилося введенням системи колективної безпеки, суттю якої стало надання спільної допомоги державі, що виявилася жертвою агресії. Перші договори, які були укладені головним чином були направлені проти Німеччини. До них слід віднести двосторонній договір між Великою Британією і Францією («Договір Дюнкерка» 1947 р.) та в 1948 році був підписаний договір про колективну самооборону між Францією, Великобританією і країнами Бенілюксу, так званий Брюссельський пакт, який в 1954 році ліг в основу Західноєвропейського союзу як структури, відповідальної за колективну безпеку в Європі.

Отже, 17 березня 1948 р., ще за три роки до створення Європейсько-го співтовариства вугілля і сталі, було укладено Договір про економічне, соціальне і культурне співробітництво і колективну самооборону (відомий як Брюссельський пакт і Західний союз).

Відповідно до даного договору основним завданням цієї організації було створення власної військово-політичної і економічної організації держав-учасниць, та закріплювалось положення про надання допомоги тій стороні яка зазнала нападу (ст. V) [4]. Проте, Брюссельський пакт, який заснував Західний союз, втратив своє значення після того, як 4 квітня 1949 р. США і Канада підписали з Данією, Ісландією, Італією, Норвегією і Португалією Вашингтонський договір, з метою об'єднання зусиль для колективної оборони, збереження миру та безпеки в Північно-атлантичному регіоні. Важливо те, що в даному договорі було закріплено термін «колективна самооборона». Сторони погоджуються, що збройний напад на одну або кількох із них у Європі чи у Північній Америці вважатиметься нападом на них усіх: і, відповідно, вони домовляються, що в разі здійснення такого нападу кожна з них, реалізуючи

своє законне право на індивідуальну чи колективну самооборону, підтверджене Статтею 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй, надасть допомогу тій Стороні або Сторонам, які зазнали нападу, і одразу здійснить, індивідуально чи з іншими Сторонами, такі дії, які вважатимуться необхідними, включаючи застосування збройної сили, з метою відновлення і збереження безпеки у Північноатлантичному регіоні (ст. 5) [2].

Таким чином норма про колективну самооборону почала вкорінюватися в європейську систему міжнародної безпеки. Принцип колективної самооборони в установчих договорах Європейського Союзу був відсутній, не дивлячись на стрімкий розвиток політики безпеки як нової міжнародно-правової форми співпраці держав-членів.

Тому принцип колективної самооборони вперше на законодавчому рівні з'явився в Лісабонському договорі про ЄС, тим самим фактично ліквідував Західноєвропейський Союз. Відповідно до ст. 42 вищезазначеного договору – у разі якщо держава-член зазнає збройної агресії на його території, інші держави-члени повинні надати йому допомогу і сприяти всіма можливими для них засобами відповідно до статті 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй. Це не зачіпає особливого характеру безпекової та оборонної політики деяких держав-членів.

Реалізація зазначеного принципу здійснюється через створення місій. Рішення про початок здійснення будь-якої з місій, приймаються Радою одноголосно за пропозицією Верховного представника Союзу у закордонних справах і політиці безпеки, або за ініціативою держави-члена. Верховний представник, при необхідності, спільно з Комісією, може запропонувати задіяти національні засоби, а також інструменти Союзу.

Передбачені в параграфі 1 статті 42 Договору про ЄС місії, в рамках яких Союз може вдаватися до цивільних і військових засобів, включають: спільні операції з роззброєння; гуманітарні місії та місії по евакуації; місії, пов'язані з наданням порад та сприяння у військовій сфері; місії щодо запобігання конфліктів і підтримання миру; місії бойових підрозділів з врегулювання криз, в тому числі місії по відновленню миру і стабілізаційні операції після закінчення конфліктів. Рада приймає рішення щодо зазначених місій, визначаючи їх цілі та межі, а також загальні умови їх здійснення. Верховний представник Союзу із закордонних справ і політики безпеки під керівництвом Ради, в тісному і постійному контакті з Комітетом з питань політики і безпеки піклується про координацію цивільних і військових аспектів цих місій.

В рамках рішень, прийнятих відповідно до статті 43 Договору про Європейський Союз, Рада може доручати реалізацію будь-якої місії групі держав-членів, які бажають цього і мають у своєму розпорядженні для подібної місії необхідними потенціалами, з метою забезпечення захисту цінностей Союзу і для того щоб послужити його інтересам. Дані держави-члени за участю Верховного представника Союзу у закордонних справах і політики безпеки домовляються між собою про управління процесом реалізації місії. Держави-члени які беруть участь в реалізації місії регулярно інформують Раду про хід її здійснення за своєю власною ініціативою або за запитом будь-якої держави-члена. Держави-члени, які приймають участь негайно звертаються до Ради, якщо реалізація місії викликає значні наслідки або вимагає зміни мети, меж або умов даної місії, які зафіксовані у прийнятому рішенні. У таких випадках Раді необхідно прийняти нове рішення.

Також, держави-члени, які відповідають більш високим критеріям військових потенціалів і взяли на себе в цій сфері більш жорсткі зобов'язання з метою виконання максимально складних місій, повинні встановити постійну організовану співпрацю в рамках Союзу. Для цього таким державам-членам потрібно повідомити про свої наміри Раду та Верховного представника Союзу у закордонних справах і політики безпеки. Протягом трьох місяців після зазначеного повідомлення Рада приймає рішення, яке встановлює постійну організовану співпрацю і фіксує список держав-членів, які беруть участь. Дане рішення Рада приймає кваліфікованою більшістю після консультації з Верховним представником. Будь-яка держава-член, яка в подальшому забажає стати учасником постійного організованого співробітництва, повідомляє про свій намір Раду та Верховного представника. Якщо держава-член перестає відповідати критеріям або більше не здатна нести зобов'язання, які передбачені в статтях 1 і 2 Протоколу про постійне організованому співпраці, то Рада може прийняти рішення, яке припиняє участь даної держави. А також, така держава може сама забажати вийти з постійного організованого співробітництва, про що повинна повідомити Раду [1].

Правове регулювання діяльності спеціальних місій ЄС має подвійну природу, та здійснюється у відповідності до норм міжнародного права у відносинах між ЄС та країною перебування місії та у відповідності до права ЄС у відносинах між Союзом та Місією.

Географічно місії розподіляються виходячи з потреб захисту інтересів ЄС. Значну увагу у своїй миротворчій діяльності ЄС приділяв Балканам. Саме принцип колективної самооборони був реалізований під час Громадянської війни в колишній Югославській Республіці Македонія, яка розпочалася між урядом Македонії та етнічними албанськими повстанцями в період між березнем і червнем 2001 року, та закінчилася втручанням НАТО та Європейським Союзом, який виконував операцію Конкордія до грудня 2003 року, а її успішне завершення дозволило замінити її поліцейською місією Проксіма, яка тривала до кінця 2005 року. Практично паралельно з поліцейською місією в Македонії ЄС розгорнув в січні 2003 р. Поліцейську місію в Боснії та Герцоговині. Саме ця місія вважається першою поліцейською місією ЄС. Місія прийшла на заміну вже діючим з 1995 р. Міжнародним спеціальним поліцейським силам ООН, тобто вона могла використовувати їх досвід та інфраструктуру.

Також значна увага приділяється пострадянським країнам. Але і тут присутність ЄС носить допоміжний характер і поки не може надавати визначального впливу на процеси стабілізації і мирного врегулювання.

Водночас, безпекова політика ЄС досягає і більш віддалених частин світу, внаслідок чого поліцейські місії Союзу були розгорнуті в регіонах Африки та Далекого Сходу. Першим прикладом використання в Африці нових можливостей, які з'явилися в ЄС, стала воєнна операція «Артеміда», яка проводилася в червні-вересні 2003 р. в Демократичній Республіці Конго. Головна роль в операції належала Франції, яка взяла на себе організацію командування і формування основного контингенту задіяної сили.

На сьогодні лише дві миротворчі місії носять виключно військовий характер. Це пов'язано з існуванням низки серйозних недоліків: відсутність належних ресурсів та впливу, через що миротворчі операції не завжди є ефективними; під час існування кризових ситуацій, держави не завжди згодні на втручання ЄС; неспіввідношення сил і засобів, які виділяються різними державами-членами Європейського Союзу. Але, на нашу думку, головною проблемою є – існування недоліків координації між ЄС та НАТО. Це проявляється в тому, що маючи повну інформацію про прийняті рішення ЄС у спільній миротворчій операції, НАТО може не надавати звітів про свої власні дії.

Отже, принцип колективної самооборони є одним з найважливіших для Європейського Союзу, адже збільшення кількості кризових регіонів

і наявність існуючих конфліктів можуть зачіпати країни ЄС, навіть якщо збройні напади відбуваються за межами Європи, а загроза нападу на одну з країн-членів може швидко поширитись на весь Європейський Союз. Тому необхідно зміцнювати потенціал, який формується в рамках спільної політики безпеки і оборони, який компенсує недостачу ресурсів, необхідних у миротворчих операціях. Та важливо координувати свої дії в сфері врегулювання конфліктів з ООН.

Література:

1. Договір про Європейський Союз [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_029/page2
2. Північноатлантичний договір [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/950_008
3. Собакин В. К. Коллективная безопасность – гарантия мирного сосуществования. М.: 1962. С. 300
4. The Brussels Treaty signed on 17 March 1948 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.weu.int/Treaty.htm>
5. Яковюк І. В., Орловський Р. Р. Європейське оборонне співтовариство: витоки становлення інтеграції в оборонній сфері // Проблеми законності. 2017. – Вип. 139. С. 264–277.

О. М. Моїсєнко¹

ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ ЩОДОМОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ МЕДІАЦІЇ ПІД ЧАС BREXIT

23 червня 2016 р. під час референдуму громадяни (піддані) Сполученого Королівства з невеликою перевагою голосів висловилися за вихід своєї держави із Європейського Союзу (ЄС). Невдовзі новий британський уряд на чолі з прем'єр-міністром Терезою Мей підтвердив це рішення. Вже 29 березня 2017 р. Велика Британія повідомила Європейську Раду про свій намір покинути ЄС у відповідності зі ст. 50 Договору про Європейський Союз. 29 квітня 2017 року Європейська Рада, що складається з глав держав та урядів 28 країн ЄС, прийняла низку політичних ке-

¹ Аспірантка кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

рівних принципів, які визначили основу для переговорів та загальні позиції та принципи ЄС¹.

Датою, з починаючи з якої відбуватиметься новий відлік часу для Британії, є 29 березня 2019 р. о 19.00 за місцевим часом. Після цього настає «перехідний період», який триватиме 21 місяць, до 31 грудня 2020 р., який повинен підготувати усіх до нового пост-Вгехіт режиму між Великобританією та ЄС. Впродовж перехідного періоду, як прагнув ЄС, вільний рух (робітників, товарів, послуг, капіталів) буде продовжуватися. Сполучене Королівство зможе укласти свої власні торгові угоди – хоча вони не зможуть вступити в силу до 1 січня 2021 року.

Очевидно, що процес виходу супроводжується великою кількістю переговорів, метою яких є узгодження позицій сторін щодо майбутніх взаємин. Одночасно Великобританія змушена укласти сотні нових договорів з третіми сторонами, міжнародними організаціями та потенційно самим ЄС. І, звичайно, що складність завдань, які стоять перед сторонами, зумовлює пошук різноманітних засобів, які покликані полегшити досягнення взаємно вигідних рішень.

Серед таких засобів, які пропонувалися ще на самому початку процесу, називали і «посередництво» (mediation).

Термін «медіація» частіше використовується для позначення одного із способів альтернативного вирішення спорів за участю посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси і потреби усіх учасників конфлікту.

В міжнародному публічному праві, де основними суб'єктами залишаються держави, така діяльність в рамках відносин, пов'язаних із мирним вирішенням міжнародних спорів, частіше отримує назву «посередництво» (в українському варіанті). Проте в зарубіжній літературі посередництво в міжнародному публічному праві називають саме «медіацією» (тобто не надають йому якогось спеціального значення). Посередництво є досить давнім механізмом, який використовується для

¹ Основні три питання, щодо яких в першу чергу необхідно було досягти згоди, це – борг Сполученого Королівства Союзу, кордони Північної Ірландії, доля громадян Британії, що живуть у інших країнах ЄС та громадян ЄС, що мешкають у Великій Британії.

врегулювання міжнародних конфліктів, пов'язаних з різноманітними в тому числі і політичними питаннями [3–8; 9, с. 195].

Розробка та реалізація індивідуального медіаційного процесу для вирішення складного міжнародного питання розглядається як певний виклик. Випадок Brexit поміж інших традиційних способів, які використовуються для врегулювання проблем міждержавного характеру, також може потребувати і залучення посередників. І хоча, в умовах виходу Великої Британії із ЄС мова йде не про спір, а радше про складну ситуацію, яка потенційно може мати наслідком конфлікт, медіація може стати додатковим і досить ефективним інструментом узгодження воль усіх учасників.

Слід звернути увагу на потенційні можливості медіації під час Brexit. Тому варто коротко зупинитися на деяких ключових моментах, що дають уявлення про її сутність та зміст.

Медіація в рамках Brexit – це переговори, які можуть відбуватися із залученням нейтральної сторони, яка не має повноважень щодо прийняття рішень [1, с. 143]. Медіація в рамках Brexit – є надзвичайно різноманітним та гнучким процесом. Посередництво може бути спрямоване, як на узгодження взаємних інтересів, так і на правову сторону питання. [2, с.60] Воно може відбуватися на різних етапах, як у рамках пленарних засідань, так і в приватних перемовинах, які іноді називають «посередництвом в спілкуванні» [2, с. 61]. Медіація може бути спрямована як на всеосяжне врегулювання ситуації, так і обмежуватися окремими, конкретними питаннями. Посередництво може спрямовуватися як на прийняття обов'язкових рішень або укладення угод, або зосереджуватися винятково на самоосмисленні та трансформації [2, с. 61]. Тому важливого значення набуває цілеспрямована розробка процесу посередництва, який, враховуючи специфіку ситуації та інтереси сторін, повинен забезпечити найкращу форму можливого врегулювання питання.

Як показує практика Brexit здійснюється через низку дуже складних переговорів, в яких беруть участь багато учасників (сторін), і їхні інтереси дуже різні. Одночасно ці учасники самі по собі не є монолітними, і переважно складаються з багатьох зацікавлених сторін, іноді з надзвичайно різноманітними інтересами. Наприклад, вирішення питань співробітництва і торгівлі між ЄС та Великою Британією міститиме тисячі питань, які зачіпають інтереси великої кількості суб'єктів. Очевидно, що

допомога нейтрального посередника у врегулюванні цих питань, могла б бути неоціненною.

Дизайн медіації Brexit міг би спиратися на багато історичних прикладів вирішення міжнародних економічних або політичних конфліктів, в яких було успішно використано певну форму нейтральної сторонньої переговорної допомоги. Історії відомі різні приклади залучення посередників для вирішення складних, конфліктних, або потенційно конфліктних питань (наприклад, участь президента США Джиммі Картера як посередника в переговорах про мирний договір 1978 року між Ізраїлем та Єгиптом; техніка посередництва також використовувалася на переговорах, які призвели до прийняття Конвенції ООН з морського права (1973–1982 роки) тощо) та застосування різних технік медіації.

Тому залучення фахівців, що забезпечуватимуть процес виходу Великої Британії із Європейського Союзу, як виглядає, може відігравати позитивну роль, оскільки, посередники можуть брати участь на різних етапах виходу, та забезпечувати досягнення згоди щодо широкого спектру питань, як на постійній так і не на постійній основі.

Література:

1. Bilder R. B. International dispute settlement and the role of international adjudication // *Emory Journal of International Dispute Resolution*. – 1987. – №2. – P. 142–173.
2. Eidenmüller Horst, *Negotiating and Mediating Brexit* // *PepperdineLawReview*. – Vol. 2016, 39. – P. 39–64.
3. 1-я Гаагская конвенция 1907 г. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ppt.ru/newstext.phtml?id=32048>
4. Декларация о предотвращении и устранении споров и ситуаций, которые могут угрожать международному миру и безопасности, и о роли Организации Объединенных Наций в этой области 1988 г. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/place_threatening_disputes.shtml
5. Договор об отказе от войны в качестве орудия национальной политики («Пакт Бриана-Келлога») (подписан в г. Париже 27.08.1928) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://arhiv.inpravo.ru/data/base260/text260v717i488.htm>
6. Манильская декларация о мирном разрешении международных споров 1982 г. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/manila_declaration.shtml

7. Статут Лиги Націй // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.hist.msu.ru/Departments/ModernEuUS/INTREL/SOURCES/Legnatus.htm>

8. Статут ООН. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.un.org/ru/sections/un-charter/chapter-vi/index.html>

9. Филиппова К. В. К вопросу о принципе мирного разрешения международных споров // Международный научный журнал «Инновационная Наука» – №05. – 2017. – 195–197.

Д. В. Кулешов¹

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ ЯК ПРИНЦИП КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

Загальноновизнаним в сучасній вітчизняній конституційно-правовій науці та практиці вважається твердження, згідно якого до принципів конституційного ладу України відносяться найважливіші політико-правові ідеї, вихідні засади, які у найбільш концентрованому вигляді закріплено Розділами I та III Конституції України. До них належать принципи правової держави, демократизму, республіканської форми правління, народного та державного суверенітету, народовладдя, поділу державної влади, верховенства права, правового обмеження влади, пріоритету прав людини, плюралізму тощо. Ці принципи вважаються своєрідними орієнтирами як всього поточного конституційно-правового регулювання, так і практики правозастосування, оскільки визначають їх внутрішній зміст і спрямованість. Разом з тим важливо відмітити, що не всі визначальні конституційно-правові ідеї знайшли своє пряме й чітке нормативне закріплення безпосередньо в положеннях зазначених розділів Основного Закону України. Як слушно зазначають дослідники, частина конституційних принципів отримала своє опосередковане закріплення через низку інших норм Конституції, які містяться в різних її розділах, спрямовані на регулювання різних сфер суспільних відносин, але в своїй системі спільно закріплюють визначальні ідеї конституційно-правової регламентації. Зокрема, до таких принципів відносять: соціальну свободо-

¹ Здобувач кафедри конституційного права України Національного юридичного університету України імені Ярослава Мудрого, заступник керівника Слав'янської місцевої прокуратури Донецької області

ду, справедливість, взаємодію гілок державної влади тощо. Вважаємо, що до базових принципів конституційного ладу України, які отримали своє опосередковане закріплення в тексті Конституції, слід віднести і незалежність судової влади.

Системний аналіз конституційних положень свідчать, що принцип незалежності судової влади прямо не закріплено жодною нормою Конституції України, при чому не лише розділу I «Загальні засади», який за своїм змістом власне й є «Засадами конституційного ладу України», але й навіть нормами розділу VIII – «Правосуддя». Однак сама ідея гарантування незалежності судової влади як обов'язкова й визначальна передумова функціонування сучасної демократичної, правової держави, не викликає серед правознавців жодних заперечень. Більше того, вона вважається невід'ємною складовою і принципу правової держави, і принципу верховенства права, і принципу поділу державної влади, а також визначальною формою забезпечення функціонування принципів пріоритету прав людини перед державою та суспільством, відповідальності держави перед людиною за свою діяльність, правового обмеження державної влади. Окрім того, незалежність судової влади є одним з головних інституційно-інструментальних елементів всього конституційно-правового механізму гарантування та забезпечення прав і свобод людини. У зв'язку з цим важливо дослідити форми опосередкованого закріплення принципу незалежності судової влади в Конституції України та з'ясувати, які критерії дозволяють віднести цю фундаментальну політико-правову ідею всього сучасного конституціоналізму до засад конституційного ладу України.

Насамперед слід вказати на системний взаємозв'язок незалежності судової влади з принципами правової держави та верховенства права загалом, які в найбільш широкому сенсі означають організацію державного і суспільного життя, взаємовідносин в системі «людина – суспільство – держава» у відповідності з правовими приписами, підпорядкування і держави в цілому, і її органів та посадових осіб, і суспільних інститутів, і безпосередньо особи праву як найбільш універсальному, справедливо-му, але при цьому – й знеособленому регулятору суспільних відносин, та панування права в державі і суспільстві. А у випадку виникнення будь-яких правових спорів, лише судова влада наділена повноваженнями щодо їх розв'язання через застосування до конфліктної ситуації правових приписів. І саме тому її незалежність є необхідною інституційною

гарантією правового характеру держави та інструментальною гарантією панування права.

Окрім того, оскільки обов'язковим елементом правової держави є розподіл владних повноважень з законотворення, правозастосування та розв'язання правових суперечок (принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову), без незалежної та неупередженої судової влади (власне так само як і без незалежних законодавчої та виконавчої гілок влади) правової держави бути не може апіорі. Однак, саме судова влада є гарантом функціонування інших владних інституцій в межах їх повноважень, визначених Конституцією та законами України, а також остаточним засобом вирішення будь-яких правових, в тому числі – компетенційних спорів між іншими владними інституціями. Тобто незалежна судова влада є інструментальним засобом втілення в практику самого принципу поділу державної влади.

Принцип правового обмеження державної влади, який знайшов своє закріплення в частині 2 ст. 6 та частині 2 ст. 19 Основного Закону України означає, що владні інституції та їх представники зобов'язані функціонувати відповідно до спеціально-дозвільного принципу правового регулювання – «дозволено лише те, що прямо передбачено законом». Вихід органу публічної влади чи його посадової особи за межі своїх повноважень, закріплених Конституцією чи законами України, реалізація ними повноважень в непередбаченій формі або непередбаченим способом є підставою для визнання їх рішень, дій чи бездіяльності незаконними, що має наслідком їх скасування. А виключними повноваженнями щодо визнання акту, рішення, дії чи бездіяльності незаконними наділено саме суди. Тому судова влада і в цьому випадку виступає інституційно-інструментальною гарантією належної реалізації принципу правового обмеження державної влади.

Проте найбільш системно та наочно принцип незалежності судової влади проявляється через принципи пріоритету людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки в системі усіх суспільних цінностей, та власне гарантування прав і свобод людини. Адже, відповідно до частини 2 ст. 3 Конституції України, *«Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави»*. А відповідно до ч. 3 ст. 8 Основного Закону України, *«Норми*

Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується». Більш ефективного механізму практичного забезпечення цих принципів, аніж функціонування в державі дійсно незалежного, високопрофесійного суду, сучасна конституційно-правова доктрина і практика ще не виробила, і навряд чи виробить в найближчому майбутньому. Саме судовий захист прав і свобод людини, на сьогодні залишається найбільш універсальним та дієвим засобом їх гарантування.

Таким чином викладене дозволяє зробити цілком обґрунтований, на наш погляд, висновок, що політико-правова ідея незалежності судової влади знайшла своє системне, хоча й опосередковане нормативне втілення в цілій низці положень Конституції України. А з огляду на надзвичайну важливість та визначальне значення реальної незалежності судової влади для функціонування України як демократичної, правової держави, для забезпечення верховенства права і, насамперед, – ефективного захисту прав і свобод людини, незалежність судової влади належить до базових конституційних принципів, які в своїй сукупності становлять засади конституційного ладу України.

О. С. Облакова¹

ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ ТА СПОРТ

З огляду на фундаментальну значущість та ключову роль у системі захисту прав людини питанню «приватності» [1] особи приділено велику увагу в системі міжнародних правових актів. Зокрема, право на повагу до приватного і сімейного життя передбачене статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція).

У рішенні у справі «Kroon v. the Netherlands» Європейський Суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) визначив мету статті 8 Конвенції – захист особи від свавільного втручання з боку державних органів у приватне та сімейне життя [2, 293].

¹ Здобувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат ЛЛ.М. Міжнародне спортивне право.

Важливо зазначити, що відзначаючи неможливість точного та вичерпного визначення терміну «приватне життя» в розумінні ст.8 Конвенції [3, 145], ЄСПЛ висловив свою позицію щодо меж втручання у приватне життя у таких справах, як «Malone v. the United Kingdom», «Khan v. the United Kingdom», «Amann v. Switzerland», «Laskey, Jaggard and Brown v. the United Kingdom», «Klass and Others v. Germany», «Rayner v. the United Kingdom», «Dudgeon v. the United Kingdom», «Kurochkin v. Ukraine» тощо.

Із практики Європейського Суду у деяких з цих справ випливає, що втручання у приватне життя не становить порушення статті 8 Конвенції, якщо воно здійснюється «згідно із законом», в інтересах однієї чи кількох законних цілей, і до того ж, є необхідним у демократичному суспільстві для забезпечення цих цілей.

З огляду на це, слід відмітити, що в останні роки особливої актуальності набули питання реалізації та тлумачення права особи на повагу до приватного життя, закріпленого у Конвенції, у світі спорту, автономність якого забезпечуються фактичним «невтручанням держави до організаційних заходів спортивних установ (будь-то вибори посадових осіб олімпійських комітетів, тренерів, спортсменів; встановлення правил гри, правил проведення спортивних змагань; чи будь-які інші структурні чи організаційні заходи)» [3].

І, найчастіше, у контексті реалізації права закріпленого у статті 8 Конвенції у сфері спортивних відносин, втручання у приватне життя може відбуватися у вигляді таких заходів і методів спортивних організацій, як збирання сечі та крові (що є обов'язковою частиною анти-допінгової політики); методи, які застосовуються для ідентифікації статі; заходи спортивних організацій, які забороняють статеві відносини неповнолітніх спортсменів із тренером; а також, тестування на допінг поза змаганнями.

Взагалі, у практиці Європейського суду з прав людини втручанням у приватне життя були визнані такі примусові медичні обстеження, як обов'язковий аналіз крові на предмет споживання наркотиків чи алкоголю; проведення аналізу ДНК для встановлення батьківства; запровадження обов'язкової вакцинації; обстеження зубів та рентгенографія [2, 295].

Що ж стосується правової оцінки правил Всесвітнього антидопінгового агентства (далі – ВАДА), – які містять обов'язкові для спортсмена вимоги бути доступним для здачі проби на допінг у будь-який час, неза-

лежно від дати проведення спортивних змагань або тренувального періоду, та у будь-якому місці, де б атлет не знаходився, і, важливо, без попереднього його сповіщення, – то позиція ЄСПЛ з цього приводу була сформована зовсім недавно.

Так у справі «FNASS and Others v. France» [4] ЄСПЛ застосував тест на пропорційність стосовно зазначених вище заходів антидопінгової діяльності, що мають наслідком втручання у приватне життя спортсмена, такої меті як охорона здоров'я та боротьба із допінгом у спорті. У цій справі ЄСПЛ насамперед встановлював, чи здійснюється втручання у приватне життя у сфері спорту згідно з законом, чи має воно легітимну мету та чи є необхідним у демократичному суспільстві для досягнення цієї мети. При цьому поняття «необхідності» тут означає, що втручання відповідає нагальній суспільній потребі та є пропорційним меті, окресленій як результат такого втручання.

Перед тим, як перейти до аналізу основних положень рішення ЄСПЛ, слід також зазначити, що, взагалі, ВАДА приймає антидопінгові правила та рекомендує їх прийняття спортивним організаціям для забезпечення поширення їх безпосередньої дії на спортсменів. У цьому ж випадку, Франція прийняла зазначені правила на національному рівні, приймаючи тим самим на себе повноваження по контролю за дотримання правил чесної гри у спорті.

Фактично за французьким законом¹, про який йдеться мова у справі, допінг-офіцери набували право брати проби у спортсменів, коли останні знаходилися у своєму особистому помешканні, в будь-якому місці, де проходили змагання чи тренування, в будь-якій організації, де спортсмен займався будь-якою фізичною діяльністю, і, взагалі, будь-де та будь-коли, навіть (коли спортсмени перебували у відпустці).

Особливі вимоги новий порядок містив до професійних спортсменів, які були внесені у «цільову групу», вони мали обов'язково надавати дуже детальну інформацію про їх місце знаходження з метою забезпечення можливості проведення неоголошеного позазмагального допінг-контролю.

Те, що ці норми очевидно порушували право спортсменів на повагу до приватного життя, а, також, їх закріплення Францією на законодавчо-

¹ 14 квітня 2010 року Уряд Франції прийняв Постанову № 2010–379 щодо здоров'я спортсменів, з метою привести Спортивний кодекс Франції у відповідність із принципами Всесвітнього антидопінгового кодексу.

му рівні, відкрило шлях спортсменам¹ для звернення до Європейського суду з прав людини за захистом свого права за статтею 8 Конвенції.

Заявниками у справі були 5 організацій (у тому числі FNASS (Федерація національних спортивних асоціацій Франції) та 99 спортсменів, і вони стверджували, що система допінг-контролю, що змушує їх надавати інформацію про місце проживання, тренування та змагань в будь-який час і негайно, є занадто жорсткою. А закріплення цих правил у Постанові Уряду було надмірним втручанням у їх право на повагу до приватного та сімейного життя та серйозно порушувало недоторканість приватного життя.

Спираючись на статтю 8 Конвенції, спортсмени оскаржували, крім того, механізм, що вимагав зазначати повну поквартальну інформацію відносно їх місця знаходження та, на кожен день, вказувати 6-ти хвилинний проміжок часу, коли вони можуть бути доступні та готові для тестування, – і цим також обґрунтовували невиправданість та надмірність втручання до їх життя та житла.

Окрім заявників, що входили до «цільової групи», оскаржували зобов'язання надавати державним органам точну та детальну інформацію щодо їх місця проживання та щоденного пересування сім днів у неділю, через що, деколи, у них не було вибору, окрім залишатися вдома упродовж усього дня.

Ці вимоги прозорості та доступності, які містилися в антидопінговому законодавстві, за заявою атлетів, принижували їх «особисту гідність» та були достатньою підставою для того, щоб просити Суд визнати наявність втручання до їх приватного життя та поновити і захистити право, закріплене у Конвенції.

У своєму рішенні ЄСПЛ, приймаючи до уваги наслідки, які можуть мати для приватного життя заявників вимоги, закріплені в антидопінгових правилах, тим не менш, прийняв позицію, згідно з якою основи суспільних інтересів були особливо важливі та виправдовували обмеження конвенційного права.

Суд зробив висновок, що послаблення або відміна відповідних заходів призведе до збільшення небезпеки, яку несе в собі допінг для здоров'я професійних спортсменів та для усіх, хто займається спортом,

¹ Спочатку були вичерпані всі національні засоби захисту: антидопінгові правила були оскаржені також до Державної ради Франції (Conseil d'État), яка визнала Постанову Уряду щодо здоров'я спортсменів законною.

а також буде розходитися зі спільним Європейським та міжнародним поглядом щодо необхідності неоголошеної перевірки на допінг.

У цій справі Франція, спираючись на ч. 2 ст. 8 Конвенції, яка визначає правомірну мету втручання у приватне життя (це суспільні інтереси – національна та громадська безпека чи економічний добробут країни, запобігання заворушенням чи злочинам, захист здоров'я або моралі, захист прав і свобод інших осіб), змогла довести перед ЄСПЛ «необхідність втручання у демократичному суспільстві» та «нагальну суспільну потребу» у такому втручанні, а також у встановленні відповідних обмежень.

Так, вживання заборонених речовин спортсменом під час змагань несправедливо призводить до порушення принципу рівності та прав суперників у змаганні, які не приймали таких самих речовин. І це є надзвичайно небезпечним, бо, таким чином, заохочує спортсменів-аматорів та, особливо, молоде покоління, яке приймає професійних спортсменів як взірець для наслідування, також до вживання заборонених речовин. Крім того, наслідком вживання допінгу у спорті є позбавлення глядачів можливості спостерігати чесні спортивні змагання, на які вони обгрунтовано сподіваються.

Відносно необхідності такого втручання в демократичному суспільстві, ЄСПЛ, в першу чергу, оцінював безпеку приймання допінгу для організму людини.

Слід також зазначити, що заявники не навели вагомих і достатніх аргументів, які б підтверджували те, що способи проведення перевірок лише під час проведення спортивних змагань, які б не порушували їх право на повагу до приватного життя, були б достатніми заходами для реалізації цілей державної влади щодо оцінки допінгових методів та виявлення забороненої речовини.

Отже, у «FNASS and Others v. France» Суд визнав законним втручання до приватного життя спортсмена з огляду на правомірну мету втручання. У прес релізі ЄСПЛ було також підкреслено, що у вирішенні справи Суд враховував, поміж іншого, широкий консенсус серед медичних урядових та приватних, національних та міжнародних установ, створених з метою запобігання вживанню допінгу, щодо неоголошеного контролю та боротьби із цією серйозною загрозою.

Європейський суд з прав людини визнав, що таке обмеження права на повагу до приватного життя є необхідним у боротьбі із серйозною загрозою допінгу і встановив справедливий баланс між інтересами особи щодо її

права на приватність та інтересами суспільства, постановивши, що порушення статті 8 (права на повагу до приватного та сімейного життя) Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод не мало місце. І, таким чином, виправдав втручання до приватного життя спортсмена задля проведення позазмагального допінг-контролю.

Література:

1. Позиція Європейського Суду з прав людини щодо несанкціонованого прослуховування поліцією телефонів. Електронний ресурс: <http://police-access.info/2015/05/pozytsiya-evropejskoho-sudu-z-prav-lyudyny-schodo-nesanktsionovanoho-prosluhovuvannya-politsijeyu-telefoniv/>

2. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини: навч. посіб. – К.: Алерта, 2016. – 488 с.

3. Теорія і практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. – Харків: Право, 2017. – 374 с.

4. Speech from the IOC President, Jacques Rogge / First World Olympic Sport Convention, Acapulco, 23.10.2010 // <http://www.olympic.org/Documents/Conferences_Forum_and_Events/2010-ACNO-Acapulco/ANOC2010-First-World-Olympic-SportConvention-Acapulco-eng-final-2010.pdf>.

5. Doping control: whereabouts requirement does not breach Convention. – Press release issued by the Registrar of the Court ECHR. 018 (2017), 18.01.2018.<<http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-5977677-7646084>>

6. Bach T. Unity in diversity – Respect, Responsibility, Reliability // XIII Olympic Congress (Copenhagen, 2009). Proceedings. – Belmont-sur-Lausanne (Switzerland): Lautrelabo S.à r.l., 2010. – 240 p. – P. 108–112.

Т. М. Слінько¹

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ОБМЕЖЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Права і свободи людини і громадянина, навіть ті, що є природними і закріплені у конституції, не є безмежними. Реалізація прав завждитісно переплітається з відповідальністю людини. З огляду на це ціна практиці окремі права і свободи змушено обмежуються, що передусім пов'язано

¹ Кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри конституційного права України НЮУ імені Ярослава Мудрого,

звстановленими правом, принципами гуманності, солідарності, моральності мірою і межами свободи, що знайшло своє відображення у ст. 29 Загальної декларації прав людини: «При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги до прав і свобод інших і забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві» (п. 2). Щоправда, підстави правових обмежень прав і свобод людини і громадянина наводяться і в інших міжнародно-правових документах. Так, згідно з рішенням Європейського суду з прав людини від 20 травня 1999 р. (справа Реквенї проти Угорщини) обмеження прав і свобод людини і громадянина визнаються допустимими, якщо це відповідає чинному законодавству і правилу «збереження основного змісту прав і свобод».

Спираючись на те, обмеження прав і свобод людини і громадянина часто стають предметом дослідження. Так, представники конституційно-правової науки, детально досліджуючи це питання, пропонують *класифікувати* їх за різними критеріями. Зокрема, за *обсягом* поділяють на: 1) *загальні*, які можуть стосуватися усіх прав і свобод (наприклад, із ст. 23 Конституції України випливає таке загальне обмеження, як вимога про неперушення прав і свобод інших людей); 2) *спеціальні*, тобто ті, які використовуються щодо деяких прав і свобод (обмеження, які встановлюються в умовах воєнного або надзвичайного стану, а також в інтересах національної безпеки, та деякі інші); 3) *окремі*, стосовно певних прав і свобод (наприклад, наявність судимості можна вважати обмеження права бути обраним народним депутатом)[1].

Проте в літературі пропонують й інші класифікації. Наприклад, за онтологічною сутністю явища, яке є фактором обмеження, – на природні (здоров'я населення) і соціальні, останні, у свою чергу, поділяються на власне соціальні (громадський порядок, економічний добробут) і соціальні у широкому розумінні (національна безпека, територіальна цілісність, суверенітет держави, моральність населення) [1]. Слід додати, що можуть обмежуватися обсяг і зміст прав і свобод людини і громадянина.

В Україні при вирішенні питання можливості обмеження основних прав і свобод людини спираються передусім на принцип неприпустимості свавільного обмеження прав і свобод. Згідно з Основним Законом

України (ч. 1 ст. 64) конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених безпосередньо Конституцією. У свою чергу, відповідно до юридичної позиції Конституційного Суду України поняття «обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина» у контексті ч. 1 ст. 64 Конституції слід розуміти як не передбачене конституційними нормами звуження обсягу прав і свобод, або встановлення додаткових норм, якими нівелюються ці права і свободи. Тому необхідно відрізнити поняття «обмеження основоположних прав і свобод» від прийнятого у законотворчій практиці поняття «фіксація меж самої суті прав і свобод» шляхом застосування юридичних способів (прийомів), визнаючи таку практику допустимою [2].

Наведене конституційне положення варто розглядати у взаємозв'язку з приписами ч. 3 ст. 22 Конституції, в якій йдеться про те, що при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних не допускається звуження змісту й обсягу існуючих прав і свобод. Так, Конституційний Суд України у Рішенні від 22 вересня 2005 р. № 5-рп/2005 (справа про постійне користування земельними ділянками) підкреслив, що звуження змісту й обсягу прав і свобод є їх обмеженням. У традиційному розумінні визначальними поняття «зміст прав людини» є умови і засоби, за яких у людини з'являються можливості задовольнити потреби, зокрема, що забезпечують її існування та розвиток. У цьому контексті мусимо додати, що обсяг прав людини – це їх сутнісна властивість, виражена кількісними показниками можливостей людини, які втілені у відповідні права, що не є однорідними і загальними. Загальновизнаним є правило, згідно з яким сутність змісту основного права в жодному разі не може бути порушена.

Крім того, підтвердженням неприпустимості свавільного обмеження прав і свобод є конституційні гарантії, закріплені у ч. 3 ст. 57: «Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними». В аспекті окресленої проблеми важливого значення набуває п. 1 ст. 92, у якому зафіксовано, що права і свободи людини й громадянина, гарантії цих прав і свобод, основні обов'язки визначаються виключно законами України, а також те, що в нестизміні, які передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина, або які спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення терито-

ріальної цілісності України, до Конституції нашої держави не можливо (ч. 1 ст.157).

Для повноти розгляду питання зупинимося ще на одному моменті. Уже згадувані нами положення ч. 1 ст. 64 Конституція України, на перший погляд, є категоричним імперативом. Однак Основному Законі передбачена значна кількість випадків, коли обмеження вказаних прав і свобод людини є допустимим. Зокрема, це можливо з метою запобігання злочину чи його припинення (ст.29), а також розголошенню конфіденційної інформації (ст. 32), врятування життя людей і майна, переслідування осіб, які підозрюються у вчиненні злочину (ст.30), з'ясування істини під час розслідування кримінальної справи (ст.31), забезпечення інтересів національної безпеки, територіальної цілісності, громадського порядку, економічного добробуту (ст.34), охорони здоров'я і моральності населення, захисту репутації або прав і свобод інших людей (ст.35) та в деяких інших випадках.

Незважаючи на те,що саме положення ч.2 ст.64 Конституції є конституційними засадами інституту обмеження прав і свобод, оскільки (на чому вже наголошувалося) з їх змісту випливає, що окрім обмеження прав і свобод людини і громадянина із зазначенням строку їх дії можливі в умовах воєнного або надзвичайного стану, не підлягають обмеженню права і свободи, передбачені ст. 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України.

Розглянемо деякі приклади. Згідно зі ст. 55 Конституції кожній людині гарантоване право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, а тому суд не повинен відмовляти особі в прийнятті чи розгляді скарги з підстав, передбачених законом, який це право обмежує (постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 р. №9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя»). Наведена норма зобов'язує суди приймати заяви до розгляду навіть у разі відсутності в законі спеціального положення про судовий захист, а відмова суду прийняти позовні чи інші заяви чи скарги, оформлені відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке за ст.64 Конституції України не може бути обмежене [3].

Разом із правом на звернення до суду ще однією зважливих гарантій неприпустимості свавільного обмеження прав і свобод виступає право на правову допомогу, яке відповідно до приписів ст. 64 Конституції

України у жодному випадку не може бути обмежене. Крім того, положення «кожен має право на правову допомогу» (ч. 1 ст. 59 Основного Закону України) є нормою прямої дії (ч. 3 ст. 8), і навіть за умови того, що це право не передбачене відповідними законами України чи іншими правовими актами, особа не може бути обмежена у його реалізації (рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2009 р. № 23-рп/2009 у справі про право на правову допомогу).

До сказаного додамо, що не лише Конституція України врегулює це питання. Законодавчою базою виступає також низка важливих законів: «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про правовий режим воєнного стану», «Про судоустрій і статус суддів», «Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України», «Про прокуратуру» та ін. У цих нормативно-правових актах наведено вичерпний перелік конкретних обмежень прав і свобод на період введення надзвичайного чи воєнного стану. Так, відповідно до їх приписів такими є: особливий режим в'їзду і виїзду; обмеження свободи пересування по території, де запроваджено надзвичайний стан; обмеження руху транспортних засобів і їх огляд; заборона проведення масових заходів, крім заходів, заборона на проведення яких устанавлюється судом; заборона страйків. У найбільш небезпечних ситуаціях, наприклад, у зв'язку з надзвичайними ситуаціями технічного чи природного характеру, можуть здійснюватися тимчасова чи безповоротна евакуація людей з місць, небезпечних для проживання; тимчасова заборона будівництва нових, розширення діючих підприємств та інших об'єктів, діяльність яких пов'язана з ліквідацією надзвичайної ситуації тощо. В окремих випадках, зокрема, при масових порушеннях громадського порядку, виникненні міжнародних і міжнаціональних конфліктів, спробах захопту державної влади чи зміни конституційного ладу насильницьким шляхом, можуть запроваджуватися комендантська година, обмеження або тимчасова заборона продажу зброї, отруйних і сильнодіючих хімічних речовин, спиртних напоїв тощо.

Разом із тим згідно зі ст. 19 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» і ст. 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, передбачені ч. 2 ст. 64 Конституції України.

У цьому контексті слід також звернути увагу на юридичну позицію Конституційного Суду України, висловлену в Рішенні від 29 червня

2010 р. № 17-рп/2010 р., що обмеження основних прав людини і громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлених такими обмеженнями, тобто обмеження будь-якого права має спиратися на критерії, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачити юридичні наслідки своєї поведінки.

Виходячи з принципу верховенства права обмеження прав людини мають бути обґрунтованими, виключно на правових засадах із додержанням принципу пропорційності, та переслідувати легітимну мету. Так, Конституційний Суд України у справі про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу підкреслив, що «обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права» (Рішення КСУ від 1 червня 2016 р. № 2-рп.) [4, с. 183]. Таким чином, у своєму Рішенні Конституційний Суд сформулював критерії пропорційності обмеження прав людини, які забезпечують обґрунтований і легітимний характер їх обмеження.

Література:

1. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина : навч. посібник. Київ: Атіка, 2004. С. 90.
2. Рішення Конституційного Суду України від 12 червня 2007 р. № 2-рп (справа про утворення політичних партій в Україні) // Офіційний вісник України. 2007. № 54. Ст. 2183. С. 90.
3. Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 1997 р. № 9-зп у справі за зверненнями жителів міста Жовті Води // Офіційний вісник України. 1998. № 1. С. 169.
4. Конституційне право України: посіб. для підгот. до іспитів / Ю. Г. Барабаш, Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин та ін. Х., Право. 2018. 390 с.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБМІНУ ПОДАТКОВОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ У РАМКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Приєднання України до Асоціації з ЄС відкрило економічні кордони для співпраці між Україною та країнами ЄС, збільшило інтерес українських підприємців виходити на ринок ЄС зі своїм продуктом та взагалі поживило фінансовий та культурний обмін між Україною та ЄС. Європейське співтовариство перебуває у стані економічної глобалізації. ЄС став місцем зустрічі бізнес – ідей багатьох податкових резидентів, що створило необхідність коректного адміністрування податків, де є присутній міжнародний елемент, та обміну між членами ЄС інформацією, що має податкове та фінансове значення для наповнення національних бюджетів. Так, у 2013 році Україна приєдналася до Глобального форуму з транспарентності та обміну інформацією для податкових цілей в рамках Організації Економічного Співробітництва та Розвитку (далі – ОЕСР) і зобов'язалася дотримуватися міжнародних стандартів податкової та фінансової прозорості.

Обмін податковою інформацією є важливою складовою міжнародної боротьби з розмиванням бази оподаткування та з механізмами приховування реального бенефіціарного вигодонабувача, які суттєво зменшують доходи бюджету будь-якої країни. Дана робота присвячена освітленню базових норм ЄС, що регулюють обмін податковою інформацією в рамках ЄС.

Міжнародний обмін податковою інформацією надає державам великий практичний інструментарій для реалізації положень про обмін інформацією. В рамках ОЕСР з 2000 р діє Глобальний форум, завдання якого підвищення податкової прозорості та розкриття інформації між державами. Він випускає численні звіти і публікації на цю тему, в тому числі списки країн, що кооперуються з ОЕСР з питання посилення податкової прозорості [1].

Без правового регулювання на міжнародному рівні держави навряд чи будуть обмінюватися податковою інформацією з іншими державами

¹ Практикуючий юрист

через національні законодавчі норми про захист податкової, банківської, професійної або аудиторської таємниці. Це означає, що міжнародний обмін податковою інформацією вимагає наявності міжнародного договору, положення якого превалюють над зазначеними національними нормами.

Модельна Конвенція ООН (далі- МК ООН) та Модельна Конвенція ОЕСР (далі- МК ОЕСР) мають однакову вимогу, на підставі якої договірні країни наділені правом вимагати інформацію у країні-партнера, коли така інформація імовірно релевантна (*foreseeably relevant*) для контрольних податкових процедур в першій державі. Передбачається, що інформація, яка вимагається, повинна піддаватися в країні, яка отримала таку інформацію, такому ж режиму податкової таємниці, який застосовується в країні, що передала податкову інформацію, і іншим вимогам міжнародного права, які можуть застосовуватися до даної ситуації.

В основі сучасної системи міжнародного податкового співробітництва держав лежить багатостороння Страсбурзька конвенція Ради Європи та ОЕСР щодо взаємної адміністративної допомоги в податковій сфері від 1988 р. [2]. Останні зміни в конвенцію вносилися в листопаді 2011 р. Відповідно до конвенції міждержавна взаємна допомога охоплює такі сфери: надання податкової інформації (за запитом, довільно і автоматично), проведення одночасних податкових перевірок, проведення податкових перевірок за кордоном, допомога у стягненні податків і інші аспекти, в тому числі спільні податкові перевірки.

У червні 2015 р Податковий комітет ОЕСР затвердив новий типовий Протокол до модельної угоди про обмін інформацією для країн, які бажають також включити до цих угод взаємні зобов'язання з автоматичного і безпідставного (або «спонтанного») обміну податковою інформацією [3].

Крім того, в 1977 р Європейське співтовариство (згодом – Європейський союз) прийняло Директиву 77/779/ ЕЕС про взаємну допомогу у сфері прямого оподаткування, яка передбачала обмін інформацією за запитом, довільно і автоматично, а також взаємодію податкових адміністрацій [4]. У 2011 р Єврокомісія випустила нову директиву, значно розширивши її дію в порівнянні з попередньою директивою від 1977 р. [5]. Так, Директива від 2011 р. включає в себе практично всі значущі положення існуючих на даний момент міжнародно-правових механізмів

у сфері обміну податковою інформацією та взаємної допомоги у податкових питаннях. Згодом Директива 77/779/ ЕЕС була доповнена Директивою 2014/107 / ЕУ від 9 грудня 2014 р. [6], що вносить важливі доповнення в частині автоматичного обміну податковою інформацією між країнами ЄС (вступила в силу з 1 січня 2017 року). Згідно із Директивою 2014/107 / ЕУ під системою автоматичного обміну податковою інформацією у рамках ЄС слід розуміти процес, коли держави – учасники збирають дані про дохід, який отриманий на їх території фізичними особами-нерезидентами, та автоматично передають зібрані дані до компетентних органів країни податкової резидентності фізичної особи. Переглянута директива суттєво розширила сферу застосування автоматичного обміну податковою інформацією, тобто до інформації, яка передається, – вносяться: проценти, дивіденди, інші типи доходів, а також залишки на рахунках і надходження від фінансових операцій з активами. Більш того, Директива 2014/107 / ЕУ від 9 грудня 2014 р. містить чіткий перелік категорій доходу фізичних осіб резидентів ЄС, який підлягає автоматичному обміну в рамках ЄС, а саме: дохід від трудової зайнятості (заробітна платня), грошова винагорода директорів, страхові виплати (якщо це питання не урегульоване іншими актами ЄС), пенсія, факт володіння нерухомим майном та операції з нерухомим майном.

Професійна спільнота правників та аудиторів назвала такі законодавчі зміни «Європейською FATCA», проводячи паралель з правопорядком у США щодо сфери правового регулювання автоматичного обміну податковою інформацією між США та іншими країнами щодо бізнес-діяльності американських податкових резидентів за межами США.

Директива 2014/107 / ЕУ від 9 грудня 2014 р. зобов'язала країни – членів ЄС провести перший обмін між країнами ЄС до кінця вересня 2017 р., а також провести гармонізацією норм національного законодавства до норм цієї Директиви.

У 2015 р. були прийняті чергові зміни, внесені Директивою ЄС 2015/2376 від 8 грудня 2015 року, що стосуються автоматичного обміну податковими постановами що стосується справ про трансферне ціноутворення (також вступила в силу з 1 січня 2017 р.) [7].

В ЄС вже давно існував ще один механізм з обміну інформацією, запроваджений Директивою про заощадження від 2003 р., яка вимагає, щоб платіжний агент (як правило, будь-який європейський банк) при

виплаті відсотків фізичній особі – резиденту ЄС розкрив інформацію про платіж податковим органам цієї держави. Для цього банки в ЄС завжди повинні встановити особу бенефіціарного власника процентного доходу і країну його резидентства. Потім податкові органи автоматично обмінюються інформацією з податковими органами країни перебування бенефіціарного власника процентного доходу. Практика засвідчила, що такий спосіб обміну інформацією був неефективний, а тому Єврокомісія була вимішена внести значні зміни до Директиви ЄС 77/779 / ЕЕС, описаних вище [8].

У сучасному складному економічному кліматі країни-члени ЄС повинні забезпечити своєчасне збирання податкових надходжень до свого бюджету для фінансування державних витрат та для зменшення державного боргу. ЄС ставить своєю метою справедливе застосування податкових правил до кожного окремого резидента у своїй юрисдикції. Це особливо важливо у сучасному світі, в якому фізичні особи мають багато різних бізнес-інтересів та проектів у кількох різних країнах. Дуже часто трапляються випадки, коли фізична особа має не одне податкове резидентство, а інколи подвійне і навіть потрійне. Це говорить нам про те, що міжнародне податкове законодавство намагається наздогнати сучасний темп життя. Саме тому члени ЄС визнають необхідність більш тісного співробітництва між фінансовими установами та податковими службами в межах ЄС, коректного і зваженого правового регулювання питання європейського обміну податковою інформацією. Такі заходи необхідні для того, щоб запобігти податковому шахрайству та ухиленню від сплати податків і забезпечити справедливість системи оподаткування як в межах ЄС, так і на міжнародному рівні.

Що стосується України, то зараз відбувається обговорення Проекту Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо міжнародного автоматичного обміну інформацією з податкових питань)», який розроблено у зв'язку з необхідністю створення законодавчих умов для приєднання України до міжнародних процесів автоматичного обміну податковою інформацією.

Асоціація України з ЄС вимагає від України імплементацію стандартів ЄС щодо правового регулювання обміну податковою інформацією до норм національного податкового законодавства. Реалізація правового регулювання такого питання потребує певних законодавчих змін, наприклад, в частині процедур отримання та відкриття даних про стан рахун-

ків фізичних осіб органам ДФС, встановлення принципів обробки та передавання податкової інформації компетентним органам інших країн тощо. В Україні існує об'єктивна необхідність створення законодавчих умов для максимального використання сучасних міжнародно-правових та європейських інструментів для цілей виконання внутрішнього податкового законодавства та отримання національним бюджетом грошових коштів з іноземних юрисдикцій.

Література:

1. Global Forum on Transparency and Exchange of Information for Tax Purposes. URL: www.oecd.org/tax/transparency
2. OECD. URL: www.oecd.org/tax/exchange-of-taxinformation/conventiononmutualadministrativeassistanceintaxmatters.htm ; www.oecd.org/ctp/exchange-of-tax-information/ENGAmended-Convention.pdf
3. Model Protocol For The Purposes of Allowing The Automatic And Spontaneous Exchange Of Information under A TIEA. URL: <http://www.oecd.org/ctp/exchange-of-tax-information/Model-Protocol-TIEA.pdf>
4. . Council Directive 77/799/EEC of 19 December 1977 concerning mutual assistance by the competent authorities of the Member States in the field of direct taxation. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1525639298928&uri=CELEX:31977L0799>
5. Council Directive 2011/16 / EU of 15 February 2011 on administrative cooperation in the field of taxation and repealing Directive 77/799 / EEC. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1525639361353&uri=CELEX:32011L0016>
6. Council Directive 2014/107 / EU of 9 December 2014 amending Directive 2011/16 / EU as regards mandatory automatic exchange of information in the field of taxation. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1525638868992&uri=CELEX:32014L0107>
7. Council Directive 2015/2376 of 8 December 2015 amending Directive 2011/16/ EU as regards mandatory automatic exchange of information in the field of taxation. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1525639025538&uri=CELEX:32015L2376>
8. Council Directive 2003/48/EC of 3 June 2003 on taxation of savings income in the form of interest payments. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1525639189870&uri=CELEX:32003L0048>

Науковий керівник: Жуков І. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

Початок ХХІ століття відзначено процесами формування постіндустріального суспільства та інформаційної економіки. Створення комп'ютерних мереж призвело до глобальних змін в житті сучасного суспільства. Інтернет охоплює все нові сфери нашого життя, стає основним каналом соціальних комунікацій. Електронна комерція стала основною формою міжнародних економічних відносин, що обумовило необхідність міжнародно-правового регулювання даної сфери.

На першому етапі у галузі розвитку міжнародного права щодо регулювання електронної комерції був прийнятий Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН у 1977р. Типовий закон «Про електронну торгівлю» (Типовий закон ЮНСІТРАЛ). Даний документ призначений першочергово для використання державами як основи для розробки національного законодавства. Даний міжнародний документ заклав правові основи діяльності в сфері електронної торгівлі, дав визначення основним поняттям, визнав юридичну і доказову силу за документами в електронній формі, визначив вимоги, що пред'являються до електронного підпису.

Для подальшого розвитку Типового закону «Про електронну торгівлю» держави-учасниці ООН розробили проект міжнародної Конвенції «Про електронні угоди», основним завданням якої є вироблення єдиних і обов'язкових правил встановлення порядку укладання електронних угод та їх виконання.

Європейським Союзом була прийнята Директива «Про деякі аспекти електронної торгівлі на внутрішньому ринку» від 8 червня 2000 року. Основним завданням її є забезпечення умов належного функціонування міжнародної комерції між державами-членами ЄС.

Іншим важливим документом є Директива ЄС «Про правові основи Співдружності для використання електронних підписів» від 1999 року. Даний документ найбільш повно врегулював відносини у сфері використання електронних підписів. Мета прийняття цього законодавчого акта – забезпечити ведення бізнесу через Інтернет.

¹ Аспірант кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У міжнародних організаціях, у першу чергу в ООН, не припиняється робота зі створення єдиних норм електронної комерції в міжнародному обороті. Першим міжнародним документом, що стосується саме питань використання зовнішньоекономічних договорів в електронній формі, можна вважати Конвенцію ООН про використання електронних повідомлень у міжнародних договорах, прийняту 23 листопада 2005 р. Приєднання України до даної Конвенції дозволить зробити перші кроки зі створення законодавства про електронну комерцію. Основна мета даного документа – створення однакових правил, спрямованих на усунення бар'єрів при використанні електронних повідомлень у міжнародних договорах з метою надати відносинам, які складаються в даній сфері, правової визначеності і допомоги державам отримати доступ до сучасних каналів торгівлі.

Також варто звернутися до діяльності інших міжнародних організацій, що займаються уніфікацією права в сфері електронної комерції та розглянути ключові акти, прийняті даними організаціями. Передусім, це Рада Європи. Серед багатьох актів названої організації необхідно виділити:

- Конвенція про захист фізичних осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру від 28 січня 1981 р. (м. Страсбург);
 - Конвенція про інформаційне та правове співробітництво, що стосується «послуг інформаційного суспільства» від 04.10.2001 р.;
 - Конвенція Ради Європи з кіберзлочинності від 23 грудня 2001 р.
- Міжнародною торговою палатою прийнято такі акти:
- Загальні вимоги для посвідченої цифровим способом міжнародної комерції 1997 р.;
 - Загальні принципи реклами і маркетингу в Інтернеті 1998 р.;
 - Електронні умови 2004 року.

Варто зауважити, що багато з названих актів мають декларативний характер, або закріплюють лише загальні принципи певних правовідносин у мережі Інтернет. Це пов'язано із тим, що законодавці послідовно, а головне обережно, вдосконалюють норми в галузі електронної комерції.

Таким чином, електронна комерція вимагає комплексного вирішення проблем, що стосуються правового регулювання. Надзвичайно важливим на сьогодні є адаптація національного законодавства до міжнародних стандартів. Саме це й зумовлює детальний аналіз міжнародно-право-

вого регулювання електронної комерції в сучасних умовах суспільного розвитку. Для ефективної правової регламентації, насамперед необхідна розробка спільних норм, що стосуються електронної економічної діяльності (електронного документообігу та електронного підпису, визначення порядку здійснення та прийняття електронних повідомлень, встановлення часу і місця прийому і відправки повідомлень, ідентифікації відправника і адресата, забезпечення безпеки обміну електронними повідомленнями, впорядкування питань податкового, митного та валютного законодавства тощо).

Науковий керівник: Полатай В. Ю., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Б. Р. Атаманюк¹

ПРОБЛЕМИ ВСТУПУ ТУРЕЧЧИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

Протягом останніх років питання євроінтеграції Туреччини знаходиться в центрі уваги багатьох політиків, політологів та експертів. Прагнення країн набути членства в Європейському Союзі (далі – ЄС) можна пояснити створеним протягом багатьох десятиліть його іміджем як елітної міждержавної організації. З даною думкою погоджується Яковюк І. В. зазначаючи, що три основні компоненти іміджу ЄС (забезпечення стабільності і безпеки, доступ до «рогу достатку» та входження до «елітарного клубу держав») впливають на свідомість політичної та економічної еліти європейських держав, обумовлюючи бажання набути членства в ЄС [1, с.410]. Крім того, всі держави, які прагнуть набути членства в ЄС, зацікавлені в отриманні певних соціально-економічних і військово-політичних благ.

Туреччина подала заявку на асоційоване членство в Європейському економічному співтоваристві (ЄЕС – попередник ЄС) 31 липня 1959 р., а вже у вересні 1963 р. був підписаний Договір про асоціацію, який передбачав 3 основні етапи інтеграції. Першим був підготовчий етап,

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

який тривав з 1965 по 1969 рр. і передбачав надання пільг для експорту турецьких сільськогосподарських товарів та кредитів для будівництва інфраструктурних об'єктів. Другий етап розпочався у 1970 р. і передбачав поетапне зниження мита і податків. На третьому етапі планувалося завершити створення Митного союзу, виробити й прийняти регламент міграції турецької робочої сили й капіталу. Проте окупація Туреччиною північної частини Кіпру у липні 1974 р. та військовий переворот у Туреччині 12 вересня 1980 р. на довгий час заморозили ці відносини [2].

Заявку про повне членство в ЄЕС Туреччина подала у 1987 р., проте статус кандидата в члени ЄС отримала лише у 2000 р. на саміті в Гельсінкі. У жовтні 2004 р. Європейська Комісія прийняла рішення про відповідність Туреччини Копенгагенським політичним критеріям. А вже після 2002 р. вона суттєво реформувала Конституцію і законодавство: надала свободу всім етнічним меншинам, заборонила смертну кару, зменшила роль військових в уряді, посилила покарання за використання тортур.

17 грудня 2004 р. на зустрічі в Брюсселі глави держав і урядів ЄС прийняли рішення про початок переговорів щодо вступу Туреччини до ЄС. Офіційно переговори розпочалися 3 жовтня 2005 року. Проаналізувавши турецьке законодавство на відповідність законодавству ЄС, у червні 2006 р. було визначено 35 розділів – сфер, за якими ведуться безпосередні переговори.

Разом з тим до Туреччини ставиться вимога офіційно визнати Кіпр. Ця дипломатична війна триває вже не один рік. З 1974 р. Кіпр фактично розподілений на дві частини – Турецьку Республіку Північного Кіпру, визнану тільки Туреччиною та Республіку Кіпр, яка уже визнана всім світом і є повноправним членом ЄС. Незважаючи на це, офіційна Анкара не хоче її визнавати, та не виконує положення Анкарського протоколу 2005 р. до Угоди про асоціацію з ЄЕС 1963 р., яким передбачається відкриття морських та повітряних портів для суден, зареєстрованих у Республіці Кіпр [3, с.46]. Не змінило ситуацію і недавнє підписання Туреччиною протоколу про митний союз із ЄС. Цей договір автоматично поширюється на 10 нових членів, у тому числі й на Кіпр, що де-факто означало б його визнання з турецького боку. Але практично відразу ж турецьке МЗС виступило із заявою, в якій зазначено, що підписання протоколу у жодному разі не означає визнання Республіки Кіпр.

Крім того, ЄС вимагає покращення соціально-економічної ситуації в південному регіоні країни, де проживає значна частина курдів. На сьогодні курди залишаються найбільшим народом, який позбавлений власної держави та можливості реалізувати своє право на самовизначення. Вони проживають у чотирьох країнах Близького Сходу, однією з яких є Туреччина.

В Туреччині протягом тривалого періоду курдське населення переслідувалося державною службою безпеки Туреччини, а сам факт існування курдів як окремого народу заперечувався. З метою привернути увагу європейських країн до курдської проблеми, Партія робітників Курдистану здійснила ряд терористичних актів та нападів на турецькі дипломатичні представництва. Однак це лише ускладнило курдську проблему, адже демократичні країни, виступаючи проти тероризму, не схвалюють його застосування у будь-яких цілях. Першим кроком для вирішення цієї проблеми була підготовка у 2002 році спеціального плану врегулювання курдської проблеми – «Демократичне відкриття», який передбачав роботу першого державного курдського телеканалу – TRT-6, появу газет курдською мовою, відкриття шкіл з навчанням курдською мовою, амністію бойовикам РПК, які добровільно склали зброю тощо. Проте різні проекти із соціально-політичного врегулювання проблеми не принесли відчутних результатів, оскільки Партія робітників Курдистану продовжувала стріляти й підривати стабільність у країні [4, с. 124].

21 липня 2015 р. на кордоні із Сирією терорист-смертник підірвав себе в натовпі курдів і турецької молоді, в результаті чого загинула 31 особа, понад 100 осіб отримали поранення. У відповідь на це Анкара почала повномасштабну війну відразу на два фронти. Її авіація завдала ударів по позиціях ісламістів у Сирії й одночасно розбомбила тренувальні табори курдів у прикордонних зонах. А у великих містах країни почалися арешти провідних курдських діячів [5, с. 49].

Незважаючи на це, Червінка І. М. наголошує на можливості мирного вирішення курдського питання в недалекому майбутньому. Аргументуючи свою позицію вона зазначає, що значна частина курдського населення Туреччини не вимагає незалежності, а прагне лише визнання курдської ідентичності, забезпечення дотримання прав курдів та недопущення переслідувань, репресій та примусової асиміляції курдського народу [4, с. 125].

Водночас серед країн ЄС є побоювання того, що коли членом організації вперше стане мусульманська держава з майже 70 млн. населенням, вона намагатиметься посилити свій вплив, її слово буде мати вагу і вона зможе скористатися правом вето при прийнятті рішень. Оскільки кількість місць та розподіл голосів у ряді керівних органів ЄС (Європейський Парламент, Рада ЄС) залежить безпосередньо від кількості населення, це призведе до кардинальної зміни балансу сил у політичній структурі ЄС [6, с. 34]. Небажання бачити Туреччину членом ЄС також пояснюється тим, що ця країна вимагатиме щорічних дотацій на суму понад 28 млрд. євро, що ляже важким тягарем на Євросоюз.

Однак, незважаючи на ці проблемні питання, 18 березня 2016 р. Туреччина і ЄС підписали угоду, яка зменшила потоки мігрантів до Європи. Вона передбачала повернення мігрантів до Туреччини та надання їй фінансової допомоги розміром 6 мільярдів євро. Половина цієї суми була одразу направлена першим траншем Туреччині.

Проте надання другого траншу поки що не відбулося та й взагалі знаходиться під загрозою. Це є свого роду реакцією ЄС на масові звільнення і арешти після невдалої спроби перевороту 2016 р. Під час дії режиму надзвичайного стану були заарештовані близько 50 тисяч осіб, а понад 140 тисяч звільнені з державної служби. А вже у *квітні 2017 р. було проведено конституційний референдум* за яким Туреччина перетворилася з парламентської в президентську республіку без системи стримувань і противаг, тобто після наступних парламентських і президентських виборів в 2019 р. посаду прем'єра ліквідують, а президент самостійно формуватиме уряд.

Європарламент миттєво відреагував на ці дії і вже 6 липня 2017 р. проголосував за резолюцію, яка закликає Європейську комісію і національні уряди ЄС офіційно призупинити переговори про вступ Туреччини до ЄС. Не менш принципову позицію проявили і окремі країни ЄС, які заборонили членам турецького уряду проводити агітацію в місцевих турецьких громадах на підтримку референдуму щодо внесення змін у Конституцію Туреччини.

У відповідь на це від турецької сторони пролунали погрози розірвати угоду про біженців з Євросоюзом. Аргументуючи свою позицію вони наголошували, що ЄС не дотримується своїх зобов'язань з виділення коштів, а тому для Анкари немає сенсу виконувати домовленості зі свого боку.

Останнім часом спостерігаються принципові зміни в зовнішньополітичній стратегії Туреччини і ідея вступу в ЄС вже не розглядається як безальтернативна. Однак перед початком саміту ЄС – Туреччина в Болгарії президент Туреччини Реджеп Тайп Ердоган зазначив, що Туреччина має намір продовжувати переговори, оскільки вступ до ЄС є її стратегічною метою. В свою чергу представники Європейської комісії запевнили, що у рамках чинної угоди з Туреччиною ЄС надасть ще 3 мільярди євро на підтримку біженців.

Оскільки дії турецької влади не дозволяють говорити про прогрес щодо вступу країни до об'єднання, ЄС пропонує Туреччині «інноваційне привілейоване партнерство» як альтернативу членству в Союзі. Основна його ідея полягає в поширенні принципів вільного руху товарів, послуг та капіталу на країни-партнери ЄС. Крім того, передбачається деяке пом'якшення візового режиму і можливість тимчасового працевлаштування в країнах Євросоюзу для окремих категорій працівників. Туреччина відхилила таку ідею, зазначивши, що не збирається розглядати пропозиції щодо партнерства з Європейським Союзом, якщо там не буде передбачено членство країни в цій організації.

Отже, турецько-європейські відносини перебувають в глибокій кризі. *Хоча жодна зі сторін поки не розірвала відносини повністю і Туреччина формально продовжує залишатися країною-кандидатом, але, по суті, інтеграційне питання максимально заморожується.* Туреччина стратегічно важлива для ЄС, але схоже, що мало хто з його членів реально бачить її в союзі.

Література:

1. Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз : монографія. Харків : Право, 2013. 760 с., С.410
2. Мхитарян Н. І. Шлях Туреччини до Євросоюзу у контексті євроінтеграційних прагнень України. / Н. І. Мхитарян // Стратегічна панорама. 2005. № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=gpgs3&issue=2005_1
3. Чубрикова О. О. Євроінтеграційна мета в концепції сучасної зовнішньої політики Туреччини: переосмислення руху до Європейського Союзу в 50-ту річницю підписання Угоди про асоціацію // Зовнішня політика і дипломатія: традиції, тренди, досвід. 2013. Вип. 20. С.44–51 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Nvdau_2013_20\(1\)_8.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Nvdau_2013_20(1)_8.pdf)

4. Червінка І. М. Перспективи врегулювання курдського питання в контексті інтеграції Туреччини до ЄС / І. М. Червінка // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. 2013. Вип. 6 (II) С. 122–126 [Електронний режим] – Режим доступу: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP/article/viewFile/220/20>

5. Тригуб П. М. Розвиток курдської проблеми в Туреччині / П. М. Тригуб, Т. І. Лукіна Т. І. // Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». 2015. Вип. 251. Том 264. С. 47–51.

6. Миронова М. А. Зовнішньополітична стратегія ЄС щодо Туреччини в контексті процесів розширення та поглиблення Європейської інтеграції // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2010. Вип. 94 (II). С. 30–36.

Науковий керівник: Асірян С. Р., кандидат юридичних наук, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Е. Р. Аюпова¹

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СУДАМИ УКРАЇНИ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ

Процеси глобалізації, яка наразі охоплює усі сфери суспільного і політичного життя, вимагають відповідності національного законодавства міжнародним стандартам.

Особливість сучасного етапу розвитку полягає в тому, що держави не можуть, спираючись лише на власні сили та досвід, формувати повністю незалежні власні правові системи. Успішний розвиток держави неможливий без співпраці з іншими державами безпосередньо чи в рамках міжнародних організацій. Співпраця охоплює практично усі сфери життєдіяльності: від глобальних проблем збереження миру і міжнародної безпеки до вирішення конкретних двосторонніх питань прикордонного співробітництва.

Україна має бути повноправним гравцем на цьому ще не зовсім освоєному полі, яке, до речі, зазнає певних трансформацій. У цьому не остан-

¹ студентка 2 гр. 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ню роль відіграє ставлення держави до взятих на себе міжнародних зобов'язань та ефективність їх реалізації. Ефективність норм права, у тому числі міжнародного, залежить як від якості підготовки правового акта, так і від належної організації його виконання. Застосування договорів як частини національного законодавства має цілий ряд особливостей і потребує детальної регламентації, яка має стати невід'ємним елементом сучасного законодавства [10, с. 139].

На нашу думку, належна організація виконання міжнародних норм права залежить і від можливості застосування судами України міжнародно-правових договорів при здійсненні правосуддя.

Дослідження питання значення та реалізації міжнародного права у вітчизняній правовій системі знайшло свої відображення у низці наукових праць українських вчених, таких як: І. Забокрицький, Є. Зверев, В. Письменна, В. Толстих, В. Цюкало та інші.

Втім, наразі відсутнє комплексне дослідження щодо проблемних питань застосування судами України міжнародних договорів при здійсненні правосуддя, що й зумовило вибір теми вказаного дослідження.

Мета статті полягає у аналізі нормативно-правових актів, які стосуються застосування судами України норм міжнародних договорів при здійсненні правосуддя, а також визначення проблем, які виникають під час їх практичної реалізації.

У статті 129 Конституції України вказано, що суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права.

Також Основний закон України у ч. 1 ст. 9 вказує, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [1].

Закон України «Про міжнародні договори України» визначає, що міжнародний договір України – це укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо).

Також важливого значення при дослідженні питання застосування судами України міжнародних договорів під час здійснення правосуддя має ч. 2 ст. 19 вказаного вище Закону, відповідно до якої, якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому по-

рядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [2].

Таким чином законодавець підкреслює прерогативу міжнародних договорів над законами України. Отже, в ієрархії вітчизняних нормативно-правових актів міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, займають місце між Конституцією України, як нормативно-правовим актом найвищої юридичної сили, та законами України.

Проте, відповідно до статті 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [3].

Також і Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 9 липня 1998 р. (справа про тлумачення терміна «законодавство») вирішив, що термін «законодавство» потрібно розуміти як «закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті у межах їх повноважень та відповідно до Конституції і законів України». Текстуальний порядок нормативних актів у цьому рішенні свідчить про те, що КСУ поставив міжнародні договори України все ж таки на друге місце, після законів України, але вище, ніж інші акти, які мають статус підзаконних актів, таких, що повинні відповідати законам [6, с. 71].

Таким чином, законодавець в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» та Конституційний Суд України ставить закони України в ієрархії норм права при здійсненні правосуддя, ніж міжнародні договори України, що спричиняє певну колізію та потребує подальшого вирішення.

Важливу роль у цьому питанні відіграє прийнята 19 грудня 2014 року Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя» (далі – Постанова).

Пленум зазначає, що «...міжнародні договори України, які набрали чинності, не лише сприяють розвитку міждержавного співробітництва

у різних сферах суспільного життя та належному забезпеченню національних інтересів, здійсненню цілей, завдань і принципів зовнішньої політики України, закріплених у Конституції України, а й можуть завдяки своєму пріоритету над нормами відповідних законодавчих актів України змінювати регулювання правових відносин, установлених законодавством України». Особливо важливим в контексті згадуваних проблем нам видається таке твердження (абз. 2 п. 2 Постанови): «Під час розгляду справ, вирішуючи (долаючи) колізію між нормою міжнародного договору, який набрав чинності для України не шляхом надання згоди Верховною Радою України на його обов'язковість у формі ратифікації, і нормою іншого акта законодавства України, слід враховувати юридичну силу акта законодавства, яким було надано згоду на обов'язковість міжнародного договору України (наприклад, Постанова Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 року № 1389 «Про затвердження Договору між Кабінетом Міністрів України та Урядом Латвійської Республіки про співробітництво в боротьбі з тероризмом, незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та організованою злочинністю»). Норми такого міжнародного договору застосовуються в порядку, передбаченому для відповідного акта законодавства України, з урахуванням співвідношення законодавчого акта і підзаконного нормативно-правового акта» [5]. Отже, Пленум підтвердив одну з основних думок щодо вирішення цього питання, які існують в теорії.

Суддя ВССУ Сергій Хопта, аналізуючи Постанову, підкреслив, що це перша постанова в українському судочинстві, в якій судам роз'яснено, як при відправленні правосуддя має застосовуватись міжнародний договір України, міжнародне право та які особливості цього. Прийняття цієї постанови пленуму має надзвичайно важливе значення, адже свідчить про відкритість української судової системи, її наближення до європейських стандартів. Зокрема, в ній роз'яснено питання набрання чинності міжнародними договорами, у яких випадках вони стають частиною національного законодавства та який порядок їх укладення, виконання й припинення. Роз'яснено, що таке ратифікація міжнародних договорів, а що таке застереження до договорів окремих держав і як це впливає на юридичну дію, тобто чинність положень договору. Звернуто увагу суддів й на те, що за змістом ст. 9 Конституції України, норм Цивільного процесуального кодексу України неправильне застосування загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права та міжнародних

договорів може бути підставою для скасування чи зміни судових рішень[9].

Письменна В. О., досліджуючи використання міжнародних договорів в судах України за теорією «подвійної функціональності», вказує, що більшу частину міжнародного права, що застосовуються судами України, складають договори з міжнародного приватного права та конвенції про правову допомогу; однак українські суди також посилаються на Віденську конвенцію про право міжнародних договорів, Віденську конвенцію про консульські зносини, Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та рішення Європейського суду з прав людини, Загальну декларацію прав людини і громадянина, Кіотський протокол та Рамкову конвенцію про зміну клімату ООН, Статут ООН, навіть Римський статут, та ін. При цьому, для більшості рішень характерною є лаконічність суду по відношенню до положень міжнародного договору, а також застосування останнього як «внутрішнього» права, що проявляється у нечастих посиланнях на Віденську конвенцію про право міжнародних договорів для коректного та повного встановлення змісту положень міжнародного договору. Рішення Верховного суду України та Конституційного суду України стоять осторонь описаної тенденції; зокрема, у більшості рішень КСУ, колегія суддів звертається до міжнародно-правового регулювання, аби проілюструвати універсальність гарантованих Конституцією України прав людини та забезпечення високих стандартів їх захисту [8, с. 54–55].

Також слід звернути увагу на те, що ратифіковані Україною міжнародні нормативно-правові акти містять у собі положення щодо обов'язковості рішень міжнародних судів (Статут ООН, Конвенція про захист прав та основоположних свобод). Аналіз судових рішень в Єдиному державному реєстрі судових рішень (далі – ЄДРСР) дозволяє прийти до висновку, що суди доволі часто використовуються практику міжнародного суду ООН та ЄСПЛ при здійсненні правосуддя (справа №414/288/18 від 26 березня 2018 року, провадження №2/243/853/2018 від 26 березня 2018, справа №711/8582/16-к від 23 березня 2018 року).

Можемо підсумувати, що міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України є частиною національного законодавства, а тому їх застосування судами України при здійсненні правосуддя не повинно викликати подиву, і має бути не стихійним, а постійним явищем. При цьому, у разі, коли закони України встановлюють

інші правила ніж ті, які містяться у міжнародних договорах, суди повинні при прийнятті рішення використовувати саме норми міжнародного договору.

Також у зв'язку із ратифікацією Україною міжнародних договорів, які мають положення щодо обов'язковості рішень міжнародних судів, українське правосуддя повинно здійснюватися із застосування рішень відповідних міжнародних судів.

Загалом, застосування судами України міжнародних договорів при здійснення правосуддя, прийняття Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя» свідчить про відкритість та законність судової системи України, наближення вітчизняного правосуддя до європейських стандартів. А з огляду на прийнятий європейський вектор, застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя є не рекомендацією, а необхідністю.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. ст. 141
2. Закон України «Про міжнародні договори України» // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 50. Ст.540
3. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» // Відомості Верховної Ради. 2016. №31. Ст.545
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») N 12-рп/98 від 9 липня 1998 року / URL:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-98>
5. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя» № 13 від 19.12.2014 / URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14>
6. Забокрицький І. І. Проблема правового статусу міжнародних договорів України у системі джерел конституційного права України // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2015. № 825. С. 69–78
7. Єдиний державний реєстр судових рішень / URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/>

8. Письменна В. О. Використання міжнародних договорів в судах України за теорією «подвійної функціональності» // Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. С. Казанського: матеріали четвертої міжнар. наук. конф. (М. Одеса, 8–9 лист. 2013 р.) / відп. за випуск к. ю. н., доц. М. І. Пашковський; Національний університет «Одеська юридична академія»/ Одеса: Фенікс, 2013. С. 53–57

9. Пленум ВССУ прийняв нову постанову «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя» // Юридична газета online / URL: <http://jur-gazeta.com/news/plenum-vssu-priynuvav-novu-postanovu-pro-zastosuvannya-sudami-mizhnarodnih-dogovoriv-ukrayini-pri-zdi.html>

10. Цюкало В. Питання імплементації міжнародно-правових норм у правову систему України // Слово національної школи суддів України. 2013. № 1 (2). С. 139–159

Науковий керівник: М. В. Буроменський, д.ю.н, проф. кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

M. Bilousov¹

THE PERMANENT STRUCTURED COOPERATION ON SECURITY AND DEFENCE (PESCO) AS AN INSTRUMENT OF THE COMMON SECURITY AND DEFENCE POLICY OF THE EUROPEAN UNION

On February 7, 1992, the Treaty on European Union was signed in Maastricht, the Netherlands. Art. 11 of this Treaty, as one of the pillars of integration, has defined the Common Foreign and Security Policy, which covers all areas of foreign and security policy. In 1999, the Common Foreign and Security Policy was supplemented by the European Security and Defence Policy, after what the European Security Strategy was adopted in 2003. On the First of December, 2009, with the entry into force of the Lisbon Treaty, the Common Foreign and Security Policy was named «Common Security and Defence Policy». Also, in order to implement certain provisions, the post of High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy appeared. These novelties were extremely important for the further development of EU law, particularly, in the sphere of foreign policy relations.

¹ Student of the 5th year of International Law Faculty of Yaroslav Mudryi National Law University

According to Y. Barabash and O. Tragniuk, traditionally in the security question, the European Union relied entirely on NATO's political and defence mechanism. As is known, collective security with common tough defensive commitments in Europe is present only in the North Atlantic Alliance (the system of collective defence unites the states of a certain region and is directed against an external enemy). But under the current conditions, the EU intends to strengthen its own ability to address both European and international security concerns. [1]

As a response to external threats and growing instability in the region, on June 28, 2016 at the European Council meeting, the EU Global Strategy «Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe» was approved. The Ukrainian researcher O. Poshedin states that, the Strategy emphasizes that the only «soft» force is not enough in the modern world, therefore, it is necessary to increase the efficiency of the EU in the sphere of security and defence [2]. As the main security priorities are defence, combating terrorism, cyber security, energy and strategic communications, so the necessary prerequisites for implementation of European Union Common Security and Defence Policy are gradual synchronization and mutual adaptation; use of EU funds to support defence research, technology and multinational cooperation; involvement of the full potential of the European Defence Agency; development of the European defence industry.

In order to implement the 2016 Strategy and effective future response to external crises and the provision of security policy in Europe, the following documents were adopted: EU Global Strategy Implementation Plan on Security and Defence (dated 17.11.2016) and the European Defence Action Plan (dated 30.11.2016) [3]. The latter, in particular, involves the creation of a European Defence Fund and other actions to assist Member States to intensify research and more efficiently spend on joint defence capabilities, promoting a competitive and innovative defence industrial base, and contributing to strengthening the security of European citizens. Thus, as can be seen in recent years, legal instruments are being actively formed, which provides a solution to a wide range of issues in the area under consideration.

However, these documents did not become the only forms for implementing the 2016 Strategy. Art. 42 (6) and art. 46 of the Treaty on European Union [4] and Protocol No. 10 provide the possibility for group of EU Member States of introducing a Permanent Structured Cooperation for security and defence (PESCO). The treaty was signed on November, 13 by 25 EU countries (except

Denmark, Great Britain and Malta), which was approved by the Council of the EU on December 11, 2017.

Today, the latest step towards PESCO became the approval by the Council of the European Union on March 6, 2018 of the «Roadmap» [5] on the implementation of the program of military-strategic cooperation of the EU member states, which defines a strategic direction and guidance on how to structure further work in the implementation and management of the program, including the projects and the definition of steps to fulfil the obligations. This document establishes a timetable for the review and appraisal of the implementation of national implementation plans that define how PESCO States Parties intend to fulfil their obligations; provides for a timetable for the implementation of future European defence projects and the main provisions of the common set of project management rules that will be approved by the EU Council by the end of June 2018. In the annexes, it was decided to formally list the first 17 joint projects covering training, development of military capabilities and operational readiness for defence.

In the Constituent Treaties, the possibility of establishing such an association as PESCO is governed by Article 42 of the Treaty on European Union [4]: «Those Member States whose military capabilities fulfil higher criteria and which have made more binding commitments to one another in this area with a view to the most demanding missions shall establish permanent structured cooperation within the Union framework. Such cooperation shall be governed by Article 46. It shall not affect the provisions of Article 43.» Art. 46 indicates the only requirement for States wishing to participate in PESCO: "...which fulfil the criteria and have made the commitments on military capabilities set out in the Protocol on permanent structured cooperation...». These criteria are[6]:

- 1) co-operate and harmonise requirements and pool resources in the fields related to defence equipment acquisition, research, funding and utilisation, notably the programmes and initiatives of the European Defence Agency (e.g. Code of Conduct on Defence Procurement);

- 2) capacity to supply, either at national level or as a component of multinational force groups, targeted combat units for the missions planned, structured at a tactical level as a battle group, with support elements including transport (airlift, sealift) and logistics, within a period of five to 30 days, in particular in response to requests from the United Nations, and which can be sustained for an initial period of 30 days and be extended up to at least 120 days;

3) capable of carrying out in the above timeframes the tasks of joint disarmament operations, humanitarian and rescue tasks, military advice and assistance tasks, conflict prevention and peace-keeping tasks, tasks of combat forces in crisis management, including peace-making and post-conflict stabilisation.

From the above, it can be concluded that the association of the EU member states in the format of PESCO is to a certain extent reminiscent of optional formation, such as the euro area. It means that PESCO is also an example of «multi-speed integration»: individual countries may on their own remain outside this group, while others are not covered by such cooperation, because they do not fit the established criteria. In particular, not all countries were obliged to enter the euro as a national currency (for example, the Czech Republic, Hungary, Poland reserved the right to its national currency); PESCO also allows countries to stay outside this association (for example, Denmark has already stated that it will not be a member). The reason for such phenomenon is that the diversity of conditions for integration and the difference in levels of economic, political, legal and cultural development of the member states results in the use of different pace, tools and methods of legal regulation of integration processes.

Management of Permanent Structured Cooperation in the sphere of security and defence is carried out on two levels. The first level is the EU Council, which is responsible for overall policy and decision-making, including with regard to the assessment mechanism, to determine whether Member States are fulfilling their obligations. Only members of the PESCO have the right to vote, decisions are taken unanimously (except for decisions on suspension of membership and the admission of new members, which are adopted by a qualified majority). The second is the level of projection: each project will be guided by those Member States that will promote it, in accordance with the general project management rules, that will be developed at the general level. Due to this structure, which is not inherent to the European Union, the openness and efficiency within the EU should be ensured.

It is important to draw attention to the order of the refusal of the PESCO member country to participate in this cooperation. In c. 5 of Art. 46 of the EU Treaty [4] provided that a Member State must declare its entry into an EU Council which terminates its membership. Accordingly, as this rule has never been applied and is not detailed in other acts of the European Union, it is impossible to conclude that this one is simplicity.

In conclusion, PESCO is a new format of union in the European Union, which fully corresponds to the concept of «multi-speed integration». Despite the fact that the possibility of its creation had been predicted in the Lisbon Treaty in 2009, the need for the appearance of such formation became current just on the verge of 2016–2017, when the questions of overcoming terrorism and the growth of military and armed conflict were on the agenda of almost all countries over the World. It is anticipated that PESCO will inevitably become an enhanced cooperation of the EU member states in the sphere of defence.

Література:

1. Барабаш Ю., Трагнюк О. Правове регулювання Постійного структурного співробітництва у сфері безпеки та оборони (PESCO) як додаткового механізму співпраці держав-членів ЄС у відповідній сфері // Євроатлантична інтеграція України: свідомий вибір моделі безпеки : зб. наук. ст. за матеріалами наук.-практ. конф., м. Харків, 3 листопада 2017 р. : у 2 ч. / редкол.: А. П. Гетьман, І. В. Яковюк, С. М. Мельник та ін. – Х., 2017. – Ч. 1. – С.10–17.
2. Пошедін О. Нове життя спільної політики безпеки та оборони Європейського Союзу: орієнтири для України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visnyk.academy.gov.ua/pages/dop/68/files/d99fcb2a-2bd7-45da-a0d7-90bbfe7a011e.pdf>.
3. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy. – [Electronic resource]. – Excess Regime: https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/regions/files/eugs_review_web.pdf
4. The Lisbon Treaty. – [Electronic resource]. – Excess Regime: <http://www.lisbon-treaty.org/wcm/>.
5. Defence cooperation: Council adopts an implementation roadmap for the Permanent Structured Cooperation (PESCO) . – [Electronic resource]. – Excess Regime: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/03/06/defence-cooperation-council-adopts-an-implementation-roadmap-for-the-permanent-structured-cooperation-pesco/>.
6. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the functioning of the European Union. – [Electronic resource]. – Excess Regime: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%206655%202008%20INIT>.
7. Яковюк І. В., Орловський Р. Р. Європейське оборонне співтовариство: витоки становлення інтеграції в оборонній сфері // Проблеми законності. 2017. – Вип. 139. С. 264–277

Supervisor: Tragniuk Olesia, Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of International Law Department of Yaroslav Mudryi National Law University.

ШЛЯХ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: РЕАЛЬНІ КРОКИ І ПОДАЛАННЯ ПЕРЕШКОД

На сьогодні перед Україною стоїть завдання досягти стратегічну мету, а саме – увійти до складу Європейського Союзу (далі ЄС). Питання євроінтеграції є пріоритетним у зовнішній політиці нашої держави. Так, 27.04.2015 р. Президент України під час виступу на XVII Саміті Україна – ЄС наголосив, що «стратегічним орієнтиром у наших прагненнях до перетворень є перспектива членства України в ЄС. Це – ключова мета, заради якої проводяться реформи. Ключова мета, яка поставлена у нашій програмі «Стратегія – 2020» [1].

Дослідженню питання євроінтеграції України присвячені роботи таких вітчизняних науковців, як Т. Анакіна, М. Буроменський, О. Трагнюк, Ю. Щокін, І. Яковлюк та інші.

Позиція України щодо Європейського Союзу була сформована вперше на законодавчому рівні в Основних напрямках зовнішньої політики України від 02.07.1993 р. [2]. Саме з цього моменту почався інтеграційний процес України до Євросоюзу, який має своїм наслідком певні перспективи для України після вступу до Союзу. До таких перспектив належать:

1) *політичні перспективи*, сутність яких полягає в сприйнятті України як одного з важливих суб'єктів політичних відносин;

2) *економічна перспектива* передбачає на меті забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу та впровадження стандартів ЄС у виробництві. Згідно із статистикою Міжнародного Валютного Фонду, за 2016 рік номінальний ВВП України на душу населення становив трохи більше 2000\$. А це майже в 4 рази менше за середньоєвропейський показник, а розмір субсидій, у випадку вступу України, був би рівний сумі дотацій, які отримали країни Центрально-Східної Європи після їхньої інтеграції;

3) *соціальні перспективи* полягають у реформуванні освіти, охорони здоров'я [4].

Першим кроком на шляху вступу до ЄС є досягнення відповідності Копенгагенським критеріям для вступу до Європейського Союзу. Так, «асоційовані держави Центральної та Східної Європи, які висловили

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

таке прагнення, можуть стати членами Європейського Союзу. Вступ відбудеться як тільки асоційована держава зможе взяти на себе обов'язки членства, задовольнивши необхідні політичні та економічні вимоги» [5]. До таких критеріїв належать:

1) політичний критерій – «стабільність інститутів, що є гарантами демократії, верховенства права, прав людини і поваги та захисту прав меншин»;

2) економічний критерій – «існування діючої ринкової економіки, а також спроможність впоратися з конкурентним тиском та ринковими силами в межах Європейського Союзу»;

3) критерій членства – «здатність взяти на себе обов'язки членства, включно з дотриманням цілей політичного, економічного та валютного союзу»;

4) так званий «незалежний» критерій – «спроможність Європейського Союзу абсорбувати нових членів, одночасно підтримуючи динаміку європейської інтеграції, є важливим фактором спільного інтересу як Союзу, так і держав-кандидатів» [5].

Щодо України, то на сьогодні наша держава виконала низку складових політичного, економічного критеріїв та критеріїв членства. А саме:

1) *політичний критерій*. На сьогодні, наша держава встановила в Конституції України гарантії захисту політичних, економічних та соціальних прав; ратифікувала низку міжнародних актів щодо забезпечення демократії (наприклад, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ратифікований від 19.10.1973 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ратифікований від 19.10.1973 року); прийняла Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. [3].

2) *економічний критерій*. На шляху приведення у відповідність економіки України до цього критерію вже є певні кроки. Так, Україні було надано статус країни з ринковою економікою, вдосконалено відповідне законодавство у сфері регулювання ринку цінних паперів, прав інтелектуальної власності [3]. До того ж, відсоток працездатного населення, що задіяно в сільському господарстві (найважливіша сфера діяльності ЄС) в нашій державі більший, ніж в інших країн, таких як Туреччина та Грузія, які за кількістю населення та територією складають разом з Україною трійку лідерів з-поміж держав, що бажають приєднатися до ЄС.

3) *критерій членства*. Цей критерій вимагає визначення, прийняття, виконання та правове застосування *acquis communautaire* ключового аспекту підготовки до членства в ЄС, що передбачає не лише включення до національного законодавства, а й забезпечення його дієвого застосування за допомогою відповідних адміністративних та судових структур. Для того, щоб Україна відповідала цьому критерію, слід вжити необхідних дій щодо кожного з пунктів *acquis communautaire*, зокрема: узгодити національне законодавство законодавству Євросоюзу, подолати дефіцит бюджету тощо.

Якісно новий етап співпраці України з Європейським Союзом розпочався 22.04.2014 р. З того часу діє рішення Ради національної безпеки та оборони України «Про невідкладні заходи щодо Європейської інтеграції України» від 12.03.2013 р. На дев'ятнадцятому саміті Україна-ЄС, було зроблено наступні висновки:

1) Надано позитивну оцінку:

- першому місяцю функціонування безвізового режиму ЄС для громадян України (близько 100 тис. українських громадян);
- першому року функціонування ПВ ЗВТ Україна-ЄС;
- відзначено 42% зростання з 1 січня 2016 року обсягів торгівлі між Україною та ЄС;
- ухваленню рішення Ради ЄС та Європарламенту стосовно надання Україні додаткових автономних торговельних преференцій.

2) Підтверджено завершення процедури ратифікації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та набуття нею чинності з 1 вересня 2017 р. Окрім того, відбулась ратифікація Угоди між ЄС та Україною від 27.06.2014 р. та було прийнято Розпорядження «Про схвалення рекомендації Ради асоціації між Україною та Євросоюзом про імплементацію Порядку денного асоціації між Україною та ЄС» (№207).

3) Засуджено системні порушення прав людини окупаційною владою у Криму та на Донбасі. Підтверджено необхідність запровадження міжнародних правозахисних механізмів на території Криму.

19-й саміт Україна-ЄС (12–13 липня 2017 року) також засвідчив подальшу підтримку у протидії зовнішній агресії і в процесі здійснення внутрішніх реформ. Саміт дозволив лідерам України та ЄС узгодити та скоординувати підходи щодо зміцнення політичної асоціації та економічної інтеграції Києва та Брюсселя. [7].

Так, ключовими підсумками є те, що на сьогоднішній день для України вступ до Європейського Союзу залишається метою, задля досягнення якої здійснюється активна діяльність з подолання перешкод в політичній, економічній, соціальній та інших сферах.

Література:

1. Журавльова І. О. Україна і Копенгагенські критерії інтеграції до ЄС. Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики: зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24.05.2016 р. URL: http://dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/11332/1/Guravlyova_349-354.pdf

2. XVII Саміт Україна – ЄС. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2015/04/27/7033303/>

3. Інвестиційне співробітництво між Україною та ЄС. Постійне представництво України при ЮНЕСКО, 2013. URL: <http://unesco.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ukr-eu-investment>

4. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО. Інтеграційні перспективи України. – Вид. 2-ге, – Київ: ІСАС, 2004. – 88 с.

5. 19-ий саміт Україна-Європейський Союз. Міністерство закордонних справ України. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/page/open/id/5114>

6. Про Основні напрями зовнішньої політики України/ Постанова ВРУ від 02.07.1993 № 3360-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>

Науковий керівник: Тичина В. П., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Н. М. Бойко¹

ШТРАФНІ САНКЦІЇ У ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Європейський Союз за своєю природою є унікальним утворенням. Він формує на теренах Європи новий правопорядок, який відрізняється як від міжнародного, так і внутрішнього правопорядку держав. Інститути ЄС формують та реалізують політику Союзу, забезпечуючи її послідовність та ефективність. Задля виконання учасниками принципів та актів Союзу,

¹ Студентка 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

інституції ЄС наділені повноваженнями в межах своєї компетенції притягувати правопорушників до відповідальності й, у разі потреби, накладати санкції за порушення ними взятих на себе зобов'язань. Одним із видів таких санкцій є штраф. Дослідженням цього питання займалися такі науковці, як О. Л. Богінч, О. Л. Львова, О. В. Стрельцова та ін.

Штраф – це вид покарання, який полягає у стягненні із правопорушника певної суми грошей. В Європейському Союзі інститутами, наділеними правом розслідувати правопорушення та накладати на держав-членів штрафи, є Європейська Комісія та Суд Європейського Союзу. Приводом для порушення справи виступає невиконання державою-членом своїх обов'язків, які випливають з установчих договорів, зокрема, невиконання національною владою законодавчих актів та прецедентно-го права інститутів ЄС [1, с. 157].

Хоча відповідачем перед Комісією, а пізніше, можливо, і перед Судом ЄС виступає уряд конкретної країни, суб'єктом правопорушення можуть бути будь-які органи державної влади (у разі несвоечасної трансформації директиви ЄС у законодавство держави-члена – це національний парламент), а також установи, регіональні і муніципальні утворення, державні підприємства. Суб'єктивна сторона значення не має, тобто фактор вини до уваги не приймається. Комісія чи Суд ЄС притягують державу до відповідальності незалежно від причин, з яких вона порушила право ЄС [2, с. 20].

Можна виокремити дві основні стадії процедури розгляду проти-правних дій або бездіяльності держав-членів: адміністративну і судову. Перший етап адміністративної стадії є неформальним, оскільки він не передбачений установчими договорами ЄС. Він полягає у тому, що спочатку Комісія шляхом консультацій з національним урядом намагається досягти добровільного виконання державою своїх обов'язків [3, с. 326]. Якщо це не дає результатів, то адміністративна стадія переходить на другий, офіційний етап, тобто Комісія публічно оголошує про порушення розслідування проти конкретної держави і вимагає від її уряду надати пояснення. Після проведення необхідних перевірок, Комісія надсилає уряду мотивований висновок, в якому вказує на виявлені порушення та вимагає виправити їх протягом встановленого нею фіксованого терміну [2, с. 20–21]. Висновок Комісії не має обов'язкової юридичної сили для держави, однак у більшості випадків на цьому етапі процедура завершується, адже держава не зацікавлена у продовженні розгляду

справи та можливих санкціях і намагається виконати покладені на неї обов'язки. Однак, якщо всі вжиті заходи не дають бажаного результату, то процедура переходить на наступну, судову стадію.

Позови до держав-членів, які розглядає Суд ЄС, належать до справ т. зв. «прямої юрисдикції». Рішення Суду ЄС про визнання держави-члена порушником є для неї юридично обов'язковим, тобто держава-порушник зобов'язана вжити «необхідні заходи для виконання рішення Суду» (ст. 260 Договору про функціонування ЄС), наприклад, скасувати чи, навпаки, ухвалити необхідні нормативно-правові акти (якщо йдеться про невиконання вчасно директиви ЄС). У національних судів держав-членів, відповідно, виникає обов'язок не застосовувати правові акти, визнані такими, що не відповідають праву ЄС [4, с. 345].

При визначенні розміру штрафних санкцій Суд ЄС враховує 1) тяжкість порушення – важливість порушення норм ЄС та негативні наслідки, які ним спричинені; 2) тривалість порушення – проміжок часу, протягом якого порушення не було усунуто державою-членом; 3) здатність платити, тобто економічний потенціал держави, що визначає її можливість сплатити штраф, який водночас має бути достатнім, щоб змотивувати державу-члена не допускати подібних правопорушень.

Вперше грошові санкції були застосовані у 2000 році щодо Греції. Ця країна не виконала (в тому числі в силу об'єктивних труднощів) рішення Суду ЄС про закриття великого сховища відходів, розташованого на острові Крит і визнаного несумісним з природоохоронним законодавством ЄС. За це Суд ЄС наклав на неї щоденну пеню в розмірі 20 тис. євро, які сплачувалися до тих пір, поки Греція належним чином не виконала свої обов'язки[5].

Одним з останніх є рішення, винесене Судом ЄС проти Польщі. Держава порушила директиви Європейського Союзу про якість повітря через перевищення водночас у декількох зонах норм забруднення повітря. Єврокомісія подала до Суду ЄС скаргу, в якій звинуватила Польщу у відсутності ефективних дій щодо захисту якості повітря. Було встановлено регулярне перевищення як щоденних, так і щорічних норм викидів шкідливих речовин. Рішенням Суду ЄС на Польщу покладено обов'язок повідомити Європейську Комісію про свої дії у боротьбі з забрудненням повітря. Якщо Брюссель вважатиме, що цих заходів достатньо, то він не буде вдаватися до фінансових санкцій, розмір яких може сягнути декількох мільярдів злотих.

Наразі проблема захисту навколишнього середовища гостро стоїть у Європейському Союзі. Європейська Комісія протягом декількох років б'є на сполох, що висока концентрація шкідливих частинок пилу в повітрі може призвести до багатьох серйозних захворювань і стати причиною збільшення випадків передчасної смерті. Позов в аналогічній справі в Суді ЄС раніше прогала Болгарія. Загроза подальших судових процесів висить над іншими країнами, зокрема над Чехією, Словаччиною, Угорщиною, Румунією, Німеччиною, Францією, Італією та Іспанією[6].

Право Європейського Союзу поширює свою дію не тільки на держав-членів, а й на приватних осіб. Велика увага при цьому приділяється захисту економічної конкуренції. ЄС розглядає політику конкуренції як інструмент для підвищення економічної ефективності та створення сприятливого клімату для розвитку технічного прогресу. Однак юридичні особи часто порушують конкурентне законодавство.

27 червня 2017 року Європейська Комісія вирішила, що Google зловживав монопольним становищем, просуваючи власний сервіс порівняння цін GoogleShopping. Google угорі результатів пошуку розміщував дані свого сервісу порівняння цін, а схожі сервіси конкурентів відображав нижче. За такі дії Європейською Комісією був накладений штраф в розмірі 2,42 мільярда євро та встановлено вимогу упродовж 90 днів усунути правопорушення – в іншому разі розмір штрафу зросте до 5 відсотків виручки материнської компанії AlphabetInc, яка в 2016 році становила понад 80 мільярдів євро. Максимальний розмір штрафу, який могла накласти Європейська Комісія, – 10 відсотків від річної виручки[7]. Google подав апеляційну скаргу до Суду ЄС, однак рішення ще не прийнято.

Найбільший штраф було накладено у 2016 році на всесвітньо відомих виробників вантажного автотранспорту за картельну цінову змову. Європейська Комісія встановила, що виробники вантажного автотранспорту – MAN, Daimler, Volvo/Renault, Iveco і DAF – порушили антимонопольні правила, маніпулюючи цінами на комерційні автомобілі протягом 14 років і умисно затягуючи терміни впровадження нових технологій по скороченню шкідливих викидів. За участь в картелі компанії були оштрафовані на загальну суму € 2,93 млрд. При встановленні розміру штрафів, Комісією було взято до уваги обсяги продажу відповідних компаній, а також характер порушення, високу сукупну ринкову частку компаній, географічне охоплення і тривалість картелю. Компанії MAN вдалось

уникнути штрафу в розмірі більше €1,2 млрд., бо саме ця компанія повідомила про картель [8].

З травня 2018 року будуть введені значні штрафи за порушення обробки персональних даних. Згідно з регламентом ЄС General Data Protection Regulation (GDPR) від 26 квітня 2016 року розмір штрафу за порушення норм регламенту складе до 20 млн. євро або 4% від глобального річного обороту попереднього фінансового року в залежності від того, яка з двох цифр виявиться більшою[9].

Підсумовуючи сказане вище, можна зробити висновок, що штрафні санкції є ефективним засобом впливу на правопорушників. Окрім досягнення основної цілі – понесення відповідальності та усунення порушень права Європейського Союзу, штрафи є одним з джерел дохідної частини бюджету ЄС, особливістю якого є його формування за рахунок власних фінансових ресурсів, а не внесків держав, як у більшості міжнародних організацій. Однак, як показує практика, застосування штрафних санкцій є більш ефективним відносно держав-членів, а не приватних осіб. Це пояснюється тим, що державам вигідніше усунути правопорушення та вчинити дії, спрямовані на виконання норм ЄС, ніж витратити кошти з державного бюджету на сплату штрафів. Що стосується юридичних осіб, то неправомірна діяльність може приносити їм більше коштів ніж розмір штрафних санкцій й вони сплачують штраф, але при цьому не вчиняють дій на усунення правопорушення. Інституції Європейського Союзу, розглядаючи справи про правопорушення, повинні у кожному конкретному випадку, враховуючи обставини справи, визначити таку суму штрафних санкцій, яка не тільки буде співрозмірною з вчиненим правопорушенням але й стимулюватиме до законослухняної поведінки.

Література:

1. Стрельцова О. В. Європейські наднаціональні механізми юридичної відповідальності держави // Альманах права. Юридична відповідальність: проблеми теорії та практики. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. – С. 155–162;
2. Богініч О. Л. Відповідальність держави перед особою (міжнародний досвід) / О. Л. Богініч, О. Л. Львова // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2014. – Вип. 65. – С. 18–26.
3. Право Європейського Союзу : учеб. для вузов / Под ред. С. Ю. Кашкина. – М. : Юрайт, 2010. – 1120 с.

4. Европейский Союз: основополагающие акты в редакции Лиссабонского договора (с комментариями) / Отв. ред. С. Ю. Кашкин. – М. : Инфра-М, 2010. – 698 с.

5. Arret dela Cour du 4 juillet 2000, affaire C-387/97 «Commission c. Grece»

6. IAR/T. A. Польша прогнала Єврокомісії у Суді ЄС у справі про якість повітря// [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://www.polradio.pl/5/38/Artykul/350643>

7. Сидоржевський М. Єврокомісія накладла на Google рекордний штраф у 2,4 мільярда євро// [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://www.dw.com/uk>

8. ADS LEGAL GROUP Європейська Комісія оштрафувала всесвітньо відомих виробників вантажного автотранспорту за картельну цінову змову// [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://adslegal.com.ua>

9. Grata International Общий регламент ЕС по защите данных и российские операторы персональных данных// [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://www.gratanet.com/up_files/General_regulations_of_data_protection_in_EU4.pdf

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Є. В. Бондар¹

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВРАХУВАННЯ НАПРЯМКІВ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС В КОНТЕКСТІ ПОБУДОВИ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ

Проблема, пов'язана із захистом навколишнього середовища, є особливо важливою в умовах глобалізаційних процесів, а отже питання екологічної політики в рамках співробітництва з ЄС на сьогоднішній день є дуже гострим.

Наразі детального правового регулювання в рамках екологічної політики та законодавства в ЄС набули такі актуальні проблеми, як поведення з генетично модифікованими організмами (можливість контролю і маркування; транскордонний рух; біобезпека); несприятливий вплив на

¹ Студентка 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

клімат, викиди парникових газів і реалізація Кіотського протоколу, поводження з відходами, якість води; використання пестицидів; поводження з небезпечними хімічними речовинами. Новою сферою правового регулювання права навколишнього середовища ЄС можна вважати екологічні права людини. Ця сфера почала розвиватись після підписання ЄС Орхуської конвенції про доступ до інформації, участь громадськості у прийнятті рішень і доступ до правосуддя з питань навколишнього середовища [1].

Варто зауважити, що необхідність взаємодії України та ЄС в галузі екологічної політики є незаперечною не тільки з огляду на перспективи інтеграції, а й насамперед, з огляду на необхідність збереження навколишнього середовища в цій частині планети. [2]

Враховуючи, що в рамках інтеграційних процесів України до Європейського Союзу через низький пріоритет екології в національній політиці держави головна увага в цьому контексті приділяється політичним, економічним та фінансовим аспектам, екологічна сфера залишається поза увагою політиків.

Так, наприклад, на офіційному сайті Міністерства екології та природних ресурсів України розміщена інформація про те, що через брак людських та технічних ресурсів, Міністерство не спроможне в повному обсязі забезпечувати співробітництво з Європейською екологічною агенцією (далі – ЄЕА), яка є органом ЄС для отримання об'єктивної інформації про стан навколишнього середовища. Також, Міністерство вказує на те, що однією з умов повної участі без права голосу з Європейською екологічною агенцією, є визначення відповідних національних інституцій, які приєднуються до Європейської мережі інформації та спостереження за довкіллям. Однак, зазначається, що на даному етапі неможливо спрогнозувати інституційні умови та відповідні людські ресурси при можливості співпраці з ЄЕА.

Отже, можна стверджувати, що першою і основною проблемою, яка є перепорою у зближенні України та ЄС у екологічній сфері, є недостатнє її фінансове забезпечення та приділення уваги потребам цієї сфери за так званім «залишковим принципом» [3].

Перші кроки до вирішення питання фінансування екологічної сфери зроблено. Так, зокрема, вже досягнуто домовленості щодо початку проведення перших консультацій про приєднання Україною в майбутньому до програми ЄС Life+. Таке партнерство України дозволить місцевим

громадами отримати фінансування екологічних проектів на місцях шляхом функціонування екологічного фонду як додаткового ресурсу для співфінансування таких проектів.

Наступна проблема, на яку варто звернути увагу, стосується зближення правової системи України та ЄС, адаптації законодавства України до стандартів урахуванням вимог норм права ЄС в екологічній сфері.

На сьогодні основними нормативно-правовими актами похідного права ЄС в галузі екології та охорони навколишнього середовища є: 1) Директива Європарламенту та Ради 2003/4/ЄС щодо свободи доступу до інформації відносно стану навколишнього середовища, 2) Директива 90/313/ЄЕС від 07.06. 1990 р. про доступ до екологічної інформації, спрямованої на забезпечення більшої прозорості для окремих громадян та добровільних екологічних програм, 3) Директива 2001/42/ЄС Європейського Парламенту та Ради щодо оцінки деяких планів та програм на довкілля; 4) Директива Ради 97/11/ЄС, що доповнює Директиву 85/337/ЄЕС стосовно оцінки впливу деяких державних і приватних проектів на навколишнє середовище; 5) Директива Ради 85/337/ЄЕС від 03.03.1997 р. стосовно оцінки впливу деяких державних і приватних проектів на навколишнє середовище та інші [4].

Наразі можна констатувати низький рівень імплементації законодавства, планів, програм, стратегій, міжнародно-правових актів у сфері охорони довкілля. До того ж, незважаючи на розробку механізму адаптації законодавства, визначення її основних етапів і строків, існує низка проблемних питань, що полягають у чіткій дефініції термінів, що використовуються, правильному їх перекладі та відсутності достатньої кількості фахівців у сфері права навколишнього середовища ЄС [1].

Одним із шляхів вдосконалення екологічного законодавства та приведення його у відповідність до стандартів ЄС, на думку європейських та вітчизняних вчених, є кодифікація. Кодифікація визнається найбільш повною формою гармонізації, коли в процесі апроксимації окремі секторальні природоохоронні правові акти замінюються частково або повністю новим правовим документом. Прийняття Екологічного кодексу України сприятиме тому, що в подальшому нові закони та підзаконні нормативно-правові акти, які будуть розроблятися на його виконання, будуть апріорі відповідати основним принципам та вимогам, що впли-

вають із міжнародних зобов'язань з адаптації національного законодавства до законодавства ЄС, у сфері охорони навколишнього природного середовища [5].

Зважаючи на те, що українським національним законодавством закріплено відносини з Європейським Союзом як пріоритетний напрям зовнішньої політики, питання імплементації норм ЄС у екологічній сфері, забезпечення належного фінансування поставлених у цій сфері завдань, формування інституцій та інструментів екологічної політики неможливо залишати невирішеним. Держава та її інститути повинні спрямовувати свою діяльність на вдосконалення правових, фінансових, організаційних та інших механізмів, що у майбутньому забезпечать інтеграцію України в європейський простір, зокрема, і в екологічній сфері.

Література:

1. Грінченко О. О., Мірошніченко О. П. Адаптація екологічного законодавства України в контексті вимог угоди про асоціацію між Україною та ЄС [Електронний ресурс] / О. О. Грінченко, О. П. Мірошніченко – Режим доступу до ресурсу: <http://vmv.kyumu.edu.ua/v/p10-11/4.pdf>.
2. Якушенко Л. Аналіз досвіду Європейського співробітництва щодо формування і втілення інституцій та інструментів екологічної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.niss.gov.ua/articles/840/>.
3. Перга Т. Екологічна політика як інструмент зближення України з ЄС [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/ekologichna-politika-jak-instrument-zblizhennja-ukrajini-z/>.
4. Труш О. О., Андрієнко М. В., Ломовських Г. А. Формування та реалізація спільної екологічної політики Європейського Союзу в умовах сучасних інтеграційних процесів [Електронний ресурс] / О. О. Труш, М. В. Андрієнко, Г. А. Ломовських // Режим доступу до ресурсу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2014-1/doc/4/05.pdf>
5. Кишко-Єрлі О. Б. Адаптація екологічного законодавства України до права навколишнього середовища Європейського Союзу [Електронний ресурс] // Часопис Київського університету права. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СТАТУСА ЗАМОРСКИХ ТЕРРИТОРИЙ В ПРАВЕ ЕС

На современном этапе ЕС представляет собой межгосударственное образование, состоящее из 28 государств-членов (Великобритания находится в процессе выхода). Право ЕС, созданное и эволюционирующее, в процессе интеграции распространяет своё действие на территорию этих государств. Однако в силу определённых исторических и географических факторов некоторые территории, имеющие политическую связь с государствами-членами ЕС, обладают своеобразным статусом.

Двадцать пять заморских стран и территорий, простирающихся от полюсов до тропиков, ассоциируются с Европейским Союзом. Нельзя путать соглашения об ассоциации и ассоциацию с заморскими странами и территориями (Гренландия, французская Полинезия, британские Виргинские острова – часть 4 Договора о функционировании ЕС). Часть четвертая ДФЕС «Ассоциация с заморскими странами и территориями» (ст. 198–204) посвящена взаимоотношениям ЕС с бывшими колониями, зависимыми территориями и другими географически отдалёнными частями государств-членов, которые не вошли со своими метрополиями в состав Европейского сообщества и Союза (главным образом по причине слабого уровня экономического развития). Вместе взятые, данные области именуются «заморские страны и территории». Заный термин используется Договором о ЕС в узкоспециальном значении. К «заморским странам и территориям» он относит лишь такие регионы, которые находятся под суверенитетом государств-членов, но не являются при этом частью ЕС.

Хотя заморские страны и территории являются небольшими по размеру или по численности населения, или по обеим причинам, в силу их конституционных связей с Данией, Францией, Нидерландами и Соединённым Королевством, они играют важную роль в качестве форпостов Союза в тех районах, где они расположены, но не являются частью ни территории ЕС, ни единого рынка ЕС.

¹ Студентка 3 курса международно-правового факультета Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

В соответствии с частью четвертой Договора о функционировании Европейского Союза заморские страны и территории ассоциируются с Европейским Союзом. Целью этой ассоциации является «содействие экономическому и социальному развитию стран и территорий и установления тесных экономических связей между ними и Союзом в целом». ЕС оказывает финансовую поддержку заморским странам и территориям через бюджет ЕС и 11-й Европейский Фонд развития.[1]

Двадцать одна заморская Страна и территория (ОСТs – Overseas countries and territories) не являются частью территории Европейского Союза, но, учитывая их особые отношения с четырьмя государствами-членами ЕС (Данией, Францией, Нидерландами и Соединенным Королевством) (ОСТs конституционно зависят от четырех стран), они были связаны с ЕС со времени заключения Римского договора в 1957 году. Цель ассоциации, которая описывается в части IV Договора о функционировании Европейского Союза (статьи 198–204 TFEU), состоит в том, чтобы «содействовать экономическому и социальному развитию заморских стран и территорий и установить тесные экономические отношения между ними и сообществом в целом». Вопрос ассоциации также регулируется Протоколом к ДФЕС № 34 об особом режиме, подлежащем применению к Гренландии и Приложением 2 к ДФЕС «Заморские страны и территории, к которым применяются положения части 4 ДФЕС».

Подробные правила и процедуры предусмотрены в решении Совета от 27 ноября 2001 года (с поправками, внесенными в 2007 году) об ассоциации заморских стран и территорий с Европейским сообществом (2001/822/E), которое обычно называется Overseas Association Decision (OAD).

С 2008 года проводятся консультации по модернизации и обновлению нормативно-правовой базы партнерства ЕС-ОСТ. В 2008 году Еврокомиссия опубликовала «Зелёную книгу», а в 2009 году – сообщение, которое было поддержано в 2011 году в совместном документе с изложением позиции государств-членов, представленном на форуме ЕС-ОСТ в Новой Каледонии. Европейская комиссия впоследствии представила в июле 2012 года свой проект предложения для решения Совета о новой Ассоциации ЕС-ОСТ.

Граждане заморских стран и территорий в принципе являются гражданами ЕС, но эти страны не являются ни частью ЕС, ни подчиняются законодательству ЕС.

Выгода от соглашений об ассоциации ЕС сосредоточена в экономическом и торговом сотрудничестве, устойчивом развитии и региональном сотрудничестве и интеграции. Регулярные совещания проводятся с участием всех трех сторон-Европейской Комиссии, заморских стран и территорий и соответствующего государства-члена ЕС, включая ежегодный форум ОСТ. ЕС устанавливает стратегию развития для каждого ОСТ в виде Single Programming Document (SPD).

Заморские страны и территории имеют право на участие в таких программах ЕС, как рамочная программа исследований, программы в области образования и профессиональной подготовки, рамочная программа по конкурентоспособности и инновациям и культурные и аудиовизуальные программы. После интенсивного процесса консультаций, новое решение о зарубежной Ассоциации регулирует отношения ЕС-ОСТ с 1 января 2014 года. ОСТ являются неотъемлемой частью территории государств-членов ЕС, но не рассматриваются как часть территории ЕС. Право ЕС не применяется к ним непосредственно.

Статья 198 Договора о функционировании ЕС ассоциирует с Европейским Союзом неевропейские страны и территории, которые имеют особые отношения с определенными государствами-членами. Целью этой ассоциации является содействие экономическому и социальному развитию заморских стран и территорий (ОСТs) и установление тесных экономических отношений между ними и Союзом в целом. В соответствии с принципами, изложенными в преамбуле договора, ассоциация служит главным образом интересам и процветанию жителей этих стран и территорий таким образом, чтобы способствовать экономическому, социальному и культурному развитию, к которому они стремятся. Положения, касающиеся ассоциации ОСТ с Союзом, были разработаны в соответствии с договоренностями, применимыми к государствам акт в рамках Ломейских конвенций.

Действующие в настоящее время правила, касающиеся ассоциации заморских стран и территорий с ЕС, применяются к 24 ОСТ, зависящим от Франции, Нидерландов, Соединенного Королевства и Дании (Гренландия [решение 2014/137]). Хотя они входят под крыло государств-членов, а их граждане признаются с 1996 года гражданами ЕС, ОСТ не являются частью Союза, но они связаны с ним и, таким образом, пользуются преимуществами Европейского Фонда развития (ЕФР) и теми же видами мер сотрудничества в целях развития, что и государства [решение

2001/822]. Солидарность ЕС по отношению к ним выражается главным образом в почти свободном доступе на европейский рынок товаров, происходящих из ОСТ, внедрении систем стабилизации экспорта, а также в финансовом и техническом сотрудничестве с использованием ресурсов ЕФД и Европейского инвестиционного банка. Области, охватываемыми этим финансовым и техническим сотрудничеством, являются развитие сельского хозяйства и сельских районов, рыболовство, промышленное развитие, эксплуатация горнорудного и энергетического потенциала, транспорт и связь, развитие торговли и услуг, региональное сотрудничество, а также культурное и социальное сотрудничество. Партнёрские соглашения в пользу ОСТ включают многие элементы, содержащиеся в четвёртой Ломейской Конвенции, и предусматривают трехстороннее партнерство комиссии/государства-члена/ ОСТ. Среднесрочный обзор партнёрских соглашений направлен на улучшение прав отдельных лиц и статуса граждан ОСТ в Европейском Союзе.[2]

ЕС, ОСТ и государства-члены имеют общую заинтересованность в совместном решении проблем и использовании возможностей, возникающих в связи с глобализацией, и необходимости поддержки стратегий устойчивого развития и сотрудничества, как подчеркивается в совместном документе государств-членов и ОСТ (2011). Все большее число европейских стратегий затрагивает интересы ОСТ. Политический и технический диалог между директивными органами ЕС и ОСТ способствует отношениям между ЕС и ОСТ.

OAD предусматривает проведение широкого диалога, позволяющего ЕС, всем ОСТ и государствам-членам, с которыми они связаны, консультироваться друг с другом относительно принципов, подробных процедур и результатов деятельности ассоциации. Этот диалог принимает форму форума для диалога ОСТ -ЕС, который ежегодно собирается с участием представителей органов власти ОСТ, государств-членов и Европейской Комиссии.[3]

Доходы от ресурсов в Гренландии, которые больше, чем в Альберте, Саскачеване и Манитобе вместе взятых, используются для финансирования постепенного перехода всех руководящих функций, хотя Дания пока сохраняет за собой главную ответственность за оборону и иностранные дела.

Привлекательность освоения арктических месторождений нефти и газа у берегов Гренландии побудила Данию инвестировать значитель-

ные средства в обеспечение безопасности расширенной территории морского дна в соответствии с договором ООН, регулирующим претензии стран на расширенные континентальные шельфы.

В период с 1973 по 1985 год Гренландия входила в состав ЕС. После референдума, проведенного в 1982 году, она вышла из ЕС и теперь ассоциируется с ЕС в соответствии с решением о зарубежной Ассоциации.

Государственный сектор – предприятия и муниципалитеты-играет важную роль в экономике Гренландии, равно как и сектор рыболовства.

Гренландия имеет право на финансирование из общего бюджета ЕС через партнерство ЕС-Гренландия. На период 2014–2020 годов для сотрудничества с Гренландией предусматривается общая сумма в размере 217,8 млн. евро. Программный документ, определяющий приоритеты сотрудничества на этот период, был подписан 28 октября 2014 года. Система образования, профессиональной подготовки и послешкольного образования была выбрана в качестве сектора концентрации для сотрудничества между Союзом и Гренландией на период 2014–2020 годов.

Кроме того, Председатель комиссии (от имени ЕС), премьер-министр Дании и Гренландии премьер подписал 19 марта 2015 рамочный документ ЕС-Гренландия отношений после 2013 года, «совместную Декларацию об отношениях между ЕС, с одной стороны, и Правительством Гренландии и Правительство Дании, с другой». В этом юридически и финансово необязательном документе ЕС подтверждает свои долгосрочные связи с Гренландией и подтверждает геостратегическое значение Гренландии для ЕС.[4]

Изучение статуса заморских территорий и их взаимоотношений с ЕС представляет значительный интерес как с теоретической, так и с практической точек зрения. В частности, особенности ассоциации дают возможность понять всё разнообразие правового регулирования отношений наднационального образования с территориальными единицами, обладающими специфическим статусом и одновременно осознать, какие особые способы территориального действия права ЕС существуют на современном этапе.

Литература:

1. «Overseas Countries and Territories (OCTs)» Код доступа: <https://ec.europa.eu/europeaid/node/317>.

2. European Encyclopedia of Law (BETA) «Overseas Countries and Territories (OCTs) in Europe» Код доступа: <http://lawlegal.eu/overseas-countries-territories/>

3. Association of Overseas Countries and Territories of the European Union Код доступу: <http://www.octassociation.org/?lang=en>

4. Joint Declaration on relations between the European Union, on the one hand, and the Government of Greenland and the Government of Denmark, on the other. Код доступу: https://ec.europa.eu/europeaid/joint-declaration-relations-between-european-union-one-hand-and-government-greenland-and-government_en

Научний керівитель: Трагнюк О. Я., к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридического університету імені Ярослава Мудрого

З. В. Буша¹

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ МІЖ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ, ДЕРЖАВАМИ-УЧАСНИЦЯМИ ТА МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ

Європейський Союз (далі – ЄС) є одним із найуспішніших об'єднань держав, що може забезпечити стабільність, зближення та зміцнення єдності держав на європейському просторі. Для реалізації цих цілей необхідно не лише уніфіковане законодавство, проте і тверда позиція та готовність держав-учасниць здійснювати завдання, передбачені договорами. Однією з цінностей ЄС у Договорі про заснування Європейської спільноти зазначається: «натхненні наміром зберігати й зміцнювати мир та свободу»[1]. Проте, не лише ЄС намагається утвердити мир і безпеку на європейській території та світовій арені взагалі.

Кримінально-правове законодавство у більшій мірі все ж залишається питанням національного підпорядкування, проте є категорії злочинів, які підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду (далі – МКС), передбачені у Римському Статуті. Побудова взаємовідносин між ЄС та МКС почалися ще з моменту створення МКС, а саме з прийняттям Резолюції у 1998–2001 рр., а також положень, викладених у Спільній позиції щодо Міжнародного кримінального суду (2001/443/CFSP) [2]. В цьому документі було закріплено положення щодо необхід-

¹ Студентка 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ності підтримки ефективного функціонування Суду шляхом приєднання держав-учасниць до Римського Статуту, що стане передумовою повномасштабної дії МКС; заохочення ініціатив щодо розширення прийняття Статуту для боротьби з безкарністю найбільш серйозних міжнародних злочинів; прийняття практичних заходів щодо реалізації Статуту, які повинні бути підтриманими повністю ЄС та державами-учасницями [3, с. 236].

Активна підтримка функціонування МКС Європейським парламентом і Радою ЄС та послідовне виконання Спільної позиції, сприяло збільшенню кількості держав, які ратифікували Римський статут у 1999–2003 рр. Так, за перше п'ятиріччя існування Суду його визнали всі держави-учасниці, а також держави-кандидати на вступ в ЄС. Це говорить про те, що Європейський Союз має високий рівень згуртованості та поділяє спільні цінності. Прискорений темп ратифікації Статуту державами-учасницями сприяв підписанню Договору про співпрацю та взаємодію МКС та ЄС (далі – Договір) у 2006 року, так ЄС став другою організацією після ООН, що визначив відносини в угоді. У Договорі були відображені принципи об'єднання задля «сприяння дотриманню міжнародного гуманітарного права та прав людини, підтримуючи таким чином свободу, безпеку, правосуддя та верховенство права, а також сприяючи збереженню миру та зміцненню міжнародної безпеки відповідно до цілей та принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй»[4]. Передбачаються взаємні обов'язки щодо регулярного обміну інформації та документації, що представляють взаємний інтерес, проведення спільних консультацій та зустрічей. Стаття 10 встановлює обов'язок працівників та посадових осіб ЄС надавати показання у справах, при виникненні необхідності. Варто відмітити, що простежується примат домовленостей між державами-учасницями ЄС та МКС. Так, у статті 3 передбачається незастосування Договору до запитів на інформацію від Суду стосовно інформації, яка не є документами ЄС, включаючи секретну інформацію ЄС, яка походить від конкретної держави-члена. За таких обставин будь-який запит надсилається безпосередньо відповідній державі-члену [4].

Активне співробітництво ЄС та МКС впливає і на побудову відносин між МКС та державами-учасницями. Так, державами-учасницями (саме Австрія, Великобританія) було підписано угоди про виконання вироків Суду; Бельгія, Данія і Фінляндія підписали угоди про виконання на їх

територіях судових вироків МКС про позбавлення волі. Деякі держави-учасниці уклали угоди із Судом з тих питань, які не можуть бути розкриті з причин конфіденційності [3, с.237].

Важливим кроком у розвитку взаємовідносин було прийняття Радою ЄС документа «Спільної позиції щодо Міжнародного кримінального суду» (2003/444/CFSP от 16.06.2003) [5] відповідно до якого посилювався вплив ЄС на інші держави щодо ратифікації Статуту МКС. На виконання цього акту ЄС розробив План заходів по реалізації «Спільної позиції щодо МКС», де були визначені напрями діяльності. Європейська комісія додала пункти-умови про підтримку МКС до договорів про асоціацію держав з ЄС (угоди ЄС із Грузією, Вірменією, Молдовою, Україною).

Проведена Конференція по огляду Римського статуту МКС в 2010 році обумовила аналіз та перспективи розвитку міжнародного кримінального правосуддя, також було визнано значний внесок ЄС у діяльність МКС, саме за надання допомоги у регіонах, які цікавлять Суд. У звіті згадувалося сприяння ЄС у створенні платформи для перехідного правосуддя в Афганістані та надання підтримки моніторингу задля громадянського суспільства в Руанді [3, с. 239].

Як бачимо, така підтримка МКС Європейським Союзом в цілому, та його державами-учасницями говорить про чітку позицію європейського товариства щодо важливості ратифікації Римського статуту, як одного із кроків утвердження міжнародного кримінального правосуддя.

Як зазначалося вище, План заходів передбачає необхідність ратифікації Римського Статуту і державами-кандидатами на вступ до ЄС. Важливим аспектом на шляху до інтеграції України в ЄС є питання ратифікації Римського статуту. Так, у статті 8 Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом закріплено обов'язок України ратифікувати Римський Статут МКС: Сторони співпрацюють з метою зміцнення миру та міжнародного правосуддя шляхом ратифікації та імплементації Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС) 1998 року та пов'язаних з ним документів [6].

Для України спроби ратифікувати Римський статут почалися ще з підписання його у 1998 році, проте Висновок Конституційного Суду України (далі – КСУ) від 11.07.2001 року визнав Статут таким, що не відповідає Конституції України через положення абз.10 преамбули та ст. 1 Статуту, за якими «Міжнародний кримінальний суд доповнює національні органи кримінальної юстиції» [7]. До сьогодні така позиція КСУ ви-

кликає невдоволення з боку науковців. Аналогічна проблема могла виявитися перешкодою і для інших держав-учасниць ЄС, проте з їхньої практики можна виділити два основних способи вирішення цієї проблеми: внесення поправок в діючі Конституції (Франція, Бельгія, Німеччина, Португалія) або здійснення офіційного тлумачення чинних конституцій у відповідність з положеннями Статуту і прийняття самостійних (імплементаційних) законів (більшість держав ЄС пішли таким шляхом) [3, с. 237].

Кроки України до виконання положення Угоди про асоціацію виявилися у прийнятому Законі України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. яким було доповнено ст. 124 ч.6: «Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду», однак дане положення набуде чинності через три роки, тобто 30 червня 2019 року [8]. Також у 2015 році Постановою Верховної Ради Україна визнала юрисдикцію Міжнародного кримінального суду з метою притягнення до кримінальної відповідальності у Міжнародному кримінальному суді щодо передбачених ст. 7 та 8 Римського статуту злочинів проти людяності, воєнних злочинів, скоєних на території України починаючи з 20 лютого 2014 року і по теперішній час вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», яких визначить прокурор Міжнародного кримінального суду [9].

Позиція КСУ щодо комплементарності МКС піддається критиці науковцями та залишається перепорою на шляху до ратифікації Статуту. Варто розділяти думку науковців, які вказують, що Міжнародній кримінальній суд не є вищим судовим органом в наднаціональній системі і не має права переглядати справи, МКС доповнює національну систему судів, а його функціонування є певною гарантією невідворотного покарання за найтяжчі злочини проти миру та безпеки людства. Тобто, цей принцип комплементарності знаходить свій вияв в ефективному сполученні національної та міжнародної юрисдикцій щодо міжнародних злочинів [10, с.306].

Як бачимо, необхідність ратифікації Римського Статуту МКС Україною на сьогодні є не лише важливим кроком на шляху до асоціації з Європейський Союзом та прийняття спільних цінностей, але і викликана напруженою ситуацією в державі, пов'язаною з вчиненими між-

народними злочинами на території України. Всі прийняті заходи України по визнанню юрисдикції МКС не дозволяють їй повноцінно користуватися гарантіями та правовими засобами МКС для захисту потерпілих та покарання осіб, винних у військових злочинах та злочинах проти людяності, вчинених в Україні. Тому, для України важливим кроком є ратифікація Римського статуту МКС, що буде говорити про готовність нашої держави поділяти цінності Європейського Союзу та захищати права своїх громадян усіма можливими засобами.

Література:

1. Договір про заснування Європейської Спільноти (консолідована версія) станом на 1 січня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_017

2. Council Common Position 2001/443/CFSP of 11 June 2001 on the International Criminal Court. – OJ L 155, 12.6.2001, p. 19. Common Position as amended by Common Position 2002/474/CFSP. – OJ L 164, 22.6.2002, p. 1.

3. Ализаде В. А. Взаимодействие Европейского союза и его государств-членов при имплементации римского статута Международного уголовного суда и поддержке его деятельности // Вестн. МГИМО. 2011. Т. 5, вып. 5. С. 235–242.

4. Agreement between the International Criminal Court and the European Union on cooperation and assistance. – OJ L 115, 28.04.2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AJOL_2006_115_R_0049_01

5. Council Common Position 2003/444/CFSP of 16 June 2003 on the International Criminal Court. – OJ L 150, 18.6.2003, pp. 67–69

6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_UkraineEU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_UkraineEU_Association_Agreement_(body).pdf)

7. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський статут) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01>.

8. Хачатурян Т. Х. Проблеми імплементації Статуту Міжнародного кримінального суду в національне законодавство деяких зарубіжних країн. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evp/2011_1_2/Khachatu.pdf.

9. Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» [Електронний ресурс]: Постанова ВРУ від 04.02.2015р. № 145 – VIII// Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/145-19>

10. Рибалко Т. Ф. Правові проблеми ратифікації Римського статуту в Україні // Журн. Молодий вчений. – 2017. – № 12(52). – с.304–307.

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. В. Везера¹

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ НАДНАЦІОНАЛЬНОСТІ ЄС ТА СУВЕРЕНІТЕТУ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ

Проблема співвідношення наднаціональності та суверенітету держав-членів є одним з основних предметів досліджень науковців. Вивченню та аналізу цього питання у своїх працях приділяли увагу як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, зокрема І. А. Грицяк, Ніколас Мусис, Д. Дайнен, І. В. Яковюк, І. І. Хохлов та інші.

Для того щоб визначити сутність поняття «над національність ЄС», слід звернути увагу на його характерні риси, які можна виокремити, аналізуючи праці вищезазначених авторів. До таких рис належать: добровільне делегування державами-членами значної частини власних суверенних прав і наділення Європейського союзу та його органів відповідною компетенцією для їх реалізації; пріоритет інтересів наднаціональної організації перед інтересами окремої держави-члена, прийняття рішень більшістю голосів, навіть всупереч позиції окремих держав-членів; створення правових норм Союзу органами, які юридично непідконтрольні державам-членам, пріоритет права Європейського союзу перед

¹ Студентка 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

національним правом, дія правових норм наднаціональної організації на усій її території, а також їх юридична обов'язковість для усіх суб'єктів національного права, виключення окремих найбільш важливих, сфер правового регулювання повністю або частково з відання національних урядів, здатність організації втручатися в реалізацію питань, що становлять внутрішню компетенцію держави, зі збереженням при цьому власного суверенітету окремих держав-членів.[3, 123]

Таким чином, категорію «над національність ЄС» можна визначити, як особливу ознаку правової природи Європейського союзу, що проявляється у можливості зобов'язувати своїми рішеннями державами-члени, не заручаючись їх згодою на це в кожному окремому випадку, і мати у відношенні держав-членів певний об'єм самостійних розпорядчих повноважень.

Наразі Європейський союз, як структура наднаціонального типу в особі своїх органів – Європейської ради, Європейського парламенту, Ради Європейського Союзу та Європейської Комісії, уповноважений створювати правила-регламенти і директиви, обов'язкові для країн-членів.

Незважаючи на те, що проблема визначення ефективних методів реалізації національних політик у контексті європейського управління є предметом постійної уваги національних урядів, а методи європейського управління визначаються значною мірою особливостями кожної окремої держави-члена Європейського Союзу, вагу також мають інституції ЄС наднаціонального рівня. Як зазначає Грицак І. А., внаслідок цього державно управлінська система ЄС характеризується не ієрархічним чи мажоритарним процесами прийняття рішень, а домінуванням переговорної системи прийняття рішень, за якої незалежні і водночас взаємозалежні актори досягають взаємовигідного консенсусу. [2.153] Не дивлячись на це, дії наднаціональної влади міжнародних організацій носять гостропроблемний характер і вже давно стали предметом уваги провідних юристів і політиків світу. Гострота проблеми пов'язана, в основному, з прагненням держав не втратити свій суверенітет у результаті передачі своїх повноважень наднаціональним організаціям і органам, з одного боку, і з другого – максимально використовувати наднаціональні механізми у власних цілях і тому активно розвивати їх.[1, 231]

Створення Європейського Союзу, який у процесі розвитку набув багатьох ознак федеративної держави, насправді не привело до створен-

ня нової супердержави і найближчим часом не завершиться цим. Відтак функціонування ЄС передбачає збереження суверенітету держав-членів, оскільки наднаціональна влада Союзу, як вже зазначалося, може існувати лише за умови збереження існування самих держав з усіма притаманними їм атрибутами.

В Європейському Союзі має місце добровільна відмова держав-членів від здійснення певної частини суверенних прав на користь наднаціональної організації. Прийнято вважати, що через добровільне самообмеження суверенітету і колективну реалізацію на рівні Союзу делегованих йому суверенних прав відкриваються принципово нові можливості для більш ефективного функціонування держав-членів ЄС.[3.125] Держави-члени ЄС юридично залишаються суверенними державами, які добровільно «об'єднали свої суверенітети для того, щоб збільшити свою потужність та вплив у світі, якого жодна з країн-членів не могла б досягти наодинці».[4, с. 18]

Саме тому правомірно зробити висновок про те, що внаслідок входу до Союзу суверенітет держав-членів не зменшується, а навпаки, держави внаслідок його колективного здійснення отримують право і реальну можливість суттєво розширити сферу своєї діяльності за межами верховенства власної території. Крім того, слід наголосити, що передача державою окремих суверенних прав, яким, як відомо, невластива така ознака, як невідчужуваність, не може тлумачитися як обмеження суверенітету в цілому.[3, 125]

Проблема державного суверенітету у межах ЄС вирішується таким чином, що держави-члени «об'єднують» певні важливі аспекти своїх суверенних прав. Термін «об'єднання суверенітетів» означає об'єднання системи прийняття рішень у процесі міжнародного співробітництва. Тоді як принцип консенсусу (одноголосного прийняття рішень на основі згоди всіх членів) залишає суверенітет недоторканим, надаючи кожній з країн-членів право одностороннього вето на будь-яке рішення, об'єднання суверенітетів передбачає відхід від цієї системи.

У рамках Європейського Союзу за певними політичними напрямками, визначеними у правових документах, держави-члени делегують право прийняття рішень одній з інституцій Союзу, яка ухвалює рішення кваліфікованою більшістю голосів. Відповідно ця система передбачає, що позиція окремої держави-члена може бути не врахована. Головна причина, через яку національні уряди погоджуються на такі обмеження

полягає в тому, що у деяких сферах діяльності Європейського Союзу можливість блокування рішення може призвести до більш небажаних наслідків, ніж недотримання принципу одноголосної згоди. Так, голосування кваліфікованою більшістю у зв'язку із створенням єдиного ринку товарів та послуг продемонструвало, що подолання торговельних бар'єрів становить для членів Союзу більшу цінність, ніж суверенне право накласти вето. [5]

Проте, прийняття рішень у найбільш ідеологічно чутливих сферах – наприклад, у сфері зовнішньої політики та питань безпеки передбачає право вето для урядів держав-членів.

Кожна з держав-членів ЄС має можливості захищати власний суверенітет. Показовим є приклад Польщі, яка напередодні підписання Лісабонської угоди провела значну роботу і відстояла власну позицію щодо деталей голосування кваліфікованою більшістю, отримавши зрештою більше впливу на роботу інститутів ЄС, ніж це передбачали попередні варіанти Лісабонської угоди. Європейська зовнішня та безпекова політика, включно з її оборонною складовою, також демонструє можливості дотримання принципів державного суверенітету державами-членами. Так, Лісабонська угода містить так звану «клаузулу оборонної солідарності», тобто гарантує захист усім країнам-членам у випадку воєнної загрози, стихійного лиха, техногенної катастрофи тощо. Кілька держав-членів ЄС, що мають нейтральний статус, також підпадають під дію цього положення, не відмовляючись від свого нейтралітету (це питання було одним із найбільш важливих для Ірландії). І хоча фактично такі країни як Фінляндія та Швеція беруть участь у формуванні військових підрозділів у межах ЄС, формально вони зберігають нейтралітет, який є засадничою політичною орієнтацією цих держав [5].

Іншою обставиною, яка сприяє забезпеченню своєрідного балансу між наднаціональністю ЄС та державним суверенітетом його членів полягає у тому, що будь-яка окрема держава не здатна забезпечити уникнення та вирішення регіональних, трансконтинентальних та глобальних проблем, опираючись лише на власні сили та ресурси. Зважаючи на це, держави делегують значну частину своїх суверенних прав Союзу, отримуючи натомість допомогу у забезпеченні власних інтересів.

Членство держав у ЄС із метою вирішення описаних вище проблем та обмеження своїх суверенних прав знайшли своє відображення в основних законах та правових актах цих держав. Приміром, ідеться про пе-

редачу суверенних повноважень (Німеччина), передання федеральних повноважень (Австрія), передання повноважень, що ґрунтуються на конституції (Іспанія), передання прав парламенту щодо ухвалення рішень (Швеція), делегування повноважень, наданих конституцією органам влади (Данія), тимчасове надання повноважень, передбачених конституцією щодо законодавчої, виконавчої та судової влади (Люксембург), надання визначеного повноваження (Бельгія), надання законодавчих, виконавчих та судових повноважень (Нідерланди), обмеження суверенітету (Італія). Конституція Греції (п. 2 ст. 28) визначає умови надання повноважень міжнародним організаціям, передбаченим нею, та обмеження (п. 3 тієї ж статті) національного суверенітету. [6, 133]

Ще однією площиною, де співвідносяться наднаціональність та суверенітет є громадянство. Так, встановлюється певний правовий зв'язок між ЄС та громадянами держав-членів. Слід зазначити, що поняття «громадянство ЄС» за змістом не рівнозначне поняттю «громадянство держави». Правовий зв'язок між громадянином та ЄС має субсидіарний характер та посилює інтернаціональний характер Союзу, оскільки підкреслює, що його мета полягає у захисті його громадян шляхом надання їм додаткового комплексу прав, свобод, можливостей та гарантій.

Проаналізувавши зазначену проблему, можна зробити висновок, що наявність проявів наднаціональності у сутності Європейського Союзу не завдає шкоди державному суверенітету, хоча й дещо обмежує його. Таке обмеження здійснюється лише за згодою держав і в них ж встановлених межах, які визначаються нормами права Союзу і визнаються національним законодавством держав-членів ЄС.

Наднаціональність і державний суверенітет є взаємообумовленими, а їх взаємопов'язаність є необхідною ознакою інтеграційного об'єднання.

Література:

1. Войтенко І. Р. Наднаціональні інституції Європейського Союзу // Стратегічні пріоритети. – №4 (13). – 2009. – С. 231–236.
2. Корнєєва Ю. В. Наднаціональні механізми управління підприємствами державного сектору в ЄС // Актуальні проблеми міжнародних відносин : збірник наукових праць. – К. : Інститут міжнародних відносин, 2015. – Вип. 126, Ч. І. – С. 153–166.
3. Яковюк І. В. Прояв наднаціональності в Європейському Союзі // Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. / ред. кол. : Ю. П. Битяк та ін. – Х.: Право, 2006. – №12. – С.121–128

4. Європейський Союз: підручник / [В. І. Абрамов, О. Ф. Деменко., П. О. Демчук та інші] – К. : НАОУ, 2006–400 с.

5. Яворська Г. Проблема обмеження державного суверенітету в умовах інтеграції України до ЄС. Аналітична записка [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/376/>

6. Скороход Г. М. Наднаціональність у праві Європейського Союзу і проблема суверенітету // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ – № 4–2012 – С. 126–133.

7. Bytyak Y. The State Sovereignty and Sovereign Rights: the Correlation Problem / Bytyak Y., Yakovyuk I., Tragniuk O., Komarova T., Shestopal S. // Man In India. – 2017. – Vol. 97, № 23. – P. 577–588.

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

С. С. Волкова¹

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ ДО ЄС

Політика України щодо розбудови відносин з Європейським Союзом на сьогоднішній день впроваджується на основі Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» № 2411-VI від 1 липня 2010 року. Відповідно до статті 11 даного Закону однією з основоположних засад зовнішньої політики України є «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в ЄС». Разом з цим намір України розбудовувати відносини з ЄС на принципах інтеграції був проголошений набагато раніше. Так, у Постанові Верховної Ради України від 2 липня 1993 року «Про основні напрями зовнішньої політики України» Україна вперше заявила про власні євроінтеграційні прагнення. У документі закріплювалося, що «перспективною метою української зовнішньої політики є членство України в Європейських Співтовариствах за умови, що це не шкодитиме її національним інтересам. З метою підтримання стабільних відносин з Європейськими Співтовариствами Україна укладе з ними Угоду про

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

партнерство і співробітництво, реалізація якої стане першим етапом просування до асоційованого, а згодом – до повного її членства у цій організації» [4]. Основною проблемою зовнішньоекономічної інтеграції є те, що за 18 років незалежності Україною були зроблені перші, здавалося б успішні кроки в напрямку євроінтеграції, але вже в 2004 році стало зрозуміло, що інтеграційний процес не буде таким простим і передбачуваним, яким він до цього представлявся ряду українських політиків.

Сьогодні в умовах глобалізації і інтеграційних процесів у світі Україна не повинна залишатися поза Європейським Союзом та бути просто пасивним спостерігачем політичних і економічних рішень, які будуть стосуватись і нашої країни безпосередньо та на які ми не будемо мати жодного впливу. Так першочергові пріоритети становлення та розвитку України як члена європейської сім'ї визначено Стратегією сталого розвитку «Україна-2020», схваленою Указом Президента України № 5/2015 від 12 січня 2015 року. У Документі зазначено, що ратифікувавши Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, Україна отримала інструмент для внутрішніх перетворень, а виконання вимог цієї Угоди дає можливість Україні в подальшому стати повноцінним членом ЄС. Але Угода про асоціацію між Україною та ЄС взагалі нічого не каже щодо членства України у Європейському Союзі, та навіть про перспективи членства також. Тому казати, що Україна виконавши вимоги даної Угоди стане членом ЄС буде недоречно. Проте на прес-конференції «Стратегія-2020», яка відбулася 25 вересня 2014 року Президент України Петро Порошенко зазначив, що «Метою наших амбітних реформ є досягнення європейських стандартів життя і підготування до того, щоб у двадцятому році подати заявку на членство в ЄС». Звичайно ж, що членство в ЄС дає можливість для кращого економічного розвитку, а відкриття ринків – це як більший експорт, що дає нарощування виробництва, а отже і створює нові робочі місця, так і більший імпорт, що також має свою перевагу, адже росте конкуренція, а тому ціни знижуються, а якість підвищується.

Незважаючи на численні економічні та політичні проблеми, які підсилені економічною кризою держави, Україна все ж таки намагається втілити в життя власну зовнішньоекономічну стратегію, основою якої є європейський вибір, перспективна мета входження до ЄС, а також розвиток двосторонніх економічних відносин із Францією, Італією, Німеччиною та з іншими державами-учасниками. А тому казати про те, що зміни в нашій державі не відбуваються неправильно, адже ми можемо

вбачати це у низці змін в нормативно-правовому просторі, прийнятті Концепцій та Стратегій, що включають у себе плани розвитку, реформи та зміни як на рівні окремих адміністративно-територіальних одиниць, так і на рівні, безперечно, всієї держави. Але, сьогодні можемо спостерігати те, що даних змін недостатньо для формування України як сталої розвинутої європейської держави.

Не можна не зупинитися на питання безпосередньо правової інтеграції. Ефективність правової інтеграції залежить від заходів та способів, які використовують держави на різних її стадіях. До них, зокрема, можна віднести створення демократичних засад розвитку суспільства, формування правової держави, а також суспільної правосвідомості відповідно до основних принципів європейського права [3, с.146]. Слід зазначити те, що неузгодженість, недосконалість та нелогічність нормативного матеріалу всередині системи права держави негативно впливає на практично усі суспільні процеси, які і без цього перебувають на етапі докорінних змін. Прогалини в праві та правові колізії створюють лише перешкоди для розвитку та стабілізації в усіх сферах життя громадян держави, вони також створюють сприятливе середовище для розвитку нігілістичних настроїв в суспільстві та формуванню недовіри соціуму, призводять до виникнення деструктивних руйнівних явищ в самій системі право.

Як висновок зазначу те, що інтеграція України до Європейського Союзу на сучасному етапі розвитку зовнішньоекономічних зв'язків потребує: досягнення відповідних якісних характеристик, макроекономічної стабілізації та підвищення ефективності економіки нашої держави; дотримання умов, необхідних для вступу до ЄС; впровадження європейських норм і стандартів в економіку, соціальну політику, освіту, науку та техніку; адаптації українського законодавства до правових норм ЄС; розвитку та поглиблення регіональної інтеграції, встановлення та поглиблення прямих контактів із державами-членами та кандидатами в члени Євросоюзу.

На нашу думку, основними стримуючими чинниками швидкої євроінтеграції України наразі можуть виступати: отримання статусу країни з ринковою економікою від самого ЄС; гармонізація законодавства України з європейськими нормами як необхідна умова створення зони вільної торгівлі, взагалі докорінна зміни нормативно-правової бази з питань розвитку економіки, зовнішньої та внутрішньої політики, можливо,

українське державне керівництво має чітко задекларувати незмінність зовнішньо-політичного курсу на євроінтеграцію, сповідувати європейські норми і стандарти життя на основі досвіду країн Центральної Європи та розвивати співпрацю із ними. Все це призведе до забезпечення динамічного внутрішнього розвитку держави та; побудування конкурентоспроможної економіки. Лише у такому разі є підстави говорити про вступ України до ЄС.

Література:

1. Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» №2411-VI від 01.07.2010 року.
2. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020», схвалена Указом Президента України № 5/2015 від 12.01.2015 року.
3. Луць Л. А. Європейські міждержавні правові системи: загальнотеоретична характеристика: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.01 // Львів, нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2004. – 448 с.
4. Яковюк І. В. Європейський Союз і Україна: еволюція взаємовідносин // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2009. – №3. – С. 14–28.

Науковий керівник: Калмикова О. С., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

A. Haiduk¹

INSTITUTE OF CITIZENS' INITIATIVE IN THE EU AND ITS FUNCTIONING IN UKRAINE

Nowadays citizens' society is an integral part of the EU's social, political and cultural life. The importance of its development and the principles of interaction with the state were recognized and defined within Europe in 1950's.

Thus, the Council of Europe in 1952 recognized the importance of citizens' organizations, and the right of citizens to gather and association and guaranteed it in a number of conventions. An important step in recognizing the role of citizens' society was approved by the Council of Europe in «Recommendations

¹ Student of the 5th year of International Law Faculty of Yaroslav Mudryi National Law University

on the Development and Strengthening of Citizens' Organizations in Europe» of 1998 and the «Fundamental Principles of the Status of Citizens' Organizations in Europe» in 2002.

As for the European Union and its member states, the mechanisms for attracting and operating, as well as recognizing the importance of citizens' society, were laid down in the founding treaties of the European Communities from the very beginning. According to the Rome Treaties 1957, the European Economic and Social Committee (EESC) was created to bring economic and social interest groups into the process of forming a common market. The Single European Act (1986), the Maastricht Treaty (1992), the Treaty of Amsterdam (1997) and Treaty of Nice (2000) have greatly enhanced the role of the EESC as a consultative / advisory body in decision-making by EU governing bodies [1, p. 6]

Later since the official signing of the Lisbon Treaty 2007 and its coming into force on December 1, 2009 one of the main objectives of the EU was proclaimed «to provide more democracy to citizens», namely the creation of a new instrument – citizen engagement in decision-making – that is, the Citizen's Initiative.

The issues of citizens' initiative in the European Union were explored by foreign (J. Greenwood, J. de Klerk-Zahs, E. Mazzone, E. Monaghan, J. Organ, A. Overbeck) and national (T. Anakina, A. Batanov, R. Khorolskiy, V. Kravchenko, A. Kulabukhova, O. Tragniuk, I. Yakovuk) scholars.

Today, the right of a citizen's initiative within the EU is regulated in art. 11.4 Treaty of European Union (TEU), according to which «... not less than one million citizens who are nationals of a significant number of Member States may take the initiative of inviting the European Commission, in the framework of its powers, to submit any appropriate proposal on issues where citizens consider that a legal act of the Union is required for the purpose of implementing the Treaties» [5]. As these norms are general in nature they were specified in Regulation (EU) No 211/2011 of the European Parliament and of the Council of 16.02.2011 on the citizens' initiative [3] (hereinafter – Regulation 211/2011), that reinforces citizenship of the Union and enhances further the democratic functioning of the Union by providing, inter alia, that every citizen is to have the right to participate in the democratic life of the Union by way of a European citizens' initiative. That procedure affords citizens the possibility of directly approaching the Commission with a request inviting it to submit a proposal for a legal act of the Union for the purpose of

implementing the Treaties similar to the right conferred on the European Parliament

According to art. 2 of Regulation 211/2011 'citizens' initiative' means an initiative submitted to the Commission in accordance with this Regulation, inviting the Commission, within the framework of its powers, to submit any appropriate proposal on matters where citizens consider that a legal act of the Union is required for the purpose of implementing the Treaties, which has received the support of at least one million eligible signatories coming from at least one quarter of all Member States.

In accordance with art. 3.4 of the Regulation No. 211/2011, there are special principles that should be consistent with the process of implementing a public initiative. Among them are: the initiative should directly reflect the interests of the citizens of the Union; the legislative proposal must be clear and presented in an appropriate form; the procedures for introducing the initiative should be clear, simple enough for citizens, however, while preventing fraud and abuse; procedures should not impose additional administrative burdens on Member States; citizens of all EU Member States should have equal conditions for participation in the initiative. In order to prevent violations of these principles, the Regulation defines the eligibility criteria for the citizens' initiative, the stages of its implementation, the requirements to the organizers of the initiative, the procedure for its registration, and the provisions regarding the number. According to this it follows that the introduction of this principle was obviously a very good idea, since it is quite popular among citizens [3].

This fact is confirmed by a number of successful initiatives, that have reached the required number of applications supported by EU citizens. Accordingly, from 2012 to 2017, 4 initiatives were successfully supported:

1. Water and sanitation are a human right! Water is a public good, not a commodity. The EU legislation should require governments to ensure and to provide all citizens with sufficient and clean drinking water and sanitation. We urge that: 1. The EU institutions and Member States be obliged to ensure that all inhabitants enjoy the right to water and sanitation. 2. Water supply and management of water resources not be subject to 'internal market rules' and that water services are excluded from liberalisation. 3. The EU increases its efforts to achieve universal access to water and sanitation. Number of signatories: 1,659,543.

2. One of us. The human embryo deserves respect to its dignity and integrity. This was enounced by the European Court of Justice in the Brüstle

case, which defines the human embryo as the beginning of the development of the human being. To ensure consistency in areas of its competence where the life of the human embryo is at stake, the EU should establish a ban and end the financing of activities which presuppose the destruction of human embryos, in particular in the areas of research, development aid and public health. Number of signatories: 1,721,626.

3. *Stop vivisection*. Considering clear ethical objections to animal experiments and solid scientific principles that invalidate the «animal model» for predicting human response, we urge the European Commission to abrogate Directive 2010/63/EU on the protection of animals used for scientific purposes and to present a new proposal that does away with animal experimentation and instead makes compulsory the use – in biomedical and toxicological research – of data directly relevant for the human species. Number of signatories: 1,173,130 [6].

4. *Ban glyphosate and protect people and the environment from toxic pesticides*. The main objectives was that Ban glyphosate-based herbicides, exposure to which has been linked to cancer in humans, and has led to ecosystems degradation; ensure that the scientific evaluation of pesticides for EU regulatory approval is based only on published studies, which are commissioned by competent public authorities instead of the pesticide industry; set EU-wide mandatory reduction targets for pesticide use, with a view to achieving a pesticide-free future. This initiative got number of signatories: 1,070,865[4].

As for open initiatives, according to 2018, 7 initiatives are still open: «EU Citizenship for Europeans: United in Diversity in Spite of jus soli and jus sanguinis», «Minority SafePack – one million signatures for diversity in Europe», «Retaining European Citizenship», «Let us reduce the wage and economic differences that tear the EU apart!», «Stop Extremism», «Stop TTIP», «We are a welcoming Europe», «Let us help!». For each of these cases there is a deadline solution, hence the probability that all initiatives will be solved.

In comparison with the EU the right of a citizens' initiative in Ukraine exists in a slightly different context. In particular, the Law of Ukraine «On All-Ukrainian Referendum» of 06.11.2012 proclaims an all-Ukrainian referendum on a people's initiative. Article 15 provides: «An all-Ukrainian referendum on a people's initiative is a form of decision-making by citizens of Ukraine on issues of national importance, taking into account the restrictions established

The Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine «On All-Ukrainian Referendum». An all-Ukrainian referendum on any issues may be held by popular initiative, with the exception of those for which an all-Ukrainian referendum is not allowed in accordance with the Constitution of Ukraine. An all-Ukrainian referendum is proclaimed at the request of at least three million citizens of Ukraine who have the right to vote, provided that the signatures on the appointment of the referendum are collected in at least two thirds of the regions and not less than one hundred thousand signatures in each region».

It should also be noted that Article 23–1 of the Law of Ukraine «On Citizens' Appeals» of 02.10.1996 provides for the right of citizens to address the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, the local self-government body with electronic petitions through the official website of the body to which it is addressed, or a public association website that collects signatures in support of an electronic petition. For example, in August 28, 2015 a petition was initiated to the President of Ukraine «The abolition of customs clearance and excise tax on import of cars», which collected a record number of votes – 38326 votes. However, two logical questions arise: 1) whether the answer to this petition is implemented or not, since the law does not oblige public authorities or local self-government to realize the results of the petition in the future; 2) can the petition institute be considered effective and popular in Ukraine if only the nearly 39 thousand signatures in the 42 millionth state were collected on the most painful economic issue of the present day. Therefore, it may be noted that the right of a citizen's initiative in its manifestation in Ukraine is not effective enough.

In conclusion, it is necessary to stress that the Institute of Citizens' Initiative is one of the democratic and political rights of citizens of the European Union, through which they can influence the legislative process, where decisions are made more openly and closer to citizens. This specified right also ensures the direct participation of citizens in the functioning of the EU, is a mean of protecting the interests of citizens and guaranteeing the realization of human rights at the supranational level. Despite the fact that the law of Ukraine also guarantees the right of civil initiative in a certain way, citizens do not often use it.

Literature:

1. Громадянське суспільство в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС / [Солоненко І., Хорольський Р., Шаповалова Н., Лациба М.] // Доповідь, здійснена в рамках роботи Громадської ради при Українській частині комітету з питань

співробітництва між Україною та ЄС за підтримки Міжнародного фонду «Відродження». – Вересень 2008. – 21 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eu.prostir.ua/files/1230119510977/civil%20society%20in%20EU-Ukraine%20association%20agreement.pdf>

2. Трагнюк О. Я. Деякі правові засоби подолання дефіциту демократії в Європейському Союзі (на прикладі інституту громадянської ініціативи в ЄС) // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. праць. – Х. : Право, 2011. – Вип. 22. – С. 86–95.

3. Regulation (EU) No 211/2011 of the European Parliament and of the Council of 16.02.2011 on the citizens' initiative // Excess Regime: <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02011R0211-20150728&from=EN>.

4. Van glyphosate and protect people and the environment from toxic pesticides// Excess Regime: <http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/initiatives/successful/details/2017/000002>

5. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / За ред. М. В. Буроменського. – Х.: Право, 2015. – 328 с.

6. Successful initiatives // Excess Regime: <http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/initiatives/successful>.

Academic adviser: Anakina T. M., Associate Professor of International Law Department at Yaroslav Mudryi National Law University, PhD.

I. С. Галушка¹

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ З МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ

В процесі інтеграції країн до Європейського Союзу одним з важливих питань є співвідношення права європейського союзу з міжнародним правом. Дане питання є доволі актуальним враховуючи унікальну природу права Європейського Союзу та можливість виникнення колізій при його співвідношенні з міжнародним.

В сучасному світі в багатьох країнах міжнародне та національне право співіснують як окремі правові системи, що певним чином взаємодіють та проникають одна в одну. В даному контексті право Європейського Союзу доволі часто називають унікальним правовим феноменом.

¹ Студентка 5 курсу господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Воно являє собою специфічний правопорядок, правову систему, що склалась на стику міжнародного та національного права держав-членів Європейського Союзу. Крім того право ЄС є динамічною наднаціональною правовою системою, що постійно самовдосконалюється та знаходиться в стані безперервного саморозвитку.

З перебігом часу система права ЄС набуває все більше специфічних, унікальних рис, що не притаманні міжнародному або національному праву. Отже право ЄС являє собою автономну систему права, але при цьому в складній структурі правових норм ЄС діють норми міжнародного права. Наприклад, норми установчих договорів ЄС, про приєднання інших країн до ЄС, договори, що укладаються ЄС з іншими суб'єктами міжнародного права. Також в правовій системі ЄС існують норми, що закріплюються в нормативно-правових актах Євросоюзу та за своєю природою відрізняються від актів міжнародних організацій. Таким чином природній зв'язок права ЄС та міжнародного права становлять базу правової системи Європейського Союзу, але при їх взаємодії можуть виникати певні конфлікти, колізії.

В установчих договорах ЄС не має окремих чітко сформульованих положень які би прямо і безальтернативно регламентували питання співвідношення права ЄС та міжнародного права, як, наприклад, такі питання закріплюються в конституціях різних країн. Але говорити про те, що таких норм не існує звісно не можливо. Дані норми виявляються шляхом аналізу установчих договорів ЄС та практики Суду ЄС.

Так в ч.5 ст. 3 договору про Європейський Союз зазначається, що ЄС повинен сприяти неухильному дотриманню та розвитку міжнародного права, особливо дотриманню принципів Статуту ООН. Отже дійсно дана стаття закріплює вимогу щодо дотримання норм міжнародного права, але формально жодна зі статей установчих договорів не розкриває питання про ієрархію міжнародного права та інтеграційного права. [1,2]

Прикладами визнання та застосування норм міжнародного права може бути справа 2/70 *Commission v. Council* (1970). В ній Суду ЄС визнав міжнародну правосуб'єктність за співтовариством, а отже й необхідність дотримання норм міжнародного права. Але необхідно підкреслити, що в першу чергу в даному випадку маються на увазі міжнародні норми універсального характеру. В справі 104/81 *Kupferberg* (1982) було вказано, що для обґрунтування недійсності міжнародних угод, укладених

з ЄС, необхідно посилаєть на положення права міжнародних договорів. Це також підтверджує факт застосування та дотримання Європейським Союзом положень міжнародного права. Розглядаючи справу 43/75 Defrenne (1976) Суду ЄС дав тлумачення принципу рівної оплати праці чоловіків та жінок використовуючи конвенцію Міжнародної організації праці, що також є доказом поваги та виконання Євросоюзом та державами-членами ЄС зобов'язань за міжнародними договорами. [3]

Установчі договори ЄС містять положення, що регламентують наслідки укладання Євросоюзом або його членами міжнародних угод. В ст. 216 Договору про функціонування ЄС закріплені положення згідно з якими угоди укладені Союзом носять обов'язковий характер для інститутів Союзу та держав-членів. Обов'язковий характер виконання інститутами Європейського союзу та державами-членами ЄС міжнародних договорів говорить про повагу співтовариства до принципів міжнародного права, в даному випадку принципу *pacta sunt servanda*.

Отже міжнародні угоди, стороною яких є Європейський союз, фактично відносяться до джерел права Європейського союзу, отже носять обов'язковий характер для інститутів ЄС та країн ЄС. Необхідно звернути увагу також на те, що враховуючи процедуру, яка застосовується для надання згоди на укладання договорів, вони ієрархічно нижче, ніж установчі договори, але займають вище положення до вторинного законодавства ЄС. [5,6,2]

Крім того міжнародні угоди, які укладаються інститутами Євросоюзу і країнами-членами ЄС з іншими суб'єктами міжнародного права повинні відповідати положенням установчих договорів ЄС. Так в ч. 11 ст. 218 Договору про функціонування ЄС вказано, що у разі укладення міжнародної угоди може виникнути необхідність звернення до суду ЄС для отримання висновку про відсутність суперечності із установчими договорами, про сумісність відповідної угоди з установчими договорами.

Якщо висновками Суду встановлений факт невідповідності угоди установчим договорам, угода може набрати чинності лише після внесення відповідних змін до неї або перегляду договору про функціонування ЄС. У протилежному випадку буде вважатися, що установчі договори мають примат над міжнародними угодами, укладеними ЄС. [2,1]

Досвід застосування ч. 2 ст. 216 договору про функціонування ЄС свідчить про те, що в переважній більшості випадків змін зазнають

міжнародні угоди, а установчі договори залишають не змінними. Це також певним чином підкреслює особливий статус договорів про ЄС та їх більш високе ієрархічне становище. Але враховуючи «конституційний» характер даних угод, а також те що, в них містяться норми прямої дії, норми, що стосуються приватних осіб таке становище є досить обґрунтованим.

Так у Висновку Європейського Суду щодо угоди між Співтовариствами та Єдиним Економічним Простором підкреслювалось, що Угодою про Єдиний Економічний Простір не передбачається відступу частини суверенних прав її учасників до міжурядових органів і вона є класичним прикладом міжнародного договору. Що стосується Європейського Співтовариства то Суд визначив його як інтеграційну організацію, якій притаманні певні конституційні елементи. Випадки внесення змін до установчих документів, обумовлені укладенням міжнародних договорів є великою рідкістю. Прикладом може бути приєднання ЄС до СОТ. [1]

Також опосередковано пріоритет установчих договорів Європейського Союзу закріплюється в ст. 351 Договору про функціонування ЄС. Положеннями даної статті встановлено, що у разі невідповідності міжнародних угод, укладених країнами ЄС до їх приєднання до Європейського Союзу, установчим договорам ЄС дані держави повинні вжити всіх необхідних кроків для усунення невідповідностей. Аналіз практики застосування даної статті свідчить про те, що суд віддає перевагу захисту права ЄС. [2] В теорії навіть почав формуватись новий погляд на укладення країнами, що є частиною ЄС, угод з іншими суб'єктами міжнародного права. А саме вона полягає в тому, що суд може дійти висновку щодо несумісності угоди з правом ЄС вбачаючи «гіпотетичну несумісність». Наприклад, в справі *Commission v. Kingdom of Sweden* з приваду міжнародних інвестиційних угод, укладених до вступу в Європейський Союз, Суд ЄС дійшов висновку, що хоча ці угоди фактично не суперечили положенням установчих договорів, в майбутньому за певних умов такі невідповідності могли виникнути, отже Суд виявив потенційну невідповідність даних угод установчим договорам.

Також Судом ЄС була розглянута вагома кількість справ, що стосуються співвідношення актів інститутів ЄС та міжнародного права. Наприклад, в справі *36/73 Nederlandse Spoorwegen (1973)* було визнано, що

акти інститутів ЄС суперечили положенням про тарифне регулювання в рамках ГАТТ, а в справі 181/73 *Haegeman II* (1974) акти інститутів ЄС були визнані такими, що відповідають положенням угоди про асоціацію Греції з ЄС.

Отже аналізуючи установчі договори та судову практику Європейського Союзу очевидним є факт поваги, визнання та дотримання Союзом норм міжнародного права. Договір про ЄС прямо передбачає обов'язок щодо дотримання норм міжнародного права, особливо підкреслюється необхідність дотримання принципів Статуту ООН. Також в правовій системі ЄС передбачені механізми, направлені на захист правової системи ЄС, які дійсно можуть створювати колізії між нормами міжнародного права та права Європейського Союзу, але разом з тим передбачені механізми подолання суперечностей між відповідними правовими системами.

Література:

1. Комарова Т. В. Практика Суду ЄС щодо співвідношення міжнародного права та права ЄС // Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 50-річчю заснування кафедри цивільного процесу: Цивільний процес на зламі століть. 2016. с. 109–111.
2. Комарова Т. В. Роль міжнародного права у практиці суду європейського союзу // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами II Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 21 листоп. 2016. с. 59–65.
3. В. И. Муравьев підручник: Право Європейського союзу, гл. право Європейського Союзу та міжнародне право// електронний режим доступу: http://studbooks.net/48497/pravo/pravo_evropeyskogo_soyuza_i_mezhdunarodnoe_pravo#33
4. Яковюк І. Особливості впливу наднаціональної організації на державний суверенітет країн-кандидатів та країн-сусідів (на прикладі Європейського Союзу) // Вісник Акад. прав. наук. – 2010. – №3. – С. 19–31.
5. Исполинов А. С. Концепция *acquis communautaire* в праве Европейского Союза // Вестник Московского университета. Серия 11. 2010. №5. с. 68–88.
6. Муравйов, В. І. Міжнародні угоди Європейського Союзу та *acquis communautaire* // Право України. 2012. № 3/4. с. 306–320.

Науковий керівник: Аббакумова Д. В., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ПРИЧИНИ НЕВДАЧІ КОНСТИТУЦІЇ ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 2004 РОКУ

17–18 червня 2004 року в Брюсселі була ухвалена нова Конституція Європейського Союзу, а 29 жовтня того ж року глави держав і урядів підписали в Римі договір про Конституцію ЄС. Проте, неспроможність вироблення спільної політичної позиції щодо питання ухвалення Основного Закону майбутньої наддержави, спричинила гостре протистояння між європейськими країнами. На нашу думку, внаслідок таких принципів розбіжностей в позиціях та амбіціях держав-членів об'єднання було втрачено потужний інтеграційний імпульс, яким могло б стати прийняття першої загальноєвропейської Конституції. Конституція ЄС так не була ратифікована усіма членами Союзу внаслідок різних причин, які ми спробуємо розглянути в межах статті.

Загалом будь-яка Конституція вважається атрибутом держави і за визначенням західно-ліберальної конституційної теорії покликана обмежити державну владу щодо особистості і суспільства шляхом установа чітких меж компетенції органів влади, запровадження системи розподілу влади тощо. Треба визнати, що проект договору про запровадження конституції для Європи містить багато базових ознак конституції саме держави, таких як громадянство, територія, кордони, правосуб'єктність. Однак, визначення ЄС як федеративної чи конфедеративної держави не зафіксовано в текстах жодного з офіційних документів Союзу. Але, як підкреслював Б. М. Топорнін, ще з часу утворення Союз виходив далеко за межі традиційного міждержавного утворення, створюваного для вирішення певних політичних завдань, реалізації проектів економічного чи іншого характеру, створення багатосторонніх систем колективної безпеки тощо. Відомо, що напередодні прийняття Маастрихтського договору досить активно обговорювалися питання «наддержавного» майбутнього ЄС, посилення федеративних властивостей і якостей у його організації і діяльності, зокрема пропонувалося

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури і кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ввести вказівку на федералізм у саме поняття ЄС. Але подальшого розвитку такі пропозиції не знайшли [1, с. 153–156].

Наявність в ЄС конституційного правопорядку може бути підставою для Суду Європейських спільнот скасувати або поставити під сумнів існування нероздільної і повної суверенної влади держави – члена ЄС на власній території, і надати додаткових підстав європейському політичному об'єднанню посилаючись на існування єдиних мультинаціональних політико-правових цінностей, закріплених у Європейській Конституції. Зокрема, французький народ розцінив такий стан речей як загрозу національній безпеці, оскільки схвалення цього документа референдумом може стати підставою для забезпечення юрисдикційної першості Європейської Конституції перед конституціями держав-членів ЄС [2].

Варто зазначити, що вже під час обговорення проекту майбутньої Конституції на саміті ЄС за участю представників 10 держав у Салоніках 19–20 червня 2003 року, було виявлено дві протилежні позиції щодо статусу ЄС та можливості обмеження національного суверенітету держав-членів. Одна група країн – Франція, Німеччина, Італія, Бельгія, Голландія і Люксембург – виступила за передачу повноти влади наднаціональним органам ЄС. Натомість Польща, Іспанія та деякі інші висловилися за збереження значної частини суверенітету під національною юрисдикцією [3].

Викликали занепокоєння держав-членів також планування здійснення спільної зовнішньої та безпекової політики, яке також свідчить на користь впровадження моделі федеративних відносин між державами-членами та ЄС. У статті 15 Проекту Договору про запровадження Конституції для Європи зафіксовано: «Компетенція Союзу у сфері спільної зовнішньої та безпекової політики охоплює всі сфери зовнішньої політики та всі питання безпеки Союзу, включно з поступовим формуванням спільної оборонної політики, що, можливо, приведе до спільної оборони» [4].

Прийнята Конституція ЄС потребувала легітимації, яка, з огляду на відмінне національне законодавство держав-членів, відбувалася різними шляхами. Одні країни ратифікували Європейську Конституцію парламентським голосуванням (Австрія, Греція, Італія, Іспанія, Литва, Німеччина, Словаччина, Словенія, Угорщина), інші через всенародний референдум (Іспанія, Франція, Нідерланди) [5]. За нашим переконанням саме процедура легітимації, а точніше її незавершеність, і виявили позиції

країн, що принципово були не згодні з перспективою втрати більшої частини національного суверенітету в питаннях зовнішньої політики та політики безпеки, а також перетворення ЄС на повноцінну федеративну державу.

На всенародних референдумах, що відбулися у Франції та Нідерландах(країнах-засновницях ЄС) виборці рішуче відмовилися підтримати Європейську Конституцію [6]. Більше 55% французів, які взяли участь у референдумі, висловилися проти Основного Закону ЄС. При цьому відповідно до соціального опитування у Франції 6% опонентів Конституції для Європи пов'язали свій вибір зі вступом Туреччини, а 3% – із загальним процесом розширення. Головними ж причинами відхилення Конституції для Європи у Франції стали загроза, що Конституція для Європи матиме негативний вплив на рівень зайнятості (31%) та на економічну ситуацію у Франції (26%) через занадто ліберальний Договір; 62% респондентів висловилися за перегляд Конституції для Європи на більш соціально орієнтовану [7].

Виділяють *три основні причини такого результату референдуму у Франції*. По-перше, не адаптованість країни до нових реалій Євросоюзу, який на той час переживав нову хвилю розширення. Негативне голосування стало відповіддю на перспективу жити разом з новими членами ЄС. Особливо гостро це відчувалося на фоні обговорення перспективи вступу до Євросоюзу Туреччини, України та Грузії, які, на думку Д. Собакіної, важко сприймаються французами як Європа не лише в економічному, але й в культурному та політичному відношеннях. По-друге, стандарти нових членів в соціальній політиці більш жорсткі та ринкові. В результаті більш тісної інтеграції і як наслідок уніфікації стандартів французи могли втратити значну частину своїх завоювань у соціальній сфері. По-третє, голосування проти Конституції стало виражало ставлення до уряду та президента, адже їх популярність значно знизилася. Таким чином це був протест не лише проти Конституції, але й проти уряду Жака Ширака [8].

Така ситуація призвела до неоднозначної реакції всередині ЄС, оскільки держави-члени, що вже ратифікували Конституцію, були розчаровані і невдоволені, а в деяких країнах ратифікація продовжувалася. Так, 10 липня з позитивним результатом відбувся референдум у Люксембурзі(одна з країн-засновниць ЄС). Однак цей референдум парадоксальним чином надав ще більшій невизначеності ситуації, адже

якби Люксембург проголосував проти, то питання Конституції ЄС можна було б вважати закритим [6].

З огляду на вище викладене, на наш думку, основними причинами невдачі Конституції для ЄС 2004 року можна назвати її не ратифікацію Нідерландами та Францією, що зумовлена політико-ідеологічними, внутрішньо та зовнішньополітичними, економічними та соціальними чинниками всередині країн. Занепокоєння посиленням ролі ЄС, можливість втрати вагової частини національного суверенітету в аспектах зовнішньої політики та політики безпеки, загроза національній безпеці стали ключовими детермінантами невдачі ратифікації Конституції 2004 року. Закріплення у статті 6 Конституції правосуб'єктності ЄС фактично перетворювало Союз на повноцінну державу з федеративними ознаками, що викликало острах та відкидання цієї ідеї окремими країнами ЄС. Сьогодні у наукових джерелах знову висувуються позиції щодо необхідності розроблення та прийняття нової конституції ЄС, яка б поглибила, активізувала інтеграційні процеси на європейському континенті, визначила б політико-правову природу ЄС. Отже, наявна можливість для подальших наукових досліджень та впровадженнь теоретичних здобутків в практичну площину.

Література:

1. Топорнин В. Г. Европейское право: Учебник. – М.: Юристь, 1999. – 456 с.
2. Андрійчук О. Європейська конституція: нові обрії – старі проблеми. [Електронний Ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2771>.
3. Орлик В., Рукомеда Р. Конституція Європейського Союзу: бути чи не бути? [Електронний Ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/newspaper/articles/39677>.
4. Проект Договору про запровадження Конституції для Європи: Ухв. консенсусом Європейського Конвенту 13 червня та 10 липня 2003 р. // Конституційні акти Європейського Союзу [Електронний Ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_647.
5. Авраменко В. В. Проблеми легітимації конституції ЄС у французькій республіці в контексті національної безпеки // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2011. – Вип. 103(1). – С. 144–148.
6. Яворська Г. Криза навколо Конституції ЄС та євроінтеграційні перспективи України. [Електронний Ресурс] / Г. Яворська. – Режим доступу: <http://eu.prostir.ua/library/1536.html>.

7. Жадько О. Конституція для об'єднаної Європи. [Електронний Ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/6587>.

8. Собакіна Д. Референдум во Франції: победа євроскептиков. [Електронний Ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politcom.ru/95.html>.

9. Яковюк І. В. Особливості впливу наднаціональної організації на державний суверенітет країн-кандидатів та країн-сусідів (на прикладі Європейського Союзу) // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2010. – № 3. – С. 19–31.

Науковий керівник: Бойчук Д. С., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Д. А. Гасанова¹

ПРИЄДНАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

На сьогодні, людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканість і безпека є найвищими соціальними цінностями державного та наддержавного правопорядку в державах-членах Європейського Союзу (далі – ЄС) та у самому ЄС. Права індивіда перебувають в центрі уваги всіх існуючих правопорядків. Призначенням як самих держав-членів ЄС, так і такого наднаціонального утворення, як ЄС, полягає у забезпеченні захисту людини й реалізації її фізичного, соціального, культурного й духовного розвитку. Підтвердженням цього є засаднича роль прав людини та їх конституційне закріплення на державному й наднаціональному рівнях. Шлях до закріплення прав людини на рівні ЄС був не таким вже й простим, це пояснювалось історією самого ЄС, котре почало своє існування як об'єднання економічного характеру, однак згодом, в процесі діяльності Суду ЄС, який почав розвивати свою практику щодо прав людини, постала необхідність визнання за ЄС статусу універсального міжнародного об'єднання.

Результатом такої діяльності Суду ЄС стало перше офіційне закріплення прав людини на рівні ЄС, яке відбулося із набуттям чинності

¹ Студентка 5 курсу господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Єдиним Європейським Актом 1987 р., в подальшому це призвело до появи власного каталогу прав ЄС, а саме Хартії про основоположні права ЄС, що набрала чинності 1 грудня 2009 року. Із прийняттям власного каталогу прав людини – Хартії – Суд почав активно його використовувати [1, с. 63].

Ще одним, важливим наслідком є визнання ЄС як утворення, яке має високі стандарти захисту прав людини в тому числі і Європейським Судом з прав людини (далі – ЄСПЛ). Мова йде, про одне важливе рішення ЄСПЛ у справі *Bosphorus*. Суть справи визначалася тим, що турецькі авіалінії *Bosphorus* орендували літак, що належав на праві власності Республіці Югославія, та направив його до Ірландії. Однак, органи державної влади Ірландії конфіскували літак на підставі Регламенту 990/93, на підставі якого реалізовувалися санкції проти Югославії. Авіалінії *Bosphorus* подали оскарження на таку конфіскацію до Суду ЄС, мотивуюче це тим, що було порушено право власності, в свою чергу, Суд ЄС відмовив у задоволенні позову. Після чого авіалінії направили скаргу до ЄСПЛ, який прийняв концепцію «еквівалентного захисту», змістом якого є презумпція того, що ЄС має високі стандарти прав людини. Компетенції на перегляд актів ЄС ЄСПЛ не має, отже, презюмує, що вони відповідають стандартам Конвенції про захист прав людини і основоположних прав (далі – ЄКПЛ)[2, с. 140].

Правильним наслідком цього було б приєднання ЄС до ЄКПЛ. Перший крок до такого приєднання був здійснений ще у 1996 році. Приєднання ЄС до ЄКПЛ можливе на основі укладення міжнародного договору між Союзом та Радою Європи. Згідно з установчими договорами, держава-член, Європейський Парламент, Рада або Комісія можуть отримати висновок Суду про те, чи відповідає цей міжнародний договір установчим договорам. Якщо Суд визнає договір не сумісним із установчими договорами, такий договір не може набути чинності, доки не буде досягнуто відповідності, шляхом внесення змін або перегляду установчих договорів, що і відбулося, Суд у Висновку 2/94 підкреслив, що Союз не має компетенції для приєднання до ЄКПЛ. Це не було останньою спробою приєднання ЄС до ЄКПЛ. Наслідком наступного намагання було те, що 8 грудня 2014 р. Суд ЄС постановив Висновок про несумісність проекту Угоди із законодавством ЄС. У цьому висновку Суд надав вагомий обґрунтування такого рішення.

Спочатку Суд зазначив про відсутність правової основи для приєднання ЄС до ЄКПЛ. Суд зазначив, що після такого приєднання ЄС та його інститути будуть підлягати зовнішнім механізмам контролю, передбачених Конвенцією, і, зокрема, з боку ЄСПЛ, це пояснюється тим, що ЄКПЛ, як і будь-який інший міжнародно-правовий договір, укладений ЄС, буде обов'язковим для інститутів ЄС та його держав-членів, і буде становити невід'ємну частину права ЄС. Так, норми ЄКПЛ передбачають зовнішній механізм контролю за дотриманням прав і свобод людини, передбачених у ній, ЄС і його установи після приєднання підлягатимуть такому контролю, і зокрема, з боку ЄСПЛ.

Також Суд зазначив неприйнятною ситуацію, коли тлумачення ЄСПЛ буде обов'язковим для ЄС та всіх його інститутів, в той час, коли, тлумачення прав, визначених в ЄКПЛ, Судом ЄС не буде обов'язковим для ЄСПЛ.

Суд ЄС визнав, що ЄКПЛ надає державам-учасникам можливість закріплювати вищі стандарти захисту прав людини, закріплених Конвенцією. У свою чергу Суд ЄС у рішенні Melloni визначив, що державам-членам ЄС не надається право встановлювати вищі стандарти ніж ті, що перелічені у Хартії про основоположні права ЄС, якщо ЄС повністю гармонізував згадуване право [3].

Ще одним аргументом Суду було те, що Угода не передбачає жодних механізмів запобігання підриву автономії ЄС та розбалансуванню ЄС, яке може виникнути внаслідок того, що норми ЄКПЛ закріплюють обов'язок усіх договірних сторін стежити один за одним щодо дотримання основоположних прав, незважаючи на те, що право ЄС містить обов'язок взаємної довіри між державам-членами.

Одним із цікавих моментів, на який Суд ЄС звертає увагу є інститут співвідповідача у процесі розгляду справи у ЄСПЛ. Проект Угоди закріплює, що за ініціативою ЄСПЛ або сторони у справі ЄС може бути визнаний співвідповідачем, у тому випадку, коли первинним відповідачем є одна або декілька держав-членів ЄС, особливо, у справах про порушення ЄКПЛ при імplementації права ЄС. Вирішення питання про те, кого визнати співвідповідачем державу-члена ЄС чи сам ЄС покладається на Союз, з деякими обмеженнями – ЄСПЛ має дослідити правильність такого призначення.

Принципове значення має позиція Суду ЄС щодо меж виключної компетенції Суду ЄС. Саме в цій частині були найбільші складнощі пере-

говорного процесу при підготовці Проекту Угоди, для подолання яких було запропоновано низку спеціальних інструментів [4, с. 460].

Вищезазначене свідчить про те, що ЄСПЛ здійснюватиме оцінку норми права ЄС з погляду на розмежування компетенції між ЄС та його державами-членами. ЄСПЛ може винести рішення, яке було б остаточним і обов'язковим для держав-членів та ЄС, в цьому контексті. Можливість втручання ЄСПЛ у питання щодо розподілу повноважень між ЄС та державами-членами, є неможливою, тому що є виключно внутрішнім питанням і не підлягає оцінці зовнішньою судовою установою. Крім того, постає питання про відповідальність, так як проект Угоди зазначає про спільну відповідальність винних співвідповідачів. Якщо ЄСПЛ визнаватиме питання відповідальності це теж може вважатися втручанням у розподіл повноважень між ЄС та державами-членами ЄС. Також Суд вказав, що Протокол № 16 до ЄКПЛ, підписаний 2 жовтня 2013 р. (але ще не набув чинності), дозволяє вищим судам та трибуналам держав-членів ЄС звертатися до ЄСПЛ щодо надання консультативних висновків із принципових питань, пов'язані з тлумаченням або застосуванням прав і свобод, гарантованих ЄКПЛ або протоколами до неї. Така норма матиме вплив на ефективність винесення Судом ЄС преюдиціальних рішень у тому разі, коли права, закріплені Хартією ЄС, збігаються із правами, закріпленими ЄКПЛ. У проекті також зазначається про так звану концепцію «первісного залучення Суду ЄС» («prior involvement»), суть такої визначається тим, що якщо під час процесу у ЄСПЛ, в якій ЄС є співвідповідачем у справі, постане питання про нелегітимність норми права ЄС, Суд ЄС матиме можливість розглянути це питання та винести власне рішення. Це обумовлене тим, що ЄСПЛ не має компетенції на розгляд таких питань питання. Ця концепція закріплена у проекті Угоди, але із певними обмеженнями, а саме: по-перше, Суд ЄС може залучатись лише з питань нелегітимності акту ЄС, а не щодо його тлумачення і, по-друге, Суд справедливості не залучатиметься у справу, якщо до цього вже він приймав участь у розгляді справи щодо цього правового питання. Питання про те, чи розглядав Суд ЄС справу з цього правового питання чи ні, вирішуватимуть інститути Союзу, отже, постає логічне питання про своєчасне та повне інформування інститутами ЄС, залучених до процесу, про такі випадки [2, с. 141].

Тож у світлі вищезазначених проблем, Суд ЄС дійшов до висновку, що Проект Угоди про приєднання ЄС до ЄКПЛ несумісний із законодавством

ЄС. Підсумовуючи, не можливо не погодитись із таким Висновком Суду, який досконало аргументував всі свої позиції і, як завжди, виступив на боці захисту правопорядку ЄС, підкреслюючи неможливість підриву його автономії. Суд ЄС завжди був і буде тим органом, який поєднує дуже широке коло інтересів держав-членів ЄС та який завжди охоронятиме правопорядок ЄС.

Література:

1. Арнольд Р. Юридичні наслідки приєднання Європейського Союзу до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод // Вісник Конституційного Суду України №4. – 2012. – С.63.

2. Комарова Т. В. Практика Суду Європейського Союзу щодо приєднання ЄС до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами I Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015. – С.140–141.

3. Torres Perez A. Melloni in Three Acts: From Dialogue to Monologue // European Constitutional Law Review. – 2014. – 3. 308–331.

4. Deference in the International Courts and Tribunals. Standarts of Review and Margin of Appreciation / Ed . by L. Gruzschinski and W. Werner. – Oxford: Oxford University Press, 2014. – 460 p.

В. В. Голушко¹

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Поглиблення інтеграційних процесів в Європі призвело до появи такого феномену, як Європейський союз. Сьогодні ЄС розглядається як форма реалізації ідеї міждержавного співробітництва, яку можна охарактеризувати як інтеграційну та наднаціональну організацію, що змінила міжнародну систему суверенних національних держав.

Серед українських вчених вивченням механізму реалізації норм права ЄС займалися В. І. Муравйов, В. А. Василенко, В. Г. Буткевич, В. Я. Тацій, І. В. Яковюк, В. І. Євінгов, Т. М. Анакіна та інші.

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У Договорі ЄС визначено, що він повинен стати «як ніколи тісним союзом між народами Європи» (ст. 1). Це об'єднання є міжнародно-правовим, оскільки створене шляхом укладання державами міжнародних договорів, що регулюються міжнародним публічним правом; ці договори становлять основу, на якій ґрунтується внутрішнє право Союзу. Його країни-учасниці залишаються суверенними, незважаючи на передачу деяких своїх суверенних повноважень, яка здійснена добровільно та без порушення міжнародного права. Унікальність ЄС полягає в тому, що до його складу входять держави зі специфічними правопорядками. Це, у свою чергу, зумовлює різноманітні підходи до визначення механізму імплементації права ЄС у їх національних правопорядках, а також регулювання колізій, які виникли внаслідок взаємодії таких правопорядків. Виявлено, що правопорядок ЄС донині перебуває в стані розвитку. При цьому вагому роль у визначенні напрямів його розвитку відіграє Суд ЄС, завдяки рішенням якого сформовано підвалини його функціонування та взаємодії з іншими правопорядками [1, с. 406–407].

На відміну від участі держав у міжнародних організаціях, членство у Європейському Союзі веде до обмеження державами-членами своїх суверенних прав, частину яких вони передають ЄС. Передача повноважень ЄС здійснюється на основі конституцій та національних законів. Повноваження, передані з боку держав-членів, які були закріплені в установчих договорах про ЄС. Договори про ЄС (ДЄС) та функціонування ЄС (ДФЄС) [3] визначають межі компетенції Союзу (принцип наділення повноваженнями) та засоби її реалізації (принципи субсидіарності і пропорційності) (ст. 5.1 ДЄС).

Запроваджений на цій основі розподіл компетенції між ЄС та державами-членами передбачає функціонування відповідних механізмів реалізації і дії норм права ЄС на рівні Євросоюзу і держав-членів. Він являє собою сукупність заходів з метою забезпечення дії права ЄС в державах-членах. Головне завдання цього механізму полягає у створенні умов для дії норм права ЄС як у сфері компетенції ЄС, так і у сфері компетенції держав-членів. Способи і об'єм регулювання визначають як ЄС, так і держави-члени залежно від наявної компетенції. Зі свого боку держави-члени створюють для реалізації актів ЄС на своїй території відповідні правові умови. Так, установчі договори про ЄС були ратифіковані державами-членами ЄС згідно з власними процедурами, які застосовуються до звичайних міжнародних договорів. У країнах, які дотримуються мо-

ністичного підходу до співвідношення міжнародного договору і внутрішнього закону для введення положень установчих договорів у внутрішній правопорядок достатньо було ухвалення акту ратифікації. Країни, які дотримуються дуалістичного підходу, виходили з необхідності трансформації положень установчих договорів шляхом ухвалення законів парламентами. Однак Суд ЄС вже на етапі створення ЄС своїми рішеннями зробив вдалу спробу уніфікувати підхід до введення положень права ЄС у внутрішні правопорядки держав-членів. У своєму рішенні у справі 9/65 *San Michel* [1967] ECR 35 він наголосив, що рецепція не має своїм результатом їх трансформацію у внутрішнє право і тому вони мають застосовуватися національними судами не як внутрішнє право, а як право ЄС [8].

Автономний характер права ЄС знаходить свій відбиток у механізмі реалізації його норм у внутрішніх правопорядках держав-членів. Він побудований на основі передачі повноважень ЄС з боку держав-членів. Для нього властивим є також пряма дія норм права ЄС на території держав-членів та верховенство права ЄС стосовно внутрішнього права держав-членів. Перший принцип (прямої дії) має відношення до імплементації, а другий (верховенства права) – до набуття чинності правом співтовариств. По суті, право ЄС являє собою систему норм, що пов'язує всі держави, які завдяки правовому механізму були трансформовані в національні правові системи цих країн [4, с 85–86].

Як установчі договори, так і акти інститутів ЄС можуть містити норми прямої дії. У доктрини міжнародного права під нормами прямої дії розуміють норми, які проникають у внутрішні правопорядки держав без ухвалення спеціальних актів з їх імплементації органами виконавчої або законодавчої влади держав (пряме застосування, *direct applicability*) [9]. Однак в доктрині права ЄС, яка була обґрунтована Судом ЄС, пряма дія означає, що фізичні і юридичні особи держав-членів можуть посилатися на такі норми права ЄС при розгляді справи за їх участі у національних судах (пряма дія, *direct effect*) [10]. Зазначмо, що у праві ЄС застосовуються обидва терміни. Зокрема, у ст. 288 ДФЄС вказується на те, що регламенти мають пряме застосування в усіх державах-членах Євросоюзу. Завдяки практиці Суду ЄС такими, що закріплюють норми прямої дії, визнані також певні положення ДФЄС (ст ст. 23, 25, 28, 31, 39, 43, 49, 56), деяких директив ЄС, міжнародних договорів між ЄС і третіми країнами і міжнародними організаціями, постанов органів асоціацій, ство-

рених Євросоюзом з третіми країнами тощо. Набрання чинності нормами прямої дії (зокрема, закріплених у регламентах ЄС) відбувається від зазначеної дати або, за її відсутності, на двадцятий день після їх опублікування у Офіційному віснику Європейського Співтовариства. Іноді вважається, що юридичними засадами для застосування норм прямої дії в державах-членах Євросоюзу виступають акти державної влади країн-членів про ратифікацію або схвалення установчих договорів про європейські співтовариства, акти про приєднання країн до європейських інтеграційних організацій тощо. У цьому випадку їх розглядають як генеральні трансформаційні акти. Однак на практиці норми прямої дії після свого ухвалення інститутами європейських інтеграційних організацій діють на територіях країн-членів у кожному конкретному випадку автоматично, не вимагаючи санкціонування від національних властей [2, с. 61].

Норми права ЄС, які не мають прямої дії, містяться в установчих договорах, директивах та інших актах інститутів Союзу. Для своєї реалізації вони вимагають додаткових національних правових заходів. Держави самостійно визначають, як реалізувати ці норми. До цих заходів можуть належати ухвалення внутрішніх нормативно-правових актів державами-членами, ухвалення адміністративних заходів, створення системи контролю. Проте, незалежно від методів реалізації норм права ЄС у внутрішньодержавній сфері, ці норми зберігають свою самостійність і форма їх закріплення – договір, постанова, звичай тощо – залишається джерелом права ЄС. Норми права ЄС, на відміну від норм міжнародного права, не функціонують як елементи правової системи держави-члена, не підпорядковуються її принципам і процесуальним нормам [11].

Оскільки реалізація права ЄС здійснюється переважно на території держав-членів, останні мають створити для цього відповідні умови. Внутрішні правопорядки держав-членів мають передбачати спеціальні заходи з гарантування виконання права ЄС.

Для ефективності правового механізму взаємодії ЄС та України важливо сформувати систему правових заходів, які забезпечували б інтеграційні процеси на кожній зі стадій. Така система заходів має включати: по-перше, порівняльно-правове дослідження правових систем ЄС та України, виявлення їх особливостей; по-друге, визначення оптимальних форм гармонізації, уніфікації і відповідних засобів їх здійснення;

по-третє, визначення видів та рівнів гармонізації й уніфікації та сфер і меж їх застосування; по-четверте, виявлення умов здійснення цих процедур; по-п'яте, узгодження термінології, створення словників термінів і понять [5, с. 55].

Таким чином, погоджуючись з вищенаведеними думками науковців, в основі діяльності механізму реалізації права ЄС лежить розподіл компетенції між ЄС та державами-членами, що зумовило його функціонування на рівні Євросоюзу та на рівні держав-членів. Норми права ЄС прямої дії не вимагають для своєї реалізації певної конкретизації або уточнення. Реалізація інших норм здійснюється шляхом правотворчості та правозастосування. Імплементацийний механізм норм права ЄС в Україні є надзвичайно різноманітним та включає низку специфічних процедур, прийомів та засобів. На наш погляд впровадження права ЄС в Україні необхідно проводити шляхом внесення відповідних змін до конституції та законів України, а також прийняття додаткових конституційних законів.

Література:

1. Серета Т. М. Загальнотеоретична характеристика механізму імплементации норм права Європейського Союзу в Україні // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 405–411.
2. Муравйов В. І. Реалізація норм права Європейського Союзу у внутрішніх правопорядках держав-членів // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. – 2013. – № 1068, вип. 2. – С. 58–64.
3. Лісабонські консолідовані договори про Європейський союз і функціонування Європейського союзу. – К. : ІМВ, 2010. – 231 с
4. Карпачова Н. І. Стан дотримання Україною європейських стандартів з прав і свобод людини: Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з нагоди 60-річчя Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. – К., 2010. – 194 с
5. Луць Л. Формування правового механізму взаємодії України з Радою Європи та Євросоюзом // Віче. – 2006. – Вип. 7–8. – С. 54–57.
6. Яковюк І. В. Адаптація і гармонізація законодавства в умовах інтеграції: проблема співвідношення // Вісник Академії правових наук України. – 2012. – № 4. – С. 29–42.
7. Анакіна Т. М. Адаптація законодавства України до *acquis* ЄС у світлі Угоди про асоціацію: основні проблеми та шляхи удосконалення // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами І Харк.

міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. – Харків, 2015. – Ч. 1. – С. 157–163.

8. Isaac G. M. Droit general de l'Union europeenne / G. M. Isaac, M. Blanquet. – P., 2012. – 768 p.

9. Constantinesco L. L'applicabilite direct dans le droit de la C. E. E. / L. Constantinesco – P., 1970. – 138 p

10. Compliance and Enforcement of European Community Law / Edited by Versaete J. – The Hague, 1999. – 426 p

11. Case 9/65, San Michel / European Community. – Luxembourg : Court of Justice, 1965. – ECR 35.

Науковий керівник: Бойчук Д. С., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. О. Григоренко¹

ПРАВОВА ПРИРОДА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Європейський Союз за час свого існування проявив себе як унікальне міжнародне об'єднання, яке поєднує у собі риси як міжнародної організації, так і суб'єкту «*sui generis*» [1]. Існує декілька концепцій розуміння правової природи ЄС: «міжурядова» концепція – як міжнародна організація; концепція міждержавного утворення особливого характеру – як федерація або конфедерація, як об'єднання особливого роду.

Інституційна система ЄС є досить своєрідною і не схожою ані на організаційну структуру класичних міжнародних міжурядових організацій, ані на систему внутрішнього державного апарату, з його поділом на законодавчу, виконавчу та судову гілки влади [2].

Основні ознаки міжнародних організацій, які реалізуються в ЄС:

1. Міжнародні міжурядові організації утворюються і діють згідно установчого акту, який має статус міжнародного договору, де визначаються цілі і принципи її діяльності, їх повноваження, привілеї, структура органів тощо. ЄС також заснований згідно міжнародного договору, однак він був укладений на основі і для розвитку вже існуючих організацій – ЄОВС, ЄЕС та Євратом.

¹ Студент 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

2. Членами міжурядової організації можуть бути лише держави. Однак, членами ЄС можуть бути лише держави, які відповідають встановленим критеріям (усвідомили «історичне значення припинення роздільності європейського континенту», необхідність «розвитку європейської інтеграції» тощо).

3. Необхідною умовою функціонування міжнародних міжурядових організацій є наявність органів, які мають право приймати рішення з їх компетенції. Що стосується органів ЄС, їх рішення є обов'язковими для держав-членів. Тобто, ці органи мають статус «наднаціональних» по відношенню до національних органів держав членів.

4. Кожна міжнародна міжурядова організація наділяється певним набором повноважень, що закріплені в установчих договорах, та прив'язана до цілей її діяльності. Щодо ЄС, то коло питань, які входять до його виключної компетенції, постійно розширюється [3].

ЄС має ряд ознак федерації, серед яких: єдина територія без внутрішніх кордонів, єдине громадянство, єдність цілей у різних сферах суспільного життя, спільна політика, встановилися загальні принципи організації та діяльності ЄС та щодо його держав-членів, вищі законодавчі, виконавчі та судові інстанції на рівні Союзу, існує розподіл владних повноважень між органами Євросоюзу і утворюючими його державами, наднаціональні органи мають повноваження приймати як рекомендаційні, так і імперативні рішення, рішення органів ЄС мають обов'язкову силу без додаткового затвердження їх державами-членами, ЄС має єдиний бюджет, загальну валютну систему і єдину валюту (за деяким винятком) [4; 5].

Однак, ЄС не можна назвати федерацією й через те, що у нього відсутня одна з найголовніших її ознак: у федеративній державі її суб'єкти є невід'ємними складовими самої держави і наділені лише окремими суверенними правами, а держави-члени ЄС є абсолютно самостійними і володіють повним суверенітетом [6].

До типових рис конфедерації належать – об'єднання здійснюється заради досягнення певних цілей; зберігається суверенність держав і досить високий ступінь їх самостійності; правовою основою союзу є міжнародний договір [4]. Але, на відміну від конфедерації, яка створюється на певний проміжок часу для задоволення чітко визначених цілей, ЄС не є тимчасовим утворенням, його існування не припиниться після досягнення певної мети, оскільки цього не передбачено договором про його

створення. Цілі та завдання ЄС є не конкретними, а динамічними. Крім того в конфедерації не існує єдиного громадянства, валюти, які притаманні ЄС [6].

Як організація особливого роду ЄС характеризують як інтеграційне утворення наднаціонального характеру, який проявляється в діяльності інститутів ЄС та механізмі прийнятті рішень. Наднаціональна влада є ієрархічно вищою порівняно з державною владою, вона є незалежною від держав-учасниць організації, її волевиявлення має примат і пряму дію на території держав-учасниць. Інституційними носіями наднаціональності в Європейському Союзі виступають Комісія, Європейський парламент і Суд ЄС [7].

ЄС є унікальним утворенням, що ґрунтується на поєднанні двох різних і водночас взаємодоповнюючих типів міждержавного співробітництва – міжнародної організації та наддержавного об'єднання. Це особливий вид міжнародно-правових об'єднань, в якому суверенітет його держав-членів суттєво обмежений, а його правова природа носить змішаний, комплексний характер. ЄС є складним міждержавним об'єднанням інтеграційного типу, яке, набуваючи окремих рис міжнародної організації, федерації та конфедерації, конститується як наднаціональна організація влади.

Література:

1. Комарова Т. В. Практика Суду Європейського Союзу щодо приєднання ЄС до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / Т. В. Комарова // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права: зб. наук. ст. за матеріалами I Харк. міжнар. прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р.: у 2 ч. – Харків, 2015. – Ч. 1. – С. 135–144.
2. Комарова Т. В. Юрисдикція Суду Європейського Союзу. Монографія. – Х.: Право, 2010. – 360 с.
3. Хоббі Ю. С. Правова природа Європейського союзу: проблема визначення // Держава і право. Вип. 47. – 2010. – С. 590–595.
4. Палєєва Ю. С., Григорченко Д. Безпрецедентний феномен Європейського Союзу щодо юридичної форми // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки». – № 1 (6). – 2015. – С. 83–90.
5. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01; 12.00.11 / І. В. Яковюк. – Х., 2014. – 474 с.

6. Швед В. С. Правова природа Європейського Союзу / В. С. Швед // Міжнародні читання присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П. Є. Казанського: матеріали Міжнар. конф. (м. Одеса, 22–23 жовтн. 2010 р.). – Одеса : Фенікс, 2010. – С. 360–361.

7. Грицаєнко Л. Європейський Союз як організація «sui generis» // Публічне право. – № 1. – С. 82–87.

Науковий керівник: Т. В. Комарова, к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

І. К. Гришко¹

ПИТАННЯ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ В ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

На сучасному етапі розвиток інформаційного суспільства, нових технологій, інтенсифікація процесів глобалізації породжує нові форми загроз. Злочинність становить одну з основних загроз національній безпеці держави. Європейська спільнота оперативно реагує на ці виклики, розробляючи нові методики боротьби зі злочинністю, упроваджуючи нові принципи роботи органів кримінальної юстиції.[1, с.3]

Боротьба зі злочинністю – це важлива функція держави, яка означає діяльність компетентних державних органів щодо реагування на злочинність як соціальне явище, усунення та відвернення негативних для суспільства наслідків. На сьогодні в європейських країнах упроваджується комплексний (інтеграційний) підхід, що поєднує запобіжні й репресивні заходи, позначені терміном «протидія». Цей термін є загальним родовим поняттям, що охоплює діяльність, спрямовану на мінімізацію суперечностей та чинників, які породжують злочинність або сприяють їй, на скорочення окремих видів злочинів шляхом недопущення їх вчинення на різних стадіях злочинної поведінки (заходи запобігання злочинності), а також адекватні заходи реагування на вже скоєні злочини (репресивний підхід).

Окремі аспекти правового регулювання співробітництва держав-членів ЄС у галузі боротьби зі злочинністю висвітлювалися вітчизняни-

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ми вченими, зокрема, Т. О. Анцуповою, О. М. Гладенком, З. М. Макарухою, В. І. Муравйовим. Серед зарубіжних правознавців слід відзначити праці таких дослідників, як: М. Гардеген, М. Дефлем, С. Ю. Кашкін, А. О. Четверіков. Водночас, комплексному аналізу організаційного механізму, за допомогою якого реалізується спільна кримінальна політика в рамках ЄС, приділялося недостатньо уваги.

Відкриття кордонів та скасування бар'єрів для вільного руху людей у межах Спільного ринку, а пізніше і Шенгенського простору, поряд із позитивними змінами, призвели до зростання транснаціональної злочинності всередині Європейського Союзу (ЄС). Необхідність боротьби з цим негативним явищем спонукала держави члени ЄС вдатися до спільних заходів у кримінально-правовій сфері, що обумовило наділення інститутів ЄС відповідними повноваженнями в галузі боротьби зі злочинністю, а також створення установ спеціальної компетенції, покликаних координувати діяльність правоохоронних органів держав-членів.[2, с.185]

Злочинність на сучасному етапі становить надзвичайно серйозну небезпеку для його подальшого розвитку. Вийшовши за межі кордонів певної держави, злочинність набула небезпечного транснаціонального характеру. Сьогодні уряду будь-якої держави (незалежно від засобів і ресурсів, якими вона володіє)украї складно вживати заходів, ефективних для боротьби з транснаціональною організованою злочинністю, не вдаючись до тієї або іншої форми міжнародного співробітництва. Усі країни світу повинні усвідомлювати, що жодна з них не захищена від зіткнення із транснаціональною злочинністю.[3, с.10]

Новий етап у розвитку організаційних засад діяльності ЄС у галузі боротьби зі злочинністю почався після підписання у 1992 р. Маастрихтського договору, який оформив заснування на основі трьох Європейських співтовариств нової організації – Європейського Союзу. Питання спільної боротьби зі злочинністю були виділені в самостійну – третю опору ЄС і, таким чином, отримали в його установчому договорі (Розділ VI) правову основу та стали частиною його компетенції. Первинна назва третьої опори – Співробітництво в галузі юстиції та внутрішніх справ (СЮВС). [4, с.91]

До органів ЄС, діяльність яких направлена на підтримання і забезпечення правопорядку в Європейському Союзі, належать: Європейське поліцейське відомство (Європол), Європейська організація з питань юс

тиції(Євроюст), Європейська Агенція управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах ЄС (FRONTEX). Поряд з ними існує ряд спеціалізованих допоміжних органів, серед яких: Європейський моніторинговий центр з наркотиків та наркотичної залежності, Постійний комітет з питань оперативного співробітництва в сфері внутрішньої безпеки, Група експертів з питань торгівлі людьми, Європейська мережа попередження злочинності, Європейське бюро підтримки з питань притулку, Європейський офіс боротьби з шахрайством. Створювалися всі ці органи в різний час, виходячи з рівня інтеграційних процесів та досягнень в рамках ЄС, а також нагальних потреб його держав-учасниць.

Окремої уваги заслуговує Європол – Європейська міждержавна організація поліцейного напрямку з питань протидії організованій злочинності. Вартим уваги є той факт, що Європол, зважаючи на недостатній рівень фінансування, свідомо відмовляється від жорсткої і регламентованої організаційної структури і здійснює діяльність за такими принципами: делегування відповідальності по окремих видах діяльності (зважаючи на надійність кожного співробітника); робота в команді і таким чином максимальне уникнення ієрархії (члени дирекції Європолу одночасно очолюють окремі його підрозділи, діяльність яких координують без застосування класичних керівних принципів); виконання завдань окремими співробітниками не стільки в межах їхніх безпосередніх повноважень, скільки на основі їхніх практичних знань і навичок (свідоме уникнення формалістики).

Особливе місце в правоохоронній системі ЄС займає Європол тому, що бере участь у стратегічних і координаційних нарадах Євроюсту. Вони зобов'язані інформувати один одного про участь у спільних слідчих групах. У структурі Європолу функціонують унікальні за своєю суттю оперативні служби за такими напрямками, як: підтримка операцій правоохоронних органів, створення єдиної інформаційної мережі, аналіз правозастосовчої практики. Кожна держава – член ЄС має національний офіс Європолу, який є зв'язковою одиницею між Європолом і компетентними органами держав-членів.[8, с.162]

Звісно, ми не можемо запозичити досвід діяльності Європола, оскільки така організація діяльності є доволі незвичною та поки що нехарактерною за своїми методами роботи для України, проте ми можемо зазначити про доцільність орієнтування України до практики Європола у сфе-

рі запобігання та боротьби зі злочинністю, особливо в аспекті майбутньої євроінтеграції нашої держави.[5, с.144]

Діяльність органів урядування ЄС у сфері охорони права ЄС і здійснення правосуддя традиційно розглядаються з правової точки зору, а не управлінської, хоча результатом співпраці цих органів є вироблення єдиних стандартів і принципів діяльності, а також захист і поширення спільних цінностей. Крім того, недостатньо вивчені питання, в який спосіб ці органи співпрацюють між собою; чи є вони взаємозалежними і як впливають на діяльність один одного.

Серед європейських інституцій вагому роль відіграє Європейський комітет з проблем злочинності (CDPC), який розробляє проекти конвенцій (кримінально-політичних рекомендацій). В рамках даного Комітету 2 березня 2016 р. було прийнято План дій по боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю на 2016–2020 рр. Даний план містить у собі засоби та механізми для боротьби з певними формами транснаціональної злочинності.

Період дії даного плану обумовлений тим, що менший термін часу не є достатнім для повної імплементації ключових змістових положень на практичному рівні. Трьома основними цілями даного Плану є: посилювати правову діяльність проти транснаціональної організованої злочинності та фокусуватись на її (правова діяльність) гармонізації серед країн-членів ЄС; поліпшувати імплементацію правових інструментів для боротьби з транснаціональною організованою злочинністю відповідно до фундаментальних прав та повної поваги до верховенства права; покращувати міжнародну політику та співробітництво в судовій сфері щодо боротьби з транснаціональною організованою злочинністю на європейському рівні.

Формування на території Європейського Союзу та навколо нього повноцінного простору свободи і безпеки потребує створення спільного простору правосуддя, заснованого на солідарності та посиленні боротьби з транскордонною злочинністю, зміцненні співробітництва між органами влади. Також важливим є використання сучасного обладнання для боротьби із злочинністю. Країни Європейського Союзу невпинно розвиваються та удосконалюються, отже у них наявність всі можливості для використання сучасних технологій.

Співпраця країн ЄС у сфері боротьби зі злочинністю здійснюється як на підставі багатосторонніх угод, так і загальних актів ЄС (рамкових рішень

і директив). До форм взаємодії правоохоронних органів держав Євросоюзу належать: 1) міжнаціональні правозастосовні органи (Європол, Євроюст); 2) налагодження міжвідомчих контактів між компетентними органами країн ЄС на найвищому рівні; 3) спільні навчання поліцейських та інших співробітників правоохоронних органів; 4) спільна участь у миротворчих місіях.

Так, у сфері протидії організованій злочинності можна виокремити два основні підходи – традиційний і нетрадиційний. Перший (традиційний), пов'язаний, насамперед, з належним функціонуванням системи кримінальної юстиції. Другий (нетрадиційний) – охоплює запобіжну діяльність і включає різного роду підходи на рівні громади (надання громадянам інформації щодо різних збитків і ризиків, що тягне за собою організована злочинність, упровадження гарячих ліній; участь у роботі різних громадських організацій), а також регуляторну політику.[7,с.177]

В ЄС функціонує потужна система захисту прав та інтересів: фізичних, юридичних осіб, резидентів держав – членів ЄС: держав та самого Європейського Союзу. Захист суб'єктів у контексті функціонування внутрішнього ринку здійснює Суд ЄС, захист суб'єктів від незаконної діяльності органів ЄС належить до повноважень Омбудсмена, судове співробітництво в кримінальній сфері забезпечується Євроюстом та Європолом, а в цивільній – Радою і Парламентом. Особливе місце займає Рахункова палата, яка покликана захищати фінансові інтереси ЄС. Організація, діяльність цих органів та взаємодія між ними відбувається на основі принципів європейського врядування.[6,с.5]

Таким чином, формування спільної політики ЄС у кримінально-правовій сфері супроводжувалося становленням відповідного організаційного механізму, який на сьогодні включає як інститути загальної компетенції, так і установи спеціальної компетенції.

Отже, погоджуємося із думками науковців, які досліджували дане питання. Злочинність на даному етапі розвитку трансформується, стає дедалі прогресивнішою. Це тягне за собою, з боку Європейського Союзу, прийняття всіх необхідних заходів для припинення злочинних посягань. Компетентність та ефективність роботи органів, а також злагоджена робота держав зможуть значно знизити рівень злочинності.

Література:

1. Шостко О. Ю. Проблеми порівняльно-правового аналізу та адаптації законодавства України у сфері боротьби зі злочинністю до законодавства ЄС // Питання боротьби зі злочинністю. – Харків. – 2012. – Вип. 23. – С. 3–16.

2. Стрельцова О. В. Організаційний механізм Європейського Союзу в сфері спільної кримінальної політики // Юридична наука. – 2011. – №4–5. – С. 185–191.
3. Войціховський А. В. Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю як пріоритетний напрямок зовнішньої політики України // Право і безпека. – 2010. – №3(35). – С.10–14.
4. Грицаєнко Л. Органи Європейського Союзу з боротьби зі злочинністю та правові засади їх співробітництва з Україною // Вісник Національної Академії Прокуратури України. – 2012. – № 1. – С. 91–95.
5. Міняйло Н. Є. Зарубіжний досвід запобігання організованій злочинності // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2013. – №660. – С. 144–149.
6. Кротінов В. О. Інституції Європейського Союзу у сфері охорони права та здійснення правосуддя // Теорія та практика державного управління. – 2013. – №3(42). – С.1–6.
7. Шостко О. Ю. Аналіз ефективної діяльності системи кримінальної юстиції у сфері протидії організованій злочинності в окремих європейських країнах // Проблеми законності. – 2009. – № 1. – С. 176–185.
8. Сорочик Ю. Ю. Європол: новітні тенденції у протидії організованій злочинності // Пів-денноукр. правничий часопис. – 2009. – № 1. – С. 162–164.
9. Яковюк І. В. Європейський Союз крізь призму міжнародної організації // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2008. – № 15. – С.58–67.

Науковий керівник: *Бойчук Д. С.*, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Т. В. Гулаткан¹

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОБОРОННОГО АГЕНТСТВА У ПРАВІ ЄС

Одним із важливих напрямків співпраці держав-членів Європейського Союзу є питання безпеки і оборони. Формування і розвиток спільної безпекової політики ЄС має свої особливості, пов'язані, передусім, з необхідністю пошуку компромісу між прагненнями до більш тісної інтеграції та бажанням захистити свої суверенні права. Крім того, необхідність протистояти спільним зовнішнім загрозам, що посилюються

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

в останні роки, спонукає країни Союзу до пошуку тих форм та форматів співпраці, які могли б найкраще забезпечити спільні інтереси та очікування у відповідній сфері. Інституціоналізація співробітництва держав-членів ЄС у оборонній сфері також має свою специфіку. Як відомо, оборонний аспект у політиці ЄС тісно пов'язаний із діяльністю та політикою НАТО. А, отже, формування власного оборонного вектору у ЄС відбувається з урахуванням цього фактору [9; 10].

Ствердження власної ідентичності ЄС в оборонній сфері відбувається в рамках спільної зовнішньої та оборонної політики. Так, відповідно до ст. 17 Договору про Європейський Союз спільна зовнішня та безпекова політика охоплює всі питання, пов'язані з безпекою Союзу, зокрема поступове формування спільної оборонної політики, що може привести до спільної оборони, якщо так вирішить Європейська Рада [1]. Завданням ЄПБО було визначено посилення можливостей Євросоюзу у сферах забезпечення миру, попередження конфліктних ситуацій та зміцнення міжнародної безпеки відповідно до принципів статуту ООН. Це в свою чергу вимагало покращення військових можливостей держав-членів ЄС.

В рамках ЄПБО ЄС зможе займатися не лише миротворчою діяльністю, а й допомагати третім країнам в боротьбі з тероризмом на їхній території. Дії ці відбуваються на основі рішення Ради, яке ухвалюється одногосно за пропозицією Верховного представника Союзу з зовнішніх справ і політики безпеки чи за ініціативи держави-члена.

Серед організаційних утворень, що покликані забезпечувати реалізацію політики ЄС у сфері оборони важлива роль належить Європейському оборонному агентству (або агенції). Слід зазначити, що агенції у праві ЄС виступають в ролі специфічних утворень, що виконують певні спеціальні повноваження, наділені статусом юридичної особи, та мають автономний статус. Основною метою діяльності децентралізованих агенцій ЄС є забезпечення ефективнішої реалізації галузевих політик та надання допомоги в регулюванні діяльності в окремих сферах.

ЄОА було створене відповідно до рішення ЄС (червень 2003 року) з метою активізації військово-технічної співпраці (ВТС) між країнами-учасниками організації, вдосконалення індустріально-технологічної бази європейського військово-промислового комплексу, реалізації спільних наукових-дослідних і дослідно-конструкторських робіт. 12 липня 2004 року Рада ЄС на рівні міністрів закордонних справ затвердила план формування ЄОА, його організаційно-штатну структуру, основні

напрями діяльності і загальні параметри фінансування. У січні 2005 року агентство приступило до роботи.

Європейські регуляторні органи (агенції) не мають таких повноважень, якими наділені американські, серед причин чого є традиційний наголос на основному законодавчому підході до ринкової інтеграції. В ЄС відбувається поділ нормотворчості та правозастосування, за яким на союзному рівні ухвалюються директиви, які потім переносяться державами-членами у свої національні правові системи і відбувається правозастосування національними системами державного управління [2, с. 77].

Однак, Європейське оборонне агентство поступово починає відігравати специфічну роль у сфері європейської оборонної політики, спираючись на свій «гібридний» характер учасника ЄС, який має міцну правову основу в Лісабонському договорі. У порівнянні з Європейською комісією, ЄОА не має жодних обов'язкових регулюючих повноважень. Агентство скоріше за все, покладається на інструменти м'якого права, такі як «Кодекс поведінки щодо об'єднання та злиття» [3], затверджений міністрами оборони держав-учасниць.

Що стосується економічних ресурсів, то в 2017 році бюджет ЄОА склав близько 72,7 мільйонів євро. Близько 33% бюджету було витрачено на спеціальні проекти з можливостей та науково-технічні проекти, 61,9% – на діяльність / навчання, що фінансується через операційний бюджет ЄОА та лише 0,6% для операційних витрат (спільні закупівлі) [4]. Однією з причин такого обмеженого бюджету є те, що ЄОА не було встановлено як прямий військовий заступник, а скоріше як посередник на перехресті між міжурядовою співпрацею та ЄС.

Дійсно, роль ЄОА полягає в тому, щоб бути центром, який сприяє співробітництву в області оборонної політики між державами-членами, інститутами ЄС, третіми країнами тощо. Широкий мандат надається агентству його Статутом, затвердженим рішенням Ради в липні 2011 року на основі Лісабонського договору. У Статуті акцентується увага на тому, що ЄОА «повинно визначати оперативні вимоги, сприяти заходам, необхідним для задоволення цих вимог, повинно сприяти ідентифікації та, де це можливо, здійсненню будь-яких мір, необхідних для зміцнення промислово-технологічної бази оборонного сектору, повинно брати участь у визначенні європейської політики та озброєнь» [5].

У цьому контексті статус ЄОА був двозначним. З одного боку, воно служило як платформа для обговорення та започаткування спільних

ініціатив серед невеликої групи держав-членів на гнучкій основі. З іншого – ЄОА зарекомендувало себе як контактний пункт урядів держав-членів ЄС з іншими відповідними суб'єктами європейської політики через різні договори, такі як: Адміністративна угода з Європейським Космічним агентством (2011); Адміністративна угода з Норвегією (2006), Швейцарією (2012) та Сербією (2013). Крім того, ЄОА також встановило формальні та регулярні контакти з НАТО.

Водночас важливим кроком стало схвалення Керівною радою ЄОА важливих документів в області європейської оборонної політики. По-перше, була схвалена «Стратегія технологічної та промислової бази європейської оборони». По-друге, вищезгаданий «Кодекс поведінки з об'єднання та злиття» [3], що був схвалений у листопаді 2012 року. У листопаді 2013 року Керівна рада ЄОА прийняла оновлену версію «Рамкової угоди про безпеку постачання між підписаними державами-членами». Угода є добровільним, юридично необов'язковим механізмом для держав-членів, який має за мету посилити їх взаємну підтримку та допомогу в гарантуванні безпеки постачання. Всі 27 учасників ЄОА, а також Норвегія вирішили підписатися і, отже, взяти участь у роботі реалізації Рамкової угоди. Умови угоди стосуються ситуацій, коли в мирний час або в кризові часи, включно, окремі товари або оборонні послуги потрібні терміново і можуть бути надані іншою державою-учасником [6].

Також слід зазначити, що внутрішня реформа ЄОА з 1 січня 2014 року була реорганізована на три оперативні управління: Планування співробітництва та підтримка; Спроможність, озброєння та технології; Європейська синергія та інновація.

Крім того, з 2008 року є Європейське оборонне агентство розробляє План розвитку спроможності (далі – ПРС) з метою вирішення проблем безпеки та оборони в короткостроковій, середній та довгостроковій перспективах. Воно розглядає майбутні сценарії безпеки і дає рекомендації щодо реакції європейських військових у потенційно можливих подіях. ПРС – це комплексний метод планування картини європейського військового потенціалу з часом. План може бути використаний державами-членами при плануванні їх оборонних споряджень, визначенні пріоритетів та можливостей співпраці. Європейське оборонне агентство координує цю роботу з державами-членами та іншими зацікавленими сторонами, такими як Військовий комітет ЄС. ПРС регулярно оновлю-

ється, а останню версію було схвалено міністрами оборони в листопаді 2014 року. На даний момент План переробляється і встановить новий набір пріоритетів навесні 2018 року. Передбачається, що ПРС буде вказувати і доповнювати пріоритети, висвітлені в Стратегії ЄС, Плані реалізації з питань безпеки та оборони а також Європейському плані дій з оборони [7].

Таким чином, роль ЄОА значно зросла в останні роки. Однак, двозначна правова природа ЄОА робить агентство сильно залежним від бажання держав-членів інвестувати у спільні ініціативи у сфері оборони. Для України вивчення статусу ЄОА має надзвичайно важливе значення. Передусім, з точки зору можливості розбудови зовнішньої політики у сфері оборони. Україна та ЄС мають не лише спільний кордон, що спонукає до співпраці в тому числі і сфері оборони, але й мають певні зобов'язання у рамках Угоди про асоціацію. Угода передбачає поглиблення діалогу і співробітництва у сфері зовнішньої та безпекової політики, у тому числі Спільної політики безпеки і оборони (СПБО), а також розгляд питань недопущення конфліктів та антикризового управління, регіональної стабільності, роззброєння, нерозповсюдження, контролю над озброєннями та експортом зброї, а також поліпшення взаємовигідного діалогу у космічній сфері [8].

Співробітництво у цій сфері ґрунтується на умовах і домовленостях між Україною та ЄС за результатами як консультацій, так і співробітництва з питань антикризового управління. Сторони вивчають потенціал військового та технічного співробітництва. Україна та Європейське оборонне агентство (ЄОА) встановлюють тісні контакти для обговорення питань, пов'язаних з удосконаленням військових спроможностей, зокрема питань технічного характеру [8]. А, отже, діяльність ЄОА, що є невід'ємною частиною реалізації відповідної політики ЄС, повинна бути у фокусі уваги як сучасних вітчизняних політиків, так і науковців.

Література:

1. Договір про Європейський Союз, Міжнародний документ від 07.02.1992. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029/ed20050101.
2. Пістракевич О. В. Агенції в Європейському Союзі / О. В. Пістракевич // Публічне управління: теорія та практика. – 2013. – Вип. 4. – С. 71–77. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2013_4_14.

3. European Defence Agency (EOA), Code of Conduct on Pooling and Sharing, November 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.EOA.europa.eu/docs/news/code-of-conduct.pdf>.

4. European Defence Agency (EOA), Annual Report 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.EOA.europa.eu/docs/default-source/EOA-annual-reports/EOA-2017-annual-report-final.pdf>.

5. Council of the European Union, Decision 2011/411 CFSP Defining the Statute, Seat and Operational Rules of the European Defence Agency and Repealing Joint Action 2004/551/CFSP, 11 July 2011, С. 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.EOA.europa.eu/docs/documents/EOA_council_decision.pdf.

6. European Defence Agency (EOA), Framework Arrangement for Security of Supply between Subscribing Member States, 4 June 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.EOA.europa.eu/docs/default-source/projects/framework-arrangement-for-security-of-supply.pdf>.

7. European Defence Agency (EOA), Capability Development Plan (CDP), 20 June 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.EOA.europa.eu/docs/default-source/EOA-factsheets/2017-06-20-factsheet-cdp.pdf>.

8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

9. Яковюк І. В., Орловський Р. Р. Європейське оборонне співтовариство: вигоди становлення інтеграції в оборонній сфері // Проблеми законності. 2017. – Вип. 139. С. 264–277.

10. Яковюк І. В., Трагнюк А. Р. Проблеми забезпечення безпеки України в контексті політики НАТО щодо Російської Федерації // Теорія і практика правознавства. 2017. – Вип. 2 (12). <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/117245/113204>.

Науковий керівник: Трагнюк О. Я., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Ю. І. Данелюк¹

ЗАХИСТ ПРАВ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ ВІДПОВІДНО ДО ТРУДОВОГО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

На сьогодні склалась така ситуація, що дуже багато громадян України йдуть за кордон задля заробітку. Цікавим є таке питання з точки зору

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого

захисту прав цих осіб. Відповідно до статті 25 Конституції України держава гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами. Можна говорити про різні фактори, що впливають на вибір, найголовнішим з яких все ж остається висока оплата праці у порівнянні з вітчизняною пропозицією. Наприклад, як зазначає польський уряд, з початку 2017 року в Польщі офіційно працює понад 330 тисяч іноземців. З них українці становлять 68% із цієї кількості. За даними Управління соціального страхування, в першому кварталі 2017 року 227 тисяч громадян України заплатили польській владі податки[1]. Саме тому дуже цікавим є питання щодо того, яким чином вирішуються проблеми, пов'язані з трудовими правами українців, які працюють в країнах ЄС, відповідно до законодавства не тільки окремої держави, а й усього Союзу. Вирішенням даного питання займалися такі вчені як С. Ю. Кашкін, В. В. Форманюк, Н. В. Пададименко, А. О. Маліновська, В. І. Кафарський, В. М. Стешенко.

Щодо підходу до визначення, то вчені, як правило, оперують терміном «європейське трудове право» (уточнюючи при цьому, що мова йде про право Європейського Союзу) або безпосередньо терміном «трудове право Європейського союзу». Однак обидва терміни не згадуються ні в установчих договорах Європейського Союзу, ні в інших правових актах, ні в правозастосовних документах. Зокрема, даними термінами не оперує Суд ЄС. Тим не менш, консолідовану позицію щодо цього питання дає С. Ю. Кашкін. Він зазначає, що за останні роки в результаті активної політики Європейського Союзу в соціальній сфері, склалася стійка, цілісна галузь права Європейського Союзу – трудове право Європейського союзу, яке володіє автономністю функціонування. Трудове право Європейського союзу являє собою сукупність норм, що регулюють трудові відносини працівників з роботодавцями та інші тісно пов'язані з ними відносини, які визначають права і обов'язки з приводу праці шляхом гармонізації та уніфікації норм національного законодавства держав-членів ЄС. Звідси виходить, що терміни «трудове право Європейського Союзу» та «європейське трудове право» суто доктринальні[2].

Основними міжнародними документами, які регулюють захист прав трудових мігрантів є Конвенція Міжнародної організації праці про трудових мігрантів (1949 р.)[3], Конвенція про зловживання в галузі міграції та про забезпечення трудящим мігрантам рівних можливостей і рівного ставлення (1975 р.) [4], Європейська соціальна хартія (1961 р.) [5],

Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудових мігрантів і членів їх сімей (1990 р.) [6].

З самого початку свого існування країни ЄС прагнули до уніфікованої правової системи, спрямованої на регламентацію міжнародного трудового міграційного процесу. В основу такої системи закладено один із провідних принципів ЄС – «принцип свободи пересування осіб», адже скасування перешкод вільному переміщенню осіб, послуг, капіталів, вільному переміщенню трудящих, свободі поселень резидентів Співтовариства у країнах-учасниках було передбачено в установчому договорі цієї організації (ст. 3, 48, 51, 52 Римського договору про заснування ЄЕС 1957 р.). Крім Римського договору, одним із основних джерел регулювання трудових правовідносин на території Співтовариства став Регламент Ради ЄС № 1612/68 «Про вільне переміщення працівників у межах Співтовариства» [7].

Також існують нормативно-правові акти Європейського Союзу, що мають вже більш конкретизоване спрямування. Наприклад, питання щодо оформлення трудового договору регулюється Директивою № 91/533/ЄЕС від 14 грудня 1991 р. Директива зобов'язує підприємця інформувати прийнятих працівників про основні умови договору, що укладається, включаючи такі умови, як найменування сторін, місце роботи, трудові функції (назва, категорія роботи або її короткий опис), дату початку роботи, її передбачувану тривалість (у разі укладення строкового трудового договору), тривалість щорічної оплачуваної відпустки, термін попередження про звільнення, заробітну плату, тривалість робочого дня та робочого тижня. Правовою основою діяльності ЄС щодо забезпечення права працівників на інформування та консультації, участь в управлінні виробництвом виступає Директива 2002/14/ЄС, що встановлює загальні рамки інформування та проведення консультацій з найманими працівниками у Європейському співтоваристві. Директива визначає мінімальні вимоги в галузі права на інформування і консультування працівників на підприємствах, де працює 50 і більше працівників. Директива 2009/38/ЄС про встановлення на підприємствах та групах підприємств, які діють в масштабі Співтовариства, європейської робітничої ради або процедури з метою інформування працівників і проведення з ними консультацій, Директива Ради 2001/86/ЄС про доповнення статусу європейського акціонерного товариства правилами, які регулюють залучення працівників до управління, і Директива Ради 2003/72/ЄС про доповнення статусу

європейського кооперативного товариства правилами, які регулюють залучення працівників до управління. Інтерес представляє також Директива Європейського Парламенту та Ради 2002/74/ЄС, яка вносить зміни до Директиви Ради 80/987/ЄС про зближення правових положень держав-членів щодо захисту найманих працівників у випадку неплатоспроможності їхнього роботодавця. У випадку банкрутства, а також коли роботодавець зважаючи на відсутність коштів не виконує свої обов'язки з виплати заробітної плати працівникам, остання повинна виплачуватися зі спеціальних гарантованих фондів, які формуються незалежно від операційного капіталу підприємства і не підлягають розподілу між іншими кредиторами в процесі визнання компанії банкрутом[8].

У 2003 р. було прийнято директиву стосовно правового статусу громадян третіх країн, які тривалий час (не менше п'яти років) безперервно проживали на території країн-членів. Її дія поширюється на громадян третіх країн, які мають стабільне і регулярне джерело доходу, медичну страховку, не становлять загрози безпеці чи громадському порядку держави проживання. Цим документом особам, які мають дозвіл на проживання в одній з країн ЄС, забезпечується право на пересування та проживання на території інших держав Євросоюзу, гарантуються основні економічні та соціальні права на рівні із громадянами, а саме, право на працевлаштування та підприємницьку діяльність, освіту та професійне навчання, соціальний захист та основні допомоги[9]. Даний документ забезпечує право на пересування та проживання на території Євросоюзу особам, які мають дозвіл на проживання в одній з країн-членів. Гарантуються соціальні та економічні права на рівні з особами, які мають статус громадянина. Гарантовані права на працю та підприємницьку діяльність, інші соціальні можливості.

Також важливими для врегулювання трудових спорів залишаються рішення Європейського суду з прав людини. Наприклад, у справі «Ван дер Мюссель проти Бельгії» (заява № 8919/80, рішення від 23 листопада 1983 р.) молодий бельгійський адвокат у своїй скарзі заявив, що надання правової допомоги без подальшої компенсації за роботу, як і без відшкодування відповідних витрат, пов'язаних із захистом підсудних, що не мають коштів для оплати послуг захисника, є порушенням п. 2 ст. 4 Конвенції з прав людини. У своєму рішенні в цій справі Європейський суд показав унікальний для міжнародної судової практики підхід щодо визначення наявності або відсутності порушення права на заборону при-

мусової праці. Насамперед Суд зазначив, що робота, виконувана адвокатом, не виходила за звичайне коло його обов'язків, а також ця додаткова робота сприяла його професійному зростанню і, отже, не була надто обтяжливою. Крім того, Суд зазначив, що бельгійська система призначення захисників передбачає надання безоплатної правової допомоги, яку покладено на адвокатів[10].

Отже, розвиток права в європейських країнах йде шляхом консолідації, уніфікації та гармонізації законодавства між її членами. Трудові права громадян країн-членів ЄС гарантовані національним законодавством та правом Євросоюзу. Якщо брати до уваги директиву від 2003 про правовий статус третіх громадян, то можна зробити висновок, що громадяни України, які працюють в країнах Європейського Союзу та проживали там певну кількість років, також можуть користуватися нормативно-правовими актами ЄС для захисту своїх трудових прав. Зазвичай іноземні працівники прирівнюються до громадян з питань врегулювання трудового конфлікту, що дає змогу вирішити питання безпосередньо з керівництвом підприємства, установи, організації. Також варто зазначити, що досить дієвим способом захисту трудових прав залишається звернення до Європейського суду з прав людини та міжнародних організацій, таких як Міжнародна організація праці. Захист трудових прав українських громадян також вирішується за врахуванням міжнародних двосторонніх або багатосторонніх договорів, наприклад, Договір про співробітництво між Міністерством праці України та Міністерством праці і соціальної політики Республіки Польща в галузі праці та соціальної політики від 1994 року.

З огляду на динаміку євроінтеграційних процесів, які проходять в нашій державі, та важливість захисту інтересів українських працівників за кордоном вважаю за доцільне подальшу розробку більш поглибленої законодавчої співпраці з країнами ЄС. Також потрібно проводити законодавчі зміни всередині країни щодо трудового законодавства, яке було б глибше інтегровано до європейської правової сім'ї.

Література:

1. Україна без українців: до чого призведе заробітчанство [Електронний ресурс]: Інформаційний ресурс «Вголос» – Режим доступу: http://vgholos.com.ua/articles/ukraina_bez_ukraintsiv_do_chogo_pryzvede_zarobitchanstvo_284902.html
2. Форманюк В. В., Трудове право в системі права європейського союзу // Часопис цивілістики. – в. 18. – с. 180–185.

3. Конвенція про працівників-мігрантів: Міжнародна організація праці [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_159

4. Конвенція про зловживання в галузі міграції та про забезпечення трудящим мігрантам рівних можливостей і рівного ставлення: Міжнародна організація праці [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_163

5. Європейська соціальна хартія: Рада Європи [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062

6. Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудових мігрантів і членів їх сімей: Конвенція ООН [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_203

7. Терещенков А. М., Трудова міграція в країнах – членах ЄС: міжнародно-правові аспекти // Наукові праці МАУП. – 2016. – вип. 48(1) – с. 116–121.

8. Пададименко Н. В. Правове регулювання захисту колективних трудових прав в Україні та ЄС: порівняний аспект // Часопис київського університету права. – 2013. – К. – с. 177–181.

9. Маліновська А. О., Міграційна політика Європейського Союзу: Виклики та уроки для України // Національний інститут стратегічних досліджень. – 2014. – К. – 47 с.

10. Кафарський В. І., Практика європейського суду з прав людини в контексті попередження рабства та примусової праці / Серія ПРАВО. – в. 39. – Т. 2. – с. 130–133.

Науковий керівник: Бойчук Д. С., асистент кафедра міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

О. І. Делія¹

ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ ПОБУДОВИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

На сьогоднішній день питання міграції є актуальним у зв'язку з міграційною кризою, пік якої припав на 2015 р. В 2017 р. Європейському Союзу (далі – ЄС) вдалося стабілізувати ситуацію: потік незаконних мігрантів в ЄС скоротився на 63%. Основний потік мігрантів в ЄС скла-

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

дають біженці з Африки на південь від Сахари, з Сахеля [1]. Для того, щоб зрозуміти як саме вдалося стабілізувати потік мігрантів до ЄС, вважаємо за необхідне проаналізувати та дослідити як саме проходило становлення міграційної політики.

В Україні питаннями міграційного права та міграційної політики ЄС та України займалися такі вчені як: А. В. Шендеровська, О. Р. Поєдинок, О. Б. Олексів, І. І. Сєрова, С. Толстов, О. А. Красевська, А. І. Супруновський, Б. Юськів, С. В. Коч., В. О. Іващенко, В. В. Коваленко, В. І. Кривенко, О. В. Кузьменко, В. М. Куц, В. О. Новік, А. М. Черняк, а також зарубіжні вчені: М. Вейнер, Р. Вольвенд, Р. Епплярд, С. Колінсон та інші [2].

Метою даної статті є аналіз міграційної політики ЄС, з'ясування основних її напрямів, а також запропонувати нові підходи до вирішення вищезазначених проблем.

Питання міграції завжди було актуальним для країн Європи. Так, під час підготовки Єдиного європейського акта (ЄСА) вільне пересування людей розглядалося розробниками документа в контексті пересування робочої сили. Проте на зміну цієї концепції прийшла політична концепція пересування європейських громадян (сам інститут європейського громадянства введений ЄСА в 1986 р., ще раніше рішенням Ради міністрів ЄЕС створено європейський паспорт для поїздок громадян держав – членів Співтовариства за кордон). Подібне тлумачення привело до необхідності прийняття так званих компенсаційних заходів, що було здійснено в рамках Шенгенської конвенції 1990 р.

Суть запропонованих і впроваджених в рамках Шенгенської конвенції компенсаційних заходів полягала в тому, що скасування контролю на кордонах між державами – членами ЄЕС («внутрішні кордони») повинна бути компенсована за рахунок посилення контролю на кордонах ЄЕС з третіми країнами («зовнішні кордони»), тому що в іншому випадку позитивні наслідки створення єдиного ринку будуть зведені нанівець через активізацію діяльності терористів, злочинців і наркодилерів.

Воснові такого міркування лежить уявлення про те, що контроль за (незаконним) пересуванням товарів, людей, капіталів і послуг здійснюється на кордоні, а свобода пересування людей може бути забезпечена головним чином за рахунок скасування прикордонного контролю. В рамках дискурсу про зміцнення зовнішніх кордонів і в ході підготовки Єдиного європейського акта, реалізації Білої книги, а також опрацювання

положень майбутнього Маастрихтського договору відбулося остаточне погодження і формування комплексу загроз безпеки держав – членів ЄС. Поряд з тероризмом і наркоторгівлею його частиною стали розглядатися іммігранти та шукачі політичного притулку, транснаціональна організована злочинність, етнічні меншини.

Проте, у зв'язку з тим, що Європейський простір для багатьох громадян країн так званого «третього світу» представляє собою можливість досягнення кращого життя, вони йдуть на будь-які кроки задля того, аби опинитися на території країн Європейського союзу. Крім того, потрібно розуміти, що досвід попередніх років, а саме 1973–1974 рр. (нафтова та економічна криза), коли більшість європейських держав різко обмежили можливості для в'їзду іноземної робочої сили, що в результаті призвело до радикальної зміни соціального портрета іммігранта: на зміну молодому чоловікові, який приїхав на тимчасові заробітки, прийшли члени його сім'ї – жінки, діти, люди похилого віку, які оселилися на постійній основі, причому в основній своїй масі – з країн, що розвиваються (в тому числі колишніх колоній). Такі зміни досить швидко перевели імміграцію з економічної площини в суспільно-політичну, особливо з огляду на те, що нові іммігранти відрізнялися від корінного населення в конфесійному, мовному і культурному відношенні, не прагнули злитися з оточенням, прийняти утвердилися в країні перебування спосіб життя і звичаї (за винятком тих, які стосуються відстоювання своїх прав і інтересів).[3]

Виходячи з цього, імміграція розглядається як найважливіший фактор, який змінює європейське суспільство в напрямі більшої гетерогенності, що веде, як стверджується, до ослаблення національних традицій і можливості влади управляти.

Одним зі способів боротьби з незаконною міграцією стало прийняття Лісабонського договору в 2007 році (набув чинності в 2009 р.) [4]. За цим договором імміграційна політика ЄС включала в себе чотири напрямки, серед яких виділялися питання нелегальної імміграції і незаконного перебування, включаючи питання видворення осіб і боротьбу з торгівлею людьми. Стокгольмська програма 2009 р. розширювала коло питань, пов'язаних з протидією нелегальній міграції. У ній чітко виділялися три основні напрями: боротьба з торгівлею людьми, надання притулку, власна імміграційна політика [5].

У 2014 р. ЄС провів саміт в м. Іпре (Бельгія), де були прийняті «Стратегічні принципи для законодавчого та оперативного планування про-

сторю свободи, безпеки і правосуддя». У цьому документі пріоритетними напрямками в боротьбі з нелегальною міграцією названі: управління кордонів і повернення мігрантів на батьківщину; конвергенція практики держав ЄС по зміцненню загального режиму надання притулку; розподіл квот з прийому біженців між усіма країнами ЄС [6].

Протягом 2013–2014 рр. ЄС постійно збільшувалася кількість незаконного перетину кордону з боку біженців з країн Африки, Близького Сходу, Азії. Єврокомісія в зв'язку з цим висунула ідею створення в області прикордонного контролю програми «Smart borders» (Розумні кордони). Програма «Smart borders» представляє собою пакет заходів, спрямованих на оптимізацію системи пропуску через кордон; вона включає в себе два основних компоненти: система реєстрації в'їзду / виїзду (entry / exit system) і програма реєстрації мандрівників (registered traveller programme) [7]. За допомогою цієї програми в ЄС розраховують спростити процедуру ідентифікації нелегальних іммігрантів, які прибули в Європу.

В області охорони кордонів ініціативою ЄС слід назвати створення Європейської системи зі спостереження за зовнішніми кордонами в 2013 р. [7] На неї покладено обов'язок з охорони південних морських і східних сухопутних кордонів ЄС.

У зв'язку з тим, що основний потік мігрантів до Європейського Союзу відбувався шляхом перетину кордонів Турції, 7 березня 2016 року відбувся саміт ЄС-Туреччина. На цьому саміті були прийняті такі принципи спільного плану дій ЄС-Туреччина:

- висилка за рахунок коштів ЄС всіх мігрантів, які прибули з Туреччини до Греції нелегально;
- прискорити виконання «дорожньої карти» з просування Туреччини до безвізового режиму;
- виплатити Туреччині 3 млрд євро для здійснення плану дій;
- підготувати нові аспекти переговорів про вступ Туреччини в ЄС;
- співпрацювати з Туреччиною з метою поліпшення гуманітарної ситуації в Сирії, щоб забезпечити місцевим жителям і біженцям проживання в безпечних районах [8].

Окрім того, задля подолання незаконної міграції Єврокомісія вирішила піти на безпрецедентні заходи і скористатися ст.26 Шенгенського кодексу від 2006 р., яка дозволила відновити прикордонний контроль на

внутрішніх кордонах. Тобто, було введено контроль на внутрішніх кордонах до листопада 2017 р. Цією можливістю скористалися Франція, Бельгія, Австрія, Німеччина, Данія, Угорщина, Словенія, Швеція, Норвегія. Проте, на сьогодні обговорюється питання щодо можливості посилення контролю на кордонах.

Таким чином, з одного боку, держави мають можливість обмежити доступ мігрантів на свою територію у разі загрози громадському порядку і внутрішньої безпеки, з іншого боку, ця можливість обмежена лише внутрішніми кордонами ЄС. Це означає, що якщо держава бажає закрити свої кордони, які є зовнішніми кордонами ЄС, то це можливо лише, отримавши дозвіл Союзу. Таким чином, держава може користуватися своїми суверенними правами навіть у сфері національної безпеки тільки з урахуванням інтересів Союзу. Причиною тому є компетенція ЄС в галузі управління зовнішніми кордонами. Не викликає сумніву той факт, що проблеми, що виникли на зовнішніх кордонах, спричинять за собою і проблеми на внутрішніх.

Отже, ми бачимо еволюційний шлях європейської міграційної політики, що дає нам можливість запропонувати свої варіанти вирішення міграційної проблеми та вдосконалення існуючого законодавства. З огляду на те, що ЄС вже мав негативний досвід у обмеженні зовнішніх кордонів, вважаємо, що вирішення проблеми незаконної міграції неможливо шляхом лише обмеження зовнішніх або внутрішніх кордонів. На нашу думку, дана проблема повинна розглядатися в комплексі. З огляду на те, що причинами міграції є незадовільні умови життя в країнах походження мігрантів, необхідним є побудова програми співпраці з такими країнами, яка б передбачала надання не тільки, наприклад, фінансової чи гуманітарної допомоги, але й також посильна допомога у сфері промисловості та освіти. Крім того, вважаємо, що закріплення в установчих актах права держави обмежувати допуск на свою територію є необхідним, але при цьому воно повинно бути погоджено з державами – членами ЄС. Якщо ж інститут ЄС приймає рішення з даного питання, то воно повинно бути також погоджено з державами. Тобто, держави повинні мати рівні права щодо розподілу мігрантів територією ЄС (для того, аби не було великого скупчення мігрантів у прикордонних країнах, а отже і значного навантаження на бюджети лише таких країн).

В результаті вивчення еволюційного шляху міграційної політики ЄС, ми прийшли до висновку, що вирішення проблеми міграції можливе лише шляхом об'єднання зусиль не тільки країн-членів ЄС, але й також країн походження мігрантів та країн транзиту. Крім того, аби мінімізувати ризики виникнення конфліктних ситуацій між громадянами ЄС та мігрантами необхідно також вивчити питання інтеграції мігрантів у європейське суспільство. Успішна інтеграція мігрантів в суспільство країни, куди вони мігрують, має важливе значення для максимізації можливостей, що надаються легальною міграцією.

Література:

1. ЄС змінює міграційну політику [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ua.korrespondent.net/world/3915575-yes-zminuie-mihratsiinu-polityku>
2. Бакала А. А. Міграційна криза в Європейському Союзі // Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса) : у 2 т. Т. 1 / відп. ред. М. В. Афанасьєва. – Одеса :Юридична література, 2016. – С. 377–379.
3. Furuseth R. Creating security through immigration control: An analysis of European immigration discourse and the development towards a common EU asylum and immigration policy [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2393516/Rapp_nr274_03_Furuseth.pdf?sequence=3&isAllowed=y
4. Лисабонский договор, изменяющий Договор о Европейском союзе и Договор об учреждении Европейского сообщества (Лиссабон, 13 декабря 2007 г.) (2007/С306/01) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://base.garant.ru/2566561/#ixzz4FG5Ug0c4>
5. Стокгольмская программа: открытая и безопасная Европа, которая служит своим гражданам и защищает их (4 мая 2010 г. 2010/С 115/1) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://base.garant.ru/2566561/#ixzz4FG5Ug0c4>
6. Потемкина О. Ю. Иммиграционная политика Европейского союза: итоги и новые вызовы // Миграционные проблемы в Европе и пути их решения // ИЕ РАН. – М., 2015. – № 315. – С. 14.
7. Войников В. Упадёт ли крепость // Геополитика [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://geopolitics.by/analytics/upadet-li-krepost>
8. Потемкина О. Ю. Мигранты в Европе // Современная Европа. – 2016. М. : Ин-т Европы РАН – С. 109–111.

Науковий керівник: Асірян С. Р., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ МІЖНАРОДНОГО ДОГОВІРНОГО ПРАВА

Зі швидкоплинним розвитком міжнародних відносин між державами, почала виникати ситуація встановлення договірних зв'язків не лише суцільно між окремими країнами, але й між суб'єктами приватно-правової сфери в особі транснаціональних корпорацій (далі – ТНК) між іноземними державами. Саме на збільшенні кількості таких відносин серед теоретиків та практиків міжнародного права почали виникати запитання про юридичну природу таких договорів, чи володіють ТНК міжнародною договірною правосуб'єктністю та чим регулюється укладання договорів між названими суб'єктами.

Метою даної роботи є дослідження правової сутності міжнародних договорів, які укладаються між державами та транснаціональними корпораціями, встановлення змісту договірної правосуб'єктності ТНК.

Вперше про міжнародно – договірну правосуб'єктність ТНК почали говорити у 2 половині ХХ століття у США. Саме американські вчені першими висловили позицію згідно з якою ТНК являли собою «нових суверенів», зрівнюючи тим самим їх статус зі статусом держав. Таку позицію вони обґрунтовували тезою: «В переважній більшості випадків, американські компанії мають набагато значніші важелі впливу на політику в країні, ніж державний апарат та посадові особи» [3].

Дане питання не однократно було предметом розгляду Організації Об'єднаних Націй, а також її попередниці – Ліги Націй. Проте у 1946 році за ініціативою уряду Австрії у Генеральній Асамблеї ООН було зареєстрована пропозиція щодо надання транснаціональним корпораціям міжнародної правосуб'єктності. Проте і ця пропозиція була відхилена більшістю країн- членів, через порушення одного із базових принципів відносин між країнами- принцип суверенної рівності держав [4].

Питання міжнародної договірної правосуб'єктності ТНК було предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких: М. Макдугал, Ф. Фрідман, Ж. Тускоз, Л. Т. Джакелі, Х. В. Кметик, тощо. У своїх роботах вони по – різному розкривали дане питання: одні

¹ Студентка 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

схиляються до думки, що ТНК не мають міжнародної договірної правоздатності, інші ж навпаки наголошують на протилежному твердженні, про наявність у них такої правомочності. Так, наприклад, Х. В. Кметик у своїй роботі зазначає: «Де – факто ТНК перейшли від об'єкта міжнародно-правового регулювання в суб'єкта міжнародного права, в результаті значного збільшення їх кількості та наявності широкої сфери впливу». Л. М. Джакелі на підтримку цієї ж позиції говорить про існування наймолодшого суб'єкта міжнародного публічного права – міжнародних юридичних осіб (у особі ТНК) [4].

У питанні міжнародної, у тому числі договірної правосуб'єктності ТНК фахівці у галузі міжнародного права поділилися на дві групи: Одні повністю спростовують міжнародну правосуб'єктність ТНК, обґрунтовуючи свою позицію тим, що таке визнання підриває авторитет держави як первинного і абсолютного суб'єкта міжнародного права. Інші ж – навпаки говорять про так звану «функціональну правосуб'єктність ТНК», тобто така, що передана корпорації в обмеженому обсязі, за для досягнення певних цілей, що обумовлені міжнародно-правовими нормами. Дана позиція знайшла своє закріплення в рішенні третейського суду по справі Техасо Calasiatic проти Libyan Arab Republic 1977 року, в якому зазначено, що «Заява про те, що відносини в рамках договору між державою і приватною особою підпадають під дію міжнародного правопорядку, означає, що в цілях тлумачення і виконання такого договору за приватно-правовим суб'єктом повинна признаватися особлива міжнародна правосуб'єктність. Але на відміну від держави, приватно-правовий суб'єкт володіє лише обмеженим обсягом прав і обов'язків, і він у якості суб'єкта міжнародного права володіє правомочностями користуватися лише тими правами і обов'язками, які надані йому міжнародним договором» [5]

Проте, отримавши часткове, функціональне визнання на міжнародній арені транснаціональні корпорації почали зловживати своїми правами, шляхом порушення суверенних прав держав. Так до прикладу, у 1969 році уряд Еквадору розірвав угоду з Консорціумом банків США, після того, як останні відмовилися виключити з угоди пункти, які на думку уряду Еквадору порушують їх державний суверенітет [3].

Для того, щоб зрозуміти правову природу таких договорів, а також пролити світло на питання здатності ТНК бути суб'єктом міжнародного договірного права, потрібно дати відповідь на питання, чи є ТНК

суб'єктами міжнародного публічного права, підгалуззю якого відповідно є міжнародне договірне права, чи існує правове закріплення можливості ТНК укладати договори між державами, та чи наявні прецеденти такого визнання у окремо встановлених випадках.

Звертаючись до теми суб'єктів права міжнародних договорів, як підгалузї міжнародного публічного права, варто зазначити, що первинними в даній категорії є держави, міжнародні організації, державоподібні утворення, а в деяких випадках і адміністративно-територіальні одиниці тобто так звані «особи міжнародно-публічного сектору». Проте зі швидкоплинним розвитком суспільних відносин, досить часто трапляються випадки укладення міжнародних договорів між ТНК та державами, що фактично зрівнює їх у міжнародно-правовому статусі.

Для того, щоб зрозуміти правовий статус того чи іншого суб'єкта, потрібно в першу чергу звернутися офіційно встановленого та загально-визнаного визначення «транснаціональних корпорацій». Так, відповідно до визначення, яке надане Конференцією ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD), транснаціональні корпорації – це підприємства, які володіють виробництвом товарів або послуг або контролюють його за межами країни, в якій вони базуються. Основною характеристикою ТНК є їх здатність планувати, організовувати і контролювати господарську діяльність у різних країнах [6].

Таким чином, можна виділити базові ознаки ТНК: 1) це підприємства, які створенні у порядку передбаченому законодавством певної держави; 2) здійснюють виробництво товарів або надають окремі послуги; 3) здійснюють свою діяльність поза межами країни їхнього основного місця

Первинним суб'єктом міжнародного права є держава, відповідно до цього транснаціональні корпорації володіють правосуб'єктністю щодо укладення міжнародних договорів похідну від правосуб'єктності держави. Така теза була підтверджена у рішенні Міжнародного Суду ООН у справі «Barcelona Traction» «Light and Power Company Limited»? В якому було вказано, що захист корпорації може здійснювати лише держава, за законами якої ця корпорація була створена, або на чий території перебуває її адміністрація.

На підтвердження даної позиції варто згадати випадок 1969 року, коли Міністерство закордонних справ ОАР повідомив уряду США, що останні несуть відповідальність за угоду, яка була укладена американською нафтовою компанією «King Resources» з урядом Ізраїлю, об'єктом даної

угоди було проведення нафторозвідувальних робіт на окупованій Ізраїлем території ОАР. З позиції останньої підписання даного договору ознаменувало автоматичне визнання і підтримку окупації з боку США [7].

В контексті даної тези слід згадати про поняття «національність юридичної особи» та «особистий закон юридичної особи», які вказують на приналежність та тісний зв'язок між державою та ТНК. Не слід забувати, що попри міжнародний характер діяльності, ТНК є юридичними особами, порядок створення та діяльність яких регулюється законами певної країни. В цьому питанні важко не погодитися з думкою італійського правника Ф. Франчіоні, який зазначав, що держави та ТНК пов'язані між собою не лише «національністю», як звичайні юридичні особи, а й – політичним контролем з боку країни походження.

Однак, для того, щоб зрозуміти обсяг договірної правосуб'єктності транснаціональних корпорацій потрібно дослідити юридичну природу договорів, що укладаються між державами та транснаціональними корпораціями. Аналізуючи тексти Віденської конвенції про право міжнародних договорів (1969), відповідно до ст. 2 міжнародний договір – це «міжнародна угода, що укладена між Державами у письмовій формі і регулюється міжнародним правом, незалежно від того міститься така угода одному документі, у двох або кількох пов'язаних між собою документах, а також від конкретної назви» [1]. Віденська конвенція про право міжнародних договорів між державами і міжнародними організаціями, і міжнародними організаціями 1986 року, надає правомочність міжнародним організаціям вступати з договірні відносини з державами. Тобто, таким чином, опираючись на зміст обох конвенцій, можна зробити висновок про чітко окреслений суб'єктний склад міжнародного договірного права. Звідси постає питання про те, де закріплюється правова підстава укладання, та чим в такому разі регулюється договори між ТНК та державами.

Виходячи з вище зазначеного, можна зробити висновок, що визнання ТНК суб'єктами міжнародного договірного права має свій сенс, проте досить логічним є твердження стосовно порушення принципу суверенної рівності держав у разі такого визнання, дане питання має більшою мірою політично-економічний характер, ніж суцільно правовий. Отже, на даному етапі ми можемо говорити про «функціональну правосуб'єктність» ТНК в тому числі щодо питань, що стосуються право укладання міжнародних договорів.

Література:

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_118
2. Рокоча В. Транснаціональні корпорації: навч. посіб. / В. Рокоча, О. Плотніков, В. Новицький. – К. : Таксон, 2001. – 304 с.
3. Лукашук И. И. Международное право. Общая часть: учебник для студентов юридических факультетов и вузов. – Изд. 3-е, перераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2005. – С. 41–48.
4. Международная правосубъектность (некоторые вопросы теории) / Отв. ред. Д. И. Фельдман, – М.: Юрид. лит., 1971. – 188 с.
5. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.trans-lex.org/261700/_/texaso-overseas-petroleum-company-v-the-government-of-the-libyan-arab-republic-usa-1979-at-177-et-seq-/
6. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://unctad.org/en/Pages/themes.aspx>

Науковий керівник: О. В. Сердюк, д.ю.н. професор кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Н. В. Доннік¹

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА В СФЕРІ БОРЬБИ З МИТНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ В ЄС

На сьогоднішній день для України є досить актуальним питання співробітництва у сфері боротьби з митними правопорушеннями в рамках ЄС, адже наша держава, не швидкими, але досить впевненими кроками рухається в напрямку європейської інтеграції.

Суттєвий внесок в науку було зроблено дослідниками, які розглядали у своїх працях проблему міжнародного митного співробітництва в сфері боротьби з митними правопорушеннями, серед яких такі, як К. Борисов, О. Вальчук, С. Вінник, В. Гомонай, Є. Додін, Г. Друзенко, О. Зеркаль, В. Ілясов, В. Калугін, А. Козирін, Б. Кормич та ін.

¹ Студентка 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Інтеграція України до існуючого європейського митного простору має відбуватися за правилами його функціонування й розвитку, а саме, згідно з чинними в європейському політичному, економічному, безпековому та правовому просторі настановами, – та на засадах єдності [1, с. 58].

Правовою основою співробітництва у сфері боротьби з митними правопорушеннями в ЄС є, перш за все, «первинне» право ЄС, джерелами якого виступають статутні договори, що закріплюють поняття і принципи митного союзу країн ЄС. До основних актів «первинного» права ЄС, що містять норми митного права, відносяться Договір про функціонування ЄС (Римський договір 1957 р.) та Договір про Європейський Союз (Маастрихтський договір 1992 р.).

Окремі статті Римського договору стосуються питань митного співробітництва та боротьби з митними правопорушеннями (ст.135, ст.280). Маастрихтським Договором про Європейський Союз були створені три опори ЄС: Європейські співтовариства; Спільна зовнішня політика та політика в галузі безпеки; Загальна політика в області внутрішніх справ та правосуддя. До складових третьої опори Маастрихтський договір вводить положення про митне співробітництво, співробітництво в боротьбі з незаконним обігом наркотиків та іншими формами міжнародних злочинів, в тому разі і в митній сфері [2, с. 51].

Лісабонський договір 2007 р. вносить революційні зміни в зазначені статутні договори ЄС у формі ліквідації поділу на опори. У той же час Договір вводить поділ компетенції Союзу на: виключну, спільну та допоміжну [2, с. 52].

Відповідно до зазначеної диференціації компетенції ЄС, проблематика митного співробітництва знайшла відображення в сфері спільної компетенції ЄС і держав членів, до якої були віднесені внутрішній ринок, а також сфера свободи, безпеки і справедливості. Треба зазначити, що регулювання співробітництва в сфері боротьби з митними правопорушеннями також належить до спільної компетенції ЄС та країн-членів. Питання, пов'язані зі встановленням заходів відповідальності та порядку залучення до відповідальності за порушення митних правил належать до компетенції держав-членів ЄС [2, с. 52].

До актів «вторинного» права ЄС відносяться акти, що видаються інституціями Союзу, а також всі інші акти, які приймаються на основі статутних договорів. Акти «вторинного» права ЄС у сфері митного спів-

робітництва мають основні правові форми у вигляді регламентів, директив, рішень. Вони обов'язкові для застосування на всій території ЄС. До найважливіших актів «вторинного» права ЄС можна віднести Регламент Ради ЄС № 2913/92 від 12.10.1992 р., який ввів в дію Митний кодекс Співтовариства, що виконав важливу роль у консолідації актів вторинного права ЄС у митній сфері [2, с. 52].

Митний кодекс ЄС узагальнив положення митного законодавства, які містилися у значній кількості регламентів та директив Союзу. Кодекс охоплює загальні правила та процедури, що забезпечують застосування тарифних й інших заходів, запроваджених на рівні Союзу у зв'язку з торгівлею товарами між ним і третіми країнами. Також Митний кодекс ЄС регулює заходи спільної сільськогосподарської та торговельної політики. Ним встановлено правила про відповідальність за порушення митних правил, а також санкції до правопорушників [5, с.216].

Для забезпечення однорідного застосування Митного кодексу ЄС 2008 р. було прийнято Регламент Комісії про його імплементацію, або, як його ще називають, Імплементаційний кодекс. Основна цінність Імплементаційного кодексу полягає у тому, що із його прийняттям зникла необхідність у внутрішньонаціональних митних кодексах держав-учасниць Митного Союзу.

Серед правових основ регулювання співробітництва в сфері боротьби з митними правопорушеннями важливе значення мають міжнародні договори з митних питань, адже їх положення впроваджуються в законодавство та практику ЄС.

Універсальним міжнародним договором в митній сфері є Конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур (Конвенція Кіото) 1973 р., яку разом з її численними Додатками можна без перебільшення вважати своєрідним кодексом поведінки держав у їхніх митних відносинах одна з одною [4].

Безпосередній розвиток співробітництва в сфері боротьби з митними правопорушеннями між митними адміністраціями країн-членів ЄС відбувається з урахуванням чинних для них положень міжнародного договору багатостороннього характеру – Міжнародної конвенції про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства 1977 р. (Конвенція Найробі) [5].

Конвенція Найробі спрямована на розвиток співробітництва між митними адміністраціями в напрямі протидії порушенням митного законодавства.

Важливим документом, який врегульовує співробітництво в сфері боротьби з митними правопорушеннями виступає Міжнародна Конвенція про адміністративну допомогу у сфері митних відносин від 27.06.2003 р. (Йоганнесбурзька Конвенція) [6]. Відповідно до неї, правоохоронні органи держав-учасниць Конвенції зобов'язані надавати допомогу в запобіганні, розслідуванні та припиненні митних правопорушень. З цією метою держава зобов'язана встановити в межах національної системи контактні пункти, відповідальні за співпрацю.

Окремим видом джерел європейського митного права є численні рішення Суду ЄС у галузі митного регулювання. Судові рішення, окрім правозастосовної функції, відіграють важливу роль у тлумаченні та деталізації договорів і актів ЄС, оскільки усувають прогалини у них.

Публікація рішення Європейського Суду є одним із способів профілактики порушень митних правил. З огляду на це вважаємо, що з метою оцінки інституційного забезпечення захисту персональних даних в Україні, для вдосконалення такої практики при укладанні Угоди між Україною та ЄС актуальним є здійснення співпраці з Євроюстом [2].

Варто зазначити, що приєднання до міжнародних конвенцій – це один із обов'язкових критеріїв членства в ЄС. Практично всі заходи, передбачені вищезгаданими нормативними документами, так чи інакше спрямовані на спрощення митних процедур. Саме повне законодавче забезпечення, прозорість і простота процедур митного оформлення та контролю здатні запобігати порушенням митного законодавства, а отже бути одним із способів профілактики відповідних адміністративних проступків.

Отже, можна зробити висновок, що статутні договори, які складають «первинне право» ЄС і акти «вторинного права», які мають форму директив, регламентів та рішень, є правовими основами співробітництва у сфері боротьби з митними правопорушеннями. Сам Європейський Союз виступає одним з провідних інтеграційних об'єднань регіонального характеру, яке здійснює формування та систематизацію нормативно-правової бази, що регулює співробітництво в сфері боротьби з митними правопорушеннями; приймає активну участь в процесі міжнародної

правотворчості з зазначених питань; розвиває нові форми та види співробітництва між митними адміністраціями держав.

Досвід ЄС щодо розробки та систематизації нормативної основи регулювання співробітництва в сфері боротьби з митними правопорушеннями є досить ефективним та результативним, але в цьому напрямку існують і деякі недоліки, серед яких є проблеми, пов'язані з різними методами боротьби з порушеннями митного законодавства, а також в сфері обміну інформацією з третіми країнами. Тому, треба наголосити на необхідності подальшого дослідження питань співробітництва в сфері боротьби з митними правопорушеннями міжкраїнами-членами ЄС, ЄС та третіми країнами, а також між ЄС та Україною, щосприятиме вдосконаленню адаптації митного законодавства України до митного законодавства ЄС.

Література:

1. Мазур А. В. Митно-правові аспекти угоди про асоціацію з ЄС: перспективи впровадження: Адміністративне та митне право УДК 32(477)(4-672ЄС) ISSN 2310–4708, Вісник АМСУ. Серія: «Право», № 2 (11), 2013 с. 58.
2. Кістанова Я. М. Співробітництво в сфері боротьби з митними правопорушеннями в ЄС: Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ, 2016 р. с.216
3. Хитра О. Л., Хитра Я. І. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС у сфері профілактики правопорушень митних правил // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2016.
4. Міжнародна Конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур від 18.05.1973 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU73025.html
5. Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 09.06.1977 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU77016.html
6. Міжнародна Конвенція про адміністративну допомогу у сфері митних відносин від 27.06.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU03399.html

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРАВОНАСТУПНИЦТВА ДЕРЖАВ В КОНТЕКСТІ ЧЛЕНСТВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Сьогодні в деяких країнах світу відбувається боротьба народів за незалежність, самовизначення та утворення нових автономій або держав. В даному контексті набуває актуальності питання щодо правонаступництва держав стосовно членства в міжнародних організаціях. Для теорії міжнародного права це питання не є новим. Існує вироблена правом практика вирішення цієї проблеми. Проте це питання є дискусійним, якщо його розглядати з точки зору права Європейського Союзу. Актуальним є питання щодо правових основ членства держави в ЄС в контексті правонаступництва держав, які утворюються внаслідок розпаду однієї держави на декілька нових або виділення нової держави із вже існуючої, яка є членом Європейського Союзу. В статті дається відповідь на питання: чи набуває новоутворена держава статус члена ЄС автоматично, чи такій державі необхідно пройти процедуру вступу в ЄС спочатку?

В науці міжнародного публічного права під правонаступництвом держав розуміють перехід прав і обов'язків від одного суб'єкта міжнародного права до іншого внаслідок виникнення чи припинення існування першого або зміни суверенітету над територією. Найчастіше правонаступництво виникає у випадку припинення держав, хоча в історії відомі випадки правонаступництва міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародного права[1]. Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо договорів дещо по іншому визначає дане поняття: « правонаступництво держав » означає зміну однієї держави іншою у несенні відповідальності за міжнародні відносини якої-небудь території [2]. Проте чи можемо ми казати в такому випадку про те, що новоутворена держава стає правонаступником попередньої щодо договору про членство в ЄС?

Відповідно до Договору про Європейський Союз процедура вступу до ЄС закінчується підписанням всіма країнами-членами та країною-

¹ Студентка 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

кандидатом договору про членство в ЄС. Тобто можемо казати, що даний договір є багатостороннім [3]. Звернемося до вищезгаданої конвенції про правонаступництво, яка у частині 3 статті 17 зазначає, що якщо з положень багатостороннього договору або з обмеженої кількості держав, що брали участь у переговорах, і з об'єкту та цілей договору випливає, що участь у цьому договорі будь-якої іншої держави вимагає згоди всіх його учасників, нова незалежна держава може встановити свій статус як учасника цього договору тільки у разі наявності такої згоди [2]. Проаналізувавши положення даних актів можна зробити висновок, що правонаступником договору про вступ до ЄС нова держава стати автоматично не може.

Також цікавим є питання про дотримання цінностей, які закріплені в статті 2 Договору про ЄС, через те, що вони є одним із критеріїв вступу до ЄС, дотримання якого є обов'язковим. Такими цінностями зокрема є повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, правова держава і дотримання прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для держав-членів в рамках суспільства, що характеризується плюралізмом, недискримінацією, терпимістю, справедливістю, солідарністю і рівністю жінок і чоловіків [3]. Виходячи з цього, важливого значення набуває спосіб створення нової держави, який ілюструє чи дотримується дана держава цінностей і чи може бути членом ЄС.

Держава може бути створена з дотриманням норм міжнародного права, реалізувавши, наприклад, право націй на самовизначення або порушуючи публічний порядок шляхом війни. Якщо розглянути перший варіант, то відповідно до Статуту ООН, для підтримання дружніх відносин між державами та зміцнення загального миру (одна із загальних цілей ООН) всі члени організації зобов'язані діяти на основі поваги до принципу рівності та самовизначення народів. Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН в 1970 р. Декларація про принципи міжнародного права містить опис сутності даного принципу, відповідно до якого народи мають право без втручання зовні визначати свій політичний статус шляхом утворення незалежної держави, вільного приєднання або об'єднання з незалежною державою [4, с.145]. Другий спосіб відповідно не є демократичним, порушує права і свободи людей. Таким чином, перший варіант створення держави не порушує цінностей ЄС і скоріше за все така держава зможе стати членом ЄС.

Якщо казати про процедуру вступу до ЄС, то тут також виникають дискусійні питання, які можна розглянути на прикладі Каталонії. Каталонія є автономним співтовариством у складі Іспанії, яка є членом Європейського Союзу і на сьогодні веде боротьбу за незалежність і бажає виокремитися в суверенну державу, що породжує ряд запитань. По-перше, у випадку якщо Каталонія отримає статус незалежної держави, чи отримає вона автоматично членство в ЄС так як раніше перебувала у складі Іспанії, яка залишиться у складі ЄС? Якщо спиратися на викладені вище висновки, то можемо зазначити, що відповідь на це питання буде негативною. По-друге, чи доцільно буде Каталонії проходити процедуру вступу до Європейського Союзу з самого початку? Відповідаючи на це запитання проаналізуємо вимоги, дотримання яких є необхідною умовою для членства в ЄС. Першою вимогою є державність, тобто територія, населення і суверенна влада. Будемо вважати, що цей критерій буде наявний. Наступною вимогою є європейськість, тобто географічно держава повинна бути розташована в межах Європи, тобто цей критерій теж є. І остання вимога – це повага до європейських цінностей, про які йшлося вище. Так як Іспанія, яка є членом Європейського Союзу, дотримується цінностей, то презюмуємо, що і Каталонія, як виходець зі складу Іспанії буде дотримуватися і поважати зазначенні цінності. Тобто можемо зробити висновок, що з точки зору складності та невизначеності в часі, проходження процедури вступу до ЄС спочатку, є недоцільним в даному випадку.

У свою чергу на всі питання щодо самовизначення каталонців, які, згідно з принципами ЄС, є також громадянами ЄС, Європейський парламент відповідає, що не має права втручатися у внутрішні справи країн-членів. Хоча такий підхід залишається незрозумілим тим громадянам Іспанії, які зацікавлені в незалежності. Вони апелюють до того факту, що Євросоюз є наднаціональним політичним об'єднанням, що володіє значними повноваженнями і по суті вирішальний голос має бути за ним. Проте Євросоюз зазначає, що якщо проблема самовизначення каталонців буде вирішуватися і обговорюватися на рівні європейського об'єднання, то і всі інші нації, що борються за самовизначення, найімовірніше, звернуться за допомогою у наднаціональні органи. З іншого боку ЄС офіційно заявляє, що в разі відокремлення Каталонії від Іспанії каталонці втратять статус громадян ЄС, а для повторного набуття цього статусу необхідно буде пройти процедуру

прийняття в члени ЄС. В рамках цієї процедури в тому числі необхідно буде отримати підтримку всіх країн-теперішніх учасників союзу, що видається проблематичним, враховуючи позицію Іспанії з питання незалежності Каталонії [5, с.80].

Отже, підводячи підсумки, можемо зазначити, що питання проблемне і потребує нормативного врегулювання. На нашу думку у випадку, якщо утворюється нова держава, то процедуру вступу до ЄС необхідно проходити спочатку через те, що утворюється новий суб'єкт міжнародного права і необхідно з'ясувати чи відповідає він вимогам та цілям Європейського Союзу, яка форма правління в такій державі, політичний режим, чи буде вона дотримуватися принципів демократії та прав людини тощо. Також не менш важливим є надання згоди всіма країнами-членами ЄС на вступ нової країни до ЄС, що може і не відбутися з огляду на те, що держава, у складі якої раніше перебувала ця територія, може таку згоду не надати.

Можливо доцільним буде ввести спрощений порядок вступу до Європейсько Союзу для тих країн, які перебували у складі держав, які є членами ЄС, проте це все одно не виключає необхідності проходження певної, нехай і спрощеної процедури.

Література:

1. Репецький В. М. Міжнародне публічне право [Електронний ресурс] / В. М. Репецький – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1584072046657/pravo/mizhнародne_publichne_pravo
2. Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо договорів від 23.08.1978 р. (дата приєднання України 17.09.1992 р.) // Офіційний вісник України. – 2008. – № 20. – Ст. 584.
3. Договір про Європейський Союз від 07.07.1992 р., м.Маастрихт.
4. Малов Д. В. Принцип равноправия и самоопределения народов в системе современного международного права: особенности толкования и проблемы субъектности // Вестник международных организаций. – 2013. – № 2(41). – С.143–153.
5. Фролова Ю. Н. Проблема самоопределения Каталонии: позиция Испании и ЕС // Мировая политика. – 2017. – № 3. – С.75–81.

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ШЕНГЕНСЬКА ЗОНА. ПЕРЕВАГИ ТИ РИЗИКИ

Майбутнє Шенгенської угоди, яка набула чинності у 1995 році і яка передбачає скасування внутрішніх кордонів між більшістю країн-членів ЄС, опинилося під загрозою. Після збільшення потоку біженців до Євросоюзу європейські політики дискутують про доцільність перегляду цієї угоди. Наплив понад мільйона біженців, серед яких багато сирійців, спонукав до пошуку відповіді на запитання про те, чи взагалі доцільно у таких умовах зберігати Шенген.

У грудні Європейська комісія запропонувала запровадити серйозні поправки до Шенгенської угоди, які, як очікується, будуть ухвалені найближчим часом.

Нині шість країн Шенгенської зони запровадили контроль на своїх кордонах – це Австрія, Німеччина, Данія, Франція, Норвегія і Швеція. Угорщина встановила прикордонний контроль з країнами, що не входять в Шенген – Хорватією і Сербією. Також запроваджено тимчасовий контроль на кордоні зі Словенією [4]. Австрія, Португалія і Німеччина встановлювали прикордонний контроль на час великих міжнародних спортивних змагань, зокрема Чемпіонату світу з футболу.

Німеччина встановила контроль на кордоні з Австрією після того, як через цю країну на її територію в'їхала рекордна кількість біженців, які спочатку дісталися до Угорщини. Мігранти опинилися на території ЄС нелегально, оскільки у них не було шенгенських віз. Угорщина виявилася для них воротами до ЄС, однак незабаром угорська влада спорудила паркан на кордоні з Сербією.

Пізніше Угорщина побудувала ще один паркан на кордоні з членами ЄС – Словенією, що входить у Шенгенську зону, і Хорватією, яка не входить до неї.

На початку січня загальна увага перемістилася на двох інших членів Шенгену – Данію і Швецію. Данія посилила контроль на кордоні з Німеччиною через кілька годин після того, як Швеція ухвалила заходи, спрямовані на обмеження в'їзду мігрантів через данський кордон. Шве-

¹ Студентка 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ція зараз відмовляє у в'їзді будь-кому, хто не має посвідчення особи з фотографією.

У минулому році понад 160 тисяч осіб звернулися до Швеції за політичним притулком. Це найвищий показник у Європі в перерахунку на одиницю населення.

Попри такі рішення, президент Європейської комісії Жан-Клод Юнкер заявив, що вільне пересування в Шенгенській зоні скасовуватися не буде і що «Шенген залишиться».

Шенгенську угоду часто критикують націоналісти і євроскептики, серед яких – Національний фронт у Франції, данська Партія свободи, британська Партія незалежності Сполученого Королівства (UKIP). Вони заявляють, що Шенген – це відчинені двері для мігрантів і злочинців.

Тим часом прем'єр-міністр Франції Мануель Вальс застеріг, що криза з мігрантами в Європі ставить під загрозу подальшу долю самого Європейського Союзу. «Якщо Європа не в змозі контролювати свої кордони, то сама ідея Європи ставиться під питання», – додав він[9].

Натомість реформи, що здійснювались заради безвізового режиму, можуть слугувати стартом для нового та амбітного формату співпраці з ЄС.

Одним із таких нових євроінтеграційних проєктів, з вищим ступенем складності, але не менш привабливими перевагами, ніж безвіз, асоціація з Шенгенською зоною.

Досвідчені мандрівники асоціюють Шенгенський простір з вільним автобаном від сходу Польщі аж до берегів Португалії. І дійсно, в межах Шенгенської зони будь-яка особа, незалежно від громадянства, може перетинати внутрішні кордони без перевірок .

Звідси і популярні історії про те, як можна прокинутись вдома у Бельгії, а снідати у кафе на сусідній вулиці– вже у Нідерландах. Досить сказати, що нині 1,7 мільйона людей у Європі живуть в одній країні, а працюють– в іншій [7].

Шенген став важливим етапом на шляху створення єдиної Європи, дозволивши повною мірою реалізувати вільне переміщення людей, транспорту та товарів.

З 2020 року для громадян тих країн, у яких з Європейським Союзом діє безвізовий режим, зміняться правила в'їзду в Шенгенську зону. Зараз, як відомо, достатньо біометричного паспорта, квитків назад і документів, що підтверджують мету поїздки, терміни перебування і місце проживання [10].

Через два роки для в'їзду в ЄС знадобиться ще і попередня авторизація в системі ETIAS. Тобто, плануючи поїздку в Європу, потрібно буде зайти на спеціальний сайт і заповнити реєстраційну форму із зазначенням: ПІБ, дати і місця народження, національності, паспортних даних та мети поїздки. Попередню реєстрацію в системі ETIAS раз на три роки повинні будуть проходити люди у віці від 18 до 60 років. Заповнення однієї онлайн-форми обійдеться в 10 євро.

На своєму засіданні Комітет Європарламенту з питань громадянських свобод, юстиції та внутрішніх справ (LIBE) схвалив зміни правил в'їзду для безвізових країн. За словами депутатів Комітету, нові вимоги для в'їзду в Шенгенську зону торкнуться як жителів України, Грузії, Молдови, так Америки і Канади. Тобто всіх тих, у кого з Євросоюзом договори про безвізовий в'їзд. А таких країн, за даними Єврокомісії, більше 60.

«Взагалі ця пропозиція не нова. Єврокомісія працює над цим з 2008 року. Основна мета ETIAS – збір інформації про відповідність іноземних громадян подорожувати в ЄС і визначення, чи створюють такі мандрівники загрозу безпеці. Такі кроки робляться ЄС у відповідь на підвищений ризик терористичних атак в європейських країнах», – розповів член Комітету LIBE Майкл Боні [6].

Будуючи шенгенський спільний дім, задля економічного процвітання та безпеки ЄС, автори подбали про надійний фундамент свого творіння, яким стала тісна правоохоронна та прикордонна співпраця. Для ефективної комунікації усі країни Шенгену під'єднані до Шенгенської інформаційної системи (SIS), що дозволяє компетентним органам обмінюватись інформацією, наприклад, щодо осіб, яких розшукують у зв'язку з тероризмом та іншими важкими злочинами, або ж щодо викрадених транспортних засобів та ідентифікаційних документів.

Обмін інформацією та посилена співпраця між правоохоронними органами країн-учасниць спрямовані на попередження ризиків. А співпраця у сфері судочинства дозволяє здійснювати швидко екстрадицію правопорушників та передачу кримінальних рішень між країнами Шенгену .

Головним правовим джерелом шенгенського процесу є Шенгенська конвенція 1990 року [1] , а от для регулювання питань в'їзду на територію Шенгену громадян третіх країн використовується Шенгенський кодекс про кордони [2] та Візовий кодекс ЄС [3].

Саме ці два правових доробки добре знайомі українцям. До скасування візового режиму з ЄС у червні минулого року всі, хто перетинав

кордон з ЄС, мусив отримувати візи згідно з регуляціями Візового кодексу. В той час як норми Кодексу про кордони застосовуються до громадян і дотепер, незалежно від візового чи безвізового статусу країни.

Сьогодні Шенгенська зона – це двадцять дві держави-члени ЄС та чотири країни Європейської асоціації вільної торгівлі, які не входять до Євросоюзу – Норвегія, Швейцарія, Ліхтенштейн та Ісландія.

Водночас усі країни Шенгену, за винятком Швейцарії, об'єднує участь в Європейській економічній зоні (ЄЕЗ), що дозволяє громадянам не тільки вільно пересуватися, а й працевлаштовуватися та проживати будь-де в межах ЄЕЗ. Наразі Європейська економічна зона налічує 30 країн, серед яких – усі країни-члени ЄС (за винятком Хорватії) та трьох членів Європейської асоціації вільної торгівлі (Норвегія, Ісландія, Ліхтенштейн).

Окрім цього, більшість цих країн входять і до Митного союзу, в якому скасовано митний контроль та запроваджено спільну зовнішню торговельну політику.

Прототипом безпекового концепту Шенгену є концепція інтегрованого управління кордонами, активне впровадження якої відбувається в Україні з початку візової лібералізації. Спільний обмін даними всіх служб, що працюють на кордоні та по обидва його боки, системна співпраця українських служб з Інтерполом з питань безпеки документів, посилення співпраці з прикордонними службами сусідніх країн ЄС через здійснення спільних перевірок на кордоні та проведення спільного патрулювання – ось неповний перелік якісних змін, набутий Україною на шляху до безвізу[8].

Свого часу, рухаючись до безвізу, Україна спиралася на досвід країн Західних Балкан, а цінну інформацію про процес наближення до Шенгену ми можемо знайти у досвіді Румунії. Навіть попередній огляд румунського плану вказує на те, що Україна знаходиться на правильному шляху.

Більшість критеріїв плану стосується завдань, що лежать у сфері громадського порядку і безпеки, які співпадають з Планом дій з візової лібералізації (2010-2016). Наприклад, перед Румунією стояло завдання реалізувати пілотний проект з видачі нових біометричних документів. Для України це завдання вже є не актуальним, адже починаючи з 2015 року українцям почали оформлювати закордонні біометричні паспорти, а з 2016 року – внутрішні паспорти у вигляді ID-картки [5].

Також Україна демонструє прогрес у сфері візової політики, управління кордонами та правоохоронної співпраці, що може стати надійним плацдармом для подальшого впровадження шенгенських критеріїв. Для прикладу, українські консульські установи вже видають візи, подібні до тих, що діють на території Шенгену (типи В, С, D), вартість візового збору в Україні також наблизилась до шенгенського стандарту, а існуюча інфраструктура на кордоні, у перспективі, дозволить Україні швидше приєднатися до VIS та Eurodac.

Рух до асоціації можливий через розробку кількостапного плану інтеграції, де питання кінцевої мети буде залишатися відкритим протягом тривалого часу.

Після впровадження Києвом першої, ймовірно, законодавчої фази шенгенського доробку може розпочатися політичний діалог з метою формування довгострокового алгоритму набуття асоціації України з Шенгенською зоною.

Підводячи підсумок, варто зазначити наступне. Встановлення візового або безвізового режиму для в'їзду на територію суверенної держави є прерогативою цієї держави. Не дивлячись на розширення Шенгенського простору, візовий режим зберігає свою актуальність для третіх держав, які не є членами ЄС і не приєдналися до шенгенських домовленостей. Великобританія і Ірландія будучи членами Євросоюзу не увійшли до Шенгенського простору. На наш погляд це пов'язано з тим, що дані держави побоюються великої кількості емігрантів і біженців, так як оформивши шенгенську візу можна безперешкодно подорожувати по всіх країнах, що вступили до Шенгенського простору .

Хоча кордону між державами учасницями стали «прозорими», відносини з третіми державами будуються на інших принципах. Для оформлення шенгенської візи необхідно не тільки правильно вибрати консульство/посольство, а й відповідати певним критеріям. У будь-якому випадку, видати візу чи ні вирішує посольство/консульство самостійно.

Література:

1. Конвенція про застосування Шенгенської угоди від 14 червня 1985 р. між Урядами держав Економічного Союзу Бенілюкс, Федеративної Республіки Німеччини) і Французької Республіки про поступової скасування перевірок загальних меж (Шенген, 19 червня 1990 р.)

2. РЕГЛАМЕНТ (ЄС) № 562/2006 Європейського Парламенту та Ради від 15 березня 2006 р., що встановлює Кодекс Співтовариства про режим перетину людьми кордонів (Шенгенський кодекс про кордони).

3. Візовий кодекс ЄС. Url: <https://www.slideshare.net/EWBUkraine/ss-62623719>

4. Гайдош І. Регіональний аспект українсько-угорських відносин в нових реаліях шенгенського кордону (соціолого-політологічний аналіз) // Науковий вісник. – Ужгород, 2009. – Вип. 11. – С.157–163.

5. ЄС попереджає Румунію: через судову реформу можете забути про «Шенген». Url:https://espreso.tv/news/2018/02/01/yes_poperedzhaye_rumuniyu_cherez_sudovu_reformu_mozhete_zabuty_pro_quotshengenquot

6. Пономарьова О. П. Правове регулювання порядку перетинання кордонів країн Шенгенської зони (не) громадянами ЄС // Вісник. – Х., 2008. – Вип.43. – С. 35–42.

7. Шлях до Шенгену: на що може розраховувати Україна. Url: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2018/02/14/7077514/>

8. Шлях до шенгенської зони: як Україна виборює безвізовий режим. Url:https://24tv.ua/shlyah_do_shengenskoyi_zoni_yak_ukrayina_viboryuye_bezvizoviy_rezhim_n798492

9. Що чекає Шенгенську зону. Url: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/01/160127_schengen_change_rules_sd

10. ЄС змінить правила в'їзду в Шенгенську зону?url:<https://tvi.ua/novini/es-zminit-pravila-vizdu-v-shengensku-zonu.html#hcq=EUbiTQq>

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. Т. Завадська¹

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК СТВОРЕННЯ Й ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Процес утворення Європейського Союзу (далі – ЄС), правова природа якого й досі залишається дискусійною, був спричинений впливом багатьох соціальних, економічних та політичних факторів. Серед них можна назвати політичну біполярність тогочасного світу як протистоян-

¹ Студентка 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ня США та СРСР, вплив наслідків 2-х світових воєн, що відбувалися на території сучасного ЄС, специфіку розвитку міжнародних відносин у післявоєнний період та інше.

Одним з основних чинників, що вплинув на створення ЄС можна назвати інтенсивний процес глобалізації світу.

На нашу думку, ідея глобалізації була наскрізною в історії створення об'єднаної Європи.

Так, історію розвитку філософсько-політичної думки єдності країн Європи можна спостерігати хвилеподібно, коли в найвищий пік військової агресії та насильства або одразу після нього на противагу таким актам активно створювалися відповідні проекти політичного устрою постраждалих країн. Більшість з них ґрунтувалися на ідеї інтеграції об'єднаних народів.

Перш за все необхідно надати визначення терміну глобалізація.

На сьогодні не існує єдиного визначення цьому політико-соціальному явищу. Прихильники апологетичної теорії розглядають глобалізацію як невідворотній процес, за яким світовий порядок має пріоритет перед внутрішньодержавним регулюванням та окремими соціумами. Прихильники трансформаціоналізму вважають змістом глобалізації «підлаштування» менш розвинутих країн під регулювання міжнародних відносин найбільш розвинутих країнами. [1, С. 397]

Ян Шолте виділяє наступні ознаки феномену:

- інтернаціоналізація як зростання міжнародних обмінів і взаємозалежності у відносинах між країнами;
- лібералізація як зняття державних обмежень та створення відкритої світової економіки без кордонів;
- універсалізація як процес поширення благ, досвіду, культур серед усього людства;
- модернізація як поширення по всьому світу структурних елементів модерну (капіталізму, раціоналізму, індустріалізму, демократії, бюрократії та ін.), що призводить до знищення існуючих культур і локальної самовизначеності;
- детериторизація, що призводить до «реконфігурації» географії таким чином, що суспільний простір втрачає територіальні характеристики, тобто скорочуються відстані, стираються кордони, а сам простір перетворюється в єдине ціле. [2, С.15–17].

Розглядаючи глобалізацію в аспекті розвитку ідей ЄС, варто зазначити, що ще з античних часів відбувалися спроби об'єднати декілька

країн єдиною системою політико-правового регулювання. Здебільшого воно відбувалося у двох формах: військовій як насильницьке приєднання до складу імперій та договірне, що мало на меті вирішення спільних завдань пов'язаних обороною власних територій [3, С.5–6]. На прикладі Стародавнього Риму можна проілюструвати глобалізацію як поширення ідей регулювання суспільного життя за допомогою римського права, поширення єдиних культурних цінностей та взаємовплив різних народів в межах єдиної імперії.

З поширенням християнства на території Європи переважала думка об'єднання держав на основі єдиних моральних цінностей та релігії. Колоніальна політика окремих держав також підштовхнула народи до взаємної інтеграції на основі єдиної економічної політики. Зокрема, Е. Крюсе у своєму трактаті «Новий Кіней або Політична промова» висуває теорію процесу створення моделі всесвітнього миру та свободи торгівлі. Напротивагу військовій небезпеці з боку турок, Московії і татар було запропоновано утворення об'єднання 15 держав під егідою спільної християнської релігії. [4, С.29–33].

Період Нового часу характеризується посиленням інтеграційних процесів суспільно-культурного характеру. У ідеях євроінтеграції ці процеси знайшли своє вираження в ідеї Сполучених Штатів Європи.

К. Каттанео виділяв наступні символи європейської єдності:

- 1) єдність влади – імператор;
- 2) єдність законів – Римське право;
- 3) єдність віри – християнство;
- 4) єдність мови – латина. [5, С. 58]

З початком ХХ ст. технічний прогрес посилив потребу в максимальному вільному руху товарів, капіталу, осіб та послуг на території Європи.

Важливого значення набули такі сфери як ведення підприємництва у найважливіших сферах економіки, трудова міграція, діяльність фабрик чи заводів однієї компанії з виробництва певної продукції на території декількох держав, укладення контактів на міжнародному ринку, проблеми екологічного унормування діяльності підприємств та інше.

Як наслідок, виникли такі організації як Європейське об'єднання вугілля і сталі, Європейське економічне співтовариство (ЄЕС) і Європейське співтовариство по атомній енергії (Євратом), створення яких стало останнім кроком до утворення ЄС.

В якості наступного кроку наукового дослідження вважаємо за доцільне провести аналіз втілення вищенаведених ознак глобалізації безпосередньо у процесі функціонування Європейського Союзу.

1. Інтернаціоналізація. На сьогоднішній день це явище виражається у максимально спрощеній системі перетину кордонів держав в межах ЄС, проведенні єдиної монетарної політики, а також створенні можливостей для функціонування бізнесу на міжнародному ринку. Зокрема, на думку О. Мірошніченко, інтернаціоналізація бізнесу характеризується відкритістю та гнучкістю мислення для засвоєння нових знань, нових технологій, нової культури ведення бізнесу, зануренням в міжнародне бізнес-середовище та постійної готовності до навчання [5]. Також сьогодні існує спеціальний Портал інтернаціоналізації малих та середніх підприємств, метою якого є розширення їх торговельно-економічних зв'язків.

2. Лібералізація як одна з основоположних характеристик ЄС. Серед іншого вона характеризується полегшенням візового режиму, доступу на ринок Євросоюзу, створенням зон вільної торгівлі та тарифною лібералізацією. Сутність останньої полягає в тому, що ринок ЄС є одним з найбільш захищених світових ринків із складною структурою ставок увізного мита, наявністю великої кількості специфічних та комбінованих ставок увізного мита, а також системою вхідних цін. Для українських товарів лібералізація торгівлі з ЄС поширюється на більш ніж 97% товарної номенклатури [6].

3. Універсалізація є об'єднаним фактором діяльності ЄС, що полягає в створенні єдиної нормативної бази, підпорядкування національних систем права єдиним принципам та цінностям спільним для цілого міждержавного утворення. Так, на думку М. Г. Хаустової універсалізація національного права, як прояв правової глобалізації, зумовлює визнання основних правових цінностей, універсалізацію юридичної мови, а також правових норм, створення універсальних правових засобів та інструментів.[7, С.3] Суд ЄС у своїх рішеннях висунув вимогу пріоритету норм та принципів права ЄС перед національним законодавством, а також поклав на держави-члени обов'язок не створювати додаткових перепон при їх застосуванні у національних судах.

4. Модернізація. Політикою ЄС є надання фінансової допомоги при реалізації сучасних технологій при веденні бізнесу, сільського господарства, використанні екологічно-безпечних речовин при виробництві то-

варів та стимулювання введення інновацій в усі сфери суспільного життя. Серед засобів підтримки можна назвати надання грантів, пільгових кредитів на закупівлю необхідного обладнання, інформаційно-технічну підтримку створення інноваційних технологій.

5. Детериторизація ЄС характеризується наявністю єдиного кордону та громадянства ЄС, зменшенням значення міждержавних кордонів, а також інтенсивним міждержавним рухом осіб, товарів, послуг та капіталу.

Таким чином, можна зробити висновок, що створення ЄС було тривалим та складним процесом, який був зумовлений не тільки зовнішньополітичними чинниками, але й технологічним прогресом, розвитком бізнесу та ринкової економіки, а також потребами соціуму в створенні єдиної системи економіки, цінностей та гарантій їх реалізації. Глобалізація як суспільно-культурне та суспільно-політичне явище всебічно вплинуло на процес формування об'єднаної Європи і обумовило утворення єдиної системи регулювання правовідносин у більшості основних сфер діяльності суспільства.

Література:

1. Чубко Т. П. Глобалізація: поняття, вплив на сучасні державу і право . Форум права. 2010. № 1. С. 396–405.

2. Scholte J. A. Globalization. A critical introduction / Jan Aart Scholte. – London : Palgrave, 2000. – 361 p. С. 15–17

3. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до 189 європейського Союзу : монографія ; за ред. І. В. Яковюка. К. : Ред. журн. «Право України», 2012. Випуск № . «Академічні правові дослідження». Дод. до юрид. журн. «Право України». 208 с.

4. Европа : проблемы интеграции и развития: монография в 2-х томах. Т. 1. История объединения Европы и теория европейской интеграции. – Ч. 1. Колл. автор. / под общ. ред. О. А. Колобова. Н. Новгород: ФМО/ИСИ НИГУ; Изд-во АГПИ им. А. П. Гайдара. 2008. С. 58

5. Мірошніченко О. Інтернаціоналізація бізнесу та вихід на ринки Європейського Союзу. URL: http://www.compet.kh.gov.ua/images/2017/new_site/vyhid_na_rynku_ES.pdf

6. Тарифна лібералізація в рамках вільної торгівлі з ЄС. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=c6fa09d2-ac6c-4ddb-9dc5-991e1f89d4f4&title=ТарифнаЛібералізаціяVRamkakhVilnoiTorgivliZs-infografika> –

7. Хаустова М. Г. Тенденція універсалізації та уніфікації права як один із напрямів впливу глобалізації на національну правову систему // Теорія і практика правознавства. – 2013. – Вип. 2. С. 3.

Науковий керівник: *Донець А. А.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. В. Зайцев¹

ПРАВОВА ПРИРОДА ХАРТІЇ ОСНОВНИХ ПРАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Однією з найважливіших проблем сучасного суспільного розвитку є питання взаємовідносин держави і громадянина через формування ефективних національних та міжнародних механізмів захисту прав і свобод людини. Адже наявність чи відсутність основних прав і свобод людини і громадянина є найяскравішим показником ступеня розвитку громадянського суспільства, побудови правової держави. Наразі загальноновизнаним є положення про те, що захист прав людини становить прерогативу не тільки національних держав, а також і певних міжнародних інституцій. Саме завдяки діяльності таких міжнародних утворень, як Рада Європи та Європейський Союз, у європейському просторі основоположні права людини зазнали суттєвого розвитку як щодо їх номенклатури, так і стосовно змістовного наповнення й урізноманітнення окремих прав і свобод.

Однією з реалій сучасного міжнародного правопорядку є визнання прав людини складником предмета міждержавних відносин: ставлення держави до її громадян вже вважається справою виключної внутрішньої юрисдикції. Права і свободи людини є визначеним нормативним виміром її соціально-культурної діяльності. Більше того, вони виступають як одна з найбільших культурних цінностей [1, с. 346; 4].

Неодмінною складовою правової системи ЄС є група його актів з прав людини, яка суттєво примножилася з огляду на розроблення та ухвалення ЄС у 2000 р. «Хартія основних прав ЄС». Основоположні

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

права, закріплені у Хартії, першій в історії ЄС, корелюються з визнаними Конвенцією про захист прав людини та основних свобод 1950 р., а також базуються на конституційних традиціях держав-членів.

Слід зазначити, що Хартія це не тільки правотворчий акт, джерело права. Документ закріплює новий світоглядний підхід на людину і її місце у світі. У Преамбулі проголошується, що у центрі діяльності Союзу знаходиться людина та її інтереси. Крім того, вона стала унікальним у світовій практиці захисту прав людини документом, оскільки вона, по-перше, поєднала в собі усі види прав людини без винятку і, по-друге, поширила свою дію як на сферу міжнародного, так і конституційного права. Справжньою новацією став також спосіб викладення прав і свобод: у Хартії вони розміщені не згідно із традиційним поділом на політичні, економічні, соціальні, культурні, а відповідно до системи цінностей ЄС, на захист яких вони спрямовані. Кожний розділ символізує одну з базових цінностей або суспільне благо (гідність, свобода, рівність, солідарність тощо), відображенням яких служать розміщені в них права і принципи [2, с. 60]. Права і свободи особи, які захищають ці цінності, закріплені у розділах під відповідними назвами. Є також і окремі розділи присвячені громадянству та правосуддю.

Однією з найважливіших рис Хартії є її універсальний характер. Універсальність проявляється в тому, що каталог прав людини цього документа нормативно закріплює всі категорії прав людини у всіх сферах суспільного життя: громадянські, політичні, соціальні, економічні та культурні. Саме цим Хартія відрізняється від попередніх каталогів прав людини, де політичні і громадянські права людини та соціально-економічні й культурні права людини було розділено на дві «нерівноцінні» групи і відповідно закріплено в різних документах, з різною юридичною силою як на універсальному рівні ООН, так і на рівні Ради Європи.

Її призначення полягає у зведенні воєдино, підтвердженні і систематизуванні основних прав, а також принципів правового статусу особистості, які були визнані раніше за громадянами ЄС в інших джерелах, враховуючи установчі договори і Європейську Конвенцію про захист прав людини і основних свободи 1950 року. Внаслідок цього, європейське суспільство отримало сучасне і актуалізоване трактування, а також кодифікацію існуючих положень щодо основних прав людини.

Хартія беззаперечно посприяла забезпеченню вищого рівня міжнародно-правового гарантування фундаментальних прав людини, а певні

норми цього документа здатні слугувати взірцем для удосконалення конституційно-правового захисту прав людини в європейських державах. Вона являє собою новий етап в інтеграції Європейського Союзу, основою якого є принцип демократії та правової держави [3, с. 25].

Отже, на мою думку, подію прийняття, а згодом і надання юридичної сили Хартії можна справедливо вважати доказом того, що Європейський Союз на сьогодні є не тільки економічним, але й правовим співтовариством. А це, у свою чергу, також свідчить про намагання до тіснішого внутрішнього об'єднання в рамках Євросоюзу.

Література:

1. Толкачова Н. Б. Система захисту прав людини в Європейському Союзі // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 4. – С. 346–350.
2. Яковюк І. В. Права людини в Європейському Союзі: загальнотеоретичний аналіз // Вісник Акад. правових наук України. – 2009. – № 1(56). – С. 55–64.
3. Добрянський С. П. Хартія основних прав ЄС як регіональний праволюдний стандарт // Вісник Національної академії правових наук України. – 2013. – № 3 (74) – С. 23–30.
4. Яковюк І. В. Правова культура в умовах глобалізації та європейської інтеграції // Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. – Х. : Право, 2007. – № 13. – С. 3–16.

Науковий керівник: Бойчук Д. С., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

М. І. Зельцер¹

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗВИЧАЮ У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

У статті 38 статуту Міжнародного Суду ООН, серед інших джерел міжнародного права вказується «міжнародно-правовий звичай як доказ загальної практики, визнаної як правова норма». Виходячи з цього визначення, не складно виділити дві складові міжнародно-правового

¹ Студент 2 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

звичаю: об'єктивну (загальна практика) та суб'єктивну (визнання практики як правової норми або, за загальною термінологією, *opinio juris*). І, хоча й на перший погляд таке розмежування не здається складним, дотепер ведеться дискусія щодо обсягу тлумачення цих елементів та першорядності одного стосовно іншого, адже саме досконале розуміння цих двох складових дасть змогу коректно застосовувати міжнародно-правовий звичай, який є одним із основних джерел міжнародного права[1, с. 118].

Серед відомих науковців, праці яких були спрямовані на розробку вищезазначеної проблематики, слід виокремити: Б. Стерн, В. Буткевича, П. Маланчука, Ю. Щокіна, А. Д'Амато та ін.

В доктрині міжнародного права існують альтернативні варіанти складу міжнародно-правового звичаю, так, В. Буткевич виділяє 3 фактори: міжнародна практика (прецеденти); думка, що визначає цю практику (прецеденти) за юридичну норму; фактор часу[1, с. 122].

Американський вчений А. Д'Амато запропонував поділ на такі елементи звичаю: формулювання норми міжнародного права («articulation») та вчинок («act») [2, с. 73–98]. Причиною появи альтернативних ідей поділу є недостатня визначеність тлумачення понять, зазначених у 38 статті статуту Міжнародного Суду ООН, на що і буде акцентована увага впродовж цієї роботи.

Розглянемо різні концепції щодо визначення поняття «практика». Вищезгадане поняття можливо розглядати у вузькому та широкому значеннях: у вузькому значенні до практики держав відносяться лише фактичні дії держав, у широкому сенсі до фактичних дій держав додаються й офіційні позиції держав, міжнародних організацій та національно-визвольних рухів. Останню концепцію розділяли радянські вчені, та й дотепер не мало українських фахівців є її прихильниками. Наприклад, І. Лукашук зазначає, що окрім фактичних дій держав «для встановлення звичаю все більшого значення набувають такі форми практики, в яких позиція суб'єктів виражена досить чітко (заяви, ноти, комюніке, резолюції міжнародних органів та організацій)»[3, с. 75]. В. Буткевич вважає, що «формами прояву практики держав є: офіційні заяви щодо позиції держави; заяви у міжнародних організаціях; протести; дотримання або ігнорування відповідних правил; прийняття відповідного законодавчого акта; рішення виконавчих, адміністративних органів; рішення суду тощо»[1, с. 122]

Таким чином, поняття «практика» у прихильників цієї концепції підлягає широкому тлумаченню, і, в деяких працях досягає обсягу рівному, як слушно зауважив Ю. Щокін, «будь-якої діяльності суб'єктів міжнародного права». Звичайно, що така концепція має багато недоліків, вони стають виразними, коли ми приміряємо цю концепцію з огляду на такі основоположні характеристики як: повторюваність, тривалість, загальність, безперервність, визначеність[3, с. 136–137].

А. Д'Амато зауважив, що наші уявлення про думки та відношення держав до певних подій, можуть кардинально різнитися з реальними думками або почуттями останніх[2, с. 73]. Більше того, в епоху інформації та розповсюдженості так званих «гібридних» війн, зрозумілим є те, що між словами та діями держав може існувати велика різниця. Події останніх років слугують підтвердженням вищезазначеного твердження.

З огляду на вищезазначене, більш коректною є концепція вузького тлумачення «практики» як фактору міжнародно-правового звичаю, серед прихильників такої думки можна виділити Е. Познера, Дж. Голдсмита, А. Д'Амато, Ю. Щокіна. Наприклад, Ю. Щокін зазначає, що об'єктивність практики стосується «реальних життєвих ситуацій, подій, які дійсно мали місце в міжнародному житті»[4, с. 139]. На підтвердження цієї думки можна привезти рішення Міжнародного Суду ООН у справі про континентальний шельф (Лівія проти Мальти, 1985), у якому зазначено, що «докази звичаєвого права треба шукати насамперед у дійсній практиці»[5, с. 29–30], тобто у фактичних діях, а не в заявах та протестах.

На відміну від практики, *opinio juris* – це нематеріальний елемент міжнародно-правового звичаю, який демонструє психологічне ставлення суб'єкта міжнародного права до дій інших суб'єктів. Звичайно, що такий нематеріальний елемент має об'єктивуватися у формі зовнішнього виразу, в іншому випадку психологічне ставлення суб'єкта залишиться невідомим для нас. Таким зовнішнім виразом можуть бути будь-які документальні джерела: заяви, протести, резолюції та ін. Наприклад, Р. Каламкарян зазначає, що «значення односторонніх юридичних актів визнання і протесту в процесі формування норм звичаєвого права визначається, таким чином, більшою мірою доказом наявності суб'єктивного елементу, ніж суто матеріальною якістю прецеденту звичаю»[6, с. 44].

У традиційному розумінні, першочергове завдання суб'єктивної складової міжнародно-правового звичаю є виокремлення відносин, що становлять дійсну практику держав, найбільш адекватно і коректно.

Тобто *opinio juris* є другорядною складовою, яка тільки виокремлює зі всього пласту практики загальноприйнятні норми і визнає їх за правові, що повністю кореспондує визначенню міжнародного звичаю у статті 38 статуту Міжнародного Суду ООН.

У сучасній юридичній науці, дедалі більшого розповсюдження отримує волонтаристське (позитивістське) розуміння *opinio juris*. Зміст такого підходу полягає у першорядності, та, дуже часто, виключності волі держави у визнанні практики правовою нормою. При чому, воля, як зазначає Б. Стерн, може і не включати в собі прояв сили, але сама по собі вона цю силу припускає та має на увазі («imply»): «Норма міжнародного звичаю розглядається як така за волею тих держав, що в змозі нав'язати свою точку зору»[7, с. 108]. Вона пояснює, якщо подивитися витоки багатьох звичаїв, можна побачити, що вони формувалися волею певних держав, яка була нездоланною для інших (*irresistible*), тож інші, або з почуття причетності до створення норм міжнародного права, або з розуміння необхідності підкорятися волі сильних визнавали цю норму за правову.

У зазначеній концепції *opinio juris* дістає першочергову роль стосовно практики, але, як зазначає Ю. Щокін: «ця первинність має свою специфіку, не пов'язану із глибоким науковим розумінням внутрішніх психологічних механізмів формування волі. Первинність ототожнюється з можливостями ... за допомогою військової сили нав'язати свої зовнішньополітичні інтереси іншим державам» а також звертає увагу на морально-цілісну, а не силову природу права.[8, с. 192]

У історичному ракурсі, волонтаристську концепцію застосовує, наприклад, В. Макарчук, розбираючи дії СРСР у серпні-листопаді 1939 року[9, с.25]. Питання щодо доречності таких прикладів у сучасному цивілізованому світі, на мою думку, було закрите ще у березні-квітні 2014 року, коли мивкотре побачили, що анексія територій суверенної держави не залишилась тільки в історії, а є прикрою реальністю XXI століття.

Не зважаючи на зменшення прихильників позитивістської (волонтаристської) концепції у вітчизняній науці, не можливо заперечувати, що навіть у світі XXI століття, чи не найголовнішим чинником формування зовнішньої політики, і, як наслідок, ставлення до суб'єктивного елементу міжнародно-правового звичаю, залишається воля держав, обумовлена раціональним вибором здобуття найбільшої вигоди. Звичайно, і мораль-

ні цінності відіграють важливу роль у формуванні *opinio juris*, але до превалювання других над першими, на мою думку, людству ще прийдеться пройти чималий шлях розвитку.

На підставі викладеного можна зробити такі висновки:

1) Суб'єктивну та об'єктивну складові міжнародно-правового звичаю потрібно тлумачити у вузькому значенні, практика – як фактичні дії суб'єктів міжнародного-права, а *opinio juris* – як ставлення до практики суб'єктів міжнародного права щодо її правомірності або протиправності.

2) У сучасному світі першочергового значення надають суб'єктивній складовій міжнародно-правового звичаю, розглядаючи цю складову через волюнтаристську концепцію превалювання волі та раціонального вибору над нормами моралі.

Література:

1. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право. Основи теорії: Підручник / За ред. В. Г. Буткевича. – К.: Либідь, 2002. – 608с.
2. D'Amato A. The Concept of Custom in International Law. – Ithaca & London: Cornell University Press, 1971. – 207p.
3. Лукашук И. И. Международное право: Учебник. Общая часть. – М., 1996. – 432 с.
4. Щокін, Ю. Формування міжнародно-правових звичаїв: розмежування понять «практика» і *opinio juris* // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – № 4 (43). – С. 135–144.
5. Continental Shelf Case (Libyan Arab Jamahiriya v. Malta). – I. C. J. Reports. – 1985. – 48p.
6. Каламкарян Р. А. Международно-правовое значение односторонних юридических актов государств. – М., 1984. – 136с.
7. SernB. Custom at the heart of international law // Duke Journal of Comparative & International Law. – 2001. – № 1. – P. 89–108.
8. Щокін, Ю. Суб'єктивний елемент міжнародно-правового звичаю як теоретичне узагальнення міжнародного практичного досвіду // Вісник Академії правових наук України. – 2006 – № 4(47). – С. 188–197.
9. Макачук В. С. Звичай як джерело міжнародного права (на матеріалах радянської зовнішньої політики, серпень-листопад 1939 р.) // Життя і право. – 2004. – № 7. – С. 17–26.

Науковий керівник: Трагнюк О. Я., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМИ МІГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Протягом останніх років проблема міграції в Європейському Союзі (далі – ЄС) постала вкрай гостро. Наразі сучасні європейські держави зіштовхнулись із черговою хвилею міграції із країн Близького Сходу, Африки та Азії. Ця проблема пов'язана не лише зі зміною демографічної ситуації в країнах ЄС, а також із розміщенням мігрантів у відповідній країні. Також, враховуючи різний менталітет та культуру мігрантів, постає проблема в імплементації цих народів у європейські суспільства.

Проблемам міграції присвятили своїх праць чимало вчених. Серед них В. Авер'янов, М. Ануфрієв, О. Бандурка, Д. Бахрах, В. Білоус, В. Грохольський, В. Заросило, Р. Калюжний, В. Курило, К. Левченко, В. Лянной, О. Малиновська, О. Пробоїв, Л. Савченко та інші.

Неефективна міграційна політика у багатьох європейських державах призвела до загострення міжетнічних та соціальних проблем. Практика показує, що вже традиційними стали у країнах Європи закриті національні групи, представники яких здійснюють масові бунти, що мають етнічний чи релігійний характер, також помітно зростає організована етнічна злочинність [1, с. 42]. Дослідники зазначають, що ситуація, яка склалась в Європі, є найгіршою із часів Другої світової війни.

Проблема із нелегальними мігрантами та біженцями загострює внутрішньополітичну конфліктність, зокрема, активізуються націоналістичні організації, які заявляють про те, що Європа і так вже втратила більшу частину своїх національних традицій і нинішня ситуація призведе до ще більшого розмивання ідентичності європейських націй. Недосконала політика інтеграції емігрантського населення у європейське суспільство призводить до загострення взаємин між корінним населенням європейських держав та іммігрантами, зростання антиіммігрантських настроїв та масових протестів європейців проти міграційної політики національних урядів [1, с. 44].

Необхідною складовою європейської імміграційної політики є політика інтеграції мігрантів. Адже саме від успіху чи неуспіху інтеграційних заходів залежить кінцевий результат імміграції, яка може значно

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

сприяти розвиткові країни призначення, проте, водночас, несе ризики порушення гомогенності суспільства аж до виникнення конфліктних ситуацій [2, с. 30].

Нелегали-мусульмани долучилися до змін у релігійній, етнічній та національній сферах європейських суспільств, а їхні конфесії стають щораз сильнішими і поступово починають витіснити зі своїх ніш та сегментів звичаї та цінності, традиційні для католицьких та протестантських європейських країн. [3, с. 5].

Тільки через Середземне море в 2015 році Європу прибуло 220 тисяч мігрантів. При цьому кількість загиблих у морі за той же період складає понад 2,1 тисячі осіб. У липні 2015 року кількість мігрантів біля кордонів ЄС вперше перевищила 100 тисяч за місяць [4].

Ангела Меркель у 2015 році виступала з політикою «відкритих дверей», та обіцяла «приймати всіх». Тисячі мігрантів, які опинилися у Австрії та Угорщині не хочуть лишатися в цих країнах і прагнуть дістатися до Німеччини. Але з такою величезною кількістю мігрантів Німеччина не змогла впоратись, тому одним із варіантів врегулювання проблеми є запропоновані Єврокомісією квоти щодо прийняття мігрантів країнами ЄС. Розмір квоти залежить від чотирьох критеріїв: чисельності населення, ВВП країни, рівня безробіття й кількості біженців, прийнятих країною з 2010 до 2014 року. При цьому перші два чинники відіграють головну роль. Зокрема, найбільшу кількість мігрантів повинні прийняти Німеччина і Франція, а також мають долучитись країни Східної Європи та Балтії [5; 1, с. 42–43]. Відповідне рішення було прийнято Єврокомісією 22 грудня 2015 року.

Але і квоти не дають бажаних результатів. По-перше, «Якщо, наприклад, 2015 року квота для афганців становила 70 відсотків, а за два роки знизилася до позначки менше 50 відсотків», – каже співробітник організації Pro Asyl [6].

По-друге, рішення Єврокомісії від 22 грудня 2015 року намагалися оскаржити Угорщина і Словаччина, але Європейський Суд справедливості відкинув заперечення щодо обов'язкових квот по кількості мігрантів, які має розмістити у себе кожна країна [7].

По-третє, ключові проблеми у міграційній сфері для Європейського Союзу полягають не тільки в перерозподілі та утриманні біженців, але і в тому, що масовий наплив біженців виснажує ресурси країн, породжує соціальну напругу серед корінних європейців тощо. Наразі у Європі

зростає антисемітизм і антимусульманські настрої [8, с. 20]. Тому деякі європейські держави вже почали відмовлятися від прийому мігрантів, а такі країни, як Румунія та Угорщина, взагалі ще й досі не прийняли жодного з них. Тому щодо них ЄС планує впровадити відповідні санкції. Наприклад, Угорщина вже закрила кордони із Сербією та планує побудувати стіну з колючого дроту на кордоні з Румунією.

По-четверте, багато біженців кажуть, що вони не хочуть жити в таких країнах, як Угорщина, де з ними погано обходяться. Вони хочуть туди, де вони є бажаним. Але відповідно до положень Дублінської угоди, біженці можуть просити притулку в тій країні, через яку вони вперше в'їхали до ЄС [9]. Дублінський механізм передбачає розгляд заявки на отримання статусу біженця в країні першого в'їзду. Але з початком міграційної кризи він неодноразово підтверджував свою недієздатність. Крім того, його постійно оскаржують в судах як на національному, так і на європейському рівнях. Класичним прикладом є справа М. С. С. проти Бельгії та Греції (CASE OF M. S. S. v. Belgium and Greece, Application no. 30696/09), коли суд вирішив, що Бельгія порушила статті 3 та 13 Європейської конвенції з прав людини («Заборона катування») та «Право на ефективний засіб правового захисту»), депортуючи шукачів притулку до Греції відповідно до Дублінських правил [10].

По-п'яте, акції розправи проти мігрантів почастішали. У Німеччині невідомі підпалили один із гуртожитків, в якому тулилися біженці. У Греції на острові Лесбос табір мігрантів закидали «коктейлями Молотова». Атакували біженців і в Угорщині [11].

О. А. Пробоїв пропонує наступні шляхи вирішення проблеми: фінансування пошукових та рятувальних місій, виділення коштів та засобів для боротьби з перевізниками мігрантів, розширення мережі центрів прийому біженців для тимчасової їх дислокації та надання допомоги, спрощення легальних можливостей міграції в ЄС, перегляд і розподіл квот між країнами щодо розселення біженців під егідою ООН [12, с. 94].

Отже, підбиваючи підсумки, слід зазначити, що нелегальна міграція є нічим іншим, як викликом для європейських країн у сфері врегулювання міграційних процесів. Через міграційну кризу конфлікт між країнами-членами ЄС розпалюються. Уряди багатьох країн вже не підтримують політику «відкритих дверей» для біженців Ангели Меркель. На даний момент ЄС діє не узгоджено та роз'єднано. А тому Ангела Меркель наголошує на єдності, аби пережити цей складний період.

На нашу думку, нинішню міграційну політику «відкритих дверей» для біженців не можна назвати ефективною та дієвою, адже величезний і неконтрольований потік мігрантів до Європи є лише важким тягарем, що спричиняє ряд проблем: спустошення ресурсів країн, надмірний тиск на бюджет країн, збільшення соціальної напруги серед населення, збільшення кількості злочинів та інше.

Ми вважаємо, що така складна ситуація в Європі може призвести до встановлення більш жорстких правил міграційної політики країн, які до цього моменту були відкритими та толерантними до проблем міграції. Крім того, можливе посилення Шенгенської кризи, що може призвести до поновлення постійного контролю на окремих ділянках національних кордонів країн-членів ЄС. Враховуючи той факт, що мігранти залишаються в конкретних країнах, і багато повноважень у сфері міграційної політики належить саме національним урядам відповідних країн, повинна існувати своєрідна єдність у політичних підходах щодо регулювання міграційних процесів. Це повинно здійснюватися завдяки спільним для всіх країн-членів базовим принципам ЄС, які спрямовані на забезпечення прав людини, демократії та верховенства права.

Література:

1. Луцишин Г. Міграційна криза в ЄС: проблема безпеки зовнішніх кордонів та загострення міжетнічних // Humanitarian vision. 2015. Vol. 1, Num. 2. С. 41–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hv_2015_1_2_9 (дата звернення 07.04.2018).
2. Малиновська О. А. Міграційна політика Європейського союзу : виклики та уроки для України. К.: НІСД, 2014. 48 с.
3. Пак Н. А. Нелегальна міграція та контроль кордонів у Європейському союзі. Міжнародні відносини Серія «Політичні науки». 2017. № 14. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:udmqK8k97RAJ:journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3087/2771+&cd=2&hl=ru&ct=clnk&gl=ua (дата звернення 06.04.2018).
4. Єврокомісія розподілить 120 тисяч мігрантів по країнам ЄС – ЗМІ. URL: https://dt.ua/WORLD/evrokomisija-rozpodilit-120-tisyach-migrantiv-z-krayin-yes-zmi-183824_.html (дата звернення 08.04.2018).
5. Мельникова К. Країни ЄС посварилися через квоти на прийняття мігрантів. URL: http://zib.com.ua/ua/117121-kraini_es_posvarilisy_a_cherez_kvoti_na_migrantiv.html (дата звернення 07.04.2018).

6. Шольц Я. Дебати щодо біженців у ЄС, або Як знайти рішення проблеми / Шольц Я., Неділько Н. URL: <http://p.dw.com/p/2f1TM> (дата звернення 07.04.2018).

7. Суд зберіг за ЄС право призначати країнам квоти щодо мігрантів. URL: <http://www.bbc.com/ukrainian/news-41173089> (дата звернення 08.04.2018).

8. Кушнір Н. О. Сучасний стан та проблеми міграційних процесів у країнах Європейського союзу // Сталий розвиток економіки. 2015. №4. С. 18–22.

9. Ленглі Е. Чому біженці так прагнуть до Німеччини? / Ленглі Е., Каплюк К. URL: <http://p.dw.com/p/1GQxH> (дата звернення 06.04.2018).

10. Солодько А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики / А. Солодько, А. Фітісова. URL: <https://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kriza-v-yes-statystyka-taanaliz-polityku> (дата звернення 06.04.2018).

11. Звиглянич С. Мігранти як виклик європейській цивілізації. URL: <https://ua.112.ua/statji/mihranty-iaк-vyкlyк-ievроpeiskii-tysvilzatsii-257513.html> (дата звернення 08.04.2018).

12. Пробоїв О. А. Напрями подолання міграційної кризи в країнах ЄС і врегулювання потоків нелегальної міграції // Економіка і суспільство. 2017. №8. С. 89–95.

Науковий керівник: Комарова Т. В., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

П. С. Іващук¹

ВПЛИВ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА НАЦІОНАЛЬНУ ІМПЛЕМЕНТАЦІЮ

Україна ратифікувала Європейську конвенцію з прав людини 17 липня 1997 року, а 11 вересня того ж року вона набрала чинності. З цього часу цей документ є частиною законодавства нашої держави і має застосовуватися на одному рівні з іншими нормативними правовими актами, а рішення Європейського суду з прав людини безпосередньо виконуються на національному рівні.

Згідно з даними, випущеними Європейським судом з прав людини, кількість справ, що надходять з України, є, мабуть, найбільшою

¹ Курсант 5 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для СБ України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

серед усіх держав-членів Ради Європи (тепер це третя за кількістю звернень громадян) [1] та статистика показує, що кількість скарг щорічно зростає.

Виконання рішень ЄКПЛ є специфічним правовим інститутом, відмінним від алгоритмів, передбачених для виконання рішень національних судів, а також для визнання та виконання рішень іноземних судів та іноземних недержавних установ в Україні. Тому, враховуючи міжнародні зобов'язання, передбачені Європейською конвенцією про захист прав людини та основних свобод та наднаціональним статусом Європейського суду з прав людини, були встановлені спеціальні механізми для реалізації її рішень.

Здійснення міжнародних правових норм у національному законодавстві є досить складною процедурою, у широкому сенсі, це здійснення міжнародно-правових та внутрішніх норм для виконання міжнародно-правових зобов'язань, а також створення умов на міжнародному та національному рівнях для такої реалізації.

У більш конкретному значенні, реалізація норм міжнародного права – це навмисна організаційно-правова діяльність держави, яка здійснюється індивідуально, колективно або в рамках міжнародної організації з метою своєчасного, всебічного та повного виконання зобов'язань здійснені ними відповідно до міжнародного права.

Практика міжнародних судових органів показала, що докладено значних зусиль, щоб ініціювати широке застосування національними судами норм міжнародних конвенцій з прав людини. Зокрема, Європейський суд неодноразово наполягав на застосуванні такого принципу: якщо Конвенція є правовою базою, на яку заявник може звернутися, він повинен це зробити в національному суді, або навіть національний суд сам повинен звернутися до відповідного положення Конвенції. Особливе значення для внутрішнього впровадження має приведення судової практики у відповідність до міжнародно-правових зобов'язань держави.

Впровадження впливу рішень Європейського суду з прав людини на національне здійснення Конвенції можливе шляхом визначення таких «напрямків здійснення»:

- обов'язкове виконання рішення по конкретній справі;
- можливість повторного розгляду (розгляду) справи у разі неналежної відповіді на рішення;

- наближення національного законодавства до Конвенції;
- застосування положень Конвенції національними правоохоронними органами, зокрема судами;
- тлумачення Конвенції національними юридичними особами;
- діяльність органу конституційної юрисдикції;
- вплив судових рішень на правову свідомість представників державних органів, окремих громадян [2].

Прийнявши, що ці процеси дійсно відбуваються при виконанні рішень Європейського суду, слід зазначити, що ця теоретична модель дещо спрощує і схематизує фактичні процеси, а також не досить чітко розмежує фактичні процеси «впливу рішень» Європейського суду «від» судової реалізації «як більш загальний процес.

Правові наслідки рішень Європейського суду з прав людини (серед цих наслідків, або не найголовніших є реалізація) визначаються правовою природою цих рішень, які, встановивши відповідальність держави, тим самим створюють певну «ситуаційну конфігурацію» своїх умовних зобов'язань відповідно до рішення Європейського суду, слід розуміти, що держава ухвалює окремі заходи, спрямовані на усунення конкретного порушення, визначеного рішенням Європейського суду, та загальних заходів, спрямованих на усунення підстав для одержання аналогічних заяв проти України в майбутньому до Європейського суду. Зокрема, у справі «Скотцарі та Гвінта проти Італії» Суд зазначив, що Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Європейського суду у будь-якому випадку, в якому вони були сторонами, і виконання цих рішень під контролем Комітету міністрів Ради Європи [3].

З цього випливає, що рішення, згідно з яким Європейський суд встановив порушення, зобов'язує державу-відповідача не лише вносити на користь заявника виплати, здійснені як справедлива сатисфакція, але також здійснюватися під контролем Комітету міністрів в цілому і в разі необхідності, індивідуальні заходи, необхідні в рамках національної правової системи, покласти край виявленому порушенню та виправити негативні наслідки такого порушення.

Індивідуальні заходи полягають у виплаті заявникові справедливої сатисфакції, нагородженої Європейським судом та, наскільки це можливо, відновлення попереднього правового статусу заявника на порушення

Конвенції (*restitutio in integrum*). Це можливо, зокрема, шляхом повторного розгляду справи судом, включаючи відновлення провадження та повторний розгляд справи адміністративним органом тощо.

Заходи загального характеру полягають у діях, спрямованих на усунення причини звернення до Європейського суду з метою забезпечення виконання державою положень Конвенції, порушення яких встановлено рішенням, забезпечення ліквідації системних недоліки, які лежать в основі порушення, встановленого Європейським судом. В більшості випадків такі заходи є поправками до чинного законодавства та практики його застосування; внесення змін до адміністративної практики; надання юридичної експертизи законопроектів та інших заходів, які роблять неможливим подальше порушення Конвенції та забезпечують максимальну компенсацію за наслідки вже здійснених порушень.

Проблема застосування судами України практики Європейського суду є обов'язком лише рішень, прийнятих проти України. Вони зобов'язані виправити встановлене порушення Конвенції та вжити заходів для запобігання подібним порушень.

Однак, Європейський суд керується всіма своїми практиками при прийнятті рішень щодо України, включаючи рішення у справах проти інших держав. Це відповідає принципу правової визначеності, оскільки це робить рішення Суду передбачуваними. Отже, при застосуванні правової позиції Європейського суду, національні суди повинні враховувати всю свою практику, включаючи ті, що були встановлені щодо інших країн.

Тільки такий підхід допоможе Україні уникнути нових порушень Конвенції. Однак для реалізації цього підходу необхідно забезпечити, принаймні, наявність усіх рішень Європейського суду для вітчизняних суддів.

З іншого боку, застосування українськими судами рішень Європейського суду, які не публікуються державною мовою, можуть суперечити вимогам статті 57 Конституції України, що кожному гарантується право знати свої права та зобов'язання. Дійсно, принцип правової визначеності є невід'ємною частиною верховенства права.

Важливою та складною проблемою в поданні українськими судами практики Європейського суду з прав людини є відповідні процедури та правові підстави. Механізм такої програми включає два способи:

перше – пряме (безпосереднє) застосування практики Європейського суду, яке обмежується правилами Конвенції та рішеннями Суду щодо України;

друге – використання в судовій практиці українських судів юридичної позиції Європейського суду [4].

У цьому механізмі особлива роль належить Верховному Суду України, який не лише має застосовувати практику Європейського суду (як і інших національних судів), а й безпосередньо бере участь у виконанні рішень Європейський суд.

За законом Верховний Суд України є єдиним судом держави, компетентним розглянути судові рішення національних судів у разі встановлення Європейським судом з прав людини порушень міжнародних зобов'язань держави.

Водночас, нещодавнє законодавче обмеження повноважень Верховного Суду України не дозволяє йому повністю забезпечити виконання Україною рішень Європейського суду, ефективно сприяти використанню національними судами своєї практики та загальне – не дозволяє ефективно виконувати стандарти Конвенції в правовій дійсності.

Література:

1. 50 ans d'Activit?. La Cour europ?enne des droits de l'homme en faits et chiffres [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/668CADDFF1B6486D4BDBD4D66E9D9BCB9C/0/FactsAndFiguresFR.pdf>

2. Гусейнов Л. Г. Международная ответственность государств за нарушения прав человека. – К., 2000. – С. 168–172.

3. Севастьянова Н. І. Виконання рішень Європейського суду з прав людини як форма імплементаційних процесів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/1373/91/>

4. Механізм захисту прав людини в Україні потребує істотного вдосконалення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/F2DC3C72C34A997CC22578C00033B495?opendocument>.

5. Теорія і практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. – Харків: Право, 2017. – 374 с.

Науковий керівник: Калмикова О. С., к.ю.н, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЄВРОПЕЙСЬКА ГРОМАДЯНСЬКА ІНІЦІАТИВА ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДЕФІЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ В ЄС

На сьогоднішній день поняття «Європа» перестало мати суто географічне значення і стало уособленням демократії, оскільки європейські цінності складають основні підвалини ліберально-демократичних інститутів. Стрижнем європейських цінностей виступають основоположні права і свободи людини, передбачені низкою міжнародно-правових актів, у тому числі Європейською конвенцією з прав людини, правова і соціальна держава, а також демократичні принципи державного устрою. Саме останні постали в якості принципів функціонування державних і політичних інститутів сучасних європейських країн та Європейського Союзу (далі – ЄС). Їх діяльність ґрунтується на визнанні суверенності, верховенства влади народу та надзвичайно важливої ролі громадянського суспільства, його розвитку та взаємодії з керівними інституціями ЄС.

Однак, незважаючи на це, громадяни ЄС тривалий час залишалися осторонь процесу ухвалення рішень, розроблення політики та впливу на функціонування ЄС, що відобразилося у формуванні концепції «дефіциту демократії» в ЄС [1]. Справа в тому, що законодавство ЄС приймається у межах так званого інституційного трикутника у складі Європейської Комісії (далі – ЄК), Європейського Парламенту (далі – ЄП) та Ради ЄС [2]. З цього приводу О. Я. Трагнюк слушно підкреслює, що «наявність проблеми «демократичного дефіциту» не означає, що політична система ЄС є недемократичною як така. Це радше відображає труднощі, пов'язані зі спробами розвитку демократії на наднаціональному рівні, поза рамками традиційної національної держави» [3, с. 88].

З метою подолання вказаного дефіциту кожним договором ЄС вносяться відповідні зміни в його інституційну та правову системи. Не став винятком і Лісабонський договір, який значно посилив демократичну природу ЄС, запровадивши низку важливих новацій у цьому напрямі.

Зі вступом в силу Лісабонського договору, право ініціювати розробку нових правових актів на рівні ЄС надається безпосередньо громадянам

¹ Студентка 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЄС. Відтепер вони можуть звернутися до ЄК, щоб остання розробила пропозицію правового акту ЄС, необхідного, на думку громадян, для реалізації положень установчих договорів. Це право отримало назву «громадянська (законодавча) ініціатива» [4].

Правові основи Європейської громадянської ініціативи містяться у п. 4 ст. 11 Договору про ЄС і п. 1 ст. 24 Договору про функціонування ЄС. Процедура її реалізації не була детально прописана в тексті Лісабонського договору, але після тривалих переговорів 16 лютого 2011 р., ЄП та Радою ЄС було остаточно ухвалено Регламент №211/2011, що містить базові засади та процедуру механізму громадянської ініціативи. Згідно з його положеннями, організаторами громадянської ініціативи можуть бути всі громадяни ЄС (тобто громадяни держав-членів ЄС), які досягли віку достатнього, щоб брати участь у виборах до ЄП (у всіх державах-членах – це 18 років, крім Австрії, – де такий вік становить 16 років). З цією метою формується комітет громадян, який повинен складатися щонайменше з семи громадян ЄС, які постійно проживають мінімум у семи різних країнах ЄС. Саме комітет громадян є відповідальним за управління ініціативою протягом всієї процедури. Комітет повинен призначити зі свого складу представника та його заступника, які є офіційними контактними особами, уповноваженими щодо зв'язків з ЄК. Під час реєстрації громадянської ініціативи подається інформація лише стосовно семи членів громадського комітету.

Перш ніж ініціювати збір підписів про підтримку пропонованої ініціативи, організатори зобов'язані зареєструвати її в ЄК, із наданням інформації про предмет, цілі, відповідні положення установчих договорів ЄС, а також персональні дані семи членів громадського комітету. Інформація подається однією з офіційних мов ЄС до онлайн-реєстру, створеного ЄК. Після підтвердження реєстрації організатори можуть подати запропоновану ініціативу на інших офіційних мовах Союзу для включення до реєстру.

Регламентом встановлюється термін два місяці, протягом якого ЄК повинна зареєструвати запропоновану громадянську ініціативу під окремим реєстраційним номером та надіслати інформацію організаторам. Для цього громадянська ініціатива повинна відповідати низці вимог, визначених даним Регламентом. Збір підписів організаторами може здійснюватися в паперовій або електронній формах. Від підписантів вимагається заповнити форми про підтримку ініціативи, які надаються

організаторами. Там вони вказують лише персональні дані, які є необхідними з метою верифікації в державах-членах ЄС. Якщо ж організатори планують збирати підписи на підтримку громадянської ініціативи он-лайн, то обов'язковим етапом для них стає сертифікація он-лайн системи збирання підписів. Он-лайн система має відповідати технічним вимогам, а також вимогам безпеки, що встановлені у постановах ЄП та Ради ЄС, а також ЄК.

Щонайменше один мільйон громадян, що є громадянами значної кількості держав-членів, можуть запропонувати ЄК у межах її повноважень висунути будь-яку належну пропозицію з питань, щодо яких, на їхню думку, необхідно ухвалити правовий акт ЄС на виконання установчих Договорів. У вищезазначеному Регламенті зазначається, що «значною кількістю» є чверть держав-членів, що на сьогодні становить сім країн. На збирання голосів відводиться щонайбільше дванадцять місяців, після чого здійснюється верифікація підписів на підтримку громадянської ініціативи компетентними органами держав-членів. Зібравши необхідну кількість підписів, організатори звертаються до компетентних органів кожної держави-члена, де були зібрані ці підписи, з проханням засвідчити кількість дійсних підписів, зібраних на їх території. На верифікацію відводиться максимум три місяці.

Щойно організатори отримують сертифікати від компетентних національних органів (щонайменше сім), які підтверджують наявність мінімальної кількості підписів, вони подають громадянську ініціативу та супровідну інформацію на розгляд ЄК, яка проводить ретельну перевірку громадянської ініціативи щонайбільше протягом трьох місяців після її отримання. Організатори зустрічаються з представниками ЄК для обговорення основних цілей громадянської ініціативи, а також отримують можливість представити її на слуханнях в ЄП. Як результат, ЄК приймає офіційну відповідь у вигляді повідомлення, яке публікується всіма офіційними мовами ЄС [2], [5].

Першою Європейською громадянською ініціативою, яка успішно пройшла всі етапи процедури і отримала відповідь ЄК, стала ініціатива «Вода і санітарна гігієна є правом людини! Вода є суспільним благом, а не товаром!», зареєстрована 10 травня 2012 р. Її метою було спонукати ЄК до розроблення законодавчої пропозиції щодо імплементації визначеного ООН права людини на воду та санітарну гігієну, забезпечення всіх

водою і санітарною гігієною як основоположними суспільними благами. Крім зазначеної ініціативи, ЄК надала відповідь організаторам ще двох Європейських громадянських ініціатив: «Один з нас», предметом якої є забезпечення правового захисту гідності, права на життя і цілісності особистості кожної людини, починаючи від її зачаття, у сферах компетенції ЄС, в яких такий захист має особливе значення, та «Зупинимо вівісекцію», спрямовану на поетапне припинення в ЄС експериментів над тваринами в наукових цілях [1].

Сьогодні на офіційному сайті ЄК у розділі «Європейська громадянська ініціатива» зареєстровано 5 ініціатив, на підтримку яких продовжують збиратися підписи. Серед них, зокрема, Європейська громадянська ініціатива «Зупинимо екстремізм». Запропоновані положення, відповідно до законодавства ЄС, зобов'язують держав-членів: 1) використовувати позитивну мотивацію для виявлення та ліквідації екстремізму в межах Внутрішнього ринку ЄС; 2) використовувати прозорість, щоб забезпечити чітке виявлення фінансової підтримки екстремізму для всіх громадян та компаній; 3) використовувати трудовий закон та компенсаційні збитки для ефективної боротьби з екстремізмом в межах Внутрішнього ринку ЄС [6].

Беззаперечно, що закріплення права громадянської ініціативи відображає прагнення ЄС до запровадження ключових стандартів громадянського діалогу, однак, незважаючи на всі позитивні аспекти даного інституту, він, на жаль, має суттєві недоліки. По-перше, Європейська громадянська ініціатива не лише не заперечує монопольного положення ЄК щодо законодавчої ініціативи у ЄС, але і залишає на розсуд цієї установи прийняти або відхилити громадянську ініціативу частково чи повністю. Комісія не зобов'язана розробляти законодавчу пропозицію у відповідь на громадянську ініціативу. По-друге, Європейська громадянська ініціатива є обмеженою в тому сенсі, що не може бути використана для введення пропозицій щодо політики у сферах, що не відносяться до компетенції ЄК, наприклад, оборони чи зовнішньої політики. Вона також не може бути використана для створення нових сфер політики або відміни існуючих [7].

Таким чином, можемо констатувати, що громадянська ініціатива є важливою інновацією, оскільки це перший приклад транснаціонального механізму колективної участі, який спирається на мобілізацію окремих

громадян. Звичайно, цей інститут не є ідеальним механізмом та потребує суттєвих коректив, однак має потенціал для трансформації існуючих відносин між європейським громадянським суспільством та Інститутами ЄС. Крім того, дослідження правових засад реалізації громадянської ініціативи в ЄС є надзвичайно цікавим та актуальним для вітчизняної юридичної науки, адже практика застосування громадянської ініціативи в Європейському Союзі може слугувати зразком для розбудови демократичних процесів у нашій державі.

Література:

1. Кулабухова А. В. Вплив громадян на функціонування ЄС та проблема «дефіциту демократії» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/dbms_2015_29_17.pdf
2. Рудік О. М. Механізм громадянської ініціативи в Європейському Союзі: процедура та досвід практичної реалізації – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/download/173/173/>
3. Трагнюк О. Я. Деякі правові засоби подолання дефіциту демократії в Європейському Союзі (на прикладі інституту громадянської ініціативи в ЄС) // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – 2011. – Вип. 22. – С. 86–95.
4. Станкевич О. І. Право законодавчої ініціативи в європейському союзі – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11316/1/Stankevich_106-110.pdf
5. Святун О. В. Європейська громадянська ініціатива – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3270/Sviatun_Yevropeiska_hromadska_initsiatyva%20.pdf;jsessionid=945FAF76AB328A90B63AAFD6B7D5ADE0?sequence=1
6. The European citizens' initiative, official register, open initiatives – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/initiatives/open>
7. Luis Bouza García, The Significance of the European Citizens' Initiative for Pan-European Participatory Democracy – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/the-significance-of-the-european-citizens-initiative-for-pan-european-participatory-democracy.pdf>

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПЕРСПЕКТИВИ ПОГЛИБЛЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ І ЄС

Відносини між Україною та Європейським Союзом були започатковані в грудні 1991 року, коли Міністр закордонних справ Нідерландів, як головуючої в ЄС держави, у своєму листі від імені Євросоюзу офіційно визнав незалежність України. Починаючи з цього періоду відносини між Україною та Європейським Союзом розвиваються у різноманітних сферах та напрямках. В питаннях, що стосуються курсу економічних, політичних та культурних перетворень для нашої держави не має альтернатив європейському вектору розвитку. Україна – європейська держава, тому вказані процеси є для неї цілком природними.

Відносини між Україною та Європейським Союзом вже пройшли декілька етапів розвитку. Умовно можна виділити три періоди. Перший період – починається з 1991 року, тобто з моменту прийняття акту проголошення незалежності та визнання України партнером у міжнародних відносинах з Європейським Союзом. Завершенням етапу слід назвати 1999 рік, ухвалення Спільної стратегії ЄС щодо України, де відзначався проєвропейський вибір нашої держави.

Другий період починається затвердженням Програми інтеграції України до ЄС у вересні 2000 року. Цей етап грає важливу роль у розвитку відносин між Україною та ЄС, адже він характеризується активними діями України щодо набуття членства. За цей період відбулися переговори щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, набули чинності угоди про спрощене оформлення віз, Україна приєдналася до СОТ, а також були створені умови для інтеграції ринку України у Спільний ринок ЄС.

Третій етап розпочався 22 лютого 2014 року з прийняттям рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо європейської інтеграції України». Також відбулася ратифікація Угоди про асоціацію між ЄС та Україною та було прийнято Розпорядження «Про схвалення рекомендації Ради асоціації між Україною та ЄС про

¹ Студентка 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

імплементацию Порядку денного асоціації між Україною та ЄС» (№ 207). Цей етап триває досі.

Учені також зазначають, що існують певні перешкоди для України в євроінтеграції, а саме: 1) низький рівень поінформованості громадян про перспективи членства України в ЄС; 2) сумніви стосовно того, що євроінтеграція матиме вигоду для України; 3) замкненість України між вимогами Європейського Союзу та Росії; 4) занепокоєність щодо конкурентоспроможності українських товарів на європейському ринку та еміграція робочої сили; 5) проблема корупції (такі вчені, як М. В. Буроменський, В. М. Гребенюк, С. Ф. Константінов, М. І. Мельник, І. С. Нуруллаєв, Є. Д. Скулиш та інші, розроблюють проблеми міжнародного співробітництва у процесі подолання корупції) [3].

Актуальність проблеми взаємовідносин України з гігантом процесів європейської інтеграції та кооперації Європейським Союзом є беззаперечна. Варто визнати, що євроінтеграція України поставили багато кризових питань еволюції загальнодержавного розвитку. Адже відома цінність того прогресу, який може настати для України як для визнаної, авторитетної, передової, правової європейської держави при встановленні «євростандартів» економічного процвітання, політичної стабільності, соціального благополуччя, демократії, захисту прав і свобод громадян. На тлі економічної кризи, корупції, організованої злочинності, політичної нестабільності і зубожіння основної маси українського населення, «євростанданти» виступають більше ніж привабливими взірцями для наших співвітчизників і стимулами подальшої інтеграції України до ЄС [3].

На сьогоднішній день Європейський Союз можна назвати найпотужнішим політичним та фінансово-економічним союзом світу, основною метою діяльності якого є, насамперед, забезпечення безпеки, недопущення порушення як міжнародного так і національного законодавства країнами членами в цілому та їх громадянами, що в умовах сьогодні є надзвичайно актуальним [6]. Саме тому зрозумілим є прагнення України до вступу до Європейського Союзу. Також слід зазначити, що внутрішньою метою Європейського Союзу є соціально-економічний розвиток покращення якого можна досягти через створення зони без внутрішніх кордонів, підтримку економічної і соціальної цілісності, заснування економічного і монетарного союзу та введення єдиної валюти.

Економіка України, як і держава в цілому, на сьогодні переживає надзвичайно складний період та потребує термінових ефективних перетворень. Це не єдина сфера в Україні, яка потребує перетворень. Деякі аналітики виділяють п'ять ключових реформ, на які громадськість чекає в першу чергу: 1. Антикорупційна реформа; 2. Реформа охорони здоров'я; пенсійна реформа та реформа системи соціального захисту; 3. Судова реформа. Реформа прокуратури; 4. Реформа органів правопорядку; 5. Люстрація [5].

Якщо Україна реалізуватиме реформи і рухатиметься до поліпшення бізнесового клімату – борючись з корупцією, зміцнюючи верховенство права, – це сприятиме збільшенню інвестицій в країну. У результаті відбудеться економічне зростання та збільшиться кількість робочих місць. Це важлива робота, яку має зробити уряд і парламент.

На жаль, за прогнозами економістів, наша країна до 2020 року не стане членом ЄС, оскільки на даний момент ЄС переживає кризу [5]. Також вступ України до цього інтеграційного об'єднання унеможливується тим, що до ЄС приєднається країна, яка потребуватиме дуже серйозних компенсацій від закриття цілих галузей промисловості. Оскільки в ЄС є строго квотована планова економіка, яка передбачає, що кожна держава, яка вступає в Європейський Союз, повинна включатись у спільний ринок і відповідно вона повинна запроваджувати квоти на виробництво тієї чи іншої продукції, тому для ЄС на даному етапі не вигідно приймати Україну до себе і це і є однією із проблем інтеграції України.

Цілком зрозуміло, що вступ України до ЄС є довготривалим, багатоетапним та віддаленим у часі процесом, проте висвітлення цієї теми вже сьогодні займає чільне місце серед праць науковців, журналістів та політиків. Водночас вона пронизана різноманітним підходом та оцінок до її висвітлення, політичними та ідеологічними розбіжностями. Наприклад, Федоришина О. О. наводить такий аргумент, що економісти з різних країн ЄС заявляють, що нещодавнє парафування угоди про асоціацію і створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС все одно не забезпечить швидкого прийняття України до європейського об'єднання [4].

Існує достатня кількість причин через які Україна не стане членом Європейського Союзу швидко та безболісно. Зважаючи на певні економічні проблеми, політичні та ідеологічні розбіжності залучення України до ЄС відкладається. Це не означає, що цього зовсім не буде – ні. На

даному етапі Україна має продовжувати реформувати різноманітні сфери діяльності та покращувати рівень життя.

Треба зазначити, що при вступі до ЄС Україна отримає ряд значних переваг, але щоб уникнути існуючих загроз треба поступово впроваджувати стратегічні напрями розвитку ЄС в українську економіку та розробити програму дій щодо безболісної інтеграції України, із урахуванням існуючих загроз та досвіду країн, які нещодавно вступили до ЄС.

Євроінтеграція – це не подія, а довготривалий складний процес. Це політика внутрішніх реформ у політичній, соціальній, економічній та правовій сферах. Це зміна законодавчої бази, впровадження стандартів та норм ЄС, зміна в системі вироблення та реалізації державної політики, характеру української економіки [4]. Європейська інтеграція повинна сприйматися в першу чергу не як зовнішня, а як внутрішня державна політика, спрямована на впровадження актуальних для суспільства реформ.

Інтеграція України до європейської сім'ї народів повинна супроводжуватись науково обґрунтованими заходами, які гарантували б відповідність вітчизняного законодавства праву, що формується в рамках ЄС. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу – чи не найважливіша частина механізму інтеграції нашої держави до ЄС. Слід зауважити, що науково-освітня діяльність, а також підготовка кваліфікованих фахівців у галузі права ЄС визначаються як складові державної політики адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Важливим є також те, що перспективи успіху процесу інтеграції до Європейського Союзу залежать не лише від виконання Україною вимог, які висуваються до країн-кандидатів (у політичній, соціально-економічній, правовій сфері), але і від політичного консенсусу, координації дій усіх гілок влади, що у свою чергу стане запорукою прийняття необхідних політичних рішень [6].

На сьогоднішній день для України вступ до ЄС залишається метою, задля досягнення якої здійснюється активна діяльність в політичній, правовій, економічній та інших сферах. Довготривала політична криза нашої держави, разом з досить тяжким економічним станом створює значні перепони на євроінтеграційному шляху України. Також існує низка інших факторів, які гальмують інтеграційні процеси, такі як: збройний конфлікт на сході; проблема внутрішньо переміщених осіб;

важкий процес ратифікації Угоди про Асоціацію; політичний та економічний тиск з боку сусідньої держави та інші. Важливим є те, що європейський вибір України не є спонтанним рішенням. Наша держава стала на шлях євроінтеграції вже після розпаду Радянського Союзу, зробивши вибір на користь європейських демократичних цінностей та свобод. Досвід більшості східноєвропейських держав вказує на те, що простого та доступного способу вступу до ЄС не існує. Це важкий і довгий шлях, половина якого вже позаду. Подолавши всі перепони та труднощі Україна зможе досягнути стабільності в усіх сферах суспільного життя.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною та європейським Союзом [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344
2. Про схвалення Рекомендації Ради асоціації між Україною та ЄС про імплементацію Порядку денного асоціації між Україною та ЄС : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 березня 2015 р. №207- р [On Approval of the Recommendations of the Association Council between Ukraine and the EU on the Implementation of the Association Agenda between Ukraine and the EU : Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 13, 2015 No.207-p]. Available at: http://www.kmu.gov.ua/kmu/document/248046005/st06978%20UA_15-1%20final.pdf.
3. Кривоногова А. В. Історія Української євроінтеграції: відносини між Україною та ЄС // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 386–391.
4. Пшенкина І. О. Європейський Союз та Україна в умовах сьогодення // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами І Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. – Харків, 2015. – Ч. 2. – С. 351–353.
5. Савчук К. Ю. Плюси та мінуси євроінтеграції України // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 467–472.
6. Трагнюк О. Я. Адаптація права України до права ЄС як складова механізму євроінтеграції // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 10. – Х. : Право, 2005. – С. 139–141.

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА МІГРАЦІЙНА КРИЗА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ

Як відомо, одним з основоположних принципів функціонування права Європейського Союзу є свобода переміщення, що, зокрема, відображено в положеннях Договору про Європейський Союз (ст. 3), яким передбачено створення «простору свободи, безпеки і справедливості без внутрішніх кордонів, у якому забезпечується свобода пересування людей поряд з відповідними заходами по контролю за зовнішніми кордонами, наданням притулку, імміграцією, а також по запобіганню й боротьбі зі злочинністю» [1].

Проте, в сучасних реаліях у зв'язку з проблемами в Північній Африці та на Близькому Сході наплив біженців є однією з найактуальніших зовнішніх загроз для Європейського Союзу, адже міграційна ситуація стає дедалі більш непередбачуваною, суттєво впливаючи на глобальні процеси. Тому, ефективна та виважена міграційна політика європейських країн має стати запорукою безпеки держав Європейського Союзу, забезпечити стабільність соціально-економічного розвитку, не допустити загострення загальної політичної ситуації, а також загострення міжетнічних проблем.

Проблема вдосконалення міграційної політики знайшла своє відображення в численних працях учених. Слід згадати, зокрема науковий доробок, українських науковців, які досліджували і досліджують проблематику регулювання міграційних процесів: О. Власюка, Е. Лібанова, І. Гнибіденко, О. Малиновської, О. Кислиціної, О. Пархомчука, С. Пирожкова, М. Романюка та інших. Однак, подальше загострення міграційної кризи, яка є дестабілізуючим фактором для держав-членів ЄС, потребує більш глибокого дослідження та пошуку шляхів врегулювання ситуації.

Очевидним є те, що багато держав-членів ЄС не були готові до такого масштабного напливу мігрантів, тому відчули негативні впливи цього процесу у таких важливих системах соціального реагування на надзвичайні ситуації, як житло, освіта та охорона здоров'я. Внаслідок неконтр-

¹ Студентка 5 курсу Господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ольованого потоку біженців держави змушені спрямовувати фінансові та програмні пріоритети соціальної інтеграції на тимчасове утримання мігрантів з можливим скороченням соціальних гарантій для громадян європейського резидентства через нестачу коштів у бюджеті країни [2, с. 21].

Окрім цього, слід зазначити, що уряди країн ЄС втратили колишні фінансові можливості для реалізації широкомасштабних ініціатив ЄС, а отже, цілком зрозуміло, що багато держав опинилися під тиском скорочення видатків бюджету й водночас виконання зобов'язань наднаціонального рівня. Серед іншого, місцеве населення також негативно прореагувало на необхідність прийняття мігрантів на фоні ускладнення ситуацій в національних економічних сферах та зростаючого рівня безробіття.

Безперечно, керівництво європейських країн намагалось цивілізовано врегулювати міграційні потоки на основі дотримання основних прав людини та принципів гуманізму і рівності, однак внаслідок проведення Європою хиткої міграційної політики, збільшення кількості воєн в мусульманських країнах, останніми роками в Європі різко загострилася ситуація, пов'язана зі збільшенням числа тих, хто покидає свою домівку і бажає оселитися в одній із країн Європейського Союзу [3, с. 55]. Тому, доцільним є виділення основних проблем європейської міграційної політики сьогодення:

1) нелегальне перетинання кордону. Незважаючи на прийняття законів щодо заборони незаконного перебування і зайнятості населення, європейські держави багато років закривали очі на притік нелегальної робочої сили, адже оплата праці «нелегалів» є значно меншою в порівнянні із заробітними платами зареєстрованих у вставленому законом порядку найманих робітників, що робить «нелегалів» дешевою та ефективною робочою силою. До того ж, наразі відсутня цілісна стратегія протидії нелегальній міграції, ситуація, що склалася, примушує країни діяти на свій розсуд, методами, які часом відходять від демократичних та цивілізованих норм, підривають основи права європейського Союзу, що породжує загрозу дезінтеграції Союзу та скасування Шенгенських угод.

2) зростання рівня організованої злочинності, зокрема кількості випадків виявлення контрабанди, унаслідок стрімкого розвитку контрабандної мережі, яка спеціалізується в наданні послуг на оплатній основі, що

полягають в допомозі мігрантам досягти будь-якої європейської країни [4, с. 214]. Згадана мережа характеризується добре налагодженою системою отримання інформації, проникнення в служби прикордонного контролю держав Європи, а також розгортанням цілої індустрії виготовлення фальшивих документів.

3) проблема ксенофобії. Європейці стають дедалі більш нетерпимими до біженців, адже бачать в них загрозу, що порушує стабільний розвиток європейського суспільства та спокій в ньому, що є цілком виправданим з огляду на те, що біженці часто порушують права і законні інтереси місцевих жителів, не бажаючи інтегруватися в суспільство країни перебування, вдаються до демонстрацій, публічно висловлюють неповагу до релігії корінних жителів, що викликає в останніх агресію та часом спонукає до вчинення злочинів. До прикладу почастишали випадки нападів на будинки із біженцями у Німеччині, а у Швеції – підпалу приулків для біженців.

3) недостатнє фінансове забезпечення країн-членів ЄС. Вказана проблема вже розглядалась вище, проте необхідно зазначити, що незважаючи на постійну фінансову підтримку з боку міжнародних фондів різної спрямованості, державам не вистачає коштів для забезпечення всіх потреб біженців, що полягають у наданні їм житла (як правило безкоштовного), роботи, лікування, освіти та інших соціальних благ [5, с. 29]. Так, зокрема, багато біженців скаржаться на проблеми із поставками продуктів харчування, навіть перебуваючи в таборах для біженців, а що стосується інших, то вони не можуть належно забезпечити себе і свої сім'ї їжею внаслідок відсутності освіти, неможливості працевлаштування тощо [6, с. 150].

4) відсутність освіти мігрантів. Як відомо, більша частина біженців прибуває із Південного Сходу, а також країн Африки, де населення в основному позбавлене можливості отримати навіть початкову освіту, тобто навчитися писати і читати. Це перешкоджає інтеграції в європейське суспільство, а в подальшому є бар'єром для отримання роботи, що призводить до бідності та голоду. Тому уряди країн-членів ЄС змушені запроваджувати спеціальні програми освіти, що теж вимагає значного ресурсного та матеріального забезпечення.

Але, буде абсолютно несправедливо вказувати лише на недоліки європейської міграційної політики, оминувши найголовніше – проблему країн, що безпосередньо є постачальниками нелегальних мігрантів. В на-

уковій літературі їх називають «країнами-експортерами», так, військові конфлікти в Сирії та інших країнах Сходу провокують додатковий наплив біженців. Через це, Європейська міграційна криза першочергово потребує врегулювання на території «країн-експортерів». Для цього країни Євросоюзу мають створити коаліцію, з метою забезпечення усунення військових сутичок та підтримання миру в таких державах (зокрема, Сирії), а також подальшої репатріації біженців на їхні батьківщини [3, с. 57].

Окрім цього, вбачається доцільним для вирішення проблем міграційної політики реалізувати наступні заходи: уніфікувати загальноєвропейське законодавство та законодавство окремих країн, в рамках чого здійснити впровадження спільних нормативно-правових актів, що встановлюватимуть обмеження міграційних потоків; реформування системи органів прикордонного контролю, оптимізація обміну інформації між ними або створення Єдиної прикордонної служби ЄС; підсилення контролю перетину біженцями кордонів держав-членів в гірських та лісових масивах; перегляд і розподіл квот між країнами щодо розселення біженців під егідою ООН.

Таким чином, Європейська міграційна криза потребує комплексного реагування спільноти країн Євросоюзу з подальшим переглядом міграційної політики та втіленням в життя заходів, що покликані вирішити проблеми нелегальної міграції та ісламізації населення. За теперішніх обставин міграційна політика набуває характеру політики безпеки, що має стратегічний зміст, та має виходити з усунення протиріч, що існують на сьогодні між країнами Союзу.

Література:

1. Договір про Європейський Союз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029
2. Дорош Л., Івасечко О. Особливості функціонування та виклики розвитку ЄС у близькій перспективі (2017–2018 рр.) / Л. Дорош, О. Івасечко // Політичні науки. – К., 2017. – № 1. – С. 20–24.
3. Пак Н. А. Міграційна політика Європейського Союзу: проблеми і перспективи // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Х., 2017. – № 6. – С.54–57.
4. Чуєнко В. «Європейська криза біженців» як найактуальніша проблема Європейського Союзу // Національний юридичний журнал: теорія та практика. – Молдова, 2016. – № 4. – С. 212–216.

5. Бондарчук В. В. Європейська міграційна криза та стабільність ЄС // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – Дніпро, 2016. – № 2. – С. 28–31.

6. Чейпеш А. О. Міграційна криза Європейського Союзу: реальність та перспективи // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Ужгород, 2016. – № 7(3). – С. 149–152.

Науковий керівник: Аббакумова Д. В., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. Є. Кірнічова¹

МЕХАНІЗМ ПОДОЛАННЯ «ДЕФІЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ» В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Дефіцит демократії – явище, притаманне сучасним демократичним режимам або міжнародним організаціям, яке характеризується недостатнім рівнем демократичної легітимності їх інститутів та певною невідповідністю їх діяльності, механізмів та процедур сучасним демократичним стандартам [1, с. 124].

Запровадження терміну «дефіцит демократії» та введення його в науковий обіг пов'язується з ім'ям французького юриста Жоржа Веделя, яким було надано загальну характеристику цього явища у Доповіді, присвяченій необхідності розширення законодавчих повноважень Європарламенту, від 25.05.1972 року. Однак, необхідно зважати на те, що сам термін в документі не вживався, а лише підкреслювалась і обґрунтовувалась важливість демократизації Співтовариств шляхом залучення громадян до політичного життя через Парламентську Асамблею (Європейський парламент)[2, с. 169]. Таким чином, ототожнення «дефіциту демократії» з інформацією висловленою Жоржем Веделем є не досить правильним. Він акцентував увагу на важливості демократизації Європейського Союзу (далі – ЄС), однак жодним чином не вказав на відсутність чи обмеженість демократизації. Також, протипагу думці юриста можна знайти у положеннях Договору

¹ Студентка 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

про Європейський Союз (далі – ДЄС), як одного з установчих договорів. Відповідно до ст. 3 ДЄС [3, с. 8] його метою є підтримання миру, своїх цінностей та добробуту своїх народів. ЄС виступає символом європейської єдності, його створення було спрямовано на посилення зв'язку з громадянами держав-членів, надавши йому більшої легітимності.

На думку О. Я. Трагнюк наявність проблеми «демократичного дефіциту» не означає, що політична система ЄС є недемократичною як така. Це радше відображає труднощі, пов'язані зі спробами розвитку демократії на наднаціональному рівні, поза рамками традиційної національної держави» [4, с. 88].

1 грудня 2009 року набрав чинності Лісабонський договір, яким було закріплено суттєві зміни до правопорядку ЄС. Окремий блок змін стосувався саме питань, пов'язаних з посиленням демократичності ЄС. Таким чином, можна говорити про те, що саме Лісабонський договір став рушійною силою у подоланні «дефіциту демократії», шляхом закріплення більш демократичних норм.

Основоположним положенням Лісабонського договору в цій сфері стало запровадження права громадянської (законодавчої) ініціативи, що закріплюється у ст. 11 ДЄС [3, с. 12]. Відповідно до вказаної норми, щонайменше 1 млн. громадян, що є громадянами значної кількості держав-членів, можуть запропонувати Європейській комісії у межах її повноважень висунути будь-яку належну пропозицію з питань, щодо яких, на їхню думку, необхідно ухвалити правовий акт Союзу на виконання установчих Договорів. Даний інститут виступає як новий інструмент, що дозволяє громадянам ЄС ініціювати підготовку Європейською Комісією того чи іншого рішення у рамках її компетенції для винесення на розгляд Європейського Парламенту [4, с. 90].

Лісабонським договором посилено і законодавчі повноваження Європейського парламенту. Парламент стає обов'язковим учасником законодавчого процесу. Крім того, Європарламент також отримав певні права у сфері здійснення контролю за роботою Комісії, що робить його більш схожим на національні законодавчі органи [5, с. 68–69]. Статтею 294 Договору про функціонування Європейського Союзу (далі – ДФЄС) закріплено можливість накладення вето Парламентом [6, с. 144], а ч. 3 статті 238 ДФЄС [6, с. 127] передбачено також норму про прийняття рішень у Раді Європейського Союзу за принципом подвійної більшос-

ті, коли враховується не тільки кількість голосів міністрів держав-членів, а й кількість населення, яку вони представляють.

Важливим моментом є посилення ролі національних парламентів. Закріплюється право національних парламентів ознайомлюватись з будь-яким законодавчим актом ЄС і надавати оцінку його положенням на предмет необхідності здійснювати правове регулювання саме на рівні ЄС (стаття 12 ДЄС) [3, с. 12]. Це положення відображає дію принципу субсидіарності на практиці. [4, с. 89]

Окремої уваги потребує питання участі держав-членів в діяльності ЄС. Вперше було закріплено можливість держав-учасниць вийти зі складу ЄС. Дане питання відображено у ст. 50 ДЄС.

До первинного права ЄС було віднесено Хартію основних прав, що надало їй загальнообов'язкового характеру. Така новизна свідчить про важливість і актуальність для ЄС питань щодо гарантування прав і свобод людини.

Можна зробити висновок, що використання терміну «дефіцит демократії» відносно ЄС є не досить доречним. ЄС – унікальне утворення, яке було засноване саме з метою посилення захисту прав та інтересів громадян держав-членів, а також забезпечення і посилення європейської єдності. Зміни до правопорядку ЄС, закріплені Лісабонським договором, є прямим підтвердженням цього. ЄС є утворенням особливого роду (*suigeneris*), яке знаходиться на шляху розвитку, а тому поточні зміни до установчих договорів, перегляд усталених положень, а також запровадження нових механізмів подолання «дефіциту демократії» є цілком обґрунтованими. Саме тому сукупність таких заходів як запровадження громадянської (законодавчої) ініціативи, прямі вибори до Європейського Парламенту, можливість накладення вето Парламентом, розширення прав держав-учасниць свідчать про неможливість використання терміну «дефіцит демократії» відносно діяльності ЄС. Лісабонський договір став рушійною силою у боротьбі з цим явищем, а тому можливість поглиблення «дефіциту демократії» було мінімізовано.

Література:

1. Теорія та практика європейського врядування: навч. посіб. / Л. Л. Прокопенко, О. М. Рудік та ін. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2009.–216 с.
2. Кулабухова А. В. Вплив громадян на функціонування ЄС та проблема «дефіциту демократії» // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – Х. : Право, 2015. – Вип. 29. – С. 166–178.

3. Договір про Європейський Союз // Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали ; за заг. ред. М. В. Буроменського. – Х.: Право, 2015. – 328 с.

4. Трагнюк, О. Я. Деякі правові засоби подолання дефіциту демократії в Європейському Союзі (на прикладі інституту громадянської ініціативи в ЄС) // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – 2011. – Вип. 22. – С. 86–95.

5. Яковюк І. В. Європейський Парламент: динаміка правового статусу // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – Х. : Право, 2014. – Вип. 27. – С. 62–76.

6. Договір про функціонування Європейського Союзу // Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали ; за заг. ред. М. В. Буроменського. – Х.: Право, 2015. – 328 с.

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Н. О. Корнієнко¹

ПОСИЛЕНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

З метою забезпечити гнучкий і диференційований підхід до подальшого розвитку інтеграційних процесів в рамках Європейського Союзу (далі – ЄС) Амстердамський договір 1997 року заснував особливий правовий механізм, який отримав назву посилене співробітництво, дослідження питань якого дозволить визначити перспективу подальшого розвитку інтеграційних процесів ЄС в цілому.

Посилене співробітництво в європейському праві – це поглиблена інтеграція певного числа держав-членів ЄС в якій-небудь сфері з використанням інститутів, процедур і механізмів Союзу, відкрита для всіх інших держав-членів Союзу [3]. Воно спрямоване на те, щоб досягти цілей Союзу, захистити його інтереси та посилити процес його інтеграції.

Причинами виникнення та необхідність посиленого співробітництва в рамках ЄС зумовлено такими обставинами. По-перше, це альтернативний механізм інтеграції ЄС, покликаний вступати в дію в разі, коли не

¹ Студентка 5 курсу Слідчо-криміналістичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

всі держави-члени можуть і бажають в рівній мірі інтегруватися в усі сфери внутрішньосоюзової співпраці; по-друге, це спосіб забезпечити суверенітет і національні інтереси держав-членів ЄС; по-третє, це механізм, що сприяє збереженню ЄС як інтеграційного утворення. Таким чином, посилене співробітництво вирішує завдання забезпечення єдності та різноманіття в рамках ЄС.

У правовому регулюванні інститут посиленого співробітництва пройшов три основних етапи розвитку:

- Амстердамський договір 1997 року, який вперше закріпив правову основу посиленого співробітництва;
- Ніццький договір 2001 року, який юридично оформив механізм посиленого співробітництва;
- Договір про заснування Конституції для Європи, 2004 року, який передбачив зміни існуючого механізму посиленого співробітництва, але в силу не вступив.

Натомість в Договорі про функціонування ЄС (далі – ДФЄС) 2007 р., який став альтернативою Конституції для Європи знайшли своє відображення наступні керівні принципи, при дотриманні яких повинно здійснюватись посилене співробітництво:

1. Посилене співробітництво повинно відповідати Договору і праву Союзу (ч.1 ст. 326). Тобто, в цьому положенні закріплено принцип правої держави – законність, тобто будь-який нормативно-правовий акт, будь яке рішення або дія держав-членів ЄС повинно базуватися на Договорі і не суперечити йому;

2. Таке співробітництво не повинно створювати перешкоду або дискримінації в торгівлі між державами-членами і не породжувати спотворення конкуренції у відносинах між ними (ч.2 ст.326), тобто направлена на захист єдності економічної території ЄС;

3. Таке співробітництво не повинно завдати шкоди внутрішньому ринку або економічній, соціальній і територіальній єдності (ч. 2 ст. 326). Даним принципом гарантується єдність і цілісність економічного простору ЄС. Таке співробітництво не повинно протидіяти ЄС по досягненню на всьому його просторі однакового рівня життя і добробуту людей, тобто сприяє розвитку регіональної політики ЄС;

4. Посилене співробітництво повинно поважати повноваження, права та обов'язки держав-членів, які в ньому не беруть участь, а інші держави-члени не повинні ускладнювати її реалізацію для держав-членів, що беруть

участь у співпраці (ст. 327), тобто всі держави-члени повинні поважати один одного і не перешкоджати у здійсненні посиленого співробітництва;

5. Посилене співробітництво має бути відкритим всім державам-членам, за умови, що вони відповідають умовам участі, визначеним європейським рішенням, яке зумовлює таке співробітництво. Також співпраця має бути відкритою для них у будь-який інший час, за умови, що вони, окрім вищезазначених умов, дотримуватимуться актів, вже установлених в рамках співробітництва (ч. 1 ст. 328).

6. Посилене співробітництво може здійснюватися в будь-якій сфері суспільного життя, крім сфер виняткової компетенції та спільної зовнішньої та безпекової політики (ч.1 ст. 329). Сфери виняткової компетенції ЄС, які вилучені з ведення держав-членів і здійснюються Союзом на всій його території не можуть бути об'єктом делегування або обмеження з боку окремих країн [2].

З приводу вимоги, щодо кількісного складу посиленого співробітництва, то слід зазначити, що спочатку, у редакції Амстердамського договору, така величина була встановлена у відносному виразі: більшість держав членів (тобто 8 з 15), але з урахуванням розширення Союзу склалася ситуація коли в посиленому співробітництві брали участь третина держав членів (8 з 27). У Лісабонському договорі (2007 р.) підкреслюється, що співробітництво відповідно до ст. 328 ДФЄС відкрита всім державам-членам у будь-який час. Однак в Договорі про ЄС зазначено, що Рада ухвалює рішення, що дозволяє посилене співробітництво як крайній засіб за умови, що у такій співпраці візьмуть участь щонайменше дев'ять держав-членів (ч. 2 ст. 20).

Основну в роль в механізмі посиленого співробітництва відіграють Рада і Комісія, які мають забезпечувати узгодження дій в рамках посиленого співробітництва, а також узгодженість з іншими політиками Союзу, і відповідно співпрацюють для досягнення цієї мети.

Процедура введення в дію механізму посиленого співробітництва включає три етапи:

1. Ініціатива зацікавлених держав-членів. Зазначена ініціатива оформляється у вигляді «запиту», в якому вказуються цілі і завдання передбаченого співробітництва, який прямує головному виконавчому органу ЄС – Європейській комісії.

2. Комісія, вивчивши запит, надсилає пропозицію в головний законодавчий орган ЄС – Рада ЄС. Однак Комісія має право не виступати з та-

кою пропозицією, тобто може накладити вето на ініціативу посиленого співробітництва. У цьому випадку вона повинна повідомити зацікавлених держав-членів та вказати причини своєї відмови.

3. Дозвіл на посилене співробітництво дає Рада після консультації або за згодою Європейського парламенту (коли предмет співпраці належить до сфер, в яких поточне законодавство ЄС приймається спільно двома згаданими інститутами). В офіційному дозволі Ради вказуються питання, які складуть предмет посиленого співробітництва в конкретному випадку. Дозвіл оформлюється рішенням.

Держави-члени, які спочатку не побажали брати участь у посиленому співробітництві, але згодом змінили своє рішення, можуть приєднатися до даного механізму. Ця держава має повідомити про свій намір Комісію і Раду Міністрів. Комісія протягом чотирьох місяців від дати отримання такого повідомлення підтверджує участь зацікавленої держави-члена. Вона зазначає, якщо необхідно, що всі умови участі виконано, та схвалює перехідні заходи, які вважає необхідними щодо застосування актів, вже ухвалених у рамках посиленого співробітництва. Проте, якщо Комісія вважає, що умови участі не виконано, вона вказує, які положення належить ухвалити для того, щоб виконати ці умови, та встановлює термін повторного розгляду запиту про участь. По закінченню цього терміну вона повторно розглядає запит.

Витрати, що випливають із здійснення посиленого співробітництва (крім адміністративних витрат інститутів ЄС), фінансуються не з бюджету ЄС, а з бюджетів держав-членів, які в ньому беруть участь. Інше рішення може бути прийнято Радою ЄС на підставі одноголосно прийнятого представників всіх держав-членів ЄС після консультації з Європейським парламентом (ст. 332 ДФЄС).

Відповідно до ч. 4 ст. 20 Договору про ЄС акти, прийняті в рамках посиленого співробітництва, мають обов'язкову силу тільки для сторін у ньому держав-членів. Вони не розглядаються в якості досягнень, які повинні бути сприйняті державами-кандидатами на приєднання до Союзу [1].

Перші проекти посиленого співробітництва почали реалізовуватися з 2010 року. Один з них дав можливість видати на рівні ЄС законодавство про введення єдиного патенту. З огляду на незгоди Іспанії та Італії з окремими елементами цього законодавства, які вимагають одноголосного затвердження Радою ЄС (тобто схвалення

міністрами всіх 27 держав-членів Союзу), решта 25 держав-членів ініціювали прийняття даного законодавства тільки для них. На підставі даної ініціативи Рада ЄС на початку 2011 року санкціонувала встановлення посиленого співробітництва в патентній сфері, тобто в галузі створення захисту єдиним патентом (Рішення Ради ЄС 2011/167/ від 10 березня 2011 року).

Рішення Ради ЄС 2010/405/ від 12 липня 2010 року санкціонує посилене співробітництво в сфері законодавства розірвання шлюбу, роздільного проживання подружжя за рішенням суду. В даному випадку Рада вживає заходів щодо збільшення сумісності правил, що застосовуються державами-членами при виникненні колізій в праві щодо сімейних відносин, що включають транскордонний елемент. Відповідно до Рішення Бельгія, Болгарія, Німеччина, Іспанія, Франція, Латвія, Італія, Люксембург, Угорщина, Мальта, Австрія, Португалія, Румунія, Словенія (тобто 14 держав) мають право посилено співпрацювати один з одним в сфері відносин, що виникають з приводу розлучень і роздільного проживання подружжя за рішенням суду.

Використання посиленого співробітництва дає змогу зробити висновок про те, що такий метод інтеграції стає поширеним в ЄС. Однак його застосування несе в собі потенційну небезпеку змін принципів функціонування ЄС і зниження ролі інститутів інтеграційному процесі. Існують побоювання, що даний механізм буде використовуватися для виключення незгодних держав з інтеграційних проектів замість традиційного пошуку компромісу. У той же час посилене співробітництво підвищує ефективність взаємодії в окремих сферах і здійснення нових видів співробітництва. Тому основним завданням учасників інтеграційного процесу повинен стати пошук оптимального балансу між просуванням інтеграції через механізм посиленого співробітництва та збереженням загального єдності угруповання. В іншому випадку поступове виділення прогресивної групи приведе до розколу всередині ЄС. Тобто, використання посиленого співробітництва як «крайній захід» для досягнення цілей Союзу та просування інтеграції, безумовно, необхідно в умовах розширення ЄС. Тому що воно здійснюється з використанням інститутів, механізмів і процедур ЄС; покликане сприяти досягненню цілей Союзу, охороняти і забезпечувати їх інтереси; просуває вперед інтеграційний процес в рамках ЄС; поважає установчі договори ЄС.

Література:

1. Договір про Європейський Союз [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_029/page2
2. Договір про функціонування Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eulaw.ru/treaties/tfeu>
3. Шайхутдінова Г. Р. Просунута співпраця держав в Європейському праві. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dissercat.com/content/prodvinutoe-sotrudnichestvo-gosudarstv-v-evropeiskom-prave>

Науковий керівник : Маринів І. І., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

О. В. Корольчук¹

ОКРЕМІ АСПЕКТИ МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В наш час активно відбуваються процеси глобалізації світової політичної системи, що неминує призводить до внутрішньої трансформації національних держав та переосмислення традиційних концептів національної ідентичності та громадянства. Такі зміни результують нівелювання кордонів між національними державами, зростання рівня людської мобільності, збільшення кількості та посилення впливовості національних меншин у різних країнах світу.

Довгі роки плідної роботи дали змогу Верховній Раді України та Європейському парламенту 16 вересня 2014 р. ратифікувати Угоду про асоціацію між Європейським Союзом (далі – ЄС) та Україною, що підтверджує незворотність курсу України на європейську інтеграцію, метою якої є набуття членства в ЄС. Навесні 2017 року українці отримали право на безвізові поїздки до країн ЄС та деяких окремих членів Шенгенської зони. Безвізовий режим для українців поширюється на всі країни ЄС, окрім Великої Британії та Ірландії. Також можна їздити до Ісландії, Ліхтенштейну, Норвегії та Швейцарії, які входять до Шенгенської зони, але не є членами ЄС.

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Серед аналітиків та експертів існують різні думки щодо наслідків, викликів та можливих ризиків впровадження безвізового режиму для громадян України. У статті доктора Марти Ярошевич, головного спеціаліста аналітичного напрямку Центру східних досліджень ім. Марека Карпа, зазначається, що основними проблемами вважаються: ризик потенційної трудової міграції українців в Європу, фактор українських біженців, слабка прикордонна інфраструктура, корупція в Україні.

У той же час польські аналітики з Центру східних досліджень імені Марека Карпа на прикладі Молдови та країн Західних Балкан прийшли до висновку, що впровадження безвізового режиму не призведе до різкого зростання рівня міграції. Адже, новий порядок поїздок надаватиме право на безвізовий в'їзд лише з приватною метою: туризм, відвідання друзів чи родичів, пошук бізнес-партнерів, відвідання семінарів, конференцій. Варто зазначити, що скасування віз не означає отримання автоматичного права на довготривале проживання чи роботу. Громадяни України, що прибуватимуть в ЄС з метою працевлаштування, надалі повинні будуть отримати відповідну візу та дозвіл[1].

Однак за оцінкою Світового банку (СБ), Україна входить до п'ятірки найбільших постачальників мігрантів у світі, поступаючись лише Мексиці, Індії, Китаю та Росії. У 2013 році за межами України проживали 6,5 млн. осіб, що народилися на її території (14,3% від населення країни на цю дату). При цьому дані СБ не включають циркулярних мігрантів (тобто, мігрантів, які періодично повертаються до країни походження), кількість яких становить не менше 1 млн. осіб[2].

За даними Євростату, у 2014 році до ЄС задокументовано виїхали (отримали перший дозвіл на проживання) 291,4 тис. українців, це на 87% більше від середньої річної кількості українських мігрантів у 2010–2013 роках. У 2015 році виїхали вже 455,6 тис., це на 192% перевищує середній показник довоєнних років[3].

Міграційні процеси зумовлені комплексом факторів, що можуть мати не лише індивідуальний, а й груповий, масовий характер та відрізнятися залежно від регіону країни. Причини міграції можуть бути економічні, національні, політичні, екологічні тощо. З них найбільш розповсюдженими є такі: бажання кращих умов і якості життя; можливість реалізації своїх професійних орієнтацій; отримання роботи в іншому місці проживання на кращих умовах оплати, за фахом і на омріяній посаді; сімейно-

шлюбні відносини, об'єднання з близькими. Крім того, нова міграційна хвиля об'єктивно зумовлена відкриттям кордонів.

Глибока економічна криза, що супроводжується низьким рівнем ВВП, відсталою матеріально-технічною базою у промисловому секторі і екстенсивним сільським господарством, низьким рівнем заробітної плати, високим безробіттям й вимушеною неповною зайнятістю, поширенням бідності та значним рівнем майнового розшарування населення є основними причинами пошуків українцями кращого життя за кордоном.

Посилення намірів українського населення виїжджати за кордон нерозривно пов'язано з загостренням економічної та політичної ситуації в країні. Анексія Криму без сумнівів позначилася на процесі міграції українського населення в бік Європи. Як відомо, громадяни України, на підставі біометричного закордонного паспорта громадянина України, можуть перетинати кордон з країнами ЄС без звичного оформлення візи. Неврегульованість цього питання полягає у тому, що в березні 2014 року, російський парламент ухвалив закон, згідно з яким громадяни України, що проживали на півострові до анексії, визнавалися громадянами Росії. Натомість, Верховною Радою України в той самий час прийнято закон, за яким «примусове автоматичне набуття» жителями Криму громадянства Росії «не визнається Україною і не є підставою для втрати громадянства України». До того ж, міжнародне співтовариство не визнало приєднання Криму до Росії, а відповідно і надання мешканцям Криму російського громадянства та видачу їм російських паспортів. Як наслідок, отримання візи для подорожі на захід за російським паспортом, виданим у Криму, виявилось вкрай проблематичним. Таким чином, без віз до Європи зможуть їздити лише власники біометричних закордонних паспортів України, отримані в Україні починаючи з січня 2015 року, вже після анексії півострова.

З початком конфлікту на Сході України та внаслідок анексії Криму відбулося загальне зменшення кількості поїздок за кордон, передовсім за рахунок виїздів до Росії: у 2014 р. їх було майже на третину менше, ніж у 2013 р. Водночас, кількість виїздів українців до Євросоюзу продовжувала зростати – 10,5 млн. в 2014 р., 12,5 млн. в 2015 р. [4, с.10].

Дані опитування Київського міжнародного інституту соціології, проведеного з 21 листопада по 15 грудня 2017 року в 110 населених пунктах у всіх областях України (крім Криму та непідконтрольних територій Донецької і Луганської області) показують, що 29,1% жителів України

замислювалися про те, щоб переїхати в іншу країну. 64% українців не думали про можливість покинути Україну. Ще 7,3% не визначилися з відповіддю.

Серед тих, хто думав про переїзд, 55%— молоді люди віком від 18 до 29 років; 44% – від 30 до 39 років; 33% – 40–50-річні. 40% із них мають вищу освіту. 45,2% опитаних готові виїхати за кордон для того, щоб отримувати більше грошей. 31,6% хочуть жити у комфортніших умовах, а 9,4% заявили, що не можуть себе професійно реалізувати в Україні [5].

Неможливість професійної реалізації в Україні, низькі заробітні плати та вигідні умови працевлаштування закордоном є основними причинами трудової міграції. Крім того, до політико-економічних причин також слід віднести: повільний хід демократичних реформ, високі темпи інфляції, високий рівень корупції та знецінення національної грошової валюти.

При цьому, рівень заробітної плати є одним з найважливіших факторів, який сприяє еміграції українців, оскільки оплата праці навіть не висококваліфікованих робіт у країнах Європейського Союзу є в рази вищою в порівнянні не тільки з Україною, а й з країнами СНД. Тим більше, що рівень освіти, кваліфікації та культури українських трудових мігрантів не значно відрізняється від середнього по країнах ЄС, що неможливо сказати про трудових мігрантів з країн Африки та Азії [6, с. 10].

У результаті зростаючої конкуренції високоосвічених працівників все більше розширюються масштаби трудової міграції кваліфікованих робітників, що створює серйозні проблеми для України, посилюючи перспективу демографічної кризи. Перетворення значного сегменту тимчасової трудової міграції на стаціонарну є найбільш загрозливим її наслідком для демографічного розвитку. Останнім часом збільшується кількість нелегальних трудових мігрантів.

Оскільки нерегульована міграція ніяким чином не задокументовується, чітких кількісних індикаторів цього процесу немає, але непрямі свідчать про зростання й цієї тенденції. Якщо у 2010–2013 роках у середньому на території країн ЄС реєстрували 11,8 тис. українців без документів на рік, то у 2013 таких зареєстрували на 42% більше – 16,8 тис., у 2014 на 101% відсоток більше – 23,9 тис. осіб. Зростання кількості нерегульованої міграції підтверджують і дослідження МОМ: «Нерегульована міграція (за підрахунком кількості незаконних перетинів кордо-

ну) на кордонах країн-членів ЄС із Україною зросла, але все ще вважається відносно низькою (кілька тисяч осіб щороку) й незрівнянно малою порівняно з ситуацією в Південній Європі (понад 1 мільйон осіб прибули до ЄС через Середземне море в 2015 році)» [7,с.9].

Лавинне наростання міграційних потоків з неблагополучних країн у високо розвинуті держави зумовлюється не лише економічними чинниками, але й політичною нестабільністю в світі. Таке явище отримало назву «європейська міграційна криза».

Міграційні процеси мають вагомий вплив на ринок праці, економіку, розвиток людського капіталу та соціальну сферу. Зокрема, відтік висококваліфікованих працівників, вплив приватних трансфертів на зростання цін та імпорту, виключення мігрантів з політичного життя, культурна асиміляція призводять до численних психологічних, світоглядних, культурних, політичних, економічних та інших наслідків.

Однак явище міграції не можна ототожнювати лише з негативними тенденціями. Варто зазначити, що такі процеси призводять також до збільшення мобільності та контактів за усіма напрямками: туризм, родинні зв'язки, бізнес, наукове співробітництво, міжкультурний діалог, призводять до зменшення напруги на ринку праці, справляють позитивний вплив на європейську економіку за рахунок трудової міграції, обмін досвідом та культурними цінностями, зміцнення просвітопису в Україні, зближення України та ЄС.

Література:

1. Ярошевич М. Безвіз для українців – наслідки та виклики [Електронний ресурс] : переклад ІА «ГО «Західний інформаційний фронт» за матеріалами osw.waw.pl. – Режим доступу: <https://zahidfront.com.ua/news/Vidmina-viz-dlya-ukranciv-naslidki-ta-vikliki.html>
2. The World Bank. Bilateral Migration Matrix (2010) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1110315015165/T1.Estimates_of_Migrant_Stocks_2010.xls
3. Статистичні дослідження [Електронний ресурс] : Статистичне агентство ЄС «Євростат» Єврокомісії. – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/Eurostat>
4. Міграція в Україні: факти і цифри [Електронний ресурс] / Упорядник – О. Малиновська / Міжнародна організація з міграції (МОМ). – Б.в., 2016. – Режим доступу: http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf

5. Мостовая Ю. Кровотечение. Почему украинцы покидают свою страну [Електронний ресурс] / Ю. Мостовая, С. Рахманин. – Режим доступу: <https://zn.ua/project/emigration/>

6. Безрукова *Н. В.* Міграція робочої сили з України до ЄС: аналіз особливостей та наслідків [Електронний ресурс] / *Н. В. Безрукова, В. А. Свічкарь* // Бізнес Інформ. – 2016. – № 2. – С. 21–27. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2016_2_4

7. Мідик О. М. Економічні та соціальні наслідки еміграції молоді з України [Електронний ресурс] / International Scientific and Practical Conference «WORLDSCIENCE». – 2017. – № 10 (26). – Vol.5. – С. 8–12. – Режим доступу : <http://archive.ws-conference.com/wp-content/uploads/2000.pdf>

Науковий керівник: Бенедик Я. С., к.ю.н, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. В. Корчака¹

ПРИНЦИП СУБСИДІАРНОСТІ В ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Зміст концепції субсидіарності полягає в тому, що на вищий рівень управління необхідно виносити тільки ті питання, які не можуть бути вирішені на нижчому рівні. Ця концепція може бути застосована і в державному управлінні, і в інтеграційному об'єднанні. Субсидіарність заявлена як один з нормативних постулатів європейської інтеграції [7; 8].

Субсидіарність, як критерій вперше був закріплений в Єдиному європейському акті 1986 року і на той момент стосувався питань навколишнього середовища. Через кілька років концепція поширилася на всі сфери правовідносин і була впроваджена нормативно як загальний принцип функціонування всіх Співтовариств [1].

Маастрихтський договір ввів принцип субсидіарності, як принцип європейського права в цілому. У ст. 3b було встановлено, що в сферах, в яких Співтовариство не має виняткову компетенцію, воно діє тоді і в тій мірі, в якій держави не можуть ефективно досягти результату, і в силу

¹ Студент 5 курсу Слідчо-криміналістичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

масштабу такої дії найкращим чином вони можуть бути досягнуті на рівні Співтовариства. Юридично принцип був сформульований нечітко, залишаючи багато на розсуд правозастосовників [2, с. 6].

Через кілька років, в 1997 році, в якості додатку до Амстердамського договору був прийнятий Протокол про застосування принципів субсидіарності і пропорційності, завдяки якому стало можливим судовий контроль дотримання цього принципу[3]. Ніццький договір не привніс нічого нового в формулювання субсидіарності, як правової норми. Однак декларацією № 23 до Ніццького договору були розвинені норми про включення національних парламентів в процедури моніторингу дотримання принципу субсидіарності [4].

Лісабонський договір 2007 року багато в чому повторив норми Маастрицького договору щодо субсидіарності, але посилив позицію щодо різного рівня влади в державах. Якщо раніше вказівку про субсидіарність було в загальному по відношенню до держав-членів, то з 2007 року в п. 3 ст. 5 Договору безпосередньо згадуються регіональні та місцеві влади: «Згідно з принципом субсидіарності Союз в сферах, які не належать до його виключної компетенції, діє лише тоді і в такій мірі, в якій мету передбачуваної дії не можуть достатнім чином бути досягнуті державами-членами на центральному, регіональному або місцевому рівні, але, з огляду на масштаби або наслідки імовірної дії, можуть бути краще досягнуті на рівні Союзу ».

Як додаток до Лісабонського договору так само, як і в Амстердамському договорі, було включено спеціальний Протокол про принципи субсидіарності і пропорційності (Протокол № 2). Статтею 2 Протоколу передбачено обов'язок Комісії проводити консультації і брати до уваги регіональний та місцевий вимір пропонованих заходів. У п.1 ст. 6 Протоколу акцентована роль парламентів, що відрізняє лісабонської версію Протоколу від амстердамської [5].

Концепція субсидіарності в сучасних актах пронизує весь правопорядок ЄС, не залишаючи ніяких сумнівів в тому, що норми про субсидіарність – не політичний принцип, а юридичний, що довгий час обговорювалося в доктрині [6].

У Лісабонському договорі немає винятків з принципу субсидіарності. Однак, принцип субсидіарності не поширюється на сфери, які входять до виключної компетенції ЄС. Такі, наприклад, як митно-тарифне і нетарифне регулювання, конкуренція, а також ті сфери, які в силу природи

Європейського Союзу (далі – ЄС), володіє власною правосуб'єктністю, входять в її внутрішню компетенцію (наприклад, правила доступу до документів інститутів і органів ЄС і захисту даних, кодифікація існуючої нормативної бази, ін.)[5].

В інших сферах дія принципу субсидіарності означає, що Союз повинен вживати заходів при двох умовах: якщо мета не може бути досягнута ефективно державами-членами, якщо на рівні Союзу така мета може бути успішно реалізована в силу масштабу або наслідків передбачуваних заходів (ст. 5 Договору про ЄС) .

Принцип субсидіарності поряд з принципом наділення компетенцією, принципом пропорційності, низкою інших принципів є базис побудови і функціонування всієї правової системи ЄС, важливий на стадії правотворчості, моніторингу, застосування права. Він обов'язковий для всіх інститутів і органів ЄС.

Особливу роль він відіграє при оцінці, чи слід Союзу робити ті чи інші регуляторні заходи. В рамках політики «кращого управління» (Better Regulation) будь-які заходи, які вживаються інститутами або органами ЄС, підлягають оцінці на відповідність принципу субсидіарності. У Практичних рекомендаціях щодо імплементації Протоколу № 2 про застосування принципів субсидіарності та пропорційності від 5 червня 2013 року запропоновані три види питань, на які органу або інституту, який приймає рішення в ЄС, необхідно відповісти послідовно, щоб оцінити його на відповідність принципу субсидіарності: 1) чи входить це питання в сферу виключної компетенції ЄС, 2) чи може мета бути досягнута на рівні держав-членів; 3) чи може передбачувана міра бути більш ефективною, якщо буде прийнята на рівні Союзу.

Контроль з боку національних парламентів за дотриманням принципу субсидіарності здійснюється ними безпосередньо ex ante, на стадії опрацювання проекту законодавчого акту. Правовою основою для цього служать п. в ст. 12 Договору про ЄС та п. 3 ст. 5 Договору про функціонування ЄС. Національний парламент (будь-яка з палат) повинні повідомляти відповідні інститути ЄС (Європарламент, Рада ЄС, Єврокомісію) і власні уряди про будь-який законопроект, який, на їхню думку, не відповідає принципу субсидіарності. Відбувається це протягом 8 тижнів з моменту, коли їм був направлений законопроект. У разі, якщо парламент знаходить, що принцип субсидіарності таким законодавчим актом буде порушений, таку думку він має бути обгрунтовати.

У ситуації, коли одна третина парламентів висловить таку позицію, інститут ЄС, від якого виходить законопроект, повинен переглянути його («жовта картка»). Якщо мова йде про загальну зовнішню політику чи політику безпеки, такий поріг ще нижче: висловитися проти і аргументувати це повинна як мінімум одна чверть національних парламентів. При цьому у кожного однопалатного парламенту один голос, в бікамеральному – по одному голосу з кожної палати. Інститут, який представив законопроект, має право відкликати, змінити або підтримати законопроектну ініціативу і повинен обґрунтувати позицію. Якщо ж в ході звичайної законодавчої процедури принаймні просту більшість національних парламентів висловилося проти, а Комісія наполягає на ініціативі, питання вирішується Європейським парламентом або Радою ЄС в залежності від того, де проходить перше читання. Якщо законодавчий орган – Рада ЄС або Європарламент в залежності від процедури приходить до висновку, що запропонований законопроект не сумісний з принципом субсидіарності, він може відхилити його за умови, що таке рішення прийме відповідно або 55% членів Ради ЄС, або більшість тих, хто проголосував в Європарламенті («Помаранчева картка») [2, с. 6,36].

У травні 2012 року перша «жовта картка» мала місце щодо законопроекту Єврокомісії про обмеження права на колективні протести (Страйки) в зв'язку зі свободою установи і свободою надання послуг компаніями в усьому ЄС (Monti II). Йшлося про проект, який обмежує право працівників на страйк, що викликало хвилю обурення з боку профспілок і національних парламентів, які посилалися не тільки на Європейську соціальну хартію, але і на принцип субсидіарності. Дванадцять з 40 національних парламентів чи палат парламентів (мають 19 з 54 можливих голосів) висловилися, що проект не відповідає принципу субсидіарності. Комісія відкликала проект, хоча зазначила, що такий принцип не порушується цими заходами. У жовтні 2013 року правило жовтої картки було використано повторно. На цей раз до проекту, що стосувалося заснування інституту Європейського прокурора, 14 палат в 11 державах-членах висловилися проти. Комісія не відкликала проект, а підтримала його, обґрунтувавши це тим, що принцип субсидіарності не порушений і такі дії можуть бути реалізовані в рамках посиленого співробітництва.

Протокол також надає державам (в тому числі за ініціативою національних парламентів, якщо це передбачено внутрішнім правом) можливість звернутися до Суду ЄС з позовом про анулювання з огляду на порушення законодавчим актом принципу субсидіарності. Позивачем може бути і Комітет регіонів, якщо Договором про функціонування ЄС передбачено участь даного органу в прийнятті проекту.

Судовий контроль з боку Суду ЄС відбувається *ex post*, після прийняття законодавчого акту. Слід визнати, що справ, в яких фігурує принцип субсидіарності, не настільки багато, і Суд досі не виніс жодного рішення про анулювання акту огляду на порушення принципу субсидіарності. У судових позовах в основному не формулюють порушення принципу субсидіарності як самостійну і єдину підставу для позову.

У практиці Суду очевидно простежується все більше увагу всіх органів, інститутів ЄС, в тому числі самого Суду, а також держав-членів до даного принципу і пов'язаним з ним нормам про порядок прийняття актів, принцип пропорційності, компетенції і функціях органів. Якщо в ранніх розглядах Суд, як правило, не прагнув до поглибленої оцінки дотримання принципу субсидіарності по суті, в більш пізніх рішеннях представлений досить детальний і незалежний аналіз ряду критеріїв реалізації даного принципу.

Контроль *ex post* передбачений і з боку Європарламенту. Так, Єврокомісія щорічно надає звіт про відповідність принципу субсидіарності, щодо якої Парламент висловлює свою думку у вигляді самостійно ініційованої доповіді, підготовленої юридичним департаментом.

Слід зазначити, що інститути ЄС неодноразово показували свою зацікавленість в ефективному застосуванні принципу субсидіарності. Так, в 2010 році між Європарламентом і Комісією було укладено рамкову угоду про співпрацю з національними парламентами з метою стимулювання використання парламентами їх повноважень по контролю за дотриманням принципу субсидіарності. У вересні 2012 року Європарламент прийняв резолюцію зі схожим предметом і зазначив в резолюції, що будь-які ситуації перешкоджання національним парламентам в здійсненні їх контрольних функцій щодо принципу субсидіарності повинні розслідуватися.

Таким чином, в процесі узгодження інтересів, прийняття рішень виявляються втягнутими не тільки держави, а й суб'єкти іншого рівня.

Залучаючи регіони, інших суб'єктів у реалізацію інтеграційних проєктів, лісабонська формула субсидіарності розширює кордони прийняття рішень, зміщуючи їх з міждержавних на субнаціональні і транскордонні. На наш погляд, в юридичній конструкції, закріпленої в Лісабонському договорі і розвиненою у правозастосовній практиці, принцип субсидіарності виступає як частина своєрідного механізму стримувань наднаціональних органів, але одночасно сприяє розвитку і зміцненню інтеграції. Тільки за умови дотримання принципу субсидіарності можливе збереження національної ідентичності в інтеграційних процесах.

Література:

1. Єдиний європейський акт від 17.02.1986 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_028
2. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / М. В. Буроменський, Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова та ін. ; за заг. ред. М. В. Буроменського. – Х. : Право, 2015. – 328 с.
3. Протокол про застосування принципів субсидіарності та пропорційності від 2 жовтня 1997 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_641
4. Ніццький договір про внесення змін та доповнень до Договору про Європейський Союз, Договорів про заснування Європейських Співтовариств та деяких пов'язаних з ними актів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/en/994_261
5. TREATY OF LISBON [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:l2007L/TXT>
6. Хохлов І. І. Субсидіарність як принцип і механізм політик Евросоюзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.edu.ru/db/portal/e-library/00000045/Hohlov.pdf>
7. Трагнюк О. Принцип субсидіарности в Европейской конвенции о защите прав и основных свобод человека 1950 г. // Право Украины. 2003. № 1.
8. Яковюк І. В. Субсидіарність як принцип взаємовідносин національних держав і Європейського Союзу // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2004. – № 4. – С. 22–30.

Науковий керівник : Маринів І. І., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ШЕНГЕНСЬКА ЗОНА: ПРОЦЕС СТВОРЕННЯ ТА ЗАГРОЗИ МАЙБУТНЬОМУ РОЗВИТКУ

З моменту прийняття Шенгенських угод, процес розвитку Європи пішов новий шляхом. Як зазначають сьогодні багато юристів-міжнародників, передумови укладення Шенгенських угод були сформовані ще в період Середньовіччя. Однак перші практичні кроки були зроблені тільки в 1950-х роках. Саме в цей час на карті Європи з'являються три нові організації – Європейські співтовариства, на основі яких в 1992 році був створений Європейський союз.

Розвиток західноєвропейської інтеграції призвів до постановки питання про свободу переміщення людей між країнами. Ще в липні 1952 року було укладено угоду між Данією, Ісландією, Норвегією та Швецією про відміну закордонних паспортів для поїздок і реадмісії нелегально ввезених громадян із однієї Скандинавської країни в іншу. А в 1954 році цю угоду було розширено та надано права громадянам цих країн проживати в будь-якій іншій країні (яка підписала угоду) без офіційного документу на проживання. Після цього важливим кроком була відміна паспортного контролю для іноземців на внутрішніх кордонах. При цьому одночасно відбувалося зміцнення зовнішніх кордонів [1]. Держави Європи розуміли необхідність спрощення паспортно-візового контролю на своїх кордонах, але виникало питання чи варто надавати право вільного пересування іноземцям, так як існувала загроза того, що зловмисники таким чином зможуть завдавати шкоди інтересам європейських країн.

С. Н. Тихонова звертає увагу, що економічною основою майбутньої «Європи без внутрішніх кордонів» покликаний був стати спільний ринок. Протягом 60–80-х років ХХ ст. під час будівництва спільного ринку держави-члени ЄС прийняли фундаментальне законодавство, яке гарантувало практичне втілення в життя положень Договору про Європейське Співтовариство щодо вільного пересування через кордони найманих працівників, підприємців, інших суб'єктів і результатів економічної діяльності [2]. Як результат, до початку 1990-х років кордони між держа-

¹ Студентка 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

вами-членами ЄС стали в принципі відкритими для пересування їх громадян, так як для перетину кордону досить було володіти дійсним паспортом або іншим посвідченням особи. До повного відкриття кордонів та вільного пересування людей залишалося зробити один вирішальний крок – скасувати контроль на спільних кордонах, що зв'язують між собою країни Європейських співтовариств.

14 травня 1985 року державними секретарями від імені урядів п'яти країн Європейських співтовариств, а саме Бельгії, Нідерландів, Люксембургу, Франції, Німеччини, у замку Шенген (Люксембург) була підписана Шенгенська угода (Угода «Про поступове скасування перевірок на внутрішніх кордонах»). За обсягом – це зовсім невеликий документ, який складається з преамбули і 33 статей, об'єднаних у два розділи. Головна особливість цієї угоди полягає в тому, що більшість її положень є «нормами-завданнями» («будуть прагнути», «докладати зусиль» та ін.). Як зауважує М. Авдєєва, даний документ вперше показав наміри держав-учасниць спрямовувати співробітництво до повного відкриття кордонів і передбачив програму заходів щодо реалізації поставленої мети [3]. Основними цілями угоди були: ліквідація паспортного контролю всередині Шенгенської зони; посилення прикордонного контролю на зовнішніх кордонах; спільна політика усіх держав-учасниць у справі надання притулку; спільна візова політика усіх країн-учасниць; співпраця поліції, адміністрації і судів та ін.

З метою врегулювання багаточисленних технічних питань 19 червня 1990 року була підписана Конвенція про застосування Шенгенської угоди 1985 року (далі – Конвенція), яка визначила умови реалізації вільного пересування. Саме цією конвенцією було передбачено створення Шенгенської зони з повною відміною регулярного паспортного контролю. Відповідно до ст. 2 Конвенції внутрішні кордони можуть перетинатися в будь-якому місці без жодних перевірок щодо осіб, які здійснюють перетин. Варто зазначити, що угода запрацювала лише в 1995 році і тільки для семи країн: Бельгії, Люксембургу, Нідерландів, Німеччини, Франції, Іспанії, Португалії. Пізніше до Шенгенської зони приєдналися й інші країни, зараз їх кількість складає 26 країн.

За період 1993–1999 рр. Шенгенський виконавчий комітет (особливий орган, який був утворений Конвенцією, наразі припинив свою дію) затвердив близько двохсот документів. Результатом стало формування широкого комплексу юридичних норм, який можна умовно позначити

терміном «Шенгенське право». Воно охоплює сукупність правил, закріплених в Шенгенській Угоді 1985 року і Конвенції 1990 року, і тих (набагато більших за кількістю), які прийняті на її основі [4].

Важливим доповненням став Шенгенський кодекс про кордони від 15 березня 2006 року. Цей документ став першим нормативним актом, який містив правила перетину людьми внутрішніх і зовнішніх кордонів ЄС. Потрібно зауважити, що даний кодекс не перешкоджає державам-членам вводити режим посиленого міграційного контролю, ціль якого – перевірити, чи відповідають затримані особи умовам законного перебування. При цьому в якості підстав для перевірки документів не потрібна протиправна поведінка людини. Достатньо наявності у поліцейського «загальної інформації і досвіду щодо можливих загроз суспільній безпеці». А. О. Четвериков зазначає, що у той же час Суд ЄС вказує державам-членам, що міграційний контроль в прикордонних зонах повинен бути вибіркоким і обмеженим по інтенсивності та частоті [5].

13 липня 2009 року був прийнятий Візовий кодекс, який спростив процедуру видачі шенгенських віз і привів його до єдиного стандарту. Примітним є те, що було вперше передбачено обов'язок мотивувати відмови у візі і надання зацікавленим іноземцям права оскаржити такі рішення в компетентних органах Шенгенських держав.

Пом'якшення режиму пересування всередині Шенгенської зони призвело до потреби забезпечення порядку і безпеки в ній, створення більш жорстокого режиму захисту його зовнішніх меж. З часом виникло поняття «безпечний всередині, небезпечний ззовні», суть якого в тому, що все, що вважається небезпечним для порядку і спокою в Шенгенському просторі, повинне залишатись поза його межами [6].

Слід зазначити, що для врегулювання свободи пересування в межах Шенгену та для збереження правопорядку і безпеки, були запроваджені так звані «компенсаційні заходи», спрямовані на вдосконалення співпраці між поліцією, митними службами і судовою владою, посилення і підвищення рівня контролю на зовнішніх кордонах з метою запобігання таким негативним явищам, як нелегальна міграція, контрабанда, тероризм тощо. З цієї метою було розроблено Шенгенську Інформаційну Систему, за допомогою якої здійснюється обмін інформацією, даними про характеристики людей, опис вкрадених чи загублених речей тощо.

Після розширення Шенгенської зони на початку XXI століття і вступу до неї великої групи країн Центральної, Східної Європи, а також

країн Балтії, виник цілий ряд проблем, пов'язаних з переміщенням населення. Громадяни зі Східної Європи почали переїжджати в Західну Європу в пошуках роботи. Звичайно, це змінило ситуацію на ринку праці, створило конкуренцію місцевій робочій силі. Але це не призвело до зростання напруженості на європейському континенті.

Однак, сьогодні все більше обговорюється тема негативних результатів «Європи без внутрішніх кордонів» внаслідок чергової хвилі міграції, яка несе з собою зміну демографічної ситуації в країнах ЄС, а також проблему інтеграції мігрантів у відповідні суспільства. Країни Шенгенської зони зіткнулися з величезним припливом мігрантів з охоплених конфліктами країн Близького Сходу, Африки та Азії. На підтвердження можна навести цифри, які надає нам ООН – близько 78 млн мігрантів обрали місце захисту в Європі, що поставило її на друге місце в світі за кількістю мігрантів, поступаючись на 2 млн Азії [7].

Ситуація складається таким чином, що, отримавши візу в одній з країн-учасниць Шенгенської угоди, людина може вільно пересуватися по всіх країнах, що входять в Шенгенську зону. Але при цьому мігранти з країн Африки, потрапляючи тим чи іншим шляхом в одну з країн Шенгенської зони, особливо це характерно для Італії, отримують документи і можуть переміщатися по всій Європі. У результаті чого європейські країни мають проблеми соціального та політичного характеру, а також виникають питання встановлення контролю над кримінальними діями багатьох мігрантів.

Наслідками цього є зростаюча кількість випадків тимчасового відновлення країнами ЄС контролю та перевірок на своїх кордонах, непоодинокі випадки заяв держав про намір вийти зі складу Європейського Союзу та Шенгенської зони та ін. Країни-учасниці Шенгенських угод стоять перед вибором: залишатися в Шенгенській зоні, поставивши під удар власну безпеку та економіку, або відновити контроль на своїх кордонах. У першому випадку це буде означати збереження Шенгенської зони і її подальший розвиток, тоді як у другому – повний її розпад.

Підводячи підсумок, варто зауважити, що відсутність контролю на внутрішніх кордонах країн ЄС є однією із складових успіху розвитку Союзу, тому навряд чи можна сумніватися в тому, що і в подальшому Шенгенський процес буде виступати в якості важливого напрямку інтеграції в рамках Європейського союзу, в Європі і світі в цілому. Шенгенська зона буде розширюватися, причому вже в найближчий час: за рахунок Румунії, Болгарії, Кіпру, Хорватії, а Шенгенське право продовжить

залишатися одним з найбільш вагомих і цікавих компонентів правової системи Європейського союзу.

Література:

1. Лазарев, С. Е. Основные черты и проблемы шенгенского права // Гражданин и право. – 2016. – № 6. – С. 44–56.
2. Тихонова С. Н. Создание и расширение Шенгенского пространства и актуальные вопросы пересечения его границ // Российская академия юридических наук. Научные труды. Вып. 11. Том 1. -М., 2011. -С. 1126–1131.
3. Авдеева М. Шенгенские соглашения / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1153803>
4. Четвериков А. О. Комментарий к Шенгенским соглашениям / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eulaw.edu.ru/spisok-dokumentov-po-pravu-evropejskogo-soyuza/kommentarij-k-shengenskim-soglasheniyam/>
5. Регламент (ЕС) 2016/399 Европейского Парламента и Совета от 9 марта 2016 г. о Кодексе Союза о режиме пересечения людьми границ (Шенгенском кодексе о границах) / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eulaw.edu.ru/spisok-dokumentov-po-pravu-evropejskogo-soyuza/shengenskij-kodeks-o-granitsah/>
6. Олійник, Н. М. Шенгенська угода і розвиток Шенгенського співробітництва в Європейському Союзі // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2004. № 3(11). – Хмельницький, 2004. – С. 231–235.
7. International Migration Report 2017 / UN Department of Economic and Social Affairs. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого.

В. О. Косьмін¹

ПАРАДИГМА ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЄС: ПОШУК ВЛАСНОГО ШЛЯХУ

Із закінченням Другої світової війни гостро постало питання військово-політичної інтеграції Європи. Держави підписували двосторонні

¹ Студент 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

(Дюнкеркський пакт 1947р.) та багатосторонні угоди (Брюссельський пакт 1948р.), а у 1949р. із підписанням Північноатлантичного договору в Західній Європі почала формуватися система колективної безпеки, яка до сьогодення є фактично основною військово-політичною парадигмою більшості європейських країн [13; 14]. Вперше закликав до створення єдиної європейської армії У. Черчилль у 1950 році на сесії асамблеї Ради Європи. Він зауважив, що «військові сили СРСР у Європі переважають сили європейських демократій принаймні у 6–7 разів», і що «дивно за таких обставин обговорювати щасливе майбутнє європейських народів» [1, С. 122–123]. Європа, яка у ХХ столітті двічі переконалася у неспроможності організувати колективний захист від агресора, розуміла необхідність воєнної інтеграції, однак не мала узгодженої позиції. Так, Велика Британія, яка основним геополітичним опонентом бачила СРСР, просувала модель військової інтеграції, де було місце і для ФРН, тоді як Франція висунула альтернативний «план Плевена», що не передбачав створення і переозброєння німецької армії. Так чи інакше, з початку 50-тих років важливу роль в оформленні вектору військової інтеграції Європи почав відігравати НАТО, а тому і зріс вплив Сполучених Штатів. Європейські військово-інтеграційні зусилля зрештою випливали з невдачі спроби створення Європейського оборонного співтовариства, та Західноєвропейського союзу у 1954р. – політичного та військового альянсу на базі Брюссельського пакту, який не передбачав створення єдиних військових сил і відігравав помітно менш значну роль, ніж НАТО, хоча і проіснував до 2011 року. Західноєвропейський союз був названий «невід’ємною частиною розвитку ЄС» в Амстердамському договорі 1997р., що зафіксувало збільшення його ролі у спільній військовій політиці європейських країн з останньої чверті ХХ століття, однак організація все одно скоріше була «європейським філіалом» НАТО та осередком діалогу між європейськими та атлантичними одиницями цієї системи колективної безпеки. Б. Фляйшер зазначає, що на початку 50-тих років існувало дві основні концепції військової співпраці – централізована армія (в рамках Європейського оборонного співтовариства) та співпраця в рамках НАТО. Першу концепцію втілити у життя не вдалося (і ніколи не вдавалося потім), тоді як друга була ефективно впроваджена. Західноєвропейський союз, до якого була включена Німеччина, став проміжним етапом вступу Німеччини до НАТО, і з його створенням, «німецьке питання» щодо ролі країни у спільному військовому секторі об’єднаної

Європи було остаточно вирішене, а Європейське оборонне співтовариства програло битву НАТО та Західноєвропейському союзу [2, С. 133–135].

Військова інтеграція в рамках НАТО, однак, не відображала (і не відображає досі) узгодженої європейської позиції, хоча б через те, що Ірландія, Швеція, Фінляндія, Кіпр та Австрія, які сьогодні є членами ЄС, не входять до Альянсу. Зважаючи на правосуб'єктність Європейського Союзу та ідею консенсусу, що лежить у його основі, необхідне вироблення власної парадигми військово-політичної інтеграції, ефективна модель якої може бути створена лише спільними зусиллями держав-членів, а це вимагає пошуку компромісу між національними інтересами та загально-союзною позицією [3, С. 38]. Після того, як ідея Європейського оборонного співтовариства потерпіла фіаско, наступним кроком до оформлення такої позиції стала концепція Європейської політичної співпраці (ЕРС).

1970 року Рада Європейських Співтовариств створила спеціальну комісію на чолі з Міністром закордонних справ Бельгії Е. Давіньоном, для напрацювання пропозицій щодо узгодженої зовнішньої політики. Результатом роботи комісії стала «доповідь Давіньона», що пропонувала модель поглибленої співпраці у формі системних консультацій, обміну інформацією та виробленні спільних позицій держав-членів у тому числі й через інституції ЄС, задля того щоб «об'єднана Європа, роль якої зростає, могла зрештою говорити на світовій арені в один голос» [4, С. 2–5]. З цього моменту бере початок концепція Європейської політичної співпраці, формалізованої згодом у Єдиному європейському акті 1986р. Особливістю ЕРС є її неінституціональний характер (на чому особливо наполягала Франція). Це означає, що єдність у військово-політичних питаннях, зважаючи на складність досягнення згоди і необхідність особливої довіри, забезпечувалася прямою співпрацею держав-членів, не скільки в обхід інституцій Союзу, скільки «скрізь» них [5, С. 51–56].

Єдиний європейський акт, прийнятий 1986р. відкривав нові горизонти для організації спільного ринку держав-членів, і, окрім цих питань, формалізував Європейську політичну співпрацю. Ст. 30 Акту вказує, що держави-члени повинні докладати спільні зусилля для розробки і впровадження Європейської зовнішньої політики. Держави мають інформувати і консультуватися з питань загального інтересу для забезпечення єдиної позиції і спільних дій. Під час вироблення власних позицій щодо питань зовнішньої політики, держави мають брати до уваги позиції інших держав, а визначення спільних позицій має бути для держав-членів «точ-

кою відліку» [6, С. 13–14]. На долю ЄРС випали, зокрема, конфлікти на Близькому Сході, створення Конференції з безпеки та співробітництва в Європі, війна в Афганістані, Фолклендська війна, початок Югославських війн, війна у Персидській затоці, санкції щодо Іраку, Ірану, СРСР, Сирії, Лівії, Аргентини. Заходи в рамках ЄРС були запроваджені поза значним впливом Сполучених Штатів та загалом не у рамках євроатлантичної системи колективної безпеки, що свідчить про відносну спроможність ЄСР забезпечити єдину європейську військово-політичну модель інтеграції. Однак, ЄСР оцінюється скоріше як «відносний успіх» [7, С. 110–115].

1991 року Міністр закордонних справ Бельгії Марк Ейскенс заявив, що «Європа є економічним гігантом, політичним карликом та військовим черв'яком» [8, С. 3]. Криза у Югославії певним чином показала, що ЄСР вичерпала себе, а тому єдина Європа потребувала нової концепції. Така концепція була прийнята разом із Маастрихтським договором 1992р. – кульмінацією десятиліть євроінтеграції, яка окремо від питань спільної зовнішньої політики досить успішно проходила перш за все на економічному фронті. Маастрихтський договір ввів правову формулу «трьох опор ЄС», де другою опорою визначалася Спільна зовнішня та безпекова політика (CFSP). Діючи у руслі ЄСР, CFSP розвивав спільну зовнішню та оборонну політику ЄС. Частиною CFSP є Спільна політика безпеки і оборони (CSDP), діяльність якої забезпечується державами-членами самостійно, без участі НАТО. Правовою базою CSDP є Договір про Європейський Союз, а саме ст. 41–46 Договору, Протоколи 1, 10, 11 та Декларації 13, 14 [9, С. 1]. Відповідно до ст. 42 Договору, ЄС може застосовувати засоби CSDP при здійсненні іноземних місій для забезпечення миру, попередження конфліктів та зміцнення міжнародної безпеки відповідно до принципів Уставу ООН. Окремо в Договорі зазначено, що CSDP, хоча і є загальноєвропейською системою, але поважає зобов'язання окремих держав, що випливають із членства у Північноатлантичному альянсі. CSDP формується та діє за рахунок цивільних та військових сил держав-членів [10].

В рамках CSDP існує багато структур. Під час участі у закордонних місіях CSDP, військові сили держав-членів можуть діяти відповідно до національних програм, з урахуванням положень Договору, або в рамках міжурядової співпраці. З того часу, коли CSDP була впроваджена, Союз провів близько 30 військових та цивільних місій, зокрема і в Україні.

Рішення про організацію місії приймається Європейською Радою. Місії також є відкритими для інших держав, вони можуть приєднатися через процедуру підписання Framework Participation Agreement (FPA) [11, С. 1–2]. В рамках CSDP існують наступні органи, що тісно пов'язані у своїй роботі та прийнятті рішень із Європейською Радою: Комітет з питань політики та безпеки, Військовий комітет Європейського Союзу, Комітет з цивільних аспектів управління кризовими ситуаціями, Політико-військова група, Управління кризового менеджменту та планування, Військовий штаб Європейського Союзу, Європейське оборонне агентство, Операційний центр ЄС, та інші [12].

Головним здобутком CSDP можна вважати створення всебічних військово-політичних, дипломатичних, ресурсних, аналітичних, оперативних механізмів, що дозволили ЄС проводити власні поліцейські, військові, гуманітарні операції. Хоча CSDP є наразі системою, що динамічно розвивається, можна констатувати, що у XXI столітті Європейському союзу вдалося створити ефективну модель військово-політичної інтеграції на засадах співпраці в рамках інституцій Союзу, і в першу чергу – Європейської Ради, яка зберігає для CSDP форму міжурядової співпраці.

Отже, можна зробити висновок, що попри домінування євроатлантичної системи колективної безпеки у Європі, та ключової ролі НАТО у питаннях військово-політичної інтеграції, Європейський Союз має власну, історично обґрунтовану, послідовну, повну та відносно ефективну модель загальної політики у військовій сфері та галузі безпеки і оборони. Розгалужена система органів та інститутів, що наразі існує в рамках CSDP, покликана забезпечити активну участь країн ЄС у міжнародних справах та гарантувати незалежну політику Союзу щодо світової безпеки. Можна стверджувати, що ідея єдиної європейської армії на кожному етапі розвитку поступалася концепціям і практикам міжурядової співпраці на рівні держав-членів чи інституцій ЄС. Фактично, консолідована позиція ЄС та спільна участь у реалізації напрямів військової інтеграції є тією консенсуальною системою, яка (на відміну від централізованої моделі) більше відповідає природі Європейського Союзу та логіці європейської інтеграції.

Література:

1. Text of the debate on the European Army, Council of Europe, 1950. Електронний ресурс: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680698497>

2. A European Army? The European Defense Community and the Politics of Transnational Influence in Post-War Europe, 1950–1954. Björn Fleischer / Bremen International Graduate School of Social Sciences, 2015. Електронний ресурс: <https://elib.suub.uni-bremen.de/edocs/00104929-1.pdf>

3. Envisioning European defence Five futures. Jan Joel Andersson Sven Biscop Bastian Giegerich Christian Mölling Thierry Tardy / EU Institute for Security Studies, CHAILLOT PAPER N° 137–2016. Електронний ресурс: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Chaillot_Paper_137.pdf

4. Davignon Report (Luxembourg, 1970). Bulletin of the European Communities. 1970, n° 11. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, p. 9–14. Електронний ресурс: https://www.cvce.eu/content/publication/1999/4/22/4176efc3-c734-41e5-bb90-d34c4d17bbb5/publishable_en.pdf

5. European Political Cooperation (EPC) as a Component of the European Foreign Affairs System. Eric Stein / Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, 1983. Електронний ресурс: http://www.zaoerv.de/43_1983/43_1983_1_a_49_69.pdf

6. SINGLE EUROPEAN ACT, 1987. Official Journal of the European Communities, NoL169/2. Електронний ресурс: http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a519205f-924a-4978-96a2-b9af8a598b85.0004.02/DOC_1&format=PDF

7. Institutionalization, Policy Adaptation and European Foreign Policy Cooperation. MICHAEL E. SMITH / Georgia State University, European Journal of International Relations. SAGE Publications and ECPR-European Consortium for Political Research, Vol.10(1):95–136, 2004. Електронний ресурс: <https://www.ies.be/files/documents/JMCdepository/Smith,%20Michael,%20Institutionalization,%20Policy%20Adaptation%20and%20European%20Foreign%20Policy%20Cooperation.pdf>

8. EU Army: The Uphill Struggle for a Capable Defence Policy, Tamás Szilvai / Leiden University, 2017. Електронний ресурс: <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/50457/szilvai.tamas-EU.studies.minor.thesis.pdf?sequence=2>

9. COMMON SECURITY AND DEFENCE POLICY, Fact Sheets on the European Union – 2017 / European Parliament. Електронний ресурс: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/060102/04A_FT\(2013\)060102_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/060102/04A_FT(2013)060102_EN.pdf)

10. Договір про Європейський Союз, 1992 (Електронний ресурс: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029/page

11. EU Missions and Operations As part of the EU's Common Security and Defence Policy (CSDP). European External Action Service, 2017. Електронний ресурс: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/csdp_missions_and_operations_factsheet.pdf

12. CSDP structure, instruments, and agencies / European External Action Service, 2016, офіційний веб-сайт. Електронний ресурс: https://eeas.europa.eu/topics/crisis-response/5392/csdp-structure-instruments-and-agencies_en.

13. Яковюк І. В., Орловський Р. Р. Європейське оборонне співтовариство: витоки становлення інтеграції в оборонній сфері // Проблеми законності. 2017. – Вип. 139. С. 264–277.

14. Яковюк І. В., Трагнюк А. Р. Проблеми забезпечення безпеки України в контексті політики НАТО щодо Російської Федерації // Теорія і практика правознавства. 2017. – Вип. 2 (12). <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/117245/113204>.

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. О. Кудінова¹

ЄДИНИЙ ЦИФРОВИЙ РИНОК ЄС

Єдиний цифровий ринок є проявом інтеграційного процесу в європейській спільноті. В основу його створення покладено наміри створення вільного руху послуг та капіталу, виведення Європи з кризи, сприяння розвитку технологій, протидія злочинності, гармонізація законодавства.

Яковюк І. В. розглядав концепції негативної та позитивної інтеграції та їх розвиток у відносинах держав та національних економік. Перша передбачала усунення національних бар'єрів для створення регіонального ринку, де не існує наперед задана загальна модель господарювання. Вона базувалася на постулатах неоліберальної ідеології. Головним результатом її реалізації інтеграції стало створення Економічного і валютного союзу. Однак модель «соціальної ринкової економіки» не поспішала здавати позиції. У середині 1980-х рр. негативна інтеграція була доповнена позитивною складовою, яка передбачає, що держави-члени повинні приводити внутрішні механізми у відповідність із моделлю, контури якої визначаються в наднаціональних політичних рішеннях. Позитивна інтеграція більшою мірою соціально орієнтована, оскільки являє собою систему регулюючих імпульсів, що запроваджують стандарти стосовно товарів, виробництва, умов праці й охорони навколишнього середовища відповідно до пануючої концепції суспільного блага [7].

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Трагнюк О. Я. зазначив, що для теоретичного осмислення процесів інтеграції у межах Європейських співтовариств, а згодом і Європейського Союзу інколи використовується термін «федеральна політична система» та «федеральний правовий порядок» (federal legal order), які найкраще пристосовані для відображення особливостей правового регулювання багатоманітності суспільних інтересів і побудови конструктивної взаємодії різних рівнів влади в умовах інтеграційного об'єднання [6].

Білоусов Є. М. зазначив, що кінцеве оформлення глобалізаційних процесів стало можливим за рахунок поєднання розрізаних інтеграційних рухів, їх об'єднання та інтернаціоналізації. Такі інтеграційні процеси можуть пояснюватися двома антагоністичними групами причин: інтеграція в світову боротьбу за товари й сировину; в другому – інтеграція в світову боротьбу за ринки споживання [5].

11 квітня 2018 року була підписана Декларація про створення Європейського блокчейн співтовариства (Declaration on the establishment of a European Blockchain Partnership). Її підписали Австрія, Бельгія, Болгарія, Чеська Республіка, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Ірландія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Словаччина, Словенія, Іспанія, Швеція, Сполучене Королівство [3].

Ще у жовтні 2017 року Європейська рада звернулась до Європейської комісії представити європейський підхід до блокчейн-технологій та запропонувала висунути свої пропозиції щодо умов угоди [3].

Дане партнерство є засобом для співпраці між Державами-членами щодо обміну досвідом та знаннями в технічній та регуляторній сферах та розпочне загальноєвропейські застосування блокчейн-технологій у рамках єдиного ринку цифрових технологій [3].

Європейська комісія вже реалізувала аналогічну співпрацю через цифрову систему «Connecting Europe Facility», а саме послуги інфраструктури, такі як eID, eProcurement, eHealth, Online Dispute Resolution (ODR) або електронна база інформації про соціальний захист (EESSI, що) були успішно використані для на користь громадян [3].

Загалом буде слушно зауважити, що прийняття даної Декларації зумовлено розвитком блокчейн-технологій та його застосуванням у адмініструванні та наданні публічних послуг. Хоча її прийняття не було передбачене «Цифровим порядком денним для Європи – 2020», оскільки

у 2010 році дана технологія ще не сприймалась як нова можливість для європейської спільноти.

Основою процесу створення єдиного цифрового ринку ЄС є «Цифровий порядок денний для Європи – 2020», що є однією з семи флагманських ініціатив Стратегії «Європа 2020». Саме у даному документі закріплено поняття «динамічний єдиний цифровий ринок» та перелік заходів необхідних для його впровадження. Особливу увагу слід акцентувати на переліку Директив, що були переглянуті для їх відповідності вимогам сучасного розвитку інформаційних технологій:

1) Директива про повторне використання інформації державного сектора в аспекті її обсягу та принципів плати за доступ та користування такою інформацією;

2) Директива про забезпечення прав інтелектуальної власності та наступних широких консультацій із зацікавленими сторонами підготувати;

3) Директива про цифровий підпис з огляду на необхідність забезпечити правове регулювання транскордонного визнання та інтероперабельності безпечних систем електронної автентифікації тощо [2].

Як приклад ідей створення єдиного цифрового ринку ЄС слід розглянути положення наведені у преамбулі Детективи Європейського Парламенту та Ради від 15 квітня 2014 року про заходи, спрямовані на зменшення витрат на розгортання високошвидкісних мереж електронного зв'язку. Вона спрямована на запровадження певних мінімальних прав та обов'язків, що застосовуватимуться на всій території Європейського Союзу з метою полегшення розгортання високошвидкісних мереж електронного зв'язку та міжсекторальної координації. Належить здійснити мінімальну гармонізацію умов, проте не завдати шкоди найкращим існуючим практикам та заходам, ухваленим на національному та місцевому рівнях, що містять більш детальні положення та умови, а також додаткових заходів, що доповнюють зазначені права та обов'язки, відповідно до принципу субсидіарності [1].

Відповідно до принципу *lex specialis*, якщо застосовуються більш специфічні регуляторні заходи, що відповідають праву Європейського Союзу, останні повинні превалювати над мінімальними правами і обов'язками, передбаченими цією Директивою. Таким чином, Директива не повинна суперечити нормативно-правовій базі Європейського Союзу у сфері електронного зв'язку, викладеній у Директиві 2002/21/ЄС

Європейського Парламенту та Ради, а також Директиві 2002/19/ЄС Європейського Парламенту та Ради, Директиві 2002/20/ЄС Європейського Парламенту та Ради, Директиві 2002/22/ЄС Європейського Парламенту та Ради і Директиві Комісії 2002/77/ЄС, враховуючи національні заходи, ухвалені на підставі зазначеної нормативно-правової бази, такі як спеціальні симетричні або асиметричні регуляторні заходи [1].

Інтеграційні процеси у європейській спільноті тісно пов'язані з розвитком економіки. Встановлення спільних правил та взаємне регулювання ринкових відносин створило міцний зв'язок держав та має вплив на їх національні правові системи. Наразі активний розвиток інформаційних технологій та транснаціональних корпорацій вимагає нового етапу інтеграції, а саме: визначеності на міжнародному рівні, гармонізації законодавства, взаємного керування тощо. Особливе значення має впровадження інноваційних технологій у сфері державного та наддержавного управління, наприклад, створення єдиних систем та реєстрів на основі блокчейн-технологій. Дослідження достатньо нового правового явища як єдиний цифровий ринок допоможе зрозуміти його сутність та роль, особливо в контексті процесу євроінтеграції України.

Література:

1. Директива 2014/61/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 15 травня 2014 року про заходи, спрямовані на зменшення витрат на розгортання високошвидкісних мереж електронного зв'язку 2020 URL: https://www.google.com.ua/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://nkrzi.gov.ua/images/upload/58/19/directive_2014_61_ua (дата звернення: 26.04.2018);
2. Цифровий порядок денний для Європи – 2020 URL: режим доступу: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://eump.org/system/resources/W1siZiIsIjIwMTUvMDgvMzEv> (дата звернення: 26.04.2018);
3. Declaration on the establishment of a European Blockchain Partnership URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/european-countries-join-blockchain-partnership> (дата звернення: 26.04.2018);
4. Digital single market URL: https://ec.europa.eu/commission/priorities/digital-single-market_en (дата звернення: 26.04.2018);
5. Білоусов Є. М. Глобалізація та економічна безпека держави (теоретико-правові аспекти) // Право та інновації. – 2014. – № 3. – С. 77–82.
6. Трагнюк О. Я. Застосування деяких концептуальних засад федералізму у правовому визначенні компетенції Європейського Союзу (до постановки проблеми) // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за

матеріалами І Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. – Харків, 2015. – Ч. 1. – С. 128–135.

7. Яковюк І. В. Економічна функція держави і роль Європейського Союзу в її реалізації // Право та інновації. – 2014. – №4. – С. 105–114.

Науковий керівник: Бойчук Д. С., асистент кафедра міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Є. Ю. Кузенкова¹

ПРОГНОСТИЧНЕ ГЕНЕТИЧНЕ ТЕСТУВАННЯ: МЕДИЧНА РЕВОЛЮЦІЯ ЧИ ПРИХОВАНА ЗАГРОЗА ДЛЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

XXI століття ознаменувало становлення четвертого покоління прав людини, котре пов'язане з науковими відкриттями в галузі мікробіології, медицини, генетики. Виникнення нових суспільних відносин завжди породжує проблеми правового регулювання, особливо у випадках, коли вони зачіпають етичні, моральні та релігійні аспекти.

Про актуальність та необхідність правового регулювання генетичного тестування свідчить низка актів, прийнятих в рамках ЮНЕСКО, ООН, СНД. Зокрема, в Конвенції про права людини та біомедицину від 4 квітня 1997 року (далі – Конвенція), яку підписав Європейський Союз, зазначається, що такі тести можуть проводитися тільки в інтересах здоров'я або для наукових досліджень, пов'язаних із інтересами здоров'я, та з урахуванням відповідних консультацій спеціаліста-генетика [1].

На перший погляд ця норма захищає інтереси особи від можливих порушень. Дійсно, раннє діагностування генетичних захворювань може запобігти тяжким наслідкам та врятувати життя і здоров'я людини. Але в окремих випадках формально законні дії в сфері генетичного тестування можуть мати низку підводних каменів, і зачіпати інші права, що також гарантуються Конвенцією: право на інформацію (ст.10), право на недис-

¹ Студентка 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

кримінацію (ст.11), втручання в геном людини (ст.13). Наведемо приклади загрози цим благам.

На сьогоднішній день зміна геному вже не є чимось фантастичним чи навіть потенційно можливим, втручання у структуру ДНК людини стало напрацьованою практикою. У 2015 році китайські вчені здійснили заміну гену в людському ембріоні. 2017-го року компанія Sangamo Therapeutics вперше відредагувала геном людини просто в її організмі [2]. Обидва експерименти сколихнули публічні обговорення щодо етичності таких практик.

На початку 2018 року американська компанія Sema4 заявила про розробку тесту, який дозволить виявляти 193 хвороби у немовлят [3]. Не можна недооцінювати значення такої розробки та можливості, які відкриваються при цьому перед медичною спільнотою. Однак не слід відкидати можливі загрози та зловживання, які тягнуть за собою такі дії.

Перша можлива проблема, на яку вказують науковці та правники – чи не порушуватиметься в такому разі право на інформацію, яке включає і право не отримувати інформацію про стан свого здоров'я. Вони вказують, що такі тести не тільки виявляють наявні порушення, але й потенційно можливі хвороби, які реально можуть ніколи не проявити себе [3]. Чи доцільно і етично з самого народження ставити людині діагноз про відхилення, яке з невеликою вірогідністю з'явиться в неї, наприклад, в 40 років? Крім того, генетична інформація стосується в певній мірі і близьких родичів досліджуваного. Як в такому разі забезпечити дотримання одночасно і медичної таємниці, і право знати інформацію про стан свого здоров'я? Чи мають результати генетичного тестування повідомлятися близьким родичам досліджуваного?

Наступне важливе право, яке ставиться під серйозну загрозу – право на недискримінацію. Стаття 11 Конвенції прямо забороняє дискримінацію за ознакою генетичної спадковості. Однак така інформація може стати підставою для обмеження у трудових правах. Ще у 1990-х роках у США засоби масової інформації повідомляли про те, що адміністрації підприємств при прийомі на роботу жінок старшого віку намагаються з'ясувати, чи були в їх родині випадки захворювання на рак молочної залози. Саме ця хвороба була однією з найбільш поширених причин непрацездатності жінок віком понад 40 років. Не дивно, що після виявлення фактів наявності такої хвороби у близьких родичів, жінкам відмовля-

ли у працевлаштуванні за надуманими приводами. Аналогічну практику застосовували страхові компанії [4, с.98].

Відповідно, вкрай гостро постає питання про конфіденційність такої інформації, особливо, якщо подібні процедури будуть обов'язковими для всіх людей.

Ще більше загроз науковці вбачають у можливості встановлення дозвільного порядку на укладення шлюбу та навіть ліцензуванні сім'ї для можливості заводити дітей. Таку ідею у 1981 році запропонував американський кримінолог Джин Стефанс: особи, що не здатні мати генетично «правильних» нащадків, просто позбавляються права на шлюб [5]. Прикладом реалізації такої концепції можна вважати заборону на міжрасові шлюби, що існувала в Америці. Расові заборони в сімейному праві були усунені лише рішенням Верховного суду США у справі *Loving v. Virginia* (1967). Одночасно з концепцією Стефанса розвивалась не менш шокуюча ідея Роберта Грехема, який організував банк сперми лауреатів Нобелівської премії для «збагачення генетичного потенціалу людства» [6, с.75]. Зважаючи на кризу мігрантів та перенаселення окремих регіонів світу, цілком можливий рецидив подібних настроїв.

Найбільш суперечливими є ідеї обов'язкового генетичного тестування всіх осіб, що проживають на території ЄС. Так, у 2004 році єврокомісар Філіп Брюскен висунув пропозицію обов'язковості тестування новонароджених. При цьому окремі представники громадськості висловили занепокоєння, що ця практика може потягти за собою генетичні тестування ембріонів. Заступник голови Об'єднання інвалідів Німеччини Ілля Сейфферт зазначав, що в такому разі може постати питання: з яким діагнозом людина здатна повноцінно жити, а який робить життя даремним. Також окремі противники генетичного тестування стверджують, що за рішенням експертів Єврокомісії ховаються інтереси фармацевтичної промисловості [7].

Що може приховуватися за масовим відібранням генетичного матеріалу? Відповідь очевидна – створення максимально повної генетичної бази даних. З одного боку, це може вирішити низку проблем у різних сферах суспільних відносин: розкриття злочинів, особливо статевих; встановлення батьківства; ідентифікація людини, яка втратила пам'ять тощо. Однак сьогодні в європейській спільноті превалує точка зору, за якої накопичення ДНК-інформації, в тому числі органами поліції, вважається порушенням права на приватне життя. Зокрема, це знайшло своє

відображення у рішенні Європейського суду з прав людини «S. and Marper v. The United Kingdom» [8].

Також слід звернути увагу на рекомендацію Комітету Міністрів Ради Європи № R (97) 5, в якому вказується наступне: «Генетичні дані, зібрані та оброблені для профілактики, діагностики або лікування суб'єкта даних або з метою дослідження, мають використовуватися лише з метою уможливлення суб'єкту даних вільно приймати рішення, будучи проінформованим з цього питання. Обробка генетичних даних для судової процедури або кримінального розслідування мають проводитися відповідно до окремого закону, що надає певні гарантії. Ці дані мають використовуватися тільки для встановлення генетичного зв'язку в рамках наведених доказів з метою запобігання реальній загрозі або припинення певних кримінальних правопорушень. У жодному випадку вони не можуть бути використані для визначення інших характеристик, які можуть мати генетичний зв'язок» [9].

Слід зауважити, що в країнах ЄС склалася неоднакова практика з аналізованого питання, хоча в цілому юридичну динаміку можна назвати позитивною: 25 травня цього року вступить в дію EU General Data Protection Regulation (GDPR) (Загальний регламент по захисту даних). До прикладу, діаметрально протилежним з цього питання є законодавство Німеччини та Великої Британії, яку на цей момент вважаємо країною ЄС. У Великобританії спостерігається необґрунтоване зберігання ДНК-інформації деяких категорій громадян, в тому числі ДНК-профілі осіб, які були заарештовані, але не засуджені. В Шотландії, коли особу звинувачують у зґвалтуванні чи інших серйозних актах насилля, її дані зберігаються до п'яти років після винесення виправдувального вироку і тільки потім знищуються. Тут же передбачена процедура добровільної здачі громадянами держави своїх ДНК-зразків, з метою можливої ідентифікації в майбутньому у цивільних справах.

Якщо говорити про Німеччину, то в цій державі діє Закон про генетичне тестування, який вступив в силу 1 лютого 2010 року. Цим законом, поміж іншого, забороняється: таємно проводити тестування на встановлення батьківства; перинатальний скринінг захворювань, що можуть виявитися у зрілому віці; тестування виключно з метою встановлення статі плоду без медичних показань до процедури. Відповідно до цього ж закону, страхові компанії не мають права вимагати генетичну інформацію від клієнтів (в тому числі потенційних) чи від їх роботодавців [10, с.162].

Враховуючи всі наведені переваги та ризики прогностичного генетичного тестування, вбачається доцільним встановити такі правила його проведення:

1. Здійснення виключно на добровільній основі.
2. Забезпечення права на анонімність та конфіденційність інформації.
3. Про хвороби, що є лише потенційно можливими, та такими, що проявляються у старшому віці особа інформується по досягненню 18 років за її згодою.
4. Враховуючи, що генетична інформація може стосуватися не тільки особи, яка проходить тестування, але й її найближчих родичів постає питання про конфлікт двох важливих благ: права на медичну таємницю однієї особи та права на інформацію про свій стан здоров'я іншої особи. Вважаю, що останньому має надаватися перевага лише у випадку високої імовірності наявного захворювання.

Література:

1. Конвенція про права людини та біомедицину від 4 квітня 1997 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_334
2. «Я готов рискнуть»: чем обернется игра с ДНК. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.gazeta.ru/science/2017/11/19_a_10993652.shtml?updated
3. Вчені розробили новий ДНК-тест, що перевіряє новонародженого на 193 хвороби. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://espresso.tv/news/2018/02/08/vcheni_rozrobyly_novyuy_dnk_test_scho_pereviryaie_novonarodzhenogo_na_193_khvoroby
4. Романовский Г. Б. Правовое регулирование генетических исследований в России и за рубежом // LexRussica. – 2016. – № 7. – С. 93–102.
5. Мартынюк В. А. Рождение вундеркинда можно запрограммировать. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://medbaz.com/pages-more-55.html>
6. Романовская О. В. Генетическое консультирование в семейном праве // Гражданин и право. – 2014. – № 12. – С. 71–80.
7. Генетическое тестирование новорожденных в ЕС – «за» и «против». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radio.cz/ru/rubrika/radiogazeta/geneticheskoe-testirovanie-novorozhdennykh-v-es-za-i-protiv>
8. Постановление Европейского суда по правам человека от 4 декабря 2008 г. [S. and Marper v. United Kingdom]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.refworld.org.ru/pdfid/530224f04.pdf>

9. Рекомендація Комітету Міністрів державам-членам, що регулює використання персональних даних у секторі поліції від 17 вересня 1987 № R(87)15. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cyberpeace.org.ua/files/rekomendacia_km_radi_evropi_sodo_vikoristanna_personal_nih_danij_sektori_policii.pdf

10. Петряев С. Ю. Щодо питання формування національної бази ДНК-даних в Україні / Петряев С. Ю., Трофименко М. В. // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць. – 2010. – № 3 (7). – С. 164–166.

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

С. Курбанов¹

СТАТУС ЮРИСТА В ПРАВОВИХ СІМ'ЯХ СУЧАСНОСТІ

Юрист, спосіб його думок, стиль діяльності та поведінки, професійна практика залежать від ступеню розвитку правової системи, правової свідомості, менталітету населення конкретно-історичного суспільства, а також від попиту на ринку професійних послуг. Відповідно до цього можливо визначити деякі особливості юридичної діяльності в правових сім'ях сучасності.

Як відомо – історичні витоки та генетичне начало романо-германської правової сім'ї знаходяться у римському праві. У подальшому романо-германська правова сім'я почала складатися в результаті зусиль європейських університетів – а саме юристів-науковців, які виробили та розвинули, починаючи з XII ст. на основі кодифікації Юстиніана, загальну для всіх юридичну науку. Як відзначає Р. Леже – програма курсу права в усіх європейських університетах була одна: цивільне право Юстиніана [1, с.243]. Окрім того, саме завдяки діяльності юристів – науковців, в романо-германській правовій сім'ї нормативно-правовий акт був визнан основним джерелом права. Тому, право Європи – визнається як право університетів, оскільки юридична наука, створюється зусиллями вчених.

¹ Студент 1 курсу 3 групи Інституту підготовки юридичних кадрів для СБ України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Саме цим пояснюються роль та авторитет науковців, наукового світогляду у сфері практичної діяльності, а також сутність давньої європейської традиції надання переваги думці юристів вчених перед думкою юристів практиків.

Якщо не домінує, то досить значний вплив на правове життя Німеччини, Франції та інших країн романо-германської правової сім'ї має доктрина. Вона має великий авторитет, забезпечує синтез права, його критику, виявлення правових прогалин, а також сприяє різними способами розробці законодавства. Саме на беззаперечному авторитеті юристів – науковців наполягає і такі видатні компаративісти як Р. Давід, Р. Леже, останній констатує панівну роль доктрини в Німеччині та Франції: «У Німеччині та Франції посилюються на теоретиків права під час судових дебатів, і нерідко навіть у самих судових рішеннях наводяться їх цитати.». Думки, положення та праці видатних професорів, науковців права фактично впливають не тільки на правозастосовну діяльність і на тлумачення чинного права, але й на законотворчість. На думку професора Еннеккеруса, це пояснюється тим високим завданням, що стоїть перед юридичною наукою, – *прокласти шлях для законодавства*. Саме науковці розробляють основні юридичні поняття та категорії, якими користується законодавець; видатні науковці – правознавці постійно приймають участь у підготовці проектів нормативно-правових актів, а також у підготуванні висновків експертного заключення стосовно конкретних проектів нормативно-правових актів; законодавець часто лише виражає ті тенденції, що установилися в доктрині [2,с.125–126].

Характеризуючи вплив доктрини на правозастосування науковці підкреслюють, що для суддів, правоохоронних та інших органів в межах континентального права цілком природним є звернення в процесі судових розглядів до думки інших юристів, особливо до думки вчених, які відображені в загальнотеоретичних працях по праву або в спеціальних трактатах, коментарях до Конституцій, кодексів, монографіях та статтях (наприклад, відомі випадки посилення в австрійському суді на наукові погляди Г. Кельзена). Таким чином, в країнах романо – германської правової сім'ї має місце панування доктринального тлумачення – наукового роз'яснення правових актів, смислу та цілей правових норм, що з'являється внаслідок теоретичних пошуків, наукового аналізу права. Його сила не у формальній обов'язковості, а в переконливості, в авторитеті і високій кваліфікації осіб, що здійснюють це тлумачення.

Найбільш повно юридична діяльність у Західній Європі до XVI століття відбилася в діяльності суддів та адвокатів, на українських землях до XVII–XVIII століття в судовій діяльності, хоча вона й виконувалася як державно-громадське доручення. У XVII–XVIII століттях поступово виникає й формується професія юриста (діяльність, яка годувала виконавця цих функцій) й професійна група юристів. Як писав М. Вебер, «розвиток військової техніки зумовив появу професійного офіцера, вдосконалення судочинства – вишколеного юриста» [3,с.140].

Стосовно судової практики, зазначимо, що незважаючи на формальне невизнання в ряді країн судової практики (судового прецеденту) первинним джерелом континентального права, кількість збірників судової практики рік від року зростає у Франції, ФРГ, Швейцарії, Італії та у багатьох інших країнах. Тобто рівень практики застосування прецедентів в різних країнах романо-германського права у теперішній час є геть не однаковим. Серед країн, де визнається та закріплюється (забезпечується) у законодавчому порядку можливість використання судового прецеденту, можливо визначити, наприклад Іспанію, де офіційно визнається правотворча роль судової практики. Остання, засновується на ряді рішень Верховного суду Іспанії, формує так звану загальну правову доктрину. До країн, які офіційно визнають та законодавчо закріплюють прецедент як джерело права, відноситься також і Швейцарія, про що визначено у ст. 1 Цивільного кодексу цієї країни. Стосовно України – у ст. 36 п. 2, 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначається, що Верховний Суд України забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом [4].

Серед основних ознак англо-американської правової сім'ї визначають, що за своєю природою та змістом воно є «суддівським» правом. Це означає те, що в основу загального права були закладені та залишаються там до сих пір рішення королівських (вестмінстерських) судів – в Англії, рішення Верховного суду по питанням конституційності або неконституційності звичайних («поточних») законів – в США, вердикти вищих судових інстанцій за аналогічними питаннями – у Канаді, Австралії та інших англомовних країнах. Таким чином, унікальною, характерною рисою англо-американської правової сім'ї є те – що вона створювалася та створюється судьями[5,с.213]. Судові рішення за різними питаннями складають основу загального права і на сучасному етапі. Саме на думку

багатьох вчених англо-американська правова традиція – «це право процесуалістів та практиків».

Слід зазначити про існування відносної єдності корпусу юристів, який очолюють судді. Звичайно не усі юристи мають рівний статус. Серед них виокремлюються: соліситори- юристи на місцях, професіонали, які здійснюють функції французьких повірених (з правом виступу у суді), деякі функції нотаріусів та юрисконсультів; барристери – адвокати високої кваліфікації, загальна чисельність яких не перевищує 10 тис. людей, вони грають головну роль у правовому житті Англії, тому що саме з їх числа обираються ті хто знаходиться на самій верхівці стану англійських юристів, – судді. Кількість суддів Верховного суду (судді Високого суду та апеляційні судді) все ще є достатньо обмеженою, але саме цим суддям, які складають елітний корпус, англійське право зобов'язано своїм характером та незмінністю своєї високої якості[6,с. 128] . Функції, які виконуються суддями, можуть бути поділені на декілька груп: 1) здійснення правосуддя (застосування існуючих норм права до обставин справи, що розглядається, а в разі виявлення прогалин у законодавстві та у прецедентному праві, суддя формулює правову норму), 2) створення не тільки матеріального права, але й судових процедур[7,с.122], 3) здійснення тлумачення законодавчих актів та вирішення питань про їх конституційність. Велика роль суддів у розвитку правової системи забезпечується багатьма факторами та засобами – матеріальними, правовими, моральними тощо. Серед них можливо виокремити існування широко визнаної концепції незалежної судової влади в Англії та інших країнах загального права, що забезпечується законодавчо закріпленим «суддівським імунітетом»[8,с. 229].

Прецедент є породженням судової влади, результатом діяльності вищих судових інстанцій. В Канаді це Верховний Суд Канади та Федеральні суди Канади. У США на рівні федерації – Верховний суд США, а на рівні окремих штатів – Верховні суди штатів. В Англії – це сформована в результаті судових реформ (Акт про судоустрій 1873-1875рр., Закон про суд 1971р.) [9,с. 111]система високих судових інстанцій, які об'єднані єдиним Верховним судом Англії та Уельса. Серед цих судових інстанцій виокремлюються 3 самостійних суда – Суд Корони, Високий суд та Апеляційний суд. Кожний з цих судів маючи певну юрисдикцію та «спеціалізуючись» на розгляді певної категорії справ, у процесі їх розгляду не тільки застосовує, але й одночасно створює право[10,с.99].

Необхідно вказати й на той факт, що судова практика в англо-американській правовій сім'ї тісно пов'язана з розвитком правової доктрини, тобто із діяльністю юристів – науковців. На думку Р. Волкера, приблизно 12 англійських авторів можуть претендувати на те, щоб їх роботи були визнані джерелом права, зокрема: Гленвіл, Бректон, Літлтон, Кок, Хейл, Хаукінс, Фостер, Іст, Фітцгерберт, Блекстоун. Переважна більшість з них є авторитетними англійськими суддями, їх погляди, що складають правову доктрину, формувалися саме під впливом судової практики. Під впливом судової практики складаються також сучасні систематизовані правові доктрини (наприклад, доктрина (принцип) обов'язковості додержання прецеденту – *stare decisis*, доктрини «політичного питання» у США).

Література :

1. Бернхем В. Вступ до права та правової системи США.: Уч.пос. – К.: Вид-во «Україна», 1999. – 554с.
2. Бехруз Х. Порівняльне правознавство: підручник. – О.: Фенікс, 2009. – 464 с.
3. Вебер.М. Политика как призвание и профессия ; пер. с нем. – М.: Прогресс, 1990. – С. 120–146.
4. Про судоустрій та статус суддів : Закон України № 1774- VIII від 06.12.2016 р. [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/59D3916F4CDA1C4EC2257D8700492](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/59D3916F4CDA1C4EC2257D8700492)
5. Гусарев С. Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти: монографія. – К.: Знання, 2005. – 332 с.
6. Давид Р. Основные правовые системы современности. – М.: Междунар. отношения, 1999. – 399 с.
7. Еволюція егосу юриста в Україні (історичний та соціально-психологічний нарис) / В. О. Лозовой, В. О. Рум'янцев, Л. В. Анучина та ін. – Х.: Право, 2011. – 263 с.
8. Леже Р. Великие правовые системы современности: сравнительно-правовой подход / Р. Леже; пер. с фр. Грядов А. В. – [3-е изд., перераб.] – М.: Волтерс Клувер, 2011. – 529 с.
9. Марченко М. Н. Правовые системы современного мира: учеб.пособ. – М.: ИКД «Зерцало-М», 2008. – 598 с.
10. Хаустова М. Г. Механизм модернизации та критерии эффективности правовой системы // *Legea și viața*. – № 12, 2016. – С.98–101.

Науковий керівник: Хаустова М. Г., к.ю.н., доцент кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

**SOME ISSUES OF VIOLATION OF EUROPEAN
VALUES BY A MEMBER STATE OF THE EU
AND THEIR LEGAL CONSEQUENCES
(FOR EXAMPLE, THE REPUBLIC OF POLAND)**

Having chosen the European vector of development, Ukraine has obliged itself to sharing the values on which the European Union is built. Their list is contained in Art. 2 of the Treaty on European Union and the preamble of the Association Agreement between the European Union and Ukraine². These include respect for human dignity, freedom, democracy, equality, the rule of law and respect for human rights, particularly those belonging to minorities. Obviously, in the EU, where high standards of democracy are the basis not only of communicating states, but also of the content of their existence, the violation of values entails serious consequences. Their analysis and study seems relevant in view of the European integration aspirations of our state.

The problem of adhering to EU values has been addressed in most of the scholar's works devoted to the legal nature and functioning of the EU, in particular European researchers such as Dimitry Kochenov, Laurent Pech, András Jakab, and others. However, the current situation in some countries, in particular in the Republic of Poland, calls for a deeper investigation of the consequences of violations of values.

Nowadays, Art. 7 provides for three separate procedures to protect European values. Art. 7(1) provides for a preventive procedure for declaring the existence of «clear risk of a serious breach» of the values specified by Art. 2 and the adoption of recommendations for resolving this situation, addressed to the offender. The sanctioning procedure is provided by Art. 7(2) and allows to establish the existence of a serious and persistent breach of the values, in the presence of which the Art. 7(3) allows to apply the sanctioning mechanism envisaged by it.[3] However, according to prof. Dimitry Kochenov of University of Groningen (The Netherlands), these three parts are not the stages of one procedure, therefore there is the possibility to apply Art. 7 at once from

¹ 5th year student at the International Law Faculty of Yaroslav Mudryi National Law University

² Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part

the second part, although it does not mentioned by key players responsible for its application. He also stresses that there is now a widespread impression of Art. 7, which arose after the Austrian situation, as a «nuclear option», the embodiment of which is incredibly complex, and its results are too devastating to embody this norm into practice. This point of view ignores the differences between the three procedures, which is not justified.[2]

Considering the situation in the Republic of Poland, it should be noticed that on March 11, 2014, the European Commission adopted EU Framework to strengthen the Rule of Law that allowed the European Commission to enter into a dialogue with a Member State to warn the threat of violation of the rule of law in this state, and in the future may be recognized as «a clear risk of a serious breach» of European values and cause the commencement of proceedings under Art. 7.

The dialogue was triggered by political and legal issues regarding the composition of the Constitutional Tribunal of Poland and the new law on its functioning, and on January 13, 2016, the Commission of the European Union initiated a dialogue and sent an information request regarding this situation to the Polish authorities. On July 27, 2016, after further futile discussions, the Commission adopted a Recommendation on the Rule of Law, which recognized the threat to the rule of law in Poland, but the Polish authorities completely rejected this Recommendation. This led to the adoption on December 21 of the Second Recommendation on the Rule of Law, which recognized that the threat to the rule of law in Poland was still present, but the Polish authorities rejected all the proposals of the European Commission again.[4]

On January 20, 2017, the Polish government announced a judicial reform, after which the Commission informed the Council about the situation in Poland, and most of the Member States called on Poland to resume dialogue with the Commission, and on July 26, the Polish Parliament adopted four laws on the reform of the judicial system, two of which were signed by President, and the other two was sent for refinement. Subsequently, the Commission adopted the Third Recommendation on the Rule of Law, which identified an indicative list of proposals for the settlement of this issue. On September 25, the Commission again informed the Council about the situation in Poland and again received widespread support from the Member States regarding Poland's engagement in the dialogue, but on September 26, the President of Poland handed over two new laws to the Parliament concerning the Supreme Court and the National Council on Judiciary.[4]

On November 15, the European Parliament adopted a Resolution in which it expressed its support for the Recommendations issued by the Commission and recognized that the situation in Poland corresponded to the «a clear risk of a serious breach» of the values provided by Article 2 of the EU Treaty. On December 8, two proposed laws were adopted by the Sejm, the lower house of the Polish Parliament, and on the same day, the Venice Commission adopted two views on judicial reform in Poland, having determined that they allow legislative and executive bodies to seriously and widely interfere with the administration of justice, and therefore, posing a serious threat to the independence of judges. Nevertheless, on December 15, the Polish Senate, the upper house of parliament, adopted these two laws. As a result, on December 20, the European Commission adopted the Fourth Recommendation, which provide clear steps to resolve this issue and initiate a preventive procedure with regard to Poland, which is provided by Art. 7(1) of the EU Treaty. Thus, by examining the whole process of interaction between the EU and Poland, which preceded the start of the procedure provided by Art. 7, we can conclude that its application is preceded by a long process of consultation aimed at resolving the problem issue, and only in the absence of results, such procedure begins to apply.[4]

After the chronology of the events that led to the use of a preventive mechanism against the protection of European values against Poland have been studied, attention should be paid to the content of this problem, which have finished in such result. The first situation consisted of the Constitutional Tribunal of Poland, in which three judges who had been legally appointed, were not able to take office, while three other persons, without any legal basis, began to sit in the Tribunal. In addition, the President of the Tribunal was illegally appointed and some of the Tribunal's decisions were not published. Thus, the problem is seen in guaranteeing independent constitutional supervision of new laws.[5]

The second situation involves the forced retirement of 40% of the Supreme Court, due to the new retirement age for judges (60 years for women and 65 for men), which also violates European legislation on gender equality. In addition, after retirement of the judges, the President of Poland, having the exclusive right to extend the judicial powers and to appoint of new judges on the proposal of the newly formed National Judicial Council (where the political power of the President has a majority), will be able to manage the formation of the Supreme Court, which threatens the independence of the country's highest judicial

authority, through possible political appointments, taking into account the broad powers of the court in all spheres of life, especially in assessing the results of the elections. A similar situation is also observed in general courts, where the Minister of Justice has the right to extend the powers of the judges and to appoint and dismiss all the heads of the courts without any specific criteria. [5]

The third situation is the complete reboot of the National Judicial Council, which should ensure the independence of the courts. The credentials of current members of the Council of Judges were suspended beforehand, and new members were appointed instead. In addition, such appointment was carried out by the Parliament of Poland, despite the fact that the board should be composed by the judges themselves in accordance with European standards. The appropriate appointment will have a significant impact on the careers of judges, terms of appointment, upgrading, mobility, and disciplinary procedures. [5]

Given that, there should be no doubt about the violation of European values by Poland and the fair start of a preventive procedure against this country. At the same time, loud statements in the press about the «nuclear option», which in reality are not Art. 7, and especially Art.7(1), which is being discussed, and the suspension of certain rights of Poland as a member of the EU, are not justified. Now the European Commission has just begun the procedure for recognizing «a clear risk of a serious breach» of European values. Its decision now needs to be confirmed by 4/5 of the Council, in agreement with the Parliament, but before the passing of such decision, the position of the accused state should be heard. It is not known how long it will take, because a similar statement regarding Hungary is still at this stage. Therefore, it is too early to talk about any restrictions of the rights of Poland, since nobody notices about the sanction procedure, which is much more complicated in its advancement than preventive. It requires initially to recognize the existence of a serious and persistent breach of European values, adopted unanimously by the Council, in agreement with the Parliament, and the previous hearing of the statements of the accused State, and only then, by a qualified majority, the Council will be able to establish or modify sanctions against the offender (paragraphs 2–3 Article 7).

Consequently, based on the analysis of the situation, it can be concluded that the protection of European values, provided by Art. 7 of the EU Treaty includes two different procedures: preventive and sanctioning, and in reality it is not something catastrophic and radical, but rather calls for the application of one or other of its provisions, to encourage dialogue and cooperation

between the offending country and the EU, which is observing an example of Poland. However, given the length of this process and the intentions of the participants, it can not be clearly stated that sanctions will be applied, or to speak about quick decision-making.

References:

1. Jakab and Kochenov (eds), *The Enforcement of EU Law and Values* (Oxford University Press, 2017). – [Electronic resource]. – Excess Regime: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780198746560.001.0001/acprof-9780198746560>
2. Kochenov, *Busting the myths nuclear: a commentary on article 7 TEU* (EUI Working Paper LAW 2017/10). – [Electronic resource]. – Excess Regime: http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/46345/LAW_2017_10.pdf
3. Kochenov and Pech, 'Better Late Than Never?' (2016) 24 *Journal of Common Market Studies*. – [Electronic resource]. – Excess Regime: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/jcms.12401>
4. European Commission – Fact Sheet, *Commission action on the Rule of Law in Poland: Questions & Answers*, Brussels, 20 December 2017. – [Electronic resource]. – Excess Regime: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-17-5368_en.htm
5. European Commission – Press release, *Rule of Law: European Commission acts to defend judicial independence in Poland*, Brussels, 20 December 2017. – [Electronic resource]. – Excess Regime: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-5367_en.htm

Supervisor: Tragniuk Olesia, Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of International Law Department of Yaroslav Mudryi National Law University.

*A. O. Lalaiants*¹

SOME CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF THE DOCTRINE OF RESPONSIBILITY TO PROTECT IN INTERNATIONAL LAW

International law has always recognized the state as the main actor in international relations. However, in the aftermath of World War II, the idea

¹ 2nd year student of the international law faculty of the Yaroslav Mudryi National Law University

that individuals possessed rights independent of their own states gained popularity in world discussions. This led to the formation of cooperation between states in the field of human rights protection. At the same time, states were still granted control over their internal affairs, so there was no way to enforce the mentioned treaties in disobedient states.

UN Secretary-General Kofi Annan argued that national sovereignty had to be weighed and balanced in these cases against individual sovereignty, as recognized in the international human rights instruments. In his report to the General Assembly in 2000, the Secretary-General brought the issue to a very public head, saying something which resonates to this day: If humanitarian intervention is indeed an unacceptable assault on sovereignty, how should we respond to a Rwanda, to gross and systematic violations of human rights?

Thus, the world community had to establish a new legal doctrine that would allow humanitarian intervention in certain limited cases. The task fell onto the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS), sponsored by the Canadian Government. They presented a report, entitled *The Responsibility to Protect*, at the end of 2001.

This resulted in the formation of the doctrine of a responsibility to protect. The rule obligated states to protect their citizens from genocide and other large-scale crimes, and in cases they failed to do so, this responsibility would fall upon the international community.

After laying these foundations, the Commission spelled out what the responsibility to protect should mean in practice. Certainly it means reacting effectively in situations where genocide, ethnic cleansing, war crimes and crimes against humanity are currently occurring. But it also means preventing situations from so deteriorating. And it means rebuilding societies shattered by such catastrophes to ensure they do not recur.

As an example, The Constitutive Act of the African Union (Article 4(h)) declared «the right of the Union to intervene in a Member State pursuant to a decision of the Assembly in respect of grave circumstances, namely: war crimes, genocide and crimes against humanity». This right was reserved for the Union, to be decided on a high-level inter-governmental basis, and not for individual states or ad hoc groupings of them.

The responsibility to protect does not, in fact, challenge the sovereign authority of states to do something that any of them would admit to wanting to do in the first place. The principle of state responsibility is both politically and legally legitimate and consistent with the core claims of sovereignty.

Questions concerning domestic sovereignty would only come into play if a state were to claim the right to commit such crimes against its people, claim that would readily be seen as illegitimate domestically and internationally.

William Magnuson in his work «The Responsibility to Protect and the Decline of Sovereignty: Free Speech Protection Under International Law» justifies his point of view concerning the application of the doctrine to freedom of speech and other fundamental freedoms. It should be noted that the concept of the responsibility to protect is a set of rules aimed at preserving international peace and security. The concept allows means which to a certain extent are opposed to international law, specifically to the principle of non-interference of the state in the internal affairs of another state, the principle of non-use of force and other international rules. Therefore, the concept requires a thorough study of the situation, obtaining facts that directly point at massive violations of fundamental human rights.

In 2008, Foreign Minister of France Bernard Kouchner suggested that the United Nations invoke this collective responsibility to protect the people of Burma, where a hurricane ruined most of the country. Kouchner's words were met with a deafening silence. But the French foreign minister had the right idea – not to resort to the immediate use of force (as all too many assume the responsibility to protect principle means) but to increase international pressure on the Burmese junta to do the right thing.

The scope of the concept is rather narrow, which corresponds to the idea of its founders, and is confirmed by the 2005 World Summit Outcome adopted by the General Assembly: «...we are determined to take effective collective measures for the prevention and removal of threats to the peace and for the suppression of acts of aggression or other breaches of the peace, and to bring about by peaceful means, in conformity with the principles of justice and international law, the adjustment or settlement of international disputes or situations that might lead to a breach of the peace.» (Paragraph 77).

The concept is not fully understood when military intervention is viewed as the central point of the doctrine, as it is considered the last resort applicable in cases where it is necessary. The responsibility to prevent is very much that of the state itself, quite apart from that of the international community. And when it comes to the international community, a very big part of its preventive response should be to help countries to help themselves. Paragraph 138 of the World Summit Outcome Document makes that very clear: «Each individual State has the responsibility to protect its populations from genocide, war

crimes, ethnic cleansing and crimes against humanity. (...) The international community should as appropriate encourage and help States to exercise that responsibility.»

Of course there will be situations when prevention fails, and reaction becomes necessary. But reaction does not have to mean military reaction: it can involve political and diplomatic economic and legal pressure. As the ICISS Commission insisted, 'the exercise of the responsibility to both prevent and react should always involve less intrusive and coercive measures being considered before more coercive and intrusive ones are applied'. Coercive military action is not excluded as a last resort option in extreme cases, when it is the only possible way – as nobody doubts was the case in Rwanda, for example – to stop large-scale killing and other atrocity crimes.

In 2012, the UN Secretary-General Kofi Annan argued that 'military intervention to prevent mass atrocities will never be an easy option. (...) We must, therefore, devote our energies to strengthening and using those measures short of the use of force. These must include more effective and enforced use of targeted financial, travel, and economic sanctions on the leadership.'

Ultimately, the Responsibility to Protect principle reinforces sovereignty by helping states to meet their existing responsibilities. It offers fresh programmatic opportunities for the United Nations system to assist states in preventing the listed crimes and violations and in protecting affected populations through capacity building, early warning, and other preventive and protective measures, rather than simply waiting to respond if they fail.

Since the adoption of the Responsibility to Protect in 2005, the United Nations Secretary-General has taken a series of steps to elaborate on the principle and guide its practical implementation. Member States have also regularly considered implementation of the principle during formal and informal meetings and the principle has been repeatedly referenced and reaffirmed in relevant United Nations resolutions. Other actors have advocated for and supported the implementation of the principle.

Literature:

1. United Nations Office on Genocide Intervention and the Responsibility to Protect <http://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.html>
2. The Responsibility to Protect. Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty – International Development Research Centre, Ottawa – 2001;

3. 2005 World Summit Outcome, G. A. Res. 60/1, [paragraph] 138–139, U. N. Doc. A/60/L. I – Sept. 20, 2005;

4. Magnuson, William. The responsibility to protect and the decline of sovereignty: free speech protection under international law// Vanderbilt Journal of Transnational Law – 1 March 2010;

5. Daalder I. & Stares P. (May 13, 2008). The UN's Responsibility to Protect. The NY Times. Retrieved 24 September 2013 – [Электронный ресурс]: http://www.nytimes.com/2008/05/13/opinion/13iht-edaalder.1.12841976.html?_r=2&

6. Gareth Evans. The Limits of State Sovereignty: The Responsibility to Protect in the 21st Century – 29 July 2007;

7. Edward C. Luck. Sovereignty, Choice, and the Responsibility to Protect // Global Responsibility to Protect – 15 November 2008.

Науковий керівник: Трагнюк О. Я., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

С. А. Левицкий¹

ИСТОКИ ИДЕИ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ В XIV–XV ВЕКАХ

История Европы знает множество самых неординарных политико-правовых проектов, которые предусматривали в той или иной форме объединение расположенных на континенте государств. Яркой вехой в истории развития концепции европейской интеграции стал период, охватывающий XIV–XV столетия, который ознаменовался появлением первых масштабных проектов объединения европейских наций.

Важнейшее значение в вопросе становления идеи европейской интеграции в промежутке между XIV и XV столетиями имеют воззрения политического публициста и королевского прокурора Франции Пьера Дюбуа (1255–1321 гг.), а также чешского короля Йиржи Подебрада (1420–1471 гг.).

Исторически первой попыткой светского объединения Европы стал проект Пьера Дюбуа, изложенный им в трактате «О возвращении Святой земли» (1305–1307 гг.) и направленный на отвоевание и восстановление

¹ Студент 5 курса Хозяйственно-правового факультета Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

контроля христианами над Святой землей. Он отмечал, что для достижения цели расширения христианского мира на Восток необходимо прекратить войны между католическими державами с помощью учреждения «христианской республики» как некоей конфедерации европейских монархий под главенством французского короля [3].

Дюбуа обосновывал, что обязательной составляющей благополучной реализации этого плана является установление мира в Европе, для обеспечения которого необходимо создание общей политической организации, объединяющей все христианские нации. По мнению мыслителя, для урегулирования противоречий между государствами и предотвращения угрозы перерастания разногласий в вооруженные конфликты должен был быть сформирован орган (консистория) из представителей духовных и светских властей, который рассматривал бы спорные вопросы, возникающие между членами образованного союза. Помимо прочего, к компетенции консистории должны были относиться вопросы применения конфискации владений непокорных правителей в качестве наказания за невыполнение государствами своих обязательств в рамках созданной «христианской республики».

Развивая идею своего предшественника, король Чехии Йиржи Подебрад в 1462–1464 гг. предложил несколько иной проект общеевропейского христианского союза – «Христианской лиги» – для совместной борьбы с турецкими завоевателями. План, получивший название «Договор об утверждении мира между христианами», предполагал образование альянса европейских правителей Чехии, Франции и Венеции. Проект договора основывался на положениях о запрете применения вооруженной силы по отношению друг к другу и создании системы гарантий коллективной безопасности в случае внешней агрессии. Также предусматривалось функционирование двух наднациональных органов: Трибунала и Совета. Трибунал рассматривался в роли международного законодательного органа для принятия общих законов и судебной инстанции для разрешения споров между участниками Лиги. Совет должны были составить полномочные представители государств-членов, которые бы осуществляли деятельность на постоянной основе, и, руководствуясь принципом большинства, принимали решения о вступлении новых членов в состав Лиги, общей валюте, верховном командовании объединенными вооруженными формированиями.

Таким образом, механизм принятия решений, а также их обязательный характер означали бы ограничение суверенитета государств-участников и представляли собой существенный элемент того, что в наши дни принято называть «делегированием суверенных прав».

Подводя итог, следует отметить, что проекты Дюбуа и Подебрада преследовали цель объединения Европы в интересах установления мира между христианскими нациями для противостояния внешней угрозе в лице исламского мира. Однако принципиальное отличие заключалось в том, что Подебрад не выступал за утверждение превосходства в Европе какого-либо государства, тогда как Дюбуа отводил Франции главенствующее положение над всеми другими европейскими державами. Примечательно, что план Дюбуа выходил за рамки европейской интеграции и предусматривал территориальную экспансию, а проект Подебрада был нацелен исключительно на общую оборону и охватывал лишь некоторые европейские государства. Таким образом, эти два проекта свидетельствовали о прямо противоположных подходах к задачам и способам объединения Европы и вместе с тем, они оставили заметный след в истории благодаря тому, что впервые сформулировали общие принципы европейской интеграции, которые были воплощены в жизнь во второй половине XX столетия [1; 2].

Література:

1. Окладна М. Г. Ідеї розбудови наднаціональної Європи в політико-правовій думці XVII – початку XX ст. / М. Г. Окладна, Х. С. Якименко // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Харків, 2013. – Вип. 25. – С. 53–62.
2. Окладна М. Г. Ідеї розбудови об'єднаної Європи в політико-правовій думці в XVII–XIX ст. // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами II Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 21 листоп. 2016 р. : у 2 ч. – Харків, 2016. – Ч. 1. – С. 65–70.
3. Яковюк І. Історичні передумови і основні етапи європейської інтеграції // Вісник Академії правових наук України. 2003р. №4 (35). – Х. : Право, 2003. – С. 82–92.

Научний керівник: Аббакумова Д. В., к.ю.н., асистент, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ ПРО ДОСВІД КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УПРАВЛІННІ МІГРАЦІЙНИМИ ПОТОКАМИ

У ХХІ столітті міграційна політика стала важливим чинником міжнародного життя і гарантування національної безпеки всіх держав. Формування міжнародної міграційної політики перед усім здійснюється через діяльність таких міжнародних організацій, як Організація об'єднаних націй, Міжнародна організація праці, Міжнародна організація з міграції [1]. Документи, які вони розробляють містять концептуальні засади міжнародної міграційної політики, основні напрями, механізми її реалізації.

З початку 90-х років ХХ століття відбулися якісні зміни соціальної, економічної та міграційної ситуації в світі. Збільшення розриву в темпах економічного росту між окремими країнами, а також зростання дисбалансу між демографічним розвитком і становищем на ринку праці, співпало зі змінами в глобальних політичних та економічних системах. Розпад СРСР та Югославії, розпад всієї політичної системи у Східній Європі і ті соціальні зміни, які відбулися внаслідок цих перетворень, громадянські війни в Африці та Азії, криза в Перській затоці в 1990 році – головні глобальні зміни, які потягли за собою посилення міграційного тиску, призвели в рух непрогнозовані міжнародні міграційні потоки.

Міграційні процеси сьогодні являють одну з найважливіших проблем як міжнародних відносин, так і внутрішньої політики країн. Оптимізація міграційних потоків є суттєвим резервом економічного та соціального розвитку держави. Від того, наскільки країна зможе контролювати міграційний тиск, буде залежати вирішення соціально-економічних завдань.

Європейський Союз є потужним центром, що притягує міграційні потоки. Імміграційна політика країн ЄС базується переважно на обмежуючих та контрольних заходах. Здійснення цих заходів є доволі серйозною політичною, економічною, а також юридичною проблемою. Зазвичай, міжнародна міграція виникає при наявності великого контрасту

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури і кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

між рівнями економічного розвитку і темпами природного приросту країн-донорів та країн-реципієнтів робочої сили. З цього випливає, що сучасну міграційну ситуацію в світі перед усім визначають найбільш економічно розвинені країни, такі як Сполучені Штати Америки, Канада, Австралія, більшість держав – членів ЄС (Італія, Німеччина, Польща, Португалія та ін.), а також країни Близького Сходу, в яких у зв'язку з великим економічним зростанням через високі прибутки від продажу нафти, спостерігається масова імміграція робочої сили (Бахрейн, Катар, Об'єднані Арабські Емірати, Саудівська Аравія) [2].

Активне співробітництво між країнами-членами ЄС з питань міграції розпочалося з середини 80-х років ХХ сторіччя. Європейська політика формувалася завдяки європейським угодам та конвенціям, серед яких Шенгенські угоди 1985 та 1990 рр., Дублінська конвенція 1990 р, Маастрихтський договір 1992 р., Амстердамський договір 1997 р., Лісабонський договір 2009 р. та ін. [3].

Державне регулювання міжнародної міграції населення здійснюється на основі національного законодавства як країн, що приймають, так і країн, які експортують робочу силу. Зазвичай воно здійснюється через прийняття програм, які фінансуються з бюджету та спрямовані на обмеження притоку іноземної робочої сили або на стимулювання мігрантів до повернення на батьківщину [4].

Основою політики приймаючих країн в ЄС є принцип «багат_культурності». Цей принцип не вимагає асимілювати переселенців і дозволяє існування закритих комун стороннього населення, життя членів яких переважно будується в рамках або рідної або рівноцінної місцевої культур, незалежно від традицій, історії та інших особливостей «нової батьківщини». Багатокультурність довгий час вважалася найбільш успішною моделлю «мирного співіснування» різних культур в одному суспільстві.

Більшість країн Європейського співтовариства при регулюванні імміграції переважно використовують селективний підхід. Відсіювання небажаних іммігрантів здійснюється на основі вимог щодо кваліфікації, освіти, віку, на основі квотування, прямих і непрямих заборон на в'їзд, а також тимчасових або інших обмежень. Що стосується рееміграції, то її стимулювання здійснюється через оплату матеріальної компенсації мігрантам, які виїжджають, створення нових робочих місць, надання економічної допомоги країнам масової еміграції.

Внаслідок складного, роками накопиченого досвіду, все частіше країни призначення почали використовувати комбінований підхід. Сутність такого підходу полягає в поєднанні більш досконалого прикордонного контролю, суворих мір покарання за незаконний перетин кордону із реальними можливостями мігрантів скористатися цілим рядом законних форм для імміграції. Прикордонний контроль став більш досконалим завдяки перегляду та зміни концепції національних кордонів. Поштовхом виникнення комбінованого підходу стало усвідомлення розвинутими країнами того, що один єдиний підхід не є достатнім [5].

При прийнятті політичних рішень міграція має посідати таке ж важливе місце, як і проблеми зовнішніх зв'язків, торгівлі, національної безпеки і трудових відношень, оскільки міграція впливає на всі ці проблеми і, в свою чергу, зазнає їх впливу. Не перебуваючи у залежності від інших політичних пріоритетів, міграція має посідати центральне місце при розробці державної міграційної політики. Тільки в цьому випадку їй буде приділено ту увагу, якої вона потребує як на національному, так і на міжнародному рівні [6].

У деяких країнах Європи держава не веде боротьбу з нелегальною міграцією, а створює умови для її легалізації. Наприклад, в Італії з листопада 1998 р. введено порядок, за яким нелегальні іммігранти, які вже знаходяться на території Італії, мають можливість звернутися з проханням до міграційної служби країни про отримання легального статусу. Для цього їм потрібно подати офіційний запит та документи, які засвідчують факт прибуття до країни до певної дати [7].

На сучасному етапі міграційні хвилі характеризуються цілим рядом особливостей, серед яких: їх зростаючі масштаби та інтенсивність; зміна статевої, вікової та кваліфікаційної структури мігрантів; різке зростання чисельності біженців серед іммігрантів.

Піддалася в Європі різкому корегуванню й географія міграцій. Якщо до цього основний потік іноземців йшов за напрямком з Півдня на Північ (з південних районів Європи, з Африки), то в останні роки домінуючим напрямком міграції в Європі став Схід-Захід (з країн СНД, Югославії, Східної Європи). Посилення міграційних потоків на Європейському континенті викликало збільшення прихованих можливостей трудових ресурсів країн-імпортерів людського капіталу [8].

Оскільки міграційні потоки мають великий вплив на загальну соціально-економічну, політичну та міграційну ситуацію кожної країни,

для більш ефективного регулювання цих потоків необхідно проводити міждержавну міграційну політику. На нашу думку, така політика, на відміну від внутрішньої, повинна бути більш жорсткою та більш регламентованою, включати в себе систему спеціальних заходів, а також законодавчих актів та міжнародних угод по регулюванню міграційних потоків. Перенесення міграційної політики на міждержавний рівень дозволяє відслідковувати зміни, проведені на загальноєвропейському рівні, та швидко реагувати на сучасні виклики міграційного характеру.

Безумовно, процес формування спільної міграційної політики ЄС набирає обертів. Демографічна ситуація та економічні потреби Євросоюзу, поглиблення інтеграції в Європі, проблеми внутрішньої та зовнішньої безпеки – все це потребує подальшого розвитку. Адже будь-яке рішення в міграційній сфері, прийняте на національному рівні в одній країні, неминуче впливатиме на ситуацію в інших країнах-членах ЄС.

Література:

1. Міжнародна організація по міграції. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iom.org.ua>.
2. Западная Европа перед вызовом иммиграции. Актуальные проблемы Европы. Ред. колл. : Кондратьева Т. С., Новоженова И. С. и др. – М., 2005. – 220 с.
3. Международная миграция и развитие : Докл. Генерального секретаря ООН. – А/60/871. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.un.org/russian/esa/economic/a59_325.pdf.
4. Міжнародні економічні відносини. Міжнародне регулювання міграційних процесів. Електронна бібліотека підручників. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua/books-text-4417.html>.
5. Денисенко М. Б. Изменения в иммиграционной политике развитых стран // Отечественные записки. 2004. №4.
6. УВКБ ООН и его партнёры в Европе: Информационное пособие. – Женева, 1995.
7. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри (Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика) ; за ред. Ю. Римаренка. – К.: Довіра, 1998. – 911 с.
8. Омеланюк И. Как государства могут бороться с нелегальной миграцией // Документы семинара по вопросам неорганизованной миграции МОМ. – К. : МОМ, 1997.

Науковий керівник: Бойчук Д. С., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМАТИКА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ОБОРОТУ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

Проблематика правового положення культурних цінностей, зокрема в аспекті їх обороту, викликана нагальними потребами сьогодення. Це і велика економічна цінність вказаних об'єктів, і їх нематеріальне значення як для всього людства, так і для конкретних держав, з яких вони походять, і розвиток ринку альтернативних інвестицій, до яких в останній час почали відносити предмети мистецтва.

Для ґрунтовного дослідження названого питання, необхідно звернутися до характеристики поняття «культурні цінності» як на міжнародно-правовому рівні, так і на рівні національного законодавства. Дефініція поняття культурних цінностей варіюється залежно від правової системи держави в якій відповідний об'єкт знаходиться. Як пише Кріста Рудт, на практиці існують різні національні правові системи визначення даного поняття. Названа автором нумераційна система (перелікова) передбачає фіксацію в нормативному акті кожного типу предмета, що він пропонує захистити (наприклад, Нідерланди). Каталогізаційна система запроваджує загальний опис охоронюваних об'єктів (наприклад, Німеччина). Класифікаційна система покриває захистом відповідний об'єкт після прийняття відповідного адміністративного рішення (наприклад, Сполучене Королівство). Різні комбінації даних систем застосовуються по всьому світі [1, с. 3–4].

На міжнародному рівні прийнято акти, які дають визначення цього поняття, наприклад, Гаазька Конвенція 1954 року, яка поняття культурних цінностей наводить шляхом переліку можливих типів об'єктів в пункті а статті 1, в поєднанні з певною умовою стосовно характеристики останніх – повинні мати велике значення для культурної спадщини народу – та в наступних пунктах цієї ж статті доповнює дефініцію спорудами, спеціалізованими на зберіганні культурних цінностей та місцями накопичення культурних цінностей. Останнє є збірним поняттям стосовно перших двох [2]. Аналогічний підхід застосовано в Конвенції ООН про

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності 1970 року[3].

З урахуванням того факту, що національне законодавство держав є джерелом міжнародного приватного права, потребує дослідження українське законодавство з питань обороту культурних цінностей. Основним нормативним актом, присвяченим вказаному питанню є Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей». Закон надає загальне визначення культурних цінностей як об'єктів матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України [4]. Надалі вказана дефініція доповнюється переліком категорій культурних цінностей. До того ж законом передбачено які культурні цінності вважаються культурними цінностями України, що самого поняття не стосується, проте декларує позицію держави з питань транскордонного переміщення об'єктів мистецтва та праввідносин з їх репатріації.

Деякі країни застосовують дещо інший підхід до дефініції культурних цінностей. Наприклад, Великобританія в Акті щодо культурних цінностей 2017 року використовує бланкетну норму, яка відсилає до Конвенції ООН 1954 року. Пояснюється це спрямованістю даного нормативного документа, адже він регулює питання повернення цих об'єктів, вилучених під час збройних конфліктів. Показовим є положення, згідно з яким дія акту поширюється на правопорушення, що були вчинені не тільки на території держави [5]. Іншим прикладом застосування такої законодавчої техніки є нормативно-правовий акт США – Акт імплементації Конвенції про культурні цінності. Цей документ, виходячи зі змісту і назви, присвячений впровадженню в національне законодавство США положень як самої Конвенції ЮНЕСКО 1970 року, так і створення власних механізмів на забезпечення зобов'язань, що нею передбачені. У статті 302 бланкетна норма відсилає до дефініції поняття культурних цінностей, використаної в названому міжнародному договорі. На увагу заслуговує окреме визначення категорії «археологічні та етнологічні матеріали», які, згідно з актом повинні обов'язково мати культурну цінність, окрім інших ознак [6].

Якщо звернутися саме до питання обороту культурних цінностей, то їх природа має яскраво виражений дуалізм приватних і публічних інтересів. Це пов'язано з самою суттю даних об'єктів, адже вони мають не

тільки економічне значення, а ще й культурне. Для міжнародного приватного права інтерес представляє цивільно-правовий аспект вказаних об'єктів, адже він розкриває їх з точки зору об'єкта права власності, з приводу якого особи вступають у договірні відносини, що за наявності іноземного елемента підпадає під сферу дії цієї галузі права. Роль цієї галузі права у вказаній сфері дослідила К. Рудт. Першим аргументом, наведеним вченою на користь застосування міжнародного приватного права є стан арт-ринку, який набуває все більш інтернаціонального характеру. До того ж міжнародне приватне право використовує широкий спектр правових механізмів, запроваджених різними галузями права. Іншою причиною є гнучкість дисципліни, тобто можливість її пристосування під вимоги ринку – «національні правові системи не можуть поспівати за темпом глобалізаційних процесів, які за останні десятиріччя значно вплинули на транскордонне переміщення культурних цінностей» [1, с. 16, 19, 36].

Міжнародне приватне право розглядає культурні цінності як об'єкти права власності та як предмети договору з іноземним елементом. Основним документом, що регулює порядок укладення договорів купівлі-продажу та взагалі встановлює норми стосовно договірному переходу права власності є Віденська Конвенція про договори міжнародної купівлі-продажу товарів. Проте, даний міжнародний акт має певні обмеження в застосуванні. Так, відповідно до статті 2, він не застосовується до продажу товарів для особистого, сімейного чи домашнього використання [7]. Це обмеження виключає застосування даного акту для продажу предметів мистецтва приватним колекціонерам, які є важливими учасниками міжнародного арт-ринку. Проте, Конвенція буде захищати права сторін, у випадку купівлі товару музеями. Наступне обмеження дії цього акту полягає у тому, що він не застосовується до продажу товарів з аукціону. І це вже являється більш суттєвою проблемою. Велика кількість антикваріату, картин, інших культурних цінностей продається саме шляхом проведення аукціону, що позбавляє угоду правового захисту в даних обставинах.

Правовий захист інтересів учасників правовідносин з обігу предметів мистецтва частково забезпечується Конвенцією ЮНЕСКО про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності 1970 року. Фундаментальним положенням Конвенції 1970 року є зобов'язання дер-

жав вчинити необхідні дії для попередження незаконного ввозу, вивозу, переміщення через кордон культурних цінностей, здобутих незаконним шляхом. На реалізацію вказаного зобов'язання держави мають створити компетентні органи з питань охорони культурної спадщини, запровадити державні реєстри заборонених до вивезення культурних цінностей та інше [3]. Проте, вона має дію лише з питань незаконного вивезення та реституції, репатріації, а сам порядок укладення угод стосовно предметів мистецтва чи правила аукціонної торгівлі даними об'єктами вказаний документ не розглядає.

Питанню правового положення культурних цінностей присвячено також Конвенцію УНІДРУА щодо викрадених та незаконно вивезених культурних цінностей від 1995 року. По-перше, в даному акті чітко врегульовано одне з найсуперечливіших питань обороту культурних цінностей, а саме пріоритету прав власника та добросовісного покупця, встановлено право останнього на справедливую компенсацію, яка надається за умови доведення добросовісності. По-друге, досягненням Конвенції УНІДРУА 1995 року є значний рівень диспозитивності. Вона містить положення, що надають державам можливість укласти договори на розвиток Конвенції, норму, відповідно до якої цей акт не порушує міжнародні інститути і правила, якими держави учасниці керувались до набрання сили Конвенцією. Для федеративних держав передбачена можливість прийняття цього документу з застереженням щодо сфери його дії на всю територію, або на окремого суб'єкта федерації[8]. Проте, її вплив на суб'єктів приватноправових відносин, який проявляється через встановлення імперативного правила щодо обов'язку володільця культурної цінності повернути її, включення в статтю 3 до складу поняття «суспільна колекція» також ті культурні цінності, які знаходяться в розпорядженні приватних колекціонерів, музеїв, аукціонних домів, на думку вчених був однією з основних причин невідповідності вказаного акту [9, с. 43].

Враховуючи вищесказане, варто зазначити, що основні конвенційні міжнародні документи суттєво вплинули на національне законодавство держав, встановивши певні стандарти і критерії, які в різних формах проявляються в національних законодавствах держав. Беручи до уваги вплив, справлений міжнародними актами, та недієвість Віденської Конвенції про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 року, хочеться наголосити на необхідності розробки міжнародного документа, який буде присвячений питанням обороту культурних цінностей, регу-

люванню основних ринків їх збуту, тобто аукціонів, що надало б можливість запровадити спільний правопорядок у даній сфері, надаючи максимальний захист суб'єктам правовідносин.

Література:

1. Crista Roodt Private International Law, Art and Cultural Heritage / Edward Elgar Publishing; 2015. – 416 с.
2. Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту / ООН, Міжнародний документ від 14.05.1954.
3. Конвенція ЮНЕСКО про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності / ЮНЕСКО, Міжнародний документ від 14.11.1970.
4. Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 48, ст. 405.
5. Cultural Property (Armed Conflicts) Act 2017 / Електронний доступ: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2017/6/contents>.
6. Convention on Cultural Property Implementation Act / Електронний доступ: <https://eca.state.gov/files/bureau/97-446.pdf>.
7. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів // ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 11.04.1980.
8. Конвенція УНІДРУА щодо викрадених або незаконно вивезених культурних цінностей / УНІДРУА; Конвенція, Міжнародний документ від 24.06.1995.
9. Нешатаева В. О. Культурные ценности: цена и право / В. О. Нешатаева; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики»: Изд. дом Высшей школы экономики; Москва; 2013. – 118 с.

Науковий керівник: Полатай В. Ю., к. ю. н., доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

М. Лукань¹

«КВАЗІГРОШОВІ» ОДИНИЦІ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Щоденноу світі відбуваються потужні глобалізаційні процеси, які утворюють нові умови для полегшення провадження господарської діяльності, зокрема в міжнародному приватному праві. Так, стрімкий роз-

¹ Юрист Товариства з обмеженою відповідальністю «Адвокатська контора «ПОЛЕКС»

виток системи обміну інформацією, який спрощує ведення господарської діяльності, потребує нові, більш ефективні фінансові інструменти, що опосередковують економічні процеси в міжнародному приватному праві. Цим необхідним фінансовим інструментом стали безготівкові грошові розрахунки, які дозволяють здійснювати миттєві розрахунки між суб'єктами господарювання різних країн світу. [1]

Поряд з розрахунковими одиницями міжнародних платіжних систем існує так звана криптовалюта – її поява та широкомасштабне розповсюдження, визнання учасниками міжнародного обороту, спонукають до створення її чіткого правового врегулювання на національних рівнях. Томудослідження та правова регламентація криптовалюти, є актуальним питанням сучасного міжнародного приватного права, з огляду на широке застосування її у міжнародному господарському обороті та практичну відсутність правових інструментів її регулювання.

Таким чином перед науковцями, практиками та законодавцем, як на національному, так і на міжнародному рівні постає завдання – створити єдині уніфіковані правила до застосування криптовалюти в міжнародному обороті.

Для створення та уніфікації таких правил, міжнародній спільноті необхідно досягти єдиного наукового підходу щодо таких питань, як:

- правова природа криптовалюти;
- її правове регулювання;
- яке право застосовувати у міжнародних угодах, у частині, що стосується криптовалюти;
- валютний контроль криптовалюти та протидія відмиванню доходів у такий спосіб.

Існує не зоране поле питань для науковців, які потребують фундаментального, обґрунтованого вирішення з метою створення ефективних на практиці правових інструментів регулювання відносин пов'язаних із криптовалютою. Так, досліджуючи правову природу криптовалюти, Н. С. Воронков, зробив такі висновки, що розрахункові одиниці платіжних систем є правом вимоги клієнта до оператора платіжної системи, тоді як криптовалюта, яка має власні самобутні ознаки, являє собою особливий об'єкт цивільних прав, який доктрині лише передбачається класифікувати. Автор визначає криптовалюту як особливий рід цифрового товару, якому властива нематеріальна форма, та який здатен бути універсальним еквівалентом. [1].

Найвідомішою та найпопулярнішою криптовалютою є біткоїн. За даними Newsweek, біткойни створені Сатоші Накамото – американцем японського походження, вони не мають фізичного втілення і являють собою строки коду. Ціна біткоїну залежить від зусиль, які були витрачені на його створення за допомогою ресурсів комп'ютеру. [3]

Необхідність єдиного підходу до правового статусу криптовалюти, пояснюється кардинально різними умовами існування в правовому полі цього феномену різних країн світу. Наприклад, у США криптовалюту вважають майном, яке підлягає оподаткуванню. У Швейцарії криптовалюту вважають іноземною. За заявою Банку Росії, операції з криптовалютою є спекулятивними через відсутність забезпечення та юридично зобов'язаних суб'єктів операцій із криптовалютою. Національний банк України вбачає у криптовалюті грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю та не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки суперечить нормам українського законодавства.[2]

Цікавими є дослідження В. А. Кузнецова та А. В. Якубова, які зводяться до наступних висновків, що по-перше, існує відсутність єдиних стандартів в правовому регулюванні цифрових валют; формальний дозвіл здійснювати господарську діяльність з цифровими валютами, має містити застереження, стосовно негативної статистики банкрутств цифрових бірж; повна заборона здійснювати господарську діяльність з цифровими валютами, враховуючи те, що по суті, криптовалюта є світовим трендом з поглядами у майбутнє, може призвести до згорання інвестиційних проектів в цій сфері.[3]

З усього зазначеного слід зробити висновки, що на сьогоднішній день криптовалюта є загальнопоширеною та вживаною у міжнародному обороті між суб'єктами господарювання. Обіг криптовалюти є реальністю та дійсністю, незважаючи на повну відсутність єдиного уніфікованого правового регулювання в міжнародному приватному праві. Тому створення таких правил та дослідження у цій сфері є важливими та необхідними, такими, що нам диктує сучасний світ.

Література:

1. Воронков Н. С. Международный оборот квазиденежных единиц: проблемы правового регулирования. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakoniro.ru/?p=25989>.

2. Григоревська О. О., Салазкін С. Л. Особливості функціонування віртуальних криптовалют: економічний аспект. . [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://global-national.in.ua/archive/14–2016/152.pdf>.

3. Кузнецов В. А., А. В. Якубов. О подходах в международном регулировании криптовалют (bitcoin) в отдельных иностранных юрисдикциях. [Електронний ресурс] – Режим доступу:https://www.cbr.ru/publ/MoneyAndCredit/kuznetcov_03_16.pdf.

Д. О. Мазуренко¹

ПРИЧИНИ BREXIT ТА ЙОГО НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ

23 червня 2016 року відбувся референдум, на якому народ Великобританії (далі ВБ) прийняв рішення про вихід країни з Європейського союзу. Це суспільне явище отримало назву «Brexit», від сполучення слів Britain – Британія і Exit – вихід. Офіційний вихід Сполученого Королівства з Євросоюзу призначений на 29 березня 2019 року. Раніше жодна з держав членів не приймала рішення про вихід із складу ЄС. Така процедура вперше була передбачена після прийняття Лісабонської угоди (ст. 50).

Відповідно до Договору про Європейський Союз, а саме розділу VI «Заключні положення» будь-яка держава член Європейського союзу має право прийняти рішення про вихід з Європейського союзу. Держава-член, яка має намір виходу з ЄС, повинна спершу повідомити про це Європейську Раду. Згідно з вказівками Європейської Ради, ЄС повинен вести переговори, а також укласти угоду з даною державою, в якій обґрунтовуються заходи щодо її виключення з ЄС, з врахуванням її подальших відносин з ЄС. Дана угода повинна бути укладена згідно з вимогами статті 218(3) Договору про функціонування Європейського Союзу. Вона повинна бути укладена від імені Союзу Європейською Радою кваліфікованою більшістю після отримання згоди Європейського Парламенту.

Договори про ЄС припиняють дію з дати набуття чинності угоди або з дати входження в силу договору про вихід зі складу ЄС, в іншому ви-

¹ Студентка 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

падку, через 2 роки після повідомлення про вихід, якщо Європейська Рада, за погодженням з зацікавленою державою-членом, одногосно приймає рішення про продовження цього терміну.

Член Європейської ради або Ради, що представляє виведення держави-члена не бере участь в обговореннях Європейської ради або Ради з виведення або в прийнятті рішень з цього приводу. Кваліфікована більшість голосів повинна бути визначена Договором про функціонування Європейського Союзу. Якщо держава вийшла зі складу ЄС, то розгляд запиту про вступ до ЄС підлягає загальній процедурі [1].

На сьогодні процес виходу на стадії обговорення перехідного періоду впродовж якого Великобританія буде пов'язана законами Євросоюзу, але не зможе брати участь в роботі його керівних органів. Перехідний період після Brexit, призначений для пом'якшення наслідків Brexit, складе 21 місяць і завершиться 31 грудня 2020 року.

Розрив між прихильниками виходу і тими, хто хоче залишитися, дуже невеликий. Підсумками референдуму стало те, що 51,9% британців (17,41 млн осіб) проголосували за вихід Сполученого Королівства з ЄС, 48,1% (16,14 млн осіб) підтримали євроінтеграцію.

Дві найбільші групи, які виступають проти виходу з ЄС – це молодь і представники бізнесу. Для першої важливо зберегти можливість вільно рухатися країнами території держав-членів ЄС, вчитися в тамтешніх ВУЗах, працювати тощо. Для бізнесу важливо зберегти нинішні умови торгівлі з Союзом. Саме ЄС – найбільший торговий партнер Лондона, на який припадає 51% британського експорту. Згідно з даними опитування соціологічної служби BMG Research, замовленого газетою The Independent, усього проти цієї ініціативи зараз виступає 51% англійців, 41% навпаки підтримує плани Лондона щодо виходу з Євросоюзу. Ще 7% опитаних не змогли відповісти на питання «Чи має Сполучене Королівство залишатися членом Європейського Союзу або йому варто покинути ЄС?», 1% респондентів відповідати на це питання відмовилися [2].

Причиною прагнення Великобританії до виходу зі складу ЄС є поєднання соціально-економічних факторів та консерватизму британців. Можна виділити такі основні причини виходу:

- 1) Найбільш вагомою причиною для припинення членства у Євросоюзі британці вважають міграцію. Вони обурені неконтрольованою

політикою «відкритих дверей», яка панує в Європейському союзі і вважають, що це може призвести до масштабного припливу мігрантів з ЄС (а саме з нещодавно приєднаних країн – Польщі, Румунії, Словаччини). Це питання є одним з найважливіших для британського населення, тому що більше 2 мільйонів мігрантів наразі проживають в Британії. Багато молоді, навіть з таких країн як Португалія, Іспанія, Італія, переїжджають до Британії у пошуках роботи та кращого життя через певні економічні труднощі, які пережила Європа [3 с.211–212]. Неможливо контролювати міграцію, будучи членом ЄС. Велика кількість мігрантів позбавляє британців робочих місць, підвищує рівень злочинності і загрозу тероризму. Вихід з ЄС, на думку прихильників Brexit, сприяв би поверненню контролю над трудовим правом, охороною здоров'я та сферою безпеки.

2) Невдоволення рівнем впливу Великобританії на прийняття рішень в рамках ЄС. Неформальним лідером союзу, особливо в економічних питаннях, вважається Німеччина. У Великобританії цим незадоволені, вважаючи свою економіку не гірше, і все більше говорять про руйнування національних суверенітетів в рамках ЄС.

3) За членство в ЕС багаті країни змушують платити. Перебуваючи в складі Союзу, Британія платить 1,5 мільярда фунтів на місяць або ж 18 мільярдів євро в загальний бюджет ЄС на рік. Тоді як надходження від ЄС становлять 7 мільярдів євро на рік. Заощаджені на членство в ЄС кошти повинні піти на охорону здоров'я та освіту [4].

Аналізуючи процес виходу, можна виділити декілька негативних наслідків Brexit [10; 11]. По-перше, у квітні 2018 року в Лондоні з'явився Рух «Народне голосування» (People's Vote), який має намір об'єднати групи, які налаштовані проти Brexit. Вони наполягають, що останнє слово щодо виходу Британії з ЄС має сказати населення, а не члени парламенту. Тереза Мей, діючий прем'єр-міністр Великої Британії, виключає можливість другого референдуму щодо виходу країни з Євросоюзу. При цьому вона зазначила, що Сполучене Королівство «є частиною Європи» [5].

По-друге, серед недоліків Brexit також можна виділити незрозумілу ситуацію із громадянами Великобританії, які знаходяться за кордоном, адже їх право на вільне пересування і захист, які гарантувалися раніше членством у ЄС, зараз під сумнівом. «Багатьох громадян ЄС у Великій

Британії та британців, які живуть закордоном, хвилює їхній статус після того, як станеться Brexit. Деякі бояться, що їх депортують, якщо їхні права як громадян ЄС не будуть гарантовані», – пише з цього приводу BBC [6].

Тереза Мей прокоментувала, що громадяни країн Європейського союзу, які проживають у Великобританії, після Brexit можуть втратити частину своїх прав. Так як, боротьба з міграцією була ключовою причиною, з якої британці проголосували за вихід з ЄС. Брюссель попередив, що Лондон зобов'язаний забезпечити громадянам ЄС проживання в країні протягом дворічного перехідного періоду після Brexit, однак Мей припускає, що вони можуть втратити частину прав після березня 2019 року. «Люди, які переїхали в Британію, коли вона була членом ЄС, мали певні надії, зробили життєвий вибір і тепер мають певні очікування. Я розумію, що буде різниця між тими людьми, які давно переїхали, і тими, хто приїде після того, як Британія перестане бути членом ЄС», – заявила Мей [7].

По-третє, до членства в ЄС тяжіють люди з високим доходом і бізнесмени, а робочий клас, навпаки, хоче відокремитися від Євросоюзу. Ліберали і ліві хочуть залишитися в ЄС, консерватори і праві – за те, щоб вийти. Шотландія, мешканці якої переважно виступають за залишення в складі Євросоюзу, вже заявила, що у випадку, якщо Великобританія все ж вирішить відокремитися від ЄС, вони подумають про те, щоб, в свою чергу, відокремитися від Великобританії [8].

Таким чином, у Сполученому Королівстві в майбутньому можливий ще один референдум за незалежність Шотландії. Країна вже намагалася відокремитися в 2014 р., але тоді трохи більше половини її жителів, 55,3%, проголосували проти від'єднання. Тоді саме Євросоюз виявився головним аргументом на користь Британії. Зараз же, якщо країна все-таки покине ЄС, новий референдум називають неминучим кроком, результати якого виглядають цілком передбачуваними. Переглянути свій статус у Британії, можливо, захоче і Північна Ірландія [9].

Отже, феномен Brexit є унікальним для Європейського союзу та Великобританії. Розвиток подій залежить від подальших домовленостей між ними. На нашу думку Великобританії буде важко швидко подолати всі негативні наслідки виходу зі складу ЄС. Досі не вирішені питання щодо того залишиться Шотландія в ЄС чи ні, а також, чи буде проведений ще один референдум щодо виходу країни з Євросоюзу.

Література:

1. Договір про заснування Європейської Спільноти (консолідована версія) станом на 1 січня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_029.
2. У Великобританії кількість противників Brexit перевищила кількість прихильників від 17.12.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/velikobritanii-chislo-protivnikov-brexit-1513493612>.
3. Пашенко О. Brexit: причини та наслідки // Актуальні проблеми суспільно-політичних наук : збірник матеріалів наукової конференції / упоряд.: О. І. Яременко, С. А. Лапшин. – Вінниця, 2018. – С. 210–214.
4. Побег из рая. 5 причин, почему британцы проголосовали за выход из ЕС от 24.06.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://strana.ua/articles/analysis/19661-5-prichin-po-kotorym-velikobritaniya-vyhodit-iz-es.html>.
5. В Лондоні вимагали другого референдуму щодо брекзиту від 15.04.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-43776528>.
6. Hunt, A. Brexit: All you need to know about the UK leaving the EU / A. Hunt, B. Wheeler [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-32810887>.
7. Громадяни країн ЄС у Британії можуть втратити частину прав після Brexit, – Мей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/grazhdane-stran-es-britanii-mogut-poteryat-1517470514.html>.
8. Піти по-англійськи: 7 найвідчутніших наслідків виходу з ЄС власне для Британії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/publications/pidstupnij-albion-7-najbilsh-vidchutnih-naslidkiv-dlja-britaniji-pislja-vihodu-z-jes-156274.html>.
9. 7 НАСЛІДКІВ ВИХОДУ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ З ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.volynnews.com/news/policy/7-naslidkiv-vykhodu-velykobrytaniyi-z-yes/>
10. Чевичалова Ж. В. Британська сецесія: черговий крок у непростих стосунках ЄС і Великої Британії // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 86–90.
11. Яковюк І. В. Brexit: причини і наслідки британського референдуму // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 25–29.

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЩОДО РОЛІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Інтеграція в Європейський Союз – це один з основних напрямів зовнішньої політики української держави та водночас прагнення вітчизняного суспільства стати вагомою частиною євроспільноти. Однак українське суспільство відзначається неоднозначністю поглядів на необхідність євроінтеграції, що спровоковано впливом мінливого політичного, економічного, соціального клімату держави. В Україні поширювалися як «міфи» щодо фатальності наслідків євроінтеграції, так і навпаки.

Згуртування ЄС можна представити як взаємодію, встановлення та зміцнення вертикальних, горизонтальних, діагональних зв'язків між різними суб'єктами європейської інтеграції – народами, територіальними громадами, окремими категоріями чи групами громадян, юридичними та фізичними особам – у ході вироблення спільних візій і стратегій розвитку ЄС, його цілей і завдань та їх подальшого досягнення.

Проте сьогодні Україні бракує ініціатив, спрямованих на соціальне згуртування. Сучасне українське суспільство характеризують як фрагментоване, у якому відцентрові настрої за силою впливу перевищують доцентрові; відмінні цивілізаційні орієнтації (проросійська, євразійська чи європейська) західних і східних та південно-східних областей доповнюються диференціацією суспільства за віковими ознаками; слабкість загальнонаціональних зв'язків є очевидною порівняно з надмірною регіоналізацією політичних еліт, напруженням відносин між певними мовними, етнічними, конфесійними групами в окремих регіонах. Це яскраво демонструє ставлення громадян до європейського вибору України [1, с.33–35].

Прискорення історичних змін, які відбуваються останніми роками на європейському просторі, актуалізувало необхідність переосмислення реалій та уявлень, в рамках яких розвивалися відносини України із Об'єднаною Європою. Визначальним чинником у стосунках Україна – ЄС в останні десятиліття стало прагнення українського суспільства до збли-

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ження та набуття перспективи членства в євроспільноті. Громадянська революція 2013–2014 років, військово-політичний конфлікт з Росією, реформи економічного, правового та культурного просторів відбулися під гаслом європейської інтеграції. Зближення з Об'єднаною Європою виступило чинником мобілізації нації. Водночас, прагнення до цього стало тією метою, яка легітимувала масштабні зміни в житті десятків мільйонів людей, визначило їх уявлення щодо перспектив найближчого майбутнього.

Просування євроінтеграційним шляхом потребувало змін в організації та практиках життя українців практично в усіх сферах, – а це доволі болісно сприймалося населенням. Пересічний українець не завжди бачив сенс і зв'язок погіршення власного життя з просуванням «до Європи». Раціональний політичний діалог з приводу євроінтеграції часто підмінювався емоційною політичною риторикою. Дискурс «ціннісного вибору» заважав сприймати прагматичну сторону відносин Україна – ЄС, що заважало суспільному діалогу в цій площині та формуванню консенсусу на рівні інтересів. Риторика «цінності понад інтересами» створювала самостійний квазірелігійний ефект у суспільній свідомості, відповідно до якого раціонально-критичне осмислення процесу євроінтеграції сприймалося як неприйнятна ціннісна диспозиція конкретного політика. За таких умов у масовій свідомості перспектива євроінтеграції перетворювалася на очікування дива, що відбудеться внаслідок вірності ціннісному вибору, а не завдяки новій, більш раціональній системі спільних зусиль. Інша частина населення не сприймала такого бачення і мимохіть негативно ставилася до такого способу вибору подальшої долі України. Проблема міфологізації суспільної свідомості ускладнювала суспільний діалог щодо реальної перспективи, звужувала простір політичної взаємодії щодо цього. Тому багато громадян сприймали вибір євроінтеграції як суто політичну дію з боку окремих політичних сил.

Тема односпрямованого геополітичного вибору активно використовувалася у багатьох політичних кампаніях, що розколювало українське суспільство та уводило громадян від адекватного розуміння конкретних перспектив вступу до ЄС. Тому суспільство виявилось неготовим до сприйняття нової перспективи євроінтеграційних процесів, виник розрив між вибором на рівні цінностей та усвідомленим інтересом [2, с.3–6].

Проблематика формування в Україні громадянського суспільства є головною з переліку вимог для обов'язкового виконання на шляху

до вступу в ЄС як повноцінного суб'єкта міжнародної спільноти. Власне, проблема полягає у тому що українським громадян необхідно самостійно, за допомогою зовнішніх, міжнародних, а також внутрішніх факторів будувати модель вітчизняного громадянського суспільства з усіма його супутніми ознаками та елементами, тим самим практично довівши свою прихильність до базових цінностей Європи, демонструючи готовність до реальних змін та реформ усередині нашої держави. Крок у цьому напрямі – це також одна з низки ще не вирішених проблем, що стоять на перешкоді інтеграційним процесам в Україні.

У контексті реформування українського суспільства відповідно до європейських політико-правових стандартів особливо важливою є взаємодія та злагоджена співпраця органів влади та інститутів громадянського суспільства. Що безпосередньо стосується євроінтеграційних процесів, то звичайно дана співпраця не повинна зводитися тільки до інформування громадян про них – навпаки, громадськість має брати безпосередню участь у реалізації поставлених завдань із цих питань. Лише конструктивний діалог з усіма суб'єктами громадянського суспільства, зокрема із вченими, науковцями, компетентними в питаннях євроінтеграції [3, с.164–165].

У квітні-червні 2017 року було проведено всеукраїнське соціологічне опитування. Інститут Горшеніна у співпраці з Представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі провів дослідження «Українське суспільство та європейські цінності». У соціологічному опитуванні взяли участь 2000 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах країни, за винятком тимчасово окупованих територій: АР Крим, частини Донецької та Луганської областей.

В результаті опитування було отримано 2 групи респондентів з умовними назвами «єврооптимісти» і «євроскептики». Перша категорія – це представники середнього класу, молоді освічені люди з вищою або спеціальною освітою, соціально і політично активні. Здебільшого вони вже побували з країнах ЄС і вірять, що політичним вибором можна вплинути на своє життя, і є прихильниками прогресивного демократичного розвитку. Друга категорія – в основному люди пенсійного віку, деякі з них до цих пір вважають себе громадянами Радянського Союзу. Більше половини євроскептиків не беруть участі в суспільно-політичному житті свого населеного пункту.

Опитування показало, що більшість українців (51,6%) вважає, що Україні варто інтегруватися до Європейського Союзу, при цьому 10,2% виступає з протилежною точкою зору – за тісне співробітництво з Митним Союзом Євразійського економічного союзу на чолі з Росією. У той же час, 23,3% респондентів висловилися проти інтеграції як з ЄС, так і МС, ще 8,8% не змогли відповісти на поставлене запитання. У Західному регіоні України курс на зближення з ЄС підтримує переважна більшість респондентів (77,9%), у Північному – кожен другий (50,5%), в інших регіонах – кожен третій (Східний – 38,2%, Центральний – 37,8%, Південний – 32,7%).

Якщо порівнювати дані досліджень впродовж майже 10 років, ми побачимо, що все менше українців виступає за інтеграцію з Митним Союзом. Після 2014 року через агресію Росії цей показник зменшився майже вдвічі (з 32,4% до 18,8%), і на сьогоднішній час він вже становить 10,2%. Разом з тим за звітний період значно збільшилася не лише кількість прибічників ЄС (з 28,4% до 51,6%), але й тих, хто виступає проти будь-яких зовнішньополітичних інтеграційних процесів (з 7,2% до 25,4%).

Якщо говорити про місце європейських цінностей у ціннісній системі українців, то здебільшого українці та європейці мають схоже уявлення про найбільш значущі для себе цінності. Так, позиція наших співгромадян та мешканців ЄС збігається в питаннях релігії, рівності, самореалізації. Водночас можна говорити про те, що низка базових європейських цінностей українці сприймають як благо, до якого потрібно прагнути та яке в перспективі може вплинути на позитивні суспільні тенденції. Разом з тим для українців характерним є те, що вони схильні гіпотетично підтримувати ці цінності, але в повсякденній практиці їх втілюють вибірково. Результати опитування продемонстрували, що найбільшою цінністю із запропонованого переліку для респондентів є «мир» (56,6%), «цінність людського життя» (42,7%) та «права людини» (33,3%). Відповідаючи на запитання «У якій якості ви готові прийняти представника сексуальних меншин?», 39,3% респондентів зазначили, що не згодні прийняти їх ніяк. Людину, яка відбувала кримінальне покарання, українці сприймають лише як «громадянина моєї країни» – 36,9% [4].

В. Хмелько зазначає, що готовність громадян України висловитися за чи проти її вступу до Євросоюзу помітно пов'язана з оцінкою ними своєї поінформованості стосовно цієї організації:

- серед тих, хто вважає себе достатньо обізнаними стосовно Євросоюзу, значно більше прихильників вступу України до цього об'єднання ніж його противників;
- серед тих, хто вважає себе недостатньо обізнаними, навпаки, противників значно більше ніж прихильників;
- серед тих же, хто не може оцінити достатньо чи не достатньо вони обізнані, більшість складають ті, хто не брав би участі у голосуванні [5, с.73].

Але все ж таки, більшість громадян України підтримує необхідність інтеграції до ЄС. Це пояснюється актуальністю таких аспектів:

1) обов'язкове виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка сьогодні є важливим інструментом втілення в життя нагальних політичних та правових реформ;

2) вітчизняне суспільство і державна влада здебільшого розуміють важливість виконання взятих на себе зобов'язань як доказ для Євросоюзу реального бажання інтеграції до ЄС;

3) за рахунок позитивних результатів виконання угоди ЄС має змогу зробити зустрічні кроки та оптимізувати власні відносини з Україною [3, с.166].

Таким чином, процес євроінтеграції може стати для України загальнонаціональною ідеєю, що сприятиме об'єднанню українського суспільства. Але це можливо лише, якщо влада буде здійснювати прозору й ефективну політику у сфері інтеграції до ЄС, зрозумілу для громадян, а також у разі достатньої поінформованості українського суспільства про позитивні та негативні аспекти вступу до ЄС, його активної участі у процесі реформування нашої держави.

Література:

1. Оржель О. Консолідація українського суспільства на основі національної ідеї: перспективи й обмеження (з точки зору європейського досвіду) // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2012. – №2. – С. 28–38.

2. Єрмолаєв А., Клименко І., Щербина В., Денисенко С., Поляков Л. Україна-ЄС: наступні двадцять п'ять років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://newukraineinstitute.org/media/news/612/file/Ukraine%20EU.pdf>

3. Машталір, Х. Інтеграція України до Європейського Союзу як основа для розбудови громадянського суспільства / Х. Машталір, С. Леськів // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – №6. – С. 163–166.

4. Звіт за результатами соціологічного дослідження «Українське суспільство та європейські цінності», проведеного Інститутом Горшеніна у співпраці з Представництвом Фонду Фрідріха Еберта в Україні та Білорусів в квітні-червні 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/13570.pdf>

5. Хмелько В. Ставлення громадян України до її вступу до Євросоюзу і НАТО та їхні оцінки своєї обізнаності стосовно цих організацій // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2006. – № 1. – С. 71–87.

Науковий керівник: Бенедик Я. С., к.ю.н, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Я. В. Мартиненко¹

ВРЕХІТ: СПЕЦИФІКА ПРОЦЕДУРИ ПРИПИНЕННЯ ЧЛЕНСТВА В ЄС ТА ЇЇ НАСЛІДКИ У КОНТЕКСТІ МАЙБУТНЬОЇ СПІВПРАЦІ ЄС ТА СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА

За свою 60-річну історію Європейський Союз (далі – ЄС) знав лише один напрямок руху – вперед. Кількість держав-членів зросла з шести в 1957 році до сьогоднішніх 28, а їх співпраця ставала дедалі тіснішою. Після того, як 23 червня 2016 року більшість громадян Великобританії неочікувано для континенту і мільйонів жителів Сполученого Королівства проголосували на референдумі за вихід з ЄС, організація опинилась у своїй найглибшій зовнішньополітичній кризі.

Нагадаємо, що до складу Великобританії входить 4 країни: Англія, Уельс, Шотландія та Північна Ірландія, які часто мають самостійні інтереси у зовнішньополітичній та економічній сферах, що досить відрізняються від інтересів всього Королівства. Більше того, за останні десятиріччя неодноразово робилися заяви про наміри тієї чи іншої з країн здобути незалежність від Корони. Серед іншого, однією з причин таких закликів можна вважати і питання членства Британії в ЄС. Фактори, які вплинули на вихід Королівства з Союзу можна виокремити такі: економічні кризи у 1975, 2003 роках; жорсткі правила введення сільськогос-

¹ Курсант 5 курсу військово-юридичного факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

подарської діяльності, встановлені ЄС, що для більшості країн Королівства є досить значними, оскільки сільське господарство є однієї із провідних галузей у Великобританії [1, с. 88].

Усі заклики про вихід Британії з ЄС були висунуті не вперше: у 1975 р. після внутрішньодержавних процедур було проведено референдум, за результати якого держава залишилась у Співтоваристві. Також, якщо порівнювати із 1975 р., у 2013 р. країна знаходилась у більш глибокій економічній кризі, що спричинило значне зменшення обсягу виробництва, на відміну від, темпів у 1997–2007 років [1, с. 88].

Виходом з даної кризи політики держави знайшли вихід: припинення членства Великобританії у ЄС. Також передумовою даного політичного кроку критики, які виступають за вихід Британії з ЄС, вважають ситуації у Північній Ірландії, спроби Шотландії отримати незалежність, а також зменшення міграційних потоків робітників з держав-членів ЄС.

Спочатку 28 травня 2015 р. Девідом Кемероном та його урядом було винесено на розгляд питання виходу Британії з ЄС до Палати общин. У цьому ж році урядом Королівства були висунуті умови щодо проведення реформ у Союзі. Вони стосувалися питань інтеграції та суверенітету Британії, розширення меж дії спільного ринку між Королівством та ЄС, запровадження механізму обмеження соціальних благ мігрантам з інших країн Союзу та створення мультивалютності ЄС [2, с. 27].

Дані вимоги виявилися неприйнятними для більшості держав-членів ЄС та після декількох місяців переговорів 19 лютого 2016 р. Великій Британії був наданий особливий статус: за умови членства в Союзі у деяких сферах не виконує європейські домовленості, зокрема щодо монетарної та міграційної політики. А вже під час референдуму щодо членства у ЄС 23 червня 2016 р. 51,89% громадян Британії проголосували за вихід з Союзу.

Хоча референдум про членство Великої Британії у ЄС не є юридично обов'язковим, а результати голосування несуть консультативний характер, оскільки тільки парламент наділений законодавчою компетенцією, після схвалення останнім висновків голосування було офіційно розпочато процедуру Brexit. У свою чергу Європейський парламент 28 червня 2016 р. прийняв резолюцію [4], що запустила процес виходу Британії з ЄС відповідно до ст. 50 Лісабонського договору [5]. Документ був підтриманий більшістю депутатами Європарламенту.

Відповідно до ст. 50 Лісабонського договору Британії та ЄС потрібно сформулювати процедурні питання щодо виходу першої. У даній нормі містяться загальні правила щодо виходу, згідно з якими проводяться переговори між Королівством та Союзом, де формулюються основні положення про вихід з урахуванням майбутніх відносин.

Протягом двох років з моменту прийняття рішення про вихід Британії проводяться переговори для досягнення згоди у всіх питаннях. Цей термін може бути подовжено рішенням Європейської Ради. Під час переговорного процесу Британія залишатиметься у складі ЄС і на неї буде поширюватись дія всіх договорів та угод Союзу [1; с.89].

Важливо зазначити, що ЄС і Сполучене Королівство вже досягли домовленості про те, що перехідний період після Brexit складе 21 місяць і завершиться 31 грудня 2020 р. Мішель Барньє, єврокомісар, уповноважений на проведення переговорів від імені Союзу, разом з міністром Британії з питань Brexit заявили про це на прес-конференції, яка відбулася у Брюсселі. Також потрібно сказати, що Великобританія буде користуватися всіма правами держави-члена ЄС, вести переговори, домовлятися та підписувати торгівельні угоди без згоди ЄС під час проведенні даної процедури. Але вона не може брати участь у прийнятті рішень у ЄС [6].

Щодо майбутньої співпраці між ЄС та Великобританією, вона залежить від самого процесу Brexit. Чим жорсткіший буде цей процес, тим з більшої кількості наднаціональних програм ЄС Британія буде виключена або її права будуть значно обмежені. Найбільш болючими для Королівства будуть наслідки в галузі спільної сільськогосподарської, наднаціональної регіональної та науково-технічної політики ЄС. Безумовно вихід Британії є сильним ударом і по іміджу Союзу, можна сказати – зменшення політичної, економічної ролі в світі. Остаточоно усі наслідки Brexit як для ЄС, так і Великої Британії можна буде визначити після закінчення процедури виходу останньої.

У якості ще одного наслідку процедури Brexit може бути потенційне повторення британського досвіду іншими державами-членами ЄС. Якщо після виходу Британія покаже вищий темп росту ВВП порівняно з ЄС і більш комфортний соціальний клімат, ніж на континенті, то за Королівством підуть інші країни-члени.

Водночас виникають різні думки щодо майбутнього статусу Північної Ірландії після Brexit, а саме щодо її можливості залишитися

в митному Союзі, що за словами Барнє: «Питання кордону Північної Ірландії не ставить під сумнів конституційний чи інституційний порядок Великої Британії». Це єдина країна Королівства, яка матиме спільний кордон з державами-членами ЄС, бо навіть сам уряд Британії має намір уникнути «жорстких кордонів» з ним[7]. Є також думка Бориса Джонсона, міністра закордонних справ Великобританії, про те що ірландський кордон використовується для того, щоб підірвати процес Brexit [8].

Невирішеною залишатиметься також проблема участі Британії в Європейській асоціації вільної торгівлі (далі – ЄАВТ). Аналізуючи наслідки виходу Британії з ЄС було б логічно подати заявку на повторний вступ до ЄАВТ до виходу з Союзу, для того, аби її членство в Асоціації вступило в силу відразу після виходу з ЄС. Це дасть позитивний імпульс у співпраці з партнерами з метою встановлення нових і розширення існуючих домовленостей у сфері вільної торгівлі, а особливо у сфері послуг [3; с.18].

Підводячи підсумки, слід наголосити, що наслідки голосування неоднозначно розцінюються в різних країнах. Ніхто точно не може спрогнозувати як ця подія відобразиться на фінансових ринках і як саме буде проходити Brexit, про які умови двосторонньої торгівлі домовляться Великобританія та ЄС. Серед політиків та науковців, які слідкують за даним процесом різняться думки та прогнози про позитивні та негативні наслідки у подальшому самостійному існуванні як для Британії, так і ЄС. Британські політики вважають, що Brexit відповідно до сучасної стадії зумовить більше позитивних наслідків для обох сторін.

На нашу думку, основним питанням після виходу Британії з ЄС є подальша економічна співпраця між ними, яка буде формуватися не як з державою-членом Союзу, а як самостійною стороною. У будь-якому випадку це не зупинить процес економічного розвитку та власне реалізацію намірів Союзу стосовно поглиблення подальших інтеграційних процесів. Економічні відносини будуть пов'язані з переглядом деяких аспектів фінансової політики, проведеної інтеграційним об'єднанням. У результаті виходу з ЄС Британія поверне пряме управління зовнішніми зносинами, у тому числі й у сфері торгово-економічних зв'язків до своєї компетенції. Для ЄС Brexit змінить формат теперішнього співтовариства, щоб запобігти у подальшому проявам сепаратизму серед інших держав-членів.

Література:

1. Чевичалова Ж. В. Британська сецесія: черговий крок у непростих стосунках ЄС та Великої Британії // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 86–90.
2. Яковюк І. В. Brexit: причини і наслідки британського референдуму // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 25–29.
3. Долгов С. И Экономические аспекты выхода Великобритании из Европейского Союза / С. И. Долгов, Ю. А. Савинов // Российский внешнеэкономический вестник. – 2016. – № 9. – С. 3–22.
4. European Parliament resolution of 28 June 2016 on the decision to leave the EU resulting from the UK referendum (2016/2800(RSP)) – Retrieved from: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2016-0294+0+DOC+XML+V0//EN>
5. Treaty of Lisbon, Official Journal C 306 of the European Union, Volume 50 from 17 December 2007. – Retrieved from: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:FULL:EN:PDF>
6. ЄС і Велика Британія домовилися про перехідний період після Brexit. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/world/10048094-yes-i-velika-britaniya-domovilisya-pro-perehidniy-period-pislya-brexite.html>
7. ЄС пропонує залишити Північну Ірландію в митному союзі після Brexit. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/02/28/7078179/view_print/
8. Brexit: Ірландія та Британія не можуть порозумітися щодо кордону. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2346315-brexite-irlandia-ta-britania-ne-mozut-porozumitisa-sodo-kordonu.html>

Науковий керівник: Бенедик Я. С., к. ю. н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. С. Мартинова¹

«БРЕКСІТ» – ПОШТОВХ ДО РОЗПАДУ АБО ЗГУРТОВАНОСТІ

Велика Британія завжди займала особливе місце у складі Європейського Союзу. Політика уряду країни повсякчас була спрямована

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури і кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

на дотримання державно-правових традицій, а саме традиції зовнішньої політики. Саме цим і обумовлюється те, що Британія приєдналась до ЄС тільки у 1973 р.. Після Другої світової війни Британія здійснювала доволі суперечливу політику, залишаючись протягом 15 років противницею щодо вступу до Європейського Союзу. Будучи безспірним переможцем у війні, Велика Британія з гордістю ставилась до своєї перемоги та спрямовувала усі зусилля на збереження цієї позиції, а так само на закріплення свого положення на світовій арені. Після приєднання країни до складу Євросоюзу більшість населення визнало такі дії необхідними та найбільш раціональними, оскільки на той час країна могла втратити свої позиції у Європі. Отже, з самого початку Британія позиціонувала своє членство у ЄС як вимушене обставинами.

Звичайно не можна казати про те, що вихід Британії з ЄС є прогнозованим, але він є більш очікуваним ніж від будь-якої іншої держави-учасниці.

Характерним виступає те, що однією з головних причин виходу Великої Британії із ЄС називають економічну – більшість громадян невдоволені постійними фінансовими вливаннями в економіку ЄС та підтримку держав, які нещодавно стали учасниками союзу. На їх думку збереження цих коштів в середині держави надасть змогу покращити якість життя пересічного британця, а також країна зможе використати збережені кошти для власного розвитку. З огляду на це можна констатувати – наразі у Європейському союзі існує велика кількість проблем, основною з яких є кризові явища в економіці багатьох слабких держав, що доводиться компенсувати за рахунок бюджету сильних країн. А отже постає таке питання – чи готові такі потужні держави-учасниці, наприклад, як Німеччина чи Франція «годувати» ЄС, або в майбутньому це може стати однією з причин для виходу цих держав з Євросоюзу?

Також актуальним залишається питання імміграції. Попри те що міграція може справляти позитивний вплив, наприклад, Великобританія отримує кваліфікованих спеціалістів, країна все ж таки наголошує на здатності та бажанні здійснювати міграційну політику самостійно, не спираючись на закони Європейського Союзу та переслідуючи виключно власні інтереси. Так, за даними Національної служби статистики станом на грудень 2017 року чистий приплив мігрантів за цей рік знизився, а все більше громадян європейських країн залишають межі Британії. Однак

досить рано робити висновки про те, чи є це тимчасовим явищем або початком нового європейського тренду. Досить важко розглядати питання саме щодо міграції, оскільки «Брексіт» закряє шлях до «туманного Альбіону» не тільки для мігрантів зі Сходу, але й обмежить поповнення ринку праці молодими спеціалістами, що може загострити таку проблему як дефіцит робочої сили. На мою думку, більшість держав-учасниць Європейського Союзу наразі не готові до постановки питання міграційної політики, як підстави виходу з ЄС.

На сьогоднішній день досить складно вести мову саме про політичні наслідки «Брексіту». Застосування статті 50 Договору про Європейський Союз є прецедентом, а отже прогнозувати, чи вдасться хтось з інших держав-учасниць вдруге або втретє до застосування її положень досить важко. З одного боку можна наголошувати на тому, що проблеми у сфері економіки та міграції торкнулися не тільки Великої Британії, а й інших потужних держав у складі ЄС. Також важливого значення набуває те, якщо «Брексіт» все ж таки відбудеться, то процедура виходу з Євросоюзу буде реалізована на практиці та стане більш зрозумілою, що може виявитись вирішальним при прийнятті рішення про вихід з Європейського Союзу.

Існує теорія про те, що навіть у часи політичної нестабільності та хаосу виникають не тільки проблеми та протиріччя, але й нові можливості. Я все ж таки схильна вважати, що вихід Британії з ЄС стане поштовхом до згуртованості країн-учасниць, а Європейський Союз і надалі буде ототожнюватись із простором свободи безпеки та справедливості. На аргумент цього можна наголосити таке – більшість британців завжди була переконана у тому, що їх країна повинна мати не скільки привілейований, скільки особливих статус у складі ЄС. Так, наприклад, на відміну від всіх «старих» держав Велика Британія не входить до Шенгенського простору, а лише формально бере участь у передбачених Шенгенським законодавством постановах про поліцейське і судове співробітництво, тим самим встановлює необхідність оформлення візи навіть для громадян країн-членів ЄС. Отже, вихід Великобританії з Євросоюзу можна обумовити й історично сформованим бажанням це зробити. Я маю віру у те, що підтримка миру, цінностей, добробуту своїх народів зможе залишитись ключовою метою у функціонуванні Європейського Союзу, а плідна співпраця між державами учасницями забезпечить реалізацію цих цілей.

Література:

1. Яковенко Н. Велика Британія в міжнародних організаціях: [навчальний посібник]. – К.: Київський університет, 2011. – 400с.
2. Яковюк І. В. Brexit: причини і наслідки британського референдуму // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики: зб. наук. статей за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 травня 2016р. / редкол.: А. П. Гетьман, І. В. Яковюк, В. І. Самощенко та ін., – Х.: Право, 2016. – с. 25–29.
3. Грубінко А. В. Вплив Великої Британії на формування механізмів європейської політичної інтеграції 40–80 роки 20ст.: історико-правові аспекти // Тернопільський національний економічний університет – Актуальні проблеми правознавства. Вип. 3 (7). – 2016р. С.5–10
4. Грубінко А. В. Велика Британія в Європейській політичній інтеграції: історичні витоки «особливої» позиції та сучасність (до 70-ї річниці промов У. Черчіля у Фултоні та Цюріху) // Зовнішні справи. – 2016. – №4. – 36–39.
5. Чевичалова Ж. В. Британська сецесія: черговий крок у непростих стосунках ЄС і Великої Британії / Ж. В. Чевичалова // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 86–90.

Науковий керівник: Аббакумова Д. В., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Д. Мачух¹

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРАВОВУ СИСТЕМУ

В умовах глобалізації та євроінтеграційних процесів в Україні підвищується роль освіти, культури, державної кадрової політики в утвердженні європейських цінностей. Дійсно, Європа, на сьогодні, постає не стільки географічним поняттям, скільки ціннісним, оскільки європейські цінності складають основні підвалини ліберально-демократичних інститутів західноєвропейського простору, кордони якого не обмежуються географічними ознаками приналежності країн до європейської частини світу.

¹ Студентка 1 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Понад 800 млн осіб сьогодні вважають себе європейцями, поєднуючи свої культурні та соціальні цінності. Цінності є типовим людським феноменом, які позначаються предмети, речі, властивості і відношення в реальному світі, ідеї, норми, цілі й ідеали, явища природи і суспільні явища, спрямовані на соціальний прогрес і розвиток людської особистості.

Розглядаючи людину, як найвищу соціальну цінність, слід зауважити, що цінність – це суттєве, значуще для людини явище в предметному та ідеальному світі, якісна характеристика якого визначається рівнем задоволення потреб на інтересів людей.

Європейські цінності – це поняття, що формує обличчя сучасної європейської цивілізації, до усвідомлення яких європейські суспільства пройшли довгий історичний шлях. Кожна з цих цінностей є певним ідеалом та найбільшим прагненням демократичного суспільства. Європейське громадянське суспільство, як виразник соціально-політичних інтересів всього суспільства, прагне до ствердження європейських цінностей.

Головними цінностями у сучасній Європі є демократичні, у центрі яких перебуває людина. Визнання людини вищою соціальною цінністю у ст. 3 Конституції України стало важливим кроком на шляху розбудови громадянського суспільства, оскільки людина є цінністю не лише для самої себе, а й для всього суспільства. Оскільки ця цінність є найвищою, то жодне інше явище не може оцінюватися суспільством вище, ніж людина. Усі соціальні цінності мають бути підпорядковані, пов'язані із цінністю людини.

Однак європейські цінності – не просто обіцянка. Вони задекларовані в угодах та законодавстві країн Євросоюзу. Основоположні принципи європейської інтеграції, які називаємо європейськими цінностями, чітко визначені в Хартії фундаментальних прав Європейського Союзу, прийнятій 7 грудня 2000 р. Положення про соціальні права та принципи містить застереження про те, що вони реалізуються «на умовах, закріплених правом Європейського Союзу та національними законодавствами і національною практикою»

Європейські цінності є не чим іншим, як стандартами певних технологічних процедур у різних сферах життя суспільства і діяльності держави. Наприклад, для формування органів державної влади й управління важливими є стандарти демократії; що зафіксовані в Європейській

хартії місцевого самоврядування, де наголошено на взаємодії гілок влади, діяльності партій та існуванні багатопартійної системи загалом, ставленні влади і громадян до права, взаємодії між державою і громадянином (аспект прав та свобод людини), управлінні економікою (в тому числі освітою і наукою) тощо.

До основних європейських належать такі цінності, як повага до людської гідності, фундаментальні права, включаючи права спільнот та родин, свобода (волевиявлення, свобода слова, свобода ЗМІ), демократія, рівність усіх членів суспільства, верховенство закону, плюралізм думок, відсутність дискримінації, толерантність, справедливість, рівні гендерні права та інші. Фундаментальною основою європейських цінностей виступають права і свободи кожного індивіда та рівність усіх перед законом.

Таким чином, європейські цінності мають не лише абстрактне значення, а й цілком конкретний вираз у вигляді базових фундаментальних прав, свобод тощо, зафіксованих у відповідних документах Європейського Союзу. На нашу думку, і окремі громадяни, і українське суспільство вцілому, декларуючи власні євроінтеграційні устремління та захищаючи їх на практиці, прагнуть до встановлення та утвердження системи цінностей, що базуватимуться та складатимуться із зазначених вище установок.

Науковий керівник: Биля-Сабадаш Г. О., к.ю.н., доцент кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

І. І. Мельничук¹

ПРИНЦИП КОЛЕКТИВНОЇ САМООБОРОНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ІСТОРИЧНИЙ РОЗРІЗ

Проблема формування системи безпеки і оборони в Європі у сучасному розумінні цього поняття гостро постала невдовзі після завершення Другої світової війни, тоді як західні країни відчували небезпеку радянської експансії на Східну Європу. Це і змусило їх більш тісно співпрацювати,

¹ Студент 5 курсу Слідчо-криміналістичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

зокрема, і у сфері оборони. Як результат, 17 березня 1948 року на основі Брюссельського договору про співпрацю в економічній, соціальній і культурній галузях та колективну самооборону, який підписали Бельгія, Велика Британія, Люксембург, Нідерланди та Франція було створено Західноєвропейський союз (далі – ЗЄС) як регіональну військово-політичну організацію європейських держав. Але уже на той момент стало зрозуміло, що без допомоги США європейці не здатні самостійно відвернути небезпеку, яка загрожувала з боку СРСР [1].

Основним завданням цієї організації було створення власної військово-політичної і економічної організації держав-учасниць, а також проголошувалося положення про колективну самооборону (ст. V). Проте, Брюссельський договір, що заснував Західний союз, швидко втратив своє значення після того, як пройшли переговори між США і Канадою про створення Північноатлантичного альянсу, заснованого на гарантіях безпеки і взаємних зобов'язань між Європою і Північною Америкою. В результаті 4 квітня 1949 р. держави Брюссельського пакту, США і Канада підписують з Данією, Ісландією, Італією, Норвегією і Португалією Вашингтонський договір, що констатує спільну систему безпеки, засновану на партнерстві цих держав, а також систему колективної самооборони (ст. 5) [3].

Отже поступово норма про колективну самооборону почала вкорінюватися в європейську систему міжнародної безпеки, але не знаходила свого нормативного закріплення в установчих договорах ЄС, незважаючи навіть на стрімкий розвиток спільної зовнішньої політики та політики безпеки як нової міжнародно-правової форми інституціоналізованого співробітництва держав-членів.

Європейські інтеграційні процеси у сфері оборонної політики спочатку формувалися у рамках ЗЄС, яка існувала одночасно з НАТО, але практичного значення не мала, так як безпека Європи надійно гарантувалась НАТО.

ЗЄС із штаб – квартирою у Лондоні та розгорнутою інституційною структурою розглядався як «європейський стовп НАТО», «європейська військова рука», а також як нейтральний ланцюг, що з'єднує НАТО та ЄС. Незважаючи на те, що Паризькою угодою засновувалась міжнародна організація, яка функціонує на засадах колективної оборони, ЗЄС ніколи не володіла політичним впливом чи статусом. Стосовно усіх питань ЗЄС погоджував свої дії із НАТО, не створюючи, у такий спосіб,

проблему відтворення функції двох безпекових організацій. ЗЄС володів окремими, але не віддільними від НАТО військовими функціями. Організація була суто європейською платформою для обговорення питань безпеки та оборони, де узгоджувалися позиції європейських країн перед контактом зі США, а також вирішувалися післявоєнні проблеми [2, с.458].

Закінчення холодної війни та перетворення Європейських Співтовариств на міжнародну структуру союзного типу призвели до подальших суттєвих змін у стосунках між країнами Європи. Особливо наочно названі процесивідобразились на відносинах у сфері безпеки. На засіданні Європейської Ради в Маастрихті (9–10 грудня 1991 р.) було ухвалено низку рішень щодо спільної зовнішньої політики і політики в галузі безпеки ЄС.

Договір про ЄС (далі – ДЄС) 1992 р., що набув чинності 1 листопада 1993 р., відомий як Маастрихтський договір, передбачив утворення унікальної структури ЄС, яка складалась із трьох «опор» :

I – Європейські співтовариства,

II – Спільну зовнішню та безпекову політику (далі – СЗБП),

III – Співпрацю у сфері юстиції та внутрішніх справ, яка згодом була перейменована на Співробітництво у сфері охорони порядку та судочинства у кримінальних справах.

Якщо у рамках першої опори співпраця між державами-членами здійснювалась на принципах наднаціональності, то друга стала новою на той час формою співпраці держав-членів, так як функціонувала лише на рівні міждержавної співпраці.

За Амстердамським договором 1997 р. ЗЄС став «невіддільною частиною розвитку Союзу» та йому були надані оперативні повноваження у сфері оборони. Наведеним договором також передбачається створення нової посади Високого представника ЄС із зовнішньої політики та політики безпеки, підрозділу політичного планування і раннього попередження, а також можливість проведення консультацій з усього спектра питань політики безпеки та оборони між відповідними інституціями Європейського Союзу [1].

Лісабонський договір 2007 р. став важливим кроком на шляху до «перетворення ЄС на глобального актора». Зокрема, внаслідок ліквідації системи опор, ЄС, нарешті, набув міжнародної правосуб'єктності, що значно розширило його повноваження у сфері зовнішніх зносин та обумовило створення нових механізмів та засобів їх реалізації. Лісабонський

договір 2007 р. також проголосив важливі зміни до організаційно-правового механізму ЄС, які включають надання Європейській Раді статусу інституції ЄС, запровадження посади постійного Президента Європейської Ради та Верховного Представника ЄС із закордонних справ і безпекової політики (далі – Верховного Представника із ЗСБП), якому підпорядкована Європейська служба зовнішньої діяльності. Набуття чинності Лісабонським договором 1 грудня 2009 р. мало значний позитивний вплив на утвердження ЄС як повноправного суб'єкта міжнародного права, здатного активно взаємодіяти з іншими акторами на двосторонній та багато-сторонній основі [3, с.83].

Одним з нових динамічних напрямів інтеграції в рамках ЄС, що дозволяє йому серйозно впливати на міжнародні відносини, є Спільна безпекова та оборонна політика (далі – СБОП), формування якої ЄС розпочав ще наприкінці ХХ століття, вивчаючи нагромаджений світовим співтовариством та державами-членами досвід, а також створену ними міжнародно-правову базу.

Лісабонський договір 2007 р. вперше в історії ЄС закріпив у його установчих актах *принцип колективної самооборони* держав-членів. Наведений принцип закріплено у §7 ст. 42 ДЄС, що визначає: «У разі якщо держава-член піддається збройній агресії на його території, інші держави-члени зобов'язані надати йому допомогу і сприяння всіма можливими для них засобами відповідно до статі 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй. Це не зачіпає особливого характеру безпекової та оборонної політики деяких держав-членів»[4, с.35]. Цей пункт схожий зі ст. V Вашингтонського договору, але важливо, що європейський документ сформульований жорсткіше, ніж документ НАТО. Це зобов'язання про колективну оборону у випадку воєнного нападу на будь-яку з країн-членів, а також положення про зобов'язання взаємного захисту країн – членів ЄС у разі терористичної атаки, стихійних або техногенних катастроф.

Зазначений принцип є складовою принципу сумлінної співпраці (або солідарності) діяльності ЄС. Саме він визначає співпрацю і надання допомоги держав-членів між собою.

Додатковим механізмом забезпечення солідарності держав-членів ЄС є те, що наведена засада офіційно отримала назву в Лісабонських договорах «умова солідарності» (розділ VII, ст. 222 Договору про функціонування Європейського Союзу). Зазначається, що Союз і його держави-члени діють спільно в дусі солідарності, якщо одна з держав-членів

зазнає терористичної атаки чи стає жертвою катастрофи, викликаной природними факторами або людиною. Окреме положення вказує на можливість застосування ЄС наданих у його розпорядження державами-членами військових засобів. Так, в рамках «умови солідарності» ЄС координує дії щодо надання такої допомоги через Раду ЄС (§ 3 ст. 222 ДФЄС), а також проводить регулярну оцінку загроз, з якими стикається Союз, через механізм Європейської Ради (§ 4 ст. 222).

У 2011 році ЗЄС офіційно припинив існування. Причинами виступали фінансово – економічна криза, що штовхала держав до заходів економії, а також набуття чинності в 2009 році Лісабонського договору ЄС, положення якого зменшили і так невеликий вплив ЗЄС на безпеку ЄС.

Наукова література вказує на таке значення діяльності ЗЄС у контексті забезпечення колективної самооборони :

1) створення «Петерсберзької формули кризового менеджменту», під якою розуміють типи миротворчих операцій, які дозволялись проводити ЗЄС на автономній від НАТО основі. Петерсберзька декларація 1992 р. охоплювала наступні завдання: 1) гуманітарні та рятувальні місії; 2) операції з підтримання миру; 3) місії збройних сил з урегулювання кризових ситуацій, зокрема встановлення миру. Зазначені завдання чинні й до сьогодні, оскільки Амстердамський договір включав їх до ДЄС, а отже, вони становлять основу функціонування СБОП.

2) розвиток процедурних та правових механізмів для планування миротворчих місій та використання ресурсів НАТО;

3) операційний досвід миротворчої діяльності.

Отже, на основі історичного аналізу розвитку принципу колективної самооборони, можна навести кілька тез стосовно його розвитку:

1. Незважаючи на відсутність нормативного закріплення вказаної засади в установчих документах, формування і розвиток його починається з середини ХХ ст.

2. Колективна самооборона в рамках створення ЗЄС визначалась як одна з положень діяльності організації.

3. Зі створенням ООН Статут організації закріплював поняття системи колективної безпеки.

4. Принцип «колективної оборони» ЗЄС було прийнято десятьма державами в умовах розгортання Холодної війни.

5. Із припиненням функціонування ЗЄС було втрачено європейські гарантії колективної оборони. Тепер єдиним щитом безпеки для Європи виступає НАТО.

Проведений аналіз наукової літератури свідчить про недостатню розробленість питання, що розглядається. А тому найголовнішим завданням ХХІ століття повинно стати досягнення нового, більш глибокого розуміння колективної безпеки у всіх її вимірах і за усіма її функціями, зобов'язаннями, стратегіями й установами. Так як тільки в даному випадку система колективної безпеки буде ефективною, економічно раціональною й справедливою.

Література:

1. Троцький Я. О. Європейська політика безпеки на сучасному етапі [Електронний ресурс] // Український науковий журнал. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://social-science.com.ua/article/87>.

2. Стахурський І. В. Вплив Західноєвропейського Союзу на інституціоналізацію спільної безпекової та оборонної політики Європейського союзу // Гілея: науковий вісник. – 2016. – № 115. – С. 469–463.

3. Яковюк І. В., Орловський Р. Р. Європейське оборонне співтовариство: витоки становлення інтеграції в оборонній сфері // Проблеми законності. 2017. – Вип. 139. С. 264–277.

4. Фалалєєва Л. Г. Особливості реалізації спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу / Л. Г. Фалалєєва, О. І. Давиденко // Вісник Академії адвокатури України. – 2012. – № 2. – С. 82–88.

Науковий керівник: Маринів І. І., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Д. Мірошніченко¹

ПРАВОВА ПОЛІТИКА ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Впливаючи практично на всі підсистеми й елементи правової системи глобалізація спричиняє зміни в правовій політиці й правовій ідеоло-

¹ Студент 1 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для СБ України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

гії, які відграють істотну роль у функціонуванні й розвитку правової системи. Правова політика є сучасним важливим компонентом процесів демократичної трансформації суспільних відносин узагалі та формування і функціонування ефективної правової системи суспільства в умовах глобалізації, зокрема, визначає стратегію і напрям трансформації правової системи.

У сучасних умовах, коли вже ні у кого не викликає сумнівів потреба у децентралізації багатьох функцій державної влади, розвитку місцевого самоврядування, стає цілком очевидним, що результативне упорядкування правових і пов'язаних із ними інших відносин на регіональному рівні можливе лише у межах правової політики. Вона здатна ефективно регулювати міжнаціональні відносини, особливо в регіонах, де тісно переплітаються та взаємодіють інтереси багатьох націй, народностей, окремих груп населення і час від часу виникають протиріччя та конфлікти [1, с. 7]. Правова політика держави має будуватись з урахуванням загроз і висновків глобалізації, передусім визначенням пріоритетних напрямів юридичного забезпечення національних інтересів країни.

В узагальненому вигляді правова політика – система правових принципів, теорій, концепцій, ідей, закладених у підвалини правової діяльності держави, які визначають ступінь взаємних обов'язків і відповідальності держави й особи. За своєю сутністю й соціальними цілями правова політика є особливим і необхідним компонентом державної політики, засобом юридичної легітимації, закріплення й забезпечення політичного курсу країни, санкціонованого волею народу і його політичних лідерів, що відбувається у діяльності владних структур та існує поряд із такими видами державної політики, як економічна, культурна, соціальна, національна, науково-технічна, фінансова [2, с. 9, 10]. Як особлива форма вираження державної політики вона спрямована на забезпечення нормального функціонування громадянського суспільства, політичної системи і є способом узаконення, закріплення й здійснення певного політичного курсу в країні. Головним завданням правової політики є нормативно-правове забезпечення реформ, які проводяться в державі. Правова політика є могутнім засобом здійснення перетворень у суспільстві. Правова політика держави знаходить своє відображення в програмно-правових документах, проектах, концепціях, заявах, законодавчих актах, у тому числі тих, які стосуються правозастосовної сфери. Основними суб'єктами, які формують правову політику, є Президент, Верховна Рада, Кабінет

Міністрів, Конституційний і Верховний Суд, парламентські комітети, депутатський корпус, наукові установи, представницькі й виконавчі органи.

Формування державної політики України було започатковано ухваленням парламентом Декларації про державний суверенітет України та проголошенням акта незалежності, який було підтверджено результатами всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року. Наступним важливим кроком на цьому шляху було прийняття Конституції 1996 року, яка закріпила концептуальні положення нової правової політики, що відображають ідеологію демократичної, соціальної, правової державності.

При визначенні основних напрямів формування і розвитку правової політики на даному етапі розбудови української державності та її правової системи необхідно зважати на низку таких завдань, реалізація яких набула актуального значення для України. 1) Досягнення такого стану розвитку вітчизняної правової системи, при якому право буде особливим механізмом, покликаним реалізувати й підтримувати сталий і безперервний характер функціонування суспільства і держави в заданих параметрах. Тобто має ітися про здійснення правом функції відтворення створеного державного ладу, політичної та економічної систем. 2) Забезпечення захисту та охорони прав і свобод людини та громадянина. 3) відповідно до Угоди про партнерство і співробітництво, Та Угоди про асоціацію між Україною і Європейським Союзом першочергового значення при формуванні та здійсненні правової політики держави набуває реалізація завдання щодо адаптації законодавства України до вимог законодавства ЄС [3,с.37]. 4) Урахування принципу історизму у формуванні правової бази нашої державності, тобто забезпечення безперервності, поступовості процесів, що відбуваються у суспільстві, яке накопичує певні традиції, має безпосередню причетність до організації правових форм діяльності усіх гілок влади [4,с.511]. 5) Політика у сфері правозастосовної діяльності й нагляду за виконанням законів та інших нормативних правових актів. 6) Сприяння підвищенню рівня правосвідомості і правової культури особистості, посадових осіб державних органів і суспільства загалом, подолання правового нігілізму й інших проявів деформації правової свідомості [5,с.30,31].

Отже, правова політика є породженням модернізації, тобто вона є результатом пошуку осучасненою державою нових схем управління правового життя, що модернізується з метою реалізації принципів за-

конності, правової рівності та справедливості. Відповідно, можливо виокремити наступні складові правової модернізації:

1. Конституціоналізація права, тобто пріоритетний розвиток його на підставі поваги прав людини та створення системи розподілу влади.

2. Поновлення та диференціація права внаслідок зміни моделі економічного розвитку.

3. Гуманізація кримінальної політики та раціоналізація виконання покарань.

4. Оптимізація судочинства.

5. Професіоналізація юридичної науки та юридичної освіти.

Глобалізація впливає на всі підсистеми й елементи правової системи, у тому числі й правову політику. В умовах глобалізації на правову політику держави покладається важливе завдання – визначати такі напрямки діяльності держави, які були б соціально адекватними, з одного боку, а з іншого – містили в собі ефект «випереджального відображення», тобто відображали стратегічні пріоритети держави [6,с.101].

Правова політика враховує існуючу в країні правосвідомість – перш за все у її масовому, побутовому сегменті. Але навіть при суттєвому динамізмі правосвідомості вона здатна створити атмосферу, у якій діє право, забезпечити стійкість правової системи, що трансформується завдяки знаходженню у її основі певної константи, перш за все моральних установок (справедливості, обов'язковості, солідарності, взаємодопомоги, толерантності, колективізму та ін.) [7,с.86,87]. Ці глибинні цінності менталітету суспільства залишаються незмінними при всіх модифікаціях економічних та політичних (розвиваються скоріше економічних) відносин та забезпечують легітимність усього соціального устрою.

Неможливо не визнати, що в умовах переходу українського суспільства у новий якісний стан більшість населення втягується у конституційно-правові перетворення, оскільки воно усвідомлює безсходність своєї колишньої правової орієнтації. Змінюються значні моделі правової поведінки та стереотипи правосвідомості. Значну роль у цьому відіграє моральна та політична правосвідомість. Саме на їх основі розпочинається формування правосвідомості та відбувається його еволюція. Наступний елемент у складі ідеологічної підсистеми – правова культура, це елемент, що сформувався у процесі взаємодії права та культури. На сьогоднішній день проблема підвищення її рівня виступає як гарантія розвитку правової держави та модернізації правової системи.

Правова культура – це соціальний організм, який постійно еволюціонує. Отже, правова культура характеризується створенням, утвердженням, збереженням та трансляцією правових цінностей. Фактично вона складає систему усіх позитивних проявів функціонуючої правової дійсності, яка концентрує у собі досягнення юридичної освіти, науки та практики. Вона виступає внутрішньою духовною стороною правової системи і пронизує правосвідомість, право, правовідносини, законність і правопорядок, правотворчу, правозастосовну та інші види правової діяльності [8, с.5,6].

Людству у цілому та кожному народу зокрема необхідна морально-ціннісна, правова система координат. Пронизуючи суспільне буття та свідомість, правові цінності слугують джерелом, «контрольним еталоном» мотивації поступків людей. Охоплюючи усі сфери суспільного життя, система цінностей та відповідних їй принципів засновується на історичному досвіді людства. Безумовно, цінності можуть змінюватися, та при цьому іноді радикально. Зміни історичних умов відображаються на стані правової культури. На етапі переходу від однієї моделі державності до іншої спостерігається, з одного боку, критика попередньої системи цінностей, а з іншої – формування нових цінностей та принципів. Не заперечуючи цієї закономірності, все ж слід визнати, що перехід до нового якісного стану правової культури не може супроводжуватися повної відмовою від попередніх правових досягнень. У правових цінностях та традиціях сконцентрований позитивний досвід попередніх поколінь, який дозволяє суспільству обирати оптимальний шлях подальшого державно-правового розвитку. Саме тому правова культура відображає нерозривну єдність минулого (історична традиція), сучасного стану правової системи та суспільних уявлень про його майбутній (бажаний) стан [9, с.643].

Правова культура має місце тоді коли має місце систематичне відтворення єдності правових знань, переконань, цінностей та практичної діяльності по їх реалізації у нормі поведінки, що стало загальним правилом [10, с.76].

Отже, увесь модернізаційний курс української держави повинен бути спрямований на забезпечення прав та свобод людини та громадянина, оскільки вони визнаються вищою цінністю на конституційному рівні. Простим, таким що знаходиться на поверхні, критерієм необхідності проведення правової політики у сфері модернізації правової системи є її

спрямованість на забезпечення прав та свобод її громадян, якої б інноваційної сфери суспільних відносин це не торкалося.

Література:

1. Руднева О. М. Правова політика України: стан, проблеми концептуалізації та підвищення ефективності (аналітична доповідь) // Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування : зб. матеріалів наук. – практ. конф. (Київ, 5 груд. 2012.) / за ред. О. М. Рудневої. – К.: НІСД, 2013. – С. 7. (160с.)
2. Правовая политика. Право. Правовая система: монографія / под ред. А. В. Малько. – М.: Юрлитинформ, 2013. – С.9, 10 (344с.).
3. Яковюк І. В. Правова політика України в умовах європейської інтеграції // Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування : зб. матеріалів наук. – практ. конф. (Київ, 5 груд. 2012.) / за ред. О. М. Рудневої. – К.: НІСД, 2013. – С. 37. (160с.)
4. Тацій В. Я. Проблеми формування правової політики в Україні // Тацій В. Я. Вибрані статті, виступи, інтерв'ю/ відп. За вип.. О. В. Петришин. – Х.: Право, 2010. – С. 511. (936с.)
5. Петришин О. В. Основні напрями формування і розвитку правової політики // Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування : зб. матеріалів наук. – практ. конф. (Київ, 5 груд. 2012.) / за ред. О. М. Рудневої. – К.: НІСД, 2013. – С. 30,31. (160с.)
6. Правовая политика и развитие российского законодательства в условиях модернизации (обзор «круглого стола» журналов «Государство и право», «Правовая политика и правовая жизнь», «Журнала Сибирского федерального университета») // Государство и право, 2013. – № 11. – С. 101. (С.98–114)
7. Черкас М. Є. Правосвідомість та її функції в механізмі правового регулювання: монографія / М. Є. Черкас. –Х.: Право, 2014. – С. 86, 87. (156с.)
8. Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства: Монографія / За ред. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка. – Х.; Право, 2007. – 248с.
9. Правова культура як характеристика якісного стану правової системи // Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т.: Т.1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / за заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. –Х.: Право, 2008. –728с.
10. Хаустова М. Г. Ідеологічна складова правової системи в умовах її модернізації глобалізації // Науковий вісник Херсонського державного університету . Серія «Юридичні науки», Вип.4, Том 1, 2014. – С.71–77.

Науковий керівник: Хаустова М. Г., кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ У КРАЇНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Споконвіків люди усіх національностей, рас і віросповідань прагнули кращого життя, але знайти його у своїй державі не вбачали можливим, тому вирушали до іншої країни. Міграція як масове явище, що виникло багато століть тому, зазнає постійних змін і є доволі динамічним процесом.

У наш час у зв'язку із всебічним розвитком процесів глобалізації та новітніх технологій міграція як явище планетарного масштабу досягло небувалого рівня. Так, 18 грудня 2017 року Департамент з економічних та соціальних питань ООН на своєму офіційному веб-сайті опублікував доповідь з міжнародної міграції, у якій вказав, що на даний момент у світі близько 258 млн. людей проживають за межами країн свого походження, а це на 49% більше, ніж було у 2000 році. Найбільша кількість (майже 50 млн. осіб або 19%) живе в США, а також Саудівській Аравії, Росії та Німеччині – в кожній з них живуть близько 12 млн. мігрантів. А країнами, з яких найбільше емігрує людей, є Індія (17 млн.), Мексика (13 млн.), Росія, Китай, Бангладеш, Сирія, Пакистан і Україна (від 6 до 11 млн. в кожній з країн) [1, с. 17].

Такий наплив мігрантів має негативні наслідки для Європейського Союзу: в 2015 році на вирішення цієї проблеми Єврокомісія виділила 2,4 млрд. євро [2], і це не рахуючи 6 млрд. євро, які ЄС має виділити Туреччині до кінця 2018 року на утримання 3 млн. біженців у рамках домовленостей [3].

Основними країнами-реципієнтами біженців в ЄС стали Німеччина, Швеція, Італія, Франція та Угорщина, у яких було зареєстровано 91% від усіх заявок [4, с. 93]. Серед цих країн перше місце посідає Німеччина, яка веде ліберальну міграційну політику «відкритих дверей», що проводиться за ініціативою канцлера Ангели Меркель. Але багато чиновників цієї держави не підтримують таку політику, оскільки це є дуже витратним для ФРН. Так, витрати Німеччини в 2016 році склали 20 млрд. євро у зв'язку із такою політикою.

¹ Студентка 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Таким чином, міграція спричиняє зменшення населення в одній країні і відповідно його збільшення в другій. Із зазначеного вище випливає, що Україна належить до країн-донорів, а не країн-реципієнтів, що означає відповідне зменшення кількості населення нашої держави. Так, із Звіту Департаменту з економічних та соціальних питань ООН «Перспективи світового народонаселення» вбачається, що кількість населення України до 2050 року може зменшитися на 18% (до 36,4 млн.), а до 2100 року – на 57% (28,2 млн.) [5].

Обрання країни-реципієнта, як кінцевого пункту призначення для мігрантів, в більшості випадків залежить від таких факторів, як мова спілкування, усталені норми поведінки, відстань до своєї країни. Так, для українських громадян найбільш привабливими з точки зору виїзду на заробітки є Росія та Польща, оскільки територіально вони розташовані по сусідству з Україною, мови є дуже близькими та схожими одна на одну, а відмінностей в культурному, релігійному, виховному аспектах майже немає. Але слід вказати, що після зростання напруги між Україною та Російською Федерацією, починаючи з 2014 року, кількість українських мігрантів значно зменшилася у цій державі. Натомість, у Польщі ці показники зросли в декілька разів, про що йдеться в Інфляційному звіті Національного Банку України за січень 2018 року. Зокрема, за даними Eurostat, 87% дозволів на проживання, які українці отримали в ЄС в 2016 році, їм надала Польща. Відповідно до даних Міністерства сім'ї, праці та соціальної політики Польщі, 95% всіх дозволів на працевлаштування, виданих Польщею у першому півріччі 2017 року, отримали українські громадяни [6].

Така активна міграція українських громадян не є безпідставною, вона має безліч причин. Так, першою і напевно найголовнішою причиною слід назвати невисокий економічний рівень України. З 2014 року, після загальновідомих подій, економічна стабільність нашої країни дуже похитнулася, що, у свою чергу, відобразилося на благополуччі населення: курс долара та євро до української гривні піднявся майже в три з половиною рази, що відповідно вплинуло на ціни продуктів харчування, одягу, бензину, газу, електроенергії тощо.

Наступна причина нерозривно пов'язана із попередньою – низький рівень заробітних плат, пенсій та інших соціальних виплат, який став недостатнім для забезпечення нормального рівня життя. Справа в тому, що оплата праці невисококваліфікованих робіт в європейських країнах доволі часто перевищує рівень української заробітної плати за виконан-

ня престижної роботи. Тому громадяни України виїжджають в інші країни і працюють не за спеціальністю, і це можна пояснити такими факторами. По-перше, у деяких випадках, враховуючи специфіку роботи, для нерезидентів є неможливим працювати за спеціальністю (наприклад, юристом, викладачем); по-друге, більшість вакантних робочих місць є так званими невисококваліфікованими роботами (наприклад, вантажники, водії, столяри); по-третє, у більшості випадків роботодавці надають перевагу громадянам своєї держави, аніж іммігрантам.

Окрім цього, до причин міграції можна також віднести невелику кількість вільних робочих місць на українському ринку праці, особливо для осіб, які бажають влаштуватися на роботу за спеціальністю, здобутою у вищому навчальному закладі. Тому багато хто обирає роботу не за фахом в іншій країні, а не на батьківщині, із вдвічі або втричі вищою заробітною платою.

Наведені вище аргументи не є виключним переліком причин зростання еміграції з України до країн ЄС, а є лише найбільш розповсюдженими факторами, що мотивують мігрантів виїжджати за межі своєї країни.

Міграція як явище міжнародного рівня призводить як до негативних, так і до позитивних наслідків. І, якщо мову вести про Україну, то, на жаль, негативні наслідки превалюють. Такі науковці, як Безрукова Н. В. та Свічкарь В. П., у своїй спільній праці наводять широке коло наслідків, спричинених міграційними процесами українців. Так, до позитивних наслідків відносяться:

1) послаблення напруги на ринку праці, оскільки у зв'язку із трудовою міграцією з'являються нові робочі місця для безробітного населення України;

2) зменшення рівню безробіття;

3) покращення добробуту сімей мігрантів;

4) можливість мігрантів реалізувати свої здібності;

5) надходження коштів в Україну. Більша частина українців-мігрантів, виїжджаючи за кордон, залишають свою сім'ю на батьківщині, але періодично здійснюють перерахунки (частіше безготівкові) грошових коштів.

Так, за даними НБУ, у 2016 році обсяги приватних грошових переказів становили 5,5 млрд. дол. або 5,8% ВВП, з яких 20% надійшли неформальними каналами, а за три квартали 2017 року – 5,2 млрд. дол., що значно більше, ніж обсяги прямих іноземних інвестицій [7].

До негативних наслідків автори відносять майже вдвічі більше факторів, серед яких слід назвати такі:

- 1) втрата найпродуктивнішої частини робочої сили, оскільки більш за все емігрує молодь, науковці, фахівці тощо;
- 2) повернення в Україну трудових мігрантів пенсійного віку;
- 3) нелегальна трудова міграція не здійснює відрахувань до пенсійного та соціального фондів (відсоток нелегальних мігрантів складає майже половину від усього масиву, що є предметом наукових досліджень багатьох вчених);
- 4) втрата кваліфікації більшістю трудових мігрантів, які працюють не за спеціальністю;
- 5) виділення державою коштів для підготовки фахівців, які реалізують свої здібності і створюють додаткову вартість за кордоном. Тобто українці здобувають вищу освіту на батьківщині (тут набагато дешевше), деякі отримують стипендію, а після одержання диплому емігрують за кордон, тим самим позбавляючи український ринок праці кваліфікованих кадрів;
- 6) отримання мігрантами громадянства іншої країни, а згодом і переїзд із родиною на постійне проживання, що негативно впливає на демографічну ситуацію в Україні;
- 7) ризик потрапляння в ситуації торгівлі людьми (сексуальна експлуатація за кордоном, трудове рабство) та інші наслідки [8, с. 25].

Зважаючи на таку кількість негативних наслідків і їх значимість для економіки, Україна має вживати заходів для того, щоб зменшити такий потік емігрантів, а для цього необхідно здійснити ряд позитивних для громадян змін. Наприклад, підвищити рівень оплати праці жителів України, зменшити обсяги корупції, вирішити питання щодо стабілізації економіки та зменшення інфляції.

Підсумовуючи вищевказане, трудова міграція стала явищем планетарного масштабу, оскільки охопила собою величезну кількість громадян різних держав. Міграційні процеси мають важливе значення для економіки України, однак, на жаль, негативні наслідки цього процесу переважають над позитивними як в кількісних, так і в якісних показниках. Тому уряд має вжити ряд заходів, щоб покращити соціально-економічну ситуацію в країні, тим самим наблизивши її економіку до європейського рівня. Такі зміни стануть важливим кроком на шляху України до вступу в Європейський Союз.

Література:

1. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2017). International Migration Report 2017 (ST/ESA/SER.A/403). – с. 17.
2. Єврокомісія виділяє средства на боротьбу с міграційним кризисом [Електронний ресурс] // Euronews.com. – 2015. – Режим доступу: <http://ru.euronews.com/2015/08/11/varying-reactions-around-europe-to-new-migrant-wave>
3. Кухалейшвілі Г. Проблеми біженці в ЄС: що пропонують євроскептики [Електронний ресурс] // 112.ua. – 2017. – Режим доступу: <https://ua.112.ua/statji/problema-bizhentsiv-v-yes-yaki-varianty-proponuiut-ievroskeptyky-383004.html>
4. Пробоїв О. А. Напрями подолання міграційної кризи в країнах ЄС і врегулювання потоків нелегальної міграції // Економіка і суспільство. – 2017. – № 8. – С. 89–95.
5. Офіційний веб-сайт Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/en/sections/issues-depth/population/index.html>
6. Інфляційний Звіт Національного Банку України за січень 2018 року [Електронний ресурс]. – 2018. – С. 29. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=63442010>
7. Піонтківська І. Трудова міграція українців: позитив теж є [Електронний ресурс] // Економічна правда. – 2018. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2018/02/28/634533/>
8. Безрукова Н. В. Міграція робочої сили з України до ЄС: аналіз особливостей та наслідків / Н. В. Безрукова, В. А. Свічкарь // Бізнес Інформ. – 2016. – № 2. – С. 21–27.

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

*Б. А. Мухатасв*¹

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Цілком зрозуміло, що вступ України до ЄС є довготривалим, багатоетапним та віддаленим у часі процесом, проте висвітлення цієї теми вже сьогодні займає чільне місце серед праць науковців, журналістів та по-

¹ Студент 5 курсу інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

літиків. Водночас вона пронизана різноманіттям підходів та оцінок до її висвітлення, політичними та ідеологічними розбіжностями.

Як зазначає Кривоногова, відносини між Україною та Європейським Союзом були започатковані в грудні 1991 року, коли Міністр закордонних справ Нідерландів, як головуючої в ЄС держави, у своєму листі від імені Євросоюзу офіційно визнав незалежність України. Починаючи з цього періоду відносини між Україною та Європейським Союзом розвиваються у різноманітних сферах та напрямках. В питаннях, що стосуються курсу економічних, політичних та культурних перетворень для нашої держави не має альтернатив європейському вектору розвитку. Україна – європейська держава, тому вказані процеси є для неї цілком природними [3; 8].

Відносини між Україною та Європейським Союзом вже пройшли декілька етапів розвитку. Умовно можна виділити три періоди. Перший період – починається з 1991 року, тобто з моменту прийняття акту проголошення незалежності та визнання України партнером у міжнародних відносинах з Європейським Союзом. Завершенням етапу слід назвати 1999 рік, ухвалення Спільної стратегії ЄС щодо України, де відзначався проєвропейський вибір нашої держави.

Другий період починається затвердженням Програми інтеграції України до ЄС у вересні 2000 року. Цей етап грає важливу роль у розвитку відносин між Україною та ЄС, адже він характеризується активними діями України щодо набуття членства. За цей період відбулися переговори щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, набули чинності угоди про спрощене оформлення віз, Україна приєдналася до СОТ, а також були створені умови для інтеграції ринку України у Спільний ринок ЄС.

Третій етап розпочався 22 лютого 2014 року з прийняттям рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо європейської інтеграції України». Також відбулася ратифікація Угоди про асоціацію між ЄС та Україною та було прийнято Розпорядження «Про схвалення рекомендації Ради асоціації між Україною та ЄС про імплементацію Порядку денного асоціації між Україною та ЄС» (№ 207). Цей етап триває досі.

Учені також зазначають, що існують певні перешкоди для України в євроінтеграції, а саме: 1) низький рівень поінформованості громадян про перспективи членства України в ЄС; 2) сумніви стосовного того, що

євроінтеграція матиме вигоду для України; 3) замкненість України між вимогами Європейського Союзу та Росії; 4) занепокоєність щодо конкурентоспроможності українських товарів на європейському ринку та еміграція робочої сили; 5) проблема корупції (такі вчені, як М. В. Буроменський, В. М. Гребенюк, С. Ф. Константінов, М. І. Мельник, І. С. Нуруллаєв, Є. Д. Скулиш та інші, розроблюють проблеми міжнародного співробітництва у процесі подолання корупції) [3].

Актуальність проблеми взаємовідносин України з гігантом процесів європейської інтеграції та кооперації – Європейським Союзом – є беззаперечна. Варто визнати, що євроінтеграція України поставили багато кризових питань еволюції загальнодержавного розвитку. Адже відома цінність того прогресу, який може настати для України як для визнаної, авторитетної, передової, правової європейської держави при встановленні «євростандартів» економічного процвітання, політичної стабільності, соціального благополуччя, демократії, захисту прав і свобод громадян. На тлі економічної кризи, корупції, організованої злочинності, політичної нестабільності і зuboжіння основної маси українського населення, «євростандарты» виступають більше ніж привабливими взірцями для наших співвітчизників і стимулами подальшої інтеграції України до ЄС [3].

На сьогоднішній день в науковій літературі існує думка про те, що Європейський Союз можна назвати найпотужнішим політичним та фінансово-економічним союзом світу, основною метою діяльності якого є, насамперед, забезпечення безпеки, недопущення порушення як міжнародного так і національного законодавства країнами членами в цілому та їх громадянами, що в умовах сьогодні є надзвичайно актуальним [6]. Саме тому зрозумілим є прагнення України до вступу до Європейського Союзу. Також слід зазначити, що внутрішньою метою Європейського Союзу є соціально-економічний розвиток покращення якого можна досягти через створення зони без внутрішніх кордонів, підтримку економічної і соціальної цілісності, заснування економічного і монетарного союзу та введення єдиної валюти.

Економіка України, як і держава в цілому, на сьогодні переживає надзвичайно складний період та потребує термінових ефективних перетворень. Це не єдина сфера в Україні, яка потребує перетворень. Деякі аналітики виділяють п'ять ключових реформ, на які громадськість чекає в першу чергу: 1. Антикорупційна реформа; 2. Реформа охорони здоров'я; пенсійна

реформа та реформа системи соціального захисту; 3. Судова реформа. Реформа прокуратури; 4. Реформа органів правопорядку; 5. Люстрація [5].

На мою думку, якщо Україна реалізуватиме реформи і рухатиметься до поліпшення бізнесового клімату – борючись з корупцією, зміцнюючи верховенство права, – це сприятиме збільшенню інвестицій в країну. У результаті відбудеться економічне зростання та збільшиться кількість робочих місць. Це важлива робота, яку має зробити уряд і парламент.

На жаль, за прогнозами економістів, наша країна до 2020 року не стане членом ЄС, оскільки на даний момент ЄС переживає кризу [5]. Також вступ України до цього інтеграційного об'єднання унеможливується тим, що до ЄС приєднується країна, яка потребуватиме дуже серйозних компенсацій від закриття цілих галузей промисловості. Оскільки в ЄС є строго квотована планова економіка, яка передбачає, що кожна держава, яка вступає в Європейський Союз, повинна включатись у спільний ринок і відповідно вона повинна запроваджувати квоти на виробництво тієї чи іншої продукції, тому для ЄС на даному етапі не вигідно приймати Україну до себе і це і є однією із проблем інтеграції України.

Федоришина О. О. наводить такий аргумент, що економісти з різних країн ЄС заявляють, що нещодавнє парафування угоди про асоціацію і створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС все одно не забезпечить швидкого прийняття України до європейського об'єднання [4].

Існує достатня кількість причин через які Україна може не стати членом Європейського Союзу швидко та безболісно. Зважаючи на певні економічні проблеми, політичні та ідеологічні розбіжності залучення України до ЄС відкладається. На мою думку, це не означає, що цього зовсім не буде – ні. На даному етапі Україна має продовжувати реформувати різноманітні сфери діяльності та покращувати рівень життя.

Треба зазначити, що при вступі до ЄС Україна отримає ряд значних переваг, але щоб уникнути існуючих загроз треба поступово впроваджувати стратегічні напрями розвитку ЄС в українську економіку та розробити програму дій щодо безболісної інтеграції України, із урахуванням існуючих загроз та досвіду країн, які нещодавно вступили до ЄС.

Євроінтеграція – це не подія, а довготривалий складний процес. Це політика внутрішніх реформ у політичній, соціальній, економічній та правовій сферах. Це зміна законодавчої бази, впровадження стандартів та норм ЄС, зміна в системі вироблення та реалізації державної політики, характеру української економіки [4]. Європейська інтеграція повинна

сприйматися в першу чергу не як зовнішня, а як внутрішня державна політика, спрямована на впровадження актуальних для суспільства реформ.

Інтеграція України до європейської сім'ї народів повинна супроводжуватись науково обґрунтованими заходами, які гарантували б відповідність вітчизняного законодавства праву, що формується в рамках ЄС. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу — чи не найважливіша частина механізму інтеграції нашої держави до ЄС. Слід зауважити, що науково-освітня діяльність, а також підготовка кваліфікованих фахівців у галузі права ЄС визначаються як складові державної політики адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Важливим є також те, що перспективи успіху процесу інтеграції до Європейського Союзу залежать не лише від виконання Україною вимог, які висуваються до країн-кандидатів (у політичній, соціально-економічній, правовій сфері), але і від політичного консенсусу, координації дій усіх гілок влади, що у свою чергу стане запорукою прийняття необхідних політичних рішень [6].

Підбиваючи підсумки, на сьогоднішній день для України вступ до ЄС залишається метою, задля досягнення якої здійснюється активна діяльність в політичній, правовій, економічній та інших сферах. Довготривала політична криза нашої держави, разом з досить тяжким економічним станом створює значні перепони на євроінтеграційному шляху України. Також існує низка інших факторів, які гальмують інтеграційні процеси, такі як: збройний конфлікт на сході; проблема внутрішньо переміщених осіб; важкий процес ратифікації Угоди про Асоціацію; політичний та економічний тиск з боку сусідньої держави та інші. Важливим є те, що європейський вибір України не є спонтанним рішенням. Наша держава стала на шлях євроінтеграції вже після розпаду Радянського Союзу, зробивши вибір на користь європейських демократичних цінностей та свобод. На підставі проаналізованого нами наукового матеріалу, досвід більшості східноєвропейських держав вказує на те, що простого та доступного способу вступу до ЄС не існує. Це важкий і довгий шлях, половина якого вже позаду.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною та європейським Союзом [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344

2. Про схвалення Рекомендації Ради асоціації між Україною та ЄС про імplementацію Порядку денного асоціації між Україною та ЄС : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 березня 2015 р. №207- р. Available at: http://www.kmu.gov.ua/kmu/document/248046005/st06978%20UA_15-1%20final.pdf.

3. Кривоногова А. В. Історія Української євроінтеграції: відносини між Україною та ЄС // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 386–391.

4. Моца А. А. Угода про асоціацію з ЄС: правова природа та юридичні наслідки // Юридична осінь 2012 року : зб. тез доп. та наук. повідомл. учасн. всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів (13 листоп. 2012 р.). – Х. : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. – С. 50–53.

5. Пшенкина І. О. Європейський Союз та Україна в умовах сьогодення // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами І Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. – Харків, 2015. – Ч. 2. – С. 351–353.

6. Савчук К. Ю. Плюси та мінуси євроінтеграції України // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 467–472.

7. Трагнюк О. Я. Адаптація права України до права ЄС як складова механізму євроінтеграції // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 10. – Х. : Право, 2005. – С. 139–141.

8. Яковюк І. В. Європейський Союз і Україна: еволюція взаємовідносин // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2009. – №3. – С. 14–28.

Науковий керівник: Бойчук Д. С., асистент кафедра міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

К. В. Науменко¹

КУЛЬТУРНО-ДУХОВНА ЄДНІСТЬ ЯК ЧИННИК СТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Під час розгляду питання про передумови утворення Європейського Союзу (далі – ЄС) слід зважати на їхню різноманітність. Серед усіх чинників виокремлюють політичні, економічні, духовно-культурні тощо.

¹ Студентка 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Проте в теорії права Європейського Союзу залишається невирішеним питання про роль кожного з чинників у процесі розвитку та становлення останнього. Найменш дослідженим чинником на даному етапі є духовно-культурна єдність ЄС.

Культурно-духовна єдність на думку вчених виявляється як чинник інтеграції європейських народів навіть не зважаючи на їхню культурну різноманітність [4; 1, с.83]. Однак визнання важливої ролі культури, культурної політики та культурної інтеграції виникло не з перших днів заснування Європейського Союзу. На початковому етапі утворення ЄС домінували політичний та економічний чинники.

В умовах біполярності світу та глибокої економічної кризи європейських держав, що були зумовлені наслідками Другої світової війни, країни потребували першочергового встановлення внутрішнього і зовнішнього миру та відбудови економік задля забезпечення економічного благополуччя. Ідея духовно-культурної єдності на той час вже набувала поширення, проте не могла знайти свого втілення через відсутність внутрішнього миру та досить ворожі взаємини між державами. Об'єднання країн мало суто ринкову необхідність і лише через проблеми економічної інтеграції уряди країн прийшли до висновку про необхідність формування об'єднуючого духовного чинника. Саме у цей спосіб можливо було зберегти існування об'єднання європейських держав та утримати позиції у протистоянні впливу США та СРСР.

Перше посилання на необхідність культурного об'єднання відбулося у 1992 році із прийняттям Маастрихтського договору. У Преамбулі Договору про Європейський Союз визначено, що: « [Голови держав] отримуючи натхнення від культурної, релігійної та гуманістичної спадщини Європи, на основі яких сформувалися універсальні цінності – недоторканні і невідчужувані права людини, свобода, демократія, рівність і правова держава вирішили заснувати Європейський Союз»[2].

Лідери ЄС звернули увагу на культурний аспект процесу європейської інтеграції тільки тоді, коли почалася криза інтеграції і коли потрібні були нові рішення, що дозволяють громадянам країн-учасниць приєднатися до інтеграційного процесу в рамках ЄС. Із цього моменту культура розглядалася як основний і навіть єдиний засіб забезпечення ефективного діалогу і співпраці між державами-членами. Тим не менш слід зауважити, що роль культурно-духовної спільності цих народів ніколи не була визначальним чинником об'єднання європейських народів на початко-

вому етапі формування. Здебільшого виокремлення такого чинника ґрунтується на необхідності подолання на той час кризи європейського об'єднання.

Оскільки спочатку європейські інтеграційні процеси були потребою економічною, і мали на меті ефективне відновлення економіки європейських країн після занепаду за результатами Другої світової війни, тогромадяни окремих держав досить скептично відносилися до появи такого міжнародного утворення та побоювалися зменшення національного суверенітету та звуження власних прав та свобод. Щоб зберегти ЄС, стало необхідним пропагувати ідеї культурної, релігійної та духовної єдності, які б більш ефективно об'єднували народи задля досягнення спільних цілей. Проте, в розрізі цього питання не можна казати про штучність даної культурної політики, оскільки дійсно народам Європи притаманні спільні цінності, що формувалися протягом тривалого періоду знаходження територій під впливом колишньої Священної Римської імперії та інших історичних процесів.

Так само вплив єдиної релігії має суттєве значення для формування спільних духовних цінностей народів. На обґрунтування даної тези можна навести думку вчених, що зазначали: «Для свого тріумфу європейська ідея спочатку повинна була зародитися, потім концептуально виокремитися та набути форми науково обґрунтованої теорії. З цією метою необхідно було, щоб вона опанувала громадськістю, яка й створює історію» [3, Гл. X, §1].

Найважливішим проявом духовно-культурної єдності як важливого чинника формування євроінтеграції була і є прихильність країн Європи принципам та ідеалам демократії, досить високий рівень законослухняності та правосвідомості європейських громадян. У цей момент як чинник об'єднання європейських народів прийшла ідея європейської єдності, яка обґрунтовувалася вченими та філософами ще з періоду середньовіччя. Це наводить на думку, що навіть при переслідуванні суто економічних цілей при формуванні, держави-члени все ж таки наголошували на потребі враховувати культурні аспекти одне одної в міжнародних відносинах та їхній сукупний вплив і вплив на культуру союзу в цілому.

Якби Європейський Союз не обґрунтовував ідею духовно-культурної єдності, громадяни держав-членів не підтримали б ідею об'єднання, оскільки інтереси домінуючих держав, наприклад Франції, були суто національно орієнтованими і ідея загального благополуччя європейських

народів не знайшла б свого втілення в життя. Культура тут виступає чинником, що прискорює розвиток держав на ґрунті ідейної об'єднаності.

Таким чином, ідея духовно-культурної єдності була необхідною для об'єднання європейських народів. Без її втілення ЄС не зміг би втримувати та в подальшому підвищувати рівень власного розвитку задля забезпечення мирного співіснування народів та створення міцної економіки й процвітання. Пропонуємо надалі у теорії права Європейського Союзу визначати духовно-культурну єдність як вагомий, а не другорядний чинник розвитку і становлення ЄС, який хоча й не був визначальним на етапі утворення ЄС, проте став вкрай необхідним для розвитку та становлення останнього.

Література:

1. Яковюк І. Історичні передумови і основні етапи європейської інтеграції // Вісник Академії правових наук України. 2003р. №4 (35). – Х. : Право, 2003. – С. 82–92.
2. Договір про Європейський Союз. Міжнародний документ від 07.02.1992. URL:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_029 (дата звернення: 18.04.2018).
3. Интеграционное право, под ред. Кашкина С. Ю., Изд. Проспект, 2017. – 745 с.
4. Яковюк І. В. Правова культура в умовах глобалізації та європейської інтеграції // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – Х. : Право, 2007. – Вип. 13. – С. 3–16.

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного університету імені Ярослава Мудрого

С. С. Ніколаєнко¹

БРЕКСІТ: ПРИЧИНИ ТА МОЖЛИВІ НАСЛІДКИ ВИХОДУ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ З ЄС

Сполучене Королівство завжди було специфічною країною в Європі завдяки своєму історичному минулому та географічному положенню, що виділяло Великобританію серед інших європейських держав. Іншими

¹ Студент 5 курсу Слідчо-криміналістичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

словами, завжди була Європа, і завжди була Англія, яка ніколи не була повністю європейською. Саме ці відмінності і стануть однією з причин найбільш масштабного дезінтеграційного процесу на території Європейського континенту.

У повоєнний період британська економіка переживала значний спад і почалась активізація тенденції європейської інтеграції. Однак, коли прийшов час приймати рішення про членство Великобританії в Європейському Економічному Співтоваристві (далі – ЄЕС), це питання спричинило багато суперечок та невизначеності. Велика Британія завжди відокремлювалась від континентальної Європи, орієнтуючи свою політику на країни Співдружності та Сполучені Штати Америки. Термін «європейська інтеграція» був сприйнятий і зрозумілий у Великобританії як співпраця на рівні урядових угод між різними країнами. Пріоритетом цих угод було економічна інтеграція, співпраця між державами, регіонами та підприємствами [1, с.227]. Для інших держав-членів європейська інтеграція мала помітно ширший та глибший сенс. Ця різниця цілей та кінцевої мети інтеграційних процесів викликала конфлікти між британським урядом та владою інших країн-членів ЄЕС. Ось чому при першій спробі приєднання Сполученого Королівства Франція двічі накладала вето на вступ країни до ЄЕС.

Як зазначає І. В. Яковюк, Великобританія фактично увійшла до ЄЕС на особливих умовах, які вона послідовно відстоювала у подальшому, перебуваючи осторонь від більшості інтеграційних процесів (так, наприклад, британський уряд у 1989 році відмовився підписати Хартію Європейського Співтовариства про основні соціальні права працівників). Увійшовши до складу ЄС, Великобританія фактично продовжувала вікові традиції британської геополітики, перешкоджаючи політичній консолідації Європи [2, с. 26].

Згідно ст.50 Договору про ЄС «Будь-яка держава-член може вирішити вийти з Союзу згідно зі своїми конституційними вимогами. Держава-член, що вирішила вийти з Союзу, повідомляє про свій намір Європейську Раду. З огляду на настанови Європейської Ради Союз провадить переговори з цією державою та укладає угоду, в якій формулюються положення про її вихід з урахуванням рамок майбутніх відносин з Союзом». Саме на основі цієї норми, що вперше була передбачена Лісабонським договором (ст.49 А), котрий вступив в силу 1 грудня 2009 року, і був розпочатий процес, який отримав назву «брексіт». Стосовно самого поняття

тя «брексіт», то ця назва по суті характеризує загалом всі акції, пов'язані із процедурою виходу Об'єднаного Королівства із складу Євросоюзу. Розпочався цей процес ще у 2015 році, коли члени Консервативної партії та Партії незалежності Сполученого Королівства заявили, що у британців не було можливості висловитися від 1975 року (тоді було вперше винесено на загальнонаціональний референдум питання про членство країни в ЄЕС). У відповідь на ці заяви прем'єр-міністр Девід Камерон пообіцяв провести референдум, щоб «вирішити європейське питання у британській політиці» [3].

Таким чином, 28 травня 2015 р. уряд Камерона виніс на розгляд Палати общин питання стосовно проведення до кінця 2017 р. референдуму з приводу подальшого членства в Європейському Союзі. 10 листопада того ж року Д. Камерон повідомив голову Європейської Ради Д. Туска про вимоги Великобританії щодо проведення реформ в Союзі [2, с. 27]. Ці вимоги по своїй суті стосувались особливостей функціонування фінансової системи Британії, обмеження процесів інтеграції, якщо вони суперечать інтересам Великобританії та обмеження щодо доступу до системи соціального забезпечення для трудових мігрантів. 19 лютого 2016 р. було укладено угоду Великобританії з Європейським Союзом про особливий статус останньої, в якій певним чином було досягнуто компромісу між британським урядом і ЄС. Механізми, що були передбачені даною угодою повинні були набрати чинність лише в разі збереження членства Британії в ЄС. На той час більшість британців підтримували дану угоду, що дало підстави Камерону сподіватись на позитивний результат референдуму, дату якого було назначено на 23 червня 2016 року. На референдум було винесено лише одне питання: «Чи має Сполучене Королівство залишитися членом Європейського Союзу або вийти із Європейського Союзу?». Результати референдуму стали доволі несподіваними для всієї світової спільноти: прихильники виходу з ЄС перемогли з 17.4 мільйонами голосів (51,9%), на противагу 16.1 мільйонів голосів (48,1%), що вважали за потрібне залишитись у Союзі.

Щодо можливих наслідків даного дезінтеграційного процесу, то можна з певною мірою вірогідності передбачити, що вони настануть як для Великобританії, так і для ЄС.

Дослідники дезінтеграційних процесів вказують на існування як негативних, так і позитивних наслідків. Серед негативних наслідків називаються такі:

– необхідність переорієнтації виробництва – в будь-якому разі вихід з об'єднання, яке має спільну економічно політику пов'язаний зі скасуванням преференційних умов торгівлі та інвестицій. У такому випадку продукція з країн, що раніше були партнерами, стає дорожчою та не має переваг перед світовими аналогами. Передбачається, що функціонування Сполученого Королівства за межами ЄС матиме «економічно руйнівні» наслідки, оскільки воно втратить всі привілеї і буде змушено знову налагоджувати торговельні контакти, які можуть не бути настільки вигідними, як раніше. Країна позбавляється вільної торгівлі, експорт товарів та кількість сплачених податків при ввезенні збільшаться, що призведе до підвищення ціни на кінцеву продукцію та зменшення попиту на неї [4, с. 95].

Цей наслідок по суті породжує інший, а саме:

– порушення соціальної та політичної стабільності, напружене становище в країні – негаразди, пов'язані з переорієнтацією на інші ринки, особливо труднощі з торговельними партнерами, що не входять до ЄС, провокують економічні застої, а невизначеність подальшого курсу держави спричиняє невпевненість населення. В свою чергу, як відомо зі світової практики, невпевненість населення з великою імовірністю може призвести до масових протестів, мітингів, що в свою чергу тягне за собою значні державні економічні втрати.

Тим не менше, усвідомлюючи очевидні втрати, окремі країни обирають курс на дезінтеграцію, і це пов'язано, перш за все, з наявними перевагами дезінтеграції, серед яких науковці виділяють такі:

– вільний вибір політики, не обмежений умовами та цінностями інтеграційного об'єднання – ЄС як потужне інтеграційне об'єднання існує для забезпечення багатьох спільних цілей, що в ряді випадків змушує держави поступатися національними інтересами. Велика Британія трималась осторонь від багатьох інтеграційних сфер, не була зацікавлена в поглибленні інтеграції і переважно орієнтувалась на національні інтереси (це можна побачити в тому, що Об'єднане Королівство відмовилось свого часу від спільної європейської валюти, шенгенської зони, тісної співпраці в галузі правосуддя та внутрішніх справ). Отже, процес дезінтеграції звільняє країну від зобов'язань та дозволяє зосередитися на інтересах власної країни [4, с. 96].

– можливість відстоювання інтересів національних виробників та споживачів – при проведенні вдалої торговельної, монетарної та фіскаль-

ної політики держави, відмова від існуючих торговельних угод дозволяє поновити тарифні бар'єри, захистити національних виробників від конкуренції та відновити економічну стабільність в економіці.

– збереження культурних цінностей і традицій – Велика Британія дуже пишається своїм минулим, в якому вона була супердержавою, імперією та домінуючим гравцем на міжнародній арені. У зв'язку з значними міграційними процесами на території держави відбувалось поширення іноземних культур, традицій і вірувань, що на думку багатьох доволі консервативних британців спричиняє пригнічення національної культури. Дослідники дезінтеграційних процесів вказують, що ці процеси «дозволяють зберегти власні культурні цінності та особливості національних традицій, без необхідності доводити до уніфікації» [4, с. 97].

Щодо наслідків для самого ЄС, то «брексіт» став свідченням значної економічної та соціально-політичної кризи, яка в останні роки охопила майже всі сфери життєдіяльності, що ставить під сумнів доцільність та саму цінність інтеграційних процесів в Європі. В окремих країнах ЄС останнім часом активно почали розповсюджуватись дезінтеграційні гасла, що підривають солідарність країн ЄС, їхню готовність до узгоджених політичних дій. Тобто найбільшу загрозу для ЄС вбачається в тому, що «брексіт» може спровокувати аналогічні дезінтеграційні процеси в інших європейських країнах.

Крім того, Сполучене Королівство сплачує значну суму внесків до європейського бюджету, а отримує в два рази менше (12 мільярдів фунтів стерлінгів проти 6 мільярдів). Після виходу Великобританії зі складу ЄС задля забезпечення належного фінансування об'єднання внески країн-членів повинні будуть збільшені, що однозначно не буде сприйнято ними позитивно.

Однак, деякі науковці вбачають в процесі виходу Британії з ЄС навпаки більше позитивних наслідків для ЄС. Зокрема І. В. Яковюк вказує, що «за цих умов Берлін зможе пролобіювати реалізацію кроків, проведенню яких перешкождала Британія, а саме:

- оформлення загальноєвропейської міграційної політики;
- створення єдиної армії ЄС;
- посилення інтеграції бюджетів держав-членів ЄС.

Позиція ЄС на міжнародних переговорах буде більш консолідованою і єдиною, що дозволить Євросоюзу з часом переглянути багато колишні угоди, укладені з урахуванням «особливої позиції» Великобританії, зро-

бивши їх куди більш вигідними для континентальних європейців » [2, с. 29].

Отже, оцінити наслідки «брексіту» в абсолютних величинах досить важко – можливо приблизно підрахувати доходи Британії до початку процесу виходу з ЄС та після, проте оцінити вартість політичного суверенітету, культурної та соціальної незалежності неможливо.

Література:

1. Неприцький О. А. Великобританія: шлях до сепаратизму регіонів чи побудова «європейського дому»/ О. А. Неприцький // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія: Збірник наукових праць. Вип.ІІ. – Вінниця, 2000. – С.226–232.

2. Яковюк І. В. Brexit: причини і наслідки британського референдуму // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 25–29.

3. Чевичалова Ж. В. Британська сецесія: черговий крок у непростих стосунках ЄС і Великої Британії // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 86–90.

4. Задоя А. О. Міжнародні інтеграційні та дезінтеграційні процеси: суперечливі наслідки / А. О. Задоя, А. П. Боцула // Академічний огляд. – 2017. – №1(46). – С.5–13.

Науковий керівник: Маринів І. І., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Пата А. С.¹

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ В ЄС

Сьогодні ми активно користуємося здобутками науково-технічного прогресу. Але поширення цифрових технологій в світі принесло не тільки економічну вигоду та полегшення повсякденного життя, а й загрози для безпеки. Кіберзлочинці посягають не тільки на матеріальні цінності

¹ Студентка 5 курсу слідчо-криміналістичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

звичайних громадян, а й активно втручаються в діяльність держав, їх внутрішню політику. Збільшення випадків посягання на кібербезпеку європейських держав, підштовхує ЄС до пошуку нових шляхів захисту, впровадження нових правил інформаційної безпеки.

На даний момент кібербезпека є одним із основних політичних пріоритетів Європейської Комісії. Європейська програма безпеки ставить боротьбу з кіберзлочинністю поряд із боротьбою з тероризмом та організованою злочинністю. [1, с.2] Це свідчить про виключну серйозність кіберзлочинів як загроз для досягнення цілей ЄС. В документі наголошується, що ці три напрямки є взаємопов'язаними, із сильним транскордонним виміром.

Про значну стурбованість в ЄС щодо захисту від кібератак, також свідчить приділення уваги цьому питання в Глобальній стратегії зовнішньої та безпекової політики ЄС. Вказується на необхідність посилення технологічних можливостей, спрямованих на зменшення кількості загроз та їх «пом'якшення», заохочення впровадження інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій, які б гарантували доступність і цілісність цифрових даних та одночасно забезпечували безпеку в межах європейського цифрового простору. Відповідно до Глобальної Стратегії, ЄС підтримуватиме політичне, оперативне та технічне співробітництво між державами-членами, сприятиме спільній роботі між інституціями ЄС та між інституціями і відповідними органами держав-членів. Окрім цього, акцентується увага на важливості тісної співпраці з США та НАТО щодо боротьби з кіберзлочинністю.[2, с.22]

Окрім стратегії, яка охоплює широке коло питань, існує окрема Стратегія ЄС з кібербезпеки, яка спрямована на захист інтернет-середовища та збереження основних прав та свобод в кіберпросторі, зосереджуючись на п'яти пріоритетах:

1. досягнення кіберстійкості;
2. боротьба з кіберзлочинністю;
3. розробка політики в галузі кібернетичного захисту;
4. розвиток промислових і технологічних ресурсів для кібербезпеки;
5. створення узгодженої міжнародної політики в галузі кіберпростору та «вбудовувати» цінності ЄС у кіберпростір. [3, с.4–5]

Дана стратегія акцентує велику увагу на важливості Програми «Горизонт 2020» щодо необхідності підтримки досліджень в галузі безпеки інформаційно-комунікаційних технологій. Європейська Комісія буде

використовувати можливості Програми «Горизонт 2020» для розробки інструментів боротьби з кібератаками. «Горизонт 2020» є наймасштабнішою рамковою програмою ЄС з фінансування науки та інновацій. Вона отримала всесторонню підтримку європейських лідерів і членів Європейського парламенту, які свою чергу погодилися, що наукові дослідження – це інвестиції в майбутнє ЄС і тому вони повинні стати центром для розумного, сталого і всеосяжного зростання. [4] Зрозуміло, що досягнення економічного зростання без забезпечення безпеки цифрового простору взагалі неможливе, тому використання цієї програми в розрізі кібербезпеки є цілком виправданим.

Законодавство ЄС містить юридично обов'язкові правові акти – директиви, в тому числі щодо захисту кіберпростору. Так, Директива 2013/40/EU Європейського Парламенту та Ради про атаки проти інформаційних систем 2013 року, є першим набором загальних мінімальних правил щодо безпеки інформаційних систем. Метою даного акту є зближення кримінального права держав-членів у сфері атак на інформаційні системи шляхом встановлення мінімальних правил щодо визначення кримінальних злочинів та відповідних санкцій, а також поліпшення співпраці між компетентними органами, включаючи поліцію, інші спеціалізовані правоохоронні служби держав-членів та компетентні установи та органів ЄС. [5]

В 2016 році була прийнята Директива (ЄС) 2016/1148 Європейського Парламенту та Ради про заходи щодо забезпечення високого загального рівня безпеки мережевих та інформаційних систем у всьому Союзі. [6] Вказаний акт передбачає правові заходи для підвищення рівня кібербезпеки ЄС шляхом забезпечення того, що держави-члени:

- готові реагувати на інциденти, пов'язані з кібербезпекою, через групу реагування на випадки інцидентів з комп'ютерної безпеки (CSIRT) та через компетентні національні органи;
- підтримувати стратегічне співробітництво та обмін інформацією про конкретні інциденти та ризики;
- заохочувати операторів і постачальників цифрових послуг до життя заходів з посилення кібербезпеки.

Для успішного втілення в життя прийнятих актів та досягнення поставлених цілей в ЄС діють органи, які спеціалізуються в певній сфері суспільних відносин. Для боротьби з кіберзлочинністю також створені органи, зокрема Агентство з питань мережевої та інформацій-

ної безпеки ЄС (ENISA), Європейський центр комп'ютерної злочинності Європолу (EC3), Служба реагування на комп'ютерні інциденти для інститутів ЄС, органів і установ (CERT-EU) та Європейське оборонне агентство. Органи направляють свої зусилля для підвищення обізнаності про кібербезпеку серед громадян, посилення співпраці з державами-членами ЄС та надання допомоги в розслідуванні посягань на кібербезпеку.

Проаналізувавши окремі акти ЄС, можна дійти висновку, що ЄС приділяє велику увагу захисту своєї безпеки та безпеки громадян від кібератак. Кіберзлочинність ставиться на один щабель з тероризмом та організованою злочинністю, тобто є чітке усвідомлення тих непоправних наслідків, до яких може призвести нехтування проблемою кібератак. Залучення програми «Горизонт 2020» є беззаперечним кроком вперед, оскільки можливості кіберзлочинців ростуть з кожним днем, а тому наукові дослідження мають виробити інструменти для своєчасного протистояння і попередження кібератак.

Література:

1. The European Agenda on Security. URL:https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/e-library/documents/basic-documents/docs/eu_agenda_on_security_en.pdf
2. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy. URL: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eugs_review_web_0.pdf
3. Cybersecurity Strategy of the European Union: An Open, Safe and Secure Cyberspace. URL: http://eeas.europa.eu/archives/docs/policies/eu-cyber-security/cybsec_comm_en.pdf
4. What is Horizon 2020? – European Commission. URL: <http://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/what-horizon-2020>
5. Directive 2013/40/EU of the European Parliament and of the Council of 12 August 2013 on attacks against information systems and replacing Council Framework Decision 2005/222/JHA. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32013L0040>
6. Directive (EU) 2016/1148 of the European Parliament and of the Council of 6 July 2016 concerning measures for a high common level of security of network and information systems across the Union. URL: <http://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/1148/oj>

Науковий керівник: Маринів І. І., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ПРАВО УКРАЇНИ

В сучасних умовах, під впливом процесу євроінтеграції України, відбувається активне приведення положень національного законодавства у відповідність до норм міжнародного права. Ця процедура, яка відбувається шляхом реалізації державою її міжнародних зобов'язань у внутрішньодержавний правопорядок, відома як імплементація. На сьогодні існують різноманітні способи імплементації, серед яких, зокрема: інкорпорація, уніфікація, відсилка, трансформація, створення спеціального правового режиму, рецепція і інші. Процес імплементації відіграє важливе значення для України. Це обумовлено кількома чинниками: по-перше, як наслідок імплементації зросте ефективність співпраці нашої держави з іншими; по-друге, наближення національного законодавства до стандартів Європейського Союзу сприятиме розвитку нашої держави на засадах демократії, соціальної та правової спрямованості.

Особливості імплементації норм міжнародного права у внутрішнє законодавство розглянуто в працях багатьох науковців. Окремі аспекти окресленої теми були предметом дослідження таких науковців, як С. А. Абрамова, М. В. Буроменський, В. Н. Денисова, І. І. Лукашук, Ю. Л. Медведєв, В. І. Муравйова, В. П. Плавич, В. М. Репецький, О. В. Розгон та інших. Проте, в умовах постійного розвитку процесів державотворення, що відбуваються в Україні, динаміки міжнародних відносин, питання імплементації норм міжнародного права в національне законодавство залишається вкрай актуальним.

За словами А. С. Гавердовського імплементація норм міжнародного права це: «цілеспрямована організаційно-правова діяльність держав, яка проводиться індивідуально, колективно або у рамках міжнародних організацій з метою своєчасної, всебічної та повної реалізації зобов'язань, прийнятих державами відповідно до норм міжнародного права» [5]. Процедура імплементації регламентується нормами національного законодавства. Так, системний аналіз положень Конституції України (далі – КУ) та Закону України «Про міжнародні договори України» (далі – За-

¹ Студент 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

кон) дозволяє зробити наступні висновки: 1) в Україні визнається пріоритет норм міжнародного права над нормами національного законодавства (ст. 9 КУ); 2) якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору (ч. 2 ст. 19 Закону) [2]; 3) міжнародні договори, згода на обов'язковість котрих дана Верховною Радою України, стають частиною її внутрішнього законодавства (ст. 9 КУ) [1]. На підставі зазначених норм важливого значення набуває дослідження питання механізму імплементації в процесі реалізації норм міжнародного права.

Як зазначає Репецький В. М., в науці міжнародного права розрізняють міжнародний та національний механізми імплементації. [9] На міжнародному рівні він полягає у створенні міжнародних норм на підставі міждержавних угод міжнародних організацій, які регламентують спільну діяльність суб'єктів міжнародного права, направлену на реалізацію цілей міжнародних зобов'язань. У свою чергу, на національному рівні це система державних органів, уповноважених забезпечувати виконання державою міжнародно-правових зобов'язань [10, с. 668]. Саме через органи державної влади реалізуються норми сучасного міжнародного права. Перелік органів, на які покладено забезпечення дотримання і виконання зобов'язань, узятих за міжнародними договорами України, визначено у ст. 16 Закону. Так, Міністерство закордонних справ України здійснює загальний нагляд за виконанням міжнародних договорів України, в тому числі й іншими їх сторонами, а у випадку невиконання або неналежного виконання зобов'язань України за міжнародними договорами – ще й інформує про це відповідно Президента України або Кабінет Міністрів України і вносить пропозиції щодо вжиття необхідних заходів [2]. Конституція України хоч і визначає правила застосування міжнародних норм у внутрішньому правопорядку, але не конкретизує цих положень тому можуть виникати суперечності. Для нормальної реалізації норм міжнародного договору у внутрішньому праві норма закону не повинна мати більшої юридичної сили, аніж норма договору, і повинна тлумачитися таким чином, щоб відповідати договірним правилам. [8, с. 644]

Разом з тим, на національному рівні механізм імплементації включає також й інші елементи, такі як: а) закріплені в національному правопоряд-

ку правові засоби забезпечення виконання міжнародних зобов'язань на внутрішньодержавному рівні; б) національна правозастосовна практика; в) організаційні засоби, застосовувані на внутрішньодержавному рівні для забезпечення імплементації міжнародного права [3, с. 78]. Реалізація норм міжнародного права здійснюється за допомоги способів імплементації. На жаль, у вітчизняній науковій літературі немає єдиного підходу щодо критеріїв їх визначення, розмежування та систематизації. [5] Це зумовлено різними методологічними підходами, соціально-економічними факторами та принципом суверенної рівності держав, який надає їм право самостійно визначати спосіб реалізації міжнародних зобов'язань. Так, наприклад, Європейський суд з прав людини дійшов висновку, що Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. не містить конкретної вказівки на певні способи забезпечення виконання норм цього документа у внутрішньому праві держав.

Одним із способів імплементації, який використовується в Україні є трансформація. Вона пов'язана з цілковитою переробкою тексту міжнародно-правового акта чи окремих його статей із прийняттям на цій основі норм внутрішнього права. При цьому норми внутрішнього права нерідко формулюють інакше, ніж у першоджерелі – статті міжнародних договорів. Хоча за суттю зміст міжнародного зобов'язання в разі трансформації має зберігатися. Як значає М. В. Буроменський: «трансформація надзвичайно поширена, й держави охоче до неї вдаються. У деяких випадках трансформації важко уникнути. Наприклад, для імплементації міжнародних договорів, спрямованих на уніфікацію кримінального законодавства держав, трансформація необхідна.» Саме шляхом трансформації найчастіше вносять зміни до кодексів України. [4]

Але, на жаль, сьогодні не всі елементи отримали належного закріплення в законодавстві України, тому правники наголошують на необхідності закріплення в законодавстві: механізму реалізації, черговість дій, процедури тощо [6, с. 133]. Правова доктрина України у сфері практичної імплементації міжнародно-правових норм у внутрішньому правопорядку продовжує формувати багатоманітність засобів ефективного реагування на міжнародний правовий простір.

До чинників, які ускладнюють процес імплементації належить також відсутність чіткої правової бази необхідної для врегулювання процесу імплементації та реалізації імплементованих норм; невідповідність значної кількості стандартів, закріплених у національному законодавстві,

міжнародним стандартам, що зумовлює виникнення колізій; недостатньо чітка визначеність моменту, з якого міжнародний акт стає частиною національного законодавства, що призводить до помилок у правозастосуванні, а також відсутність визначеного місця міжнародних актів, які не потребують згоди парламенту на їх обов'язковість [11]. Виходячи з вище наведеного можна виділити такі особливості механізму імплементації норм міжнародного права:

По-перше, цей процес здійснюється на двох рівнях (міжнародному і внутрішньодержавному);

По-друге, реалізується за допомогою правотворчої та організаційної діяльності держав у процесі реалізації норм міжнародного права у внутрішньодержавний порядок;

По-третє, необхідність створення такого механізму на міжнародному та внутрішньодержавному рівнях, які спільно формують міжнародну систему імплементації.

За часи своєї незалежності Україна показала себе як активного суб'єкта міжнародного права. Вона укладає велику кількість і багатосторонніх, і двосторонніх міжнародних договорів. Проте інколи виникають суперечності між положеннями таких договорів і внутрішнім законодавством. Як приклад можна навести ситуацію, коли необхідність узгодити внутрішнє законодавче поле із конкретним міжнародним договором водночас суперечить позиціям іншого договору та ряду внутрішніх норм. Тому, незважаючи на відчутні позитивні зміни, для України і надалі залишаються актуальними питання належного юридичного забезпечення механізму реалізації норм міжнародного права; необхідність розробки і конкретизації нормативної бази, яка регулює діяльність відповідних державних органів у цій сфері.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. (зі змінами, внесеними згідно із Законом № 2952-VI від 01.02.2011 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 10. – Ст. 52. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 540. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1906-15/ed20120606>

3. Баймуратов, М. О. Особливості входження норм міжнародного права в національне конституційне право України / М. О. Баймуратов, Мутана Аббас Алмохаммед // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2016. – №2. – С. 75–85.

4. Буроменський М. В. Деякі особливості застосування в Україні міжнародних договорів про боротьбу з організованою злочинністю // Вісн. Акад. прав. Наук України. – 1999. – №2 (17). – с.50–58

5. Гавердовский А. С. Имплементация норм международного права. – К.: Выща школа, 1980. – 318 с.

6. Медведев Ю. Библиографічний опис для цитування: Медведев Ю. Л. Имплементация норм международного права в право Украины: зміст та способи реалізації // Публічне право. – 2014. – №1. – С. 129–135.

7. Плавич В. П. Имплементация норм і принципів сучасного міжнародного права у внутрішнє право (порівняльно-правові аспекти) // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. Том 16. – 2017. – Вип. 2 (36). – С. 39–52.

8. Правова доктрина України: у 5 т. – Х. :Право, 2013.

Т. 2 : Публічно-правова доктрина України / Ю. П. Битяк, Ю. Г. Барабаш, М. П. Кучерявенко, М. В. Буроменський; за заг. ред. Ю. П. Битяка. – 864 с.

9. Репецкий В. М. Міжнародне публічне право [електронний ресурс] / В. М. Репецкий. – режим доступу: http://pidruchniki.ws/1584072046657/pravo/mizhнародне_publichne_pravo_-_repetskiy_v_m

10. Юридическая энциклопедия: в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (отв. ред.) и др.]. – М.: Украинская энциклопедия им. М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 2: Д – И. – 1999. – 744 с.

11. Янишин М. Б. Проблема імплементації норм міжнародного права у національне законодавство України та шляхи її вирішення // Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є. Казанського. – 2012. – с.85–88.

Науковий керівник: Буроменський М. В., професор кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Я. Мудрого

А. О. Покровська¹

ГРОМАДЯНСТВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА АЛЬТЕРНАТИВИ

Інститут громадянства відіграє особливу роль у реалізації особою своєї правосуб'єктності. Традиційно, громадянство розглядається як

¹ Студентка 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

усталений політико-правовий зв'язок між особою та державою, що виражається в сукупності взаємних прав, обов'язків і відповідальності [1, с. 13]. З огляду на запропоноване формулювання, інститут громадянства Європейського Союзу не можна визначати через надану традиційну дефініцію, бо він має специфічну квазідержавну природу. На сьогоднішній день, відкритим залишається питання щодо набуття та втрати громадянства ЄС щодо якого думки науковців розходяться. Дослідження, також, потребує питання щодо визначення статусу громадян третіх держав, які проживають на довгостроковій основі на території Європейського Союзу.

Першим нормативно-правовим актом, який офіційно запровадив громадянство ЄС, став Договір про Європейський Союз у редакції Маастрихтського договору від 07.02.1992 р. Цей унікальний для міжнародної практики інститут був введений з метою посилення захисту прав та інтересів громадян держав-членів, служіння символам європейської єдності, а також з метою посилення зв'язків між Європейським Союзом та громадянами держав-членів, надавши йому більшої легітимності [2, с. 271]. Як влучно зазначає І. В. Яковюк, конструкції «громадянство ЄС» та «громадянство держави» не тотожні за змістом. Європейський Союз – це не суверенне утворення, а тому зв'язок між ним та особами, які визнаються його громадянами, не може бути ідентичним за змістом зв'язку між державою та її громадянами [1, с. 15]. У Договорі про функціонування ЄС визначено, що кожен, хто має громадянство однієї з держав-членів, є громадянином Союзу. Громадянство Союзу є додатковим до національного громадянства, не замінюючи його [3]. Виходячи із вищевказаних положень, слід зробити висновок про субсидіарний характер громадянства ЄС, що характеризується наступними ознаками: громадянство ЄС не може впливати на сукупність прав та обов'язків, наданих громадянину певної держави на національному рівні; громадянство ЄС набувається автоматично у зв'язку з наявністю громадянства держави-члена; наявність громадянства ЄС автоматично формує новий каталог прав особи.

Громадянство ЄС закріплює широкий обсяг прав за особами, які його набувають. Відтак Договором про функціонування ЄС визначено, що громадяни Союзу мають права й обов'язки, передбачені у Договорах, серед іншого: право на вільний рух та проживання в межах території держав-членів; право обирати та бути обраними на виборах до Європей-

ського Парламенту та на місцевих виборах у державі-члені проживання на таких самих умовах, як і громадяни цієї держави; право користуватися на території третьої країни, де не представлена держава-член, громадянами якої вони є, захистом дипломатичних представництв і консульств будь-якої держави-члена на тих самих умовах, що й громадяни цієї держави; право на звернення до Європейського Парламенту, Європейського Омбудсмена та інституцій і дорадчих органів Союзу будь-якою мовою Договору та отримання відповіді цією ж мовою [3]. Цікавим є те, що у статті 20 Договору про функціонування ЄС закріплено лише права громадян Союзу, хоча визначено, що у зв'язку з громадянством ЄС виникають не лише права, а й обов'язки. У цьому контексті необхідно погодитися з думкою І. В. Яковюка, який зазначає, що національне громадянство до кола основних обов'язків традиційно відносить військовий обов'язок та обов'язок сплати податків. Вочевидь, намір закріплення аналогічних обов'язків за громадянином Союзу неодмінно викликало б протидію з боку держав-членів Євросоюзу, оскільки це фактично передбачало б передачу останньому реалізації низки принципів для збереження суверенного статусу державної влади прав, а отже, зайвий раз зачіпало б болісну для ЄС проблему державного суверенітету [2, с. 21]. Однак, невіршеним є питання щодо переліку обов'язків про які йдеться у статті 20 Договору про функціонування ЄС. Вважаємо, що мова йде про обов'язки, які закріплюються кожною державою-членом на національному рівні. Громадянство ЄС, на сьогоднішній день, розглядається як додатковий привілей для громадян держав-членів, а не як певне обтяження. У зв'язку з цим, можна стверджувати, що кожна держава у повній мірі покладає на громадянина обов'язки перед суспільством, а отже, покладення додаткових обов'язків у зв'язку з набуттям громадянства ЄС було б недоречним.

Як вже зазначалося, громадянство ЄС набувається автоматично у зв'язку з наявністю у особи громадянства держави-члена. Оскільки держави-члени ЄС зберігають за собою суверенне право визначати, хто є їхніми громадянами (на цьому, незважаючи на те, що відповідне положення закріплено у ст. 3 Європейської конвенції про громадянство, було спеціально наголошено у Декларації про громадянство держави-члена), то відповідно процедура набуття і втрати громадянства ЄС буде різною і визначатиметься національним законодавством держав-членів ЄС. Разом з тим, Суд Європейського Союзу вимагає, аби реалізація даної

омпетенції національними державами здійснювалася при дотриманні комунітарного права Євросоюзу. В цілому слід визнати, що нормативно-правові акти Євросоюзу в сфері громадянства містять положення, які сприяють уніфікації відповідного законодавства держав-членів [4, с. 85]. Можна стверджувати, що питання набуття і втрати громадянства Європейського Союзу регулюються національним законодавством, шляхом визначення процедур набуття та втрати громадянства держави-члена. Окрема держава не може встановлювати порядок набуття чи втрати громадянства Європейського Союзу автономно від національного громадянства саме через специфічний субсидіарний характер громадянства ЄС. Не будучи повноцінним елементом політико-правового зв'язку, воно не може відокремлюватися від громадянства держави-члена, а тому закріплення питань набуття або втрати громадянства ЄС на рівні Установчих договорів ЄС було б недоречним і тягнуло б за собою порушення меж суверенітету держав. Отже, хоча громадянство ЄС визначає однаковий каталог прав для всіх держав-членів, все ж таки основи громадянства регулюються окремими державами, а отже, громадянин тієї чи іншої держави-члена буде мати різний обсяг прав та обов'язків. Поруч з цим, на сьогоднішній день, Союз регулює великий обсяг важливих питань, пов'язаних з проживанням на території ЄС, а тому закріплення прав у Договорі про функціонування ЄС є передумовою існування повноважень, що певним чином, зачіпають суверенітет держав.

Досить важливим питанням є визначення прав та обов'язків громадян третіх держав, які на постійній основі проживають в державах-членах ЄС. На саміті у Тампері (жовтень 1999 р.), однією з цілей імміграційної політики Євросоюзу було визначено соціально-політичну інтеграцію осіб, які легально проживають у країнах ЄС, а також було визнано необхідність поступового зближення прав і обов'язків громадян Євросоюзу і всіх резидентів, які вже живуть в ЄС протягом певного періоду часу. Саме на даному принципі ґрунтується нова концепція громадянства, що отримала назву «цивільне громадянство» (civic citizenship). У європейському контексті воно означає не стільки розробку окремого зводу правил для іммігрантів, скільки прихильність базовим принципам прав і обов'язків громадянина, які поширювалися б на всіх осіб, які легально проживають в Євросоюзі [5, с. 40]. На виконання зазначеної концепції було прийнято Директиву ЄС про статус громадян третіх країн, які проживають на довгостроковій основі. Вона закріпила підстави та порядок набуття статусу довгострокового

резидента, що оформлюється спеціальним дозволом на проживання у ЄС. Власник такого документу у багатьох сферах життя прирівнюється в правах до громадян держав-членів, а також вперше в історії ЄС отримує право переїжджати на постійне місце проживання в інші країни Союзу разом зі своєю родиною. Зазначена Директива не розповсюджується тільки на три країни ЄС: Великобританію, Ірландію та Данію. Відповідно до статті 4 вказаної Директиви держави члени надають статус довгострокового резидента громадян третіх держав, які законно та безперервно проживають на їх території протягом 5 років. Також, особа має надати докази, про наявність стабільних і регулярних джерел доходів та наявність медичної страховки[6]. Отримання зазначеного статусу має суттєво позитивне практичне значення, – для осіб, що виїжджають на постійне проживання до держав-членів ЄС. А саме, особі надається право на вільний рух та проживання в межах території держав-членів на рівні з громадянами ЄС (означає проживання більш ніж 3 місяці на території держави-члена іншої від тієї, що видала дозвіл на довгострокове проживання), право на рівні з національними громадянами умови працевлаштування, освіти, соціального забезпечення, податкових пільг. Важливою гарантією є захист від видворення, яка хоча й не є абсолютною, але потребує вагомих підстав для її незастосування. Якщо порівнювати зазначений статус з громадянством ЄС, то можна стверджувати, що вони є різними в багатьох аспектах. По-перше, громадянство ЄС набувається автоматично, а дозвіл на проживання резидента ЄС потребує наявності певних підстав й проходження визначеної процедури. Ці дві категорії обумовлюють різний обсяг прав та обов'язків особи. Так, обсяг прав громадянина ЄС є ширшим за обсяг прав громадянина третьої держави, що має дозвіл на проживання. Спільним для них залишається те, що саме держава, а не Союз регулює питання, що відносяться до порядку набуття та втрати зазначених статусів, а також визначає основний каталог прав, до якого Союз, в силу свого статусу, додає додаткові. Слід наголосити на тому, що хоча можливість набуття особливого статусу громадян третіх держав, які постійно проживають на території ЄС не закріплена в Установчих Договорах, але є не менш важливою гарантією, для осіб, що проживаючи на території ЄС, вже відчувають себе його громадянами.

Таким чином, громадянство ЄС є додатковим привілеєм для громадян держав-членів. Воно не може існувати автономно від національного громадянства, але всеодно не втрачає свого важливого практичного зна-

чення. На сьогоднішній день, інститут громадянства ЄС сприяє винесенню найважливіших сфер суспільного життя на наднаціональний рівень, що забезпечує існування прямих взаємозобов'язуючих відносин між громадянами та Союзом. Не менш важливим позитивним моментом є те, що Союз, також, піклується про осіб, які не мають громадянства держав-членів, але проживають на їх територіях. Необхідним залишається гармонізація національних законодавств держав для гарантування приблизно однакового обсягу прав та обов'язків громадян ЄС.

Література:

1. Яковюк І. В. Громадянство ЄС: поняття і співвідношення з національним громадянством // Проблеми законності. – 2010. – № 107. – С. 13–22.
2. Кулабухова А. В. Каталог прав громадян Європейського Союзу // Право та інновації. – 2016. – № 1 (13). – С. 270–275.
3. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_b06
4. Яковюк І. В. Громадянство Європейського Союзу: проблеми визначення // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2005. – № 9. – С. 82–88.
5. Янковський С. А. Проблеми гармонізації законодавства держав-членів ЄС щодо інституту громадянства // Юрист України. – 2011. – № 4 (17). – С. 36–41.
6. Council Directive 2003/109/EC of 25 November 2003 concerning the status of third-country nationals who are long-term residents // Official Journal L 16, 23/01/2004. – P. 0044–0053.

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. С. Приходько¹

АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ : МАЛЕНЬКИЙ КРОК ДО ЧЛЕНСТВА ЧИ ЕКОНОМІЧНА СПІВПРАЦЯ З ТРЕТЬОЮ КРАЇНОЮ?

Україна наразі перебуває в стадії суттєвих реформ, будуючи нову судову систему, підсилюючи гарантії захисту прав людини, запроваджу-

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ючи українізацію освіти та вводячи в дію механізми із подолання корупції. Всі ці зміни зумовлені прагненням врегулювати становище на сході України та курсом євроінтеграції нашої держави.

Співробітництво із Європейським Союзом Україна розпочала після здобуття незалежності, ратифікувавши Угоду про партнерство та співробітництво в 1994 році. Основними цілями, зазначеними в цьому документі, були забезпечення активного політичного діалогу, сприяння розвитку торгівлі, соціальному та культурному співробітництву, зміцнення демократії та ринкової економіки. [1]

Після Помаранчевої революції в 2005 році наша держава проголосила своєю стратегічною метою вступ до «європейського» об'єднання. Протягом значного періоду будівництва оновлених політичної та економічної систем та докорінних змін вітчизняного законодавства наша держава досягла бажаного прогресу. Так, 16 вересня 2014 року було ратифіковано Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. [2] Цю подію без перебільшення можна назвати великим здобутком нашої країни. Детально аналізуючи даний документ, можна зробити висновки на якому етапі співпраці з ЄС знаходиться Україна в сучасний період.

Відповідна угода укладена згідно з ст.217 Договору про функціонування ЄС, де зазначено, що Союз може укласти угоди з однією або більше третіми країнами або міжнародними організаціями, що запроваджують асоціацію, включаючи взаємні права та обов'язки, спільні дії та спеціальні процедури. [3] Важливим є те, що після підписання даної угоди співробітництво між Україною та ЄС передбачає не тільки економічну, соціальну та культурну сферу, а також спільну політику щодо оборони та безпеки. Закріплення таких положень є досить актуальним та доцільним з огляду на ситуацію, в якій опинилася Україна. Відтепер наша держава матиме змогу використовувати європейський досвід у сферах оборони та безпеки, що сприятиме ефективнішому захисту кордонів нашої держави та підтримку з боку ЄС у випадку зазіхання на зміну адміністративно-територіального устрою в Україні.

Окремо Угодою передбачено співпрацю сторін з питання створення зони вільної торгівлі. Відповідно скасовуються або зменшуються мита при переміщенні товарів через митну територію держави-члена ЄС. Такі положення сприятимуть підвищенню рівня економічної системи нашої держави. Так, буде запроваджено сприятливий інвестиційний клімат, що матиме наслідком активне залучення інвестицій та капіталів в Україну.

Важливим є впровадження спільної інституційної системи для діалогу та контролю за виконанням угоди – саміти, Рада асоціації, Комітет асоціації, Парламентський комітет асоціації, Платформа громадянського суспільства. Створення таких органів надасть право Європейському Союзу здійснювати моніторинг та контроль за виконанням Україною своїх зобов'язань за угодою. У свою чергу, наша держава матиме змогу вести постійний та активний діалог з Об'єднанням та звітувати про свій прогрес у запровадженні та зближенні вітчизняного законодавства до права ЄС.

Не слід плутати угоду про асоціацію з асоційованим членством, яке передбачено в міжнародних організаціях. Україна не набула прав участі в інституціях Союзу без права ухвалювати рішення. Договори, які регламентують діяльність ЄС, взагалі не мають зазначень про можливість набуття статусу асоційованого члена, тому Україна таким не стала. Угода між нашою державою та Європейським Союзом закріпила лише напрямки та механізми реалізації економічного, соціального, культурного та оборонного співробітництва.

На думку вчених, Україна досягла значного успіху, адже відтепер має зобов'язання щодо суттєвого зближення законодавства із правом ЄС. Перевагою такої конвергенції є те, що ефективна імплементація таких норм надасть змогу нашій державі бути на крок ближче до набуття членства Європейського Союзу. Важливим також є визначення строків імплементації та належного впровадження стандартів та регламентів ЄС, що передбачає не абстрактне, а чітке формулювання тих дій, виконання яких чекають від України в певний проміжок часу. [4] Якщо адаптація вітчизняного законодавства, передбачена Угодою, буде ефективно та повністю виконана та матиме позитивний результат, наша держава забезпечить собі статус держави, яка спроможна відповідати критеріям для набуття членства ЄС.

Отже, можна сказати, що наразі відбувається зближення законодавства ЄС та України. Укладаючи Угоду про асоціацію, Україна демонструє бажання позбутися статусу пострадянської країни з огляду на свою самодостатність та стати прогресивною державою, яка є невід'ємною частиною цивілізованого світу. [5] За допомогою співпраці з Європейським Союзом Україна може досягти стандартів транспарентності вітчизняних органів державної влади, їх модернізацію та демократизацію. Проте про можливий вступ нашої держави в таке наднаціональне об'єднання на

рівні нормативно-правових актів та угод досі не закріплено. Постає питання, за яких умов Союз може прийняти Україну та чи які переваги матиме таке членство для нас?

Вступ до Європейського Союзу залишається важливою метою України. Участь в такому об'єднанні європейських країн забезпечить стабільний розвиток та підтримку вітчизняної економічної та політичної системи. Головним же на шляху України до євроінтеграції має бути прагнення розділяти та захищати одні й ті ж самі цінності, які передбачені в установчих договорах ЄС. Саме ціннісний вимір, на мою думку, має вирішальне значення для нашої держави через те, що на таких принципах-цінностях, які захищає Євросоюз, повинні будуватися політична та економічна система України.

Проте прагнення держави бути членом ЄС не є достатнім у своєму окремому вигляді. Відповідна країна, яка хоче вступити до Союзу, повинна відповідати встановленим стандартам – Копенгагенським критеріям. Такі вимоги були прийняті Рішенням Європейської Ради в червні 1993 року та містять економічні та політичні складові. Згодом 12 грудня 1997 року Рішенням цієї інституції їх було доповнено ще однією категорією – інституційні критерії. Окремо також виділяють критерієм вступу до ЄС здатність держави-кандидата взяти на себе зобов'язання, що випливають із членства ЄС. [6] Загалом якщо держава відповідає таким вимогам, то вона досягла рівня європейської ідентичності. [7]

Кожна категорія містить свої субкритерії, сукупності яких має відповідати держава, якщо прагне здобути членство ЄС. Усі ці вимоги ретельно перевіряються та оцінюються Комісією ЄС на основі щорічних звітів держав-кандидатів. За результатами такої процедури Комісія надає висновок про прогрес країни у виконанні своїх зобов'язань.

Переважає думка, що базовим залишається політичний критерій, що включає ефективність та демократичність владних інституцій держави, стабільність і ефективне функціонування демократичних інститутів. Його дотримання, навіть за умови незадовільного виконання інших критеріїв, може стати умовою для набуття статусу «країни-кандидата». [7] На мою думку, саме при перевірці відповідності України цьому критерію виникне чимало суперечок. Доки наша держава не буде прикладом прогресу в запровадженні реформ щодо забезпечення поваги до прав людини та зміцнення демократії в будь-якій інституції державної влади, про член-

ство в ЄС годі й мріяти. Також суттєвою проблемою залишається подолання корупції та забезпечення незалежності ЗМІ в Україні.

Важливо наголосити на тому, що процедура перевірки відповідності країни-кандидата встановленим вимогам певною мірою залишається необ'єктивною та політизованою через те, що держави-члени ЄС звертають увагу радше на свої економічні інтереси та національні пріоритети, ніж дійсними досягненнями держави-кандидата. [7]

Саме тому для України провідною метою залишається підтримання дипломатичних та мирних зносин з усіма державами, які є членами або кандидатами на вступ до ЄС. Політика нашої країни має бути направлена на реалізацію взаємовигідної співпраці та створення позитивного іміджу України як в Європі, так і на міжнародній арені.

Отже, Україні слід з особливою увагою ставитися до виконання Угоди про асоціацію з ЄС для того, щоб показати здатність нашої держави виконувати взяті зобов'язання та забезпечити можливість вступу до ЄС в майбутньому. Окремо необхідно приділити увагу запровадженню реформ, які б забезпечили демократизм та повагу до прав людини в усіх установах та інституціях державної влади. Україні не варто чекати на рекомендації від Європи, а діяти рішуче та самостійно з метою досягти бажаних результатів у зносинах з ЄС.

Література:

1. Угода про партнерство і співробітництво між Україною, Європейськими співтовариствами та їх державами-членами від 14.06.1994 р. // Офіц. вісн. України. – 2006. – №24. – Ст. 1794.

2. Угода про асоціацію між Україною, Європейським Союзом та їх державами-членами (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comeuroint.rada.gov.ua/komevoint/doccatalog/document?id=56219>

3. Договір про функціонування Європейського Союзу від 25 березні 1957 р. (Косолідована версія) Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_b06

4. Анакіна Т. М. Порівняльно-правова характеристика Угоди про асоціацію та Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейським Союзом // Вісник Національної академії правових наук України : зб. наук. пр. – Харків, 2013. – №4. – С. 123–132. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/6449>

5. Угода про асоціацію Україна-ЄС: дороговказ реформ : EU-Ukraine Association agreement guideline for reforms / упоряд. О. Сушко та ін. Б.м. : Ін-т Євро-Атлантичного співробітництва, 2012. – 115 с.

6. Копенгагенські критерії / Укладач : Є. Д. Прудченко. – Дніпропетровськ : Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека. Центр Європейської Інфор- мації, 2007. – 30 с.

7. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01, 12.00.11. – Харків, 2014. – 40 с.

Науковий керівник: Толстенко Ю. О., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету України імені Ярослава Мудрого

Л. В. Рожак¹

РІВНІСТЬ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ У ДОСУПІ ДО ПРАЦІ: ОЦІНКА СТАНУ ВПРОВАДЖЕННЯ АНТИДИСКРИМІНАЦІЙНИХ ДИРЕКТИВ РАДИ ЄС В УКРАЇНІ

Сьогодні питання забезпечення паритетної демократії є одним з найактуальніших компонентів політики європейських країн. Гендерна нерівність гальмує розвиток суспільства, що знаходить своє підтвердження у таких негативних наслідках, як зростання витрат на добробут і управління, зниження продуктивності праці, уповільнення економічного зростання.[1, с.3] Як зазначив видатний американський політолог Рональд Інглхарт: «Гендерна рівність – це чутливий індикатор, який демонструє, наскільки розвинутою і демократичною є держава». Досягнення гендерної рівності наразі стає центральним показником розвитку кожної країни і одним із першочергових завдань суспільства. В цілому, утвердження гендерної рівності – це частина широкої культурної трансформації, що змінює функціонування традиційних суспільств і сприяє розвитку демократичних інститутів. [2]

Забезпечення гендерної рівності (gender mainstreaming) стало невід’ємною складовою політики демократичних держав Європи з початку 1980-х рр. [3, с.72] На сьогодні політика гендерної рівності та гендерного інтегрування є пріоритетною для ЄС. Європейська Комісія

¹ Студентка 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

підкреслила, що рівні можливості для жінок та чоловіків є економічно необхідними, та що приблизно одна п'ята річного зростання ВВП у країнах ЄС отримана завдяки збільшенню кількості жінок, які працюють. [4, с.5] Саме тому захист від дискримінації відіграє важливу роль у процесі розробки правових документів Європейського Союзу, і розглядається як основоположна свобода, що потребує захисту – на відміну від української ситуації, де допоки недискримінація розглядається як питання, місце якого десь на маргінесі політичного порядку денного.[5, с.7] Про це свідчать результати міжнародних звітів, які вимірюють стан гендерних відносин (Global Gender Gap Report, UNDP Human Development Report). Отримані дані вказують на те, що для України характерним є нерівний доступ чоловіків та жінок до матеріальних ресурсів, суттєва різниця в оплаті праці, гендерносеґрегований ринок праці тощо. [6, с.72]

Наразі ми можемо простежити спроби змінити існуючу ситуацію. Підвалини для позитивних змін заклала Революція Гідності в Україні, що сприяла визначенню вектора розвитку нашої держави у євроінтеграційному напрямі і детермінувала підписання Верховною Радою України та Європейським парламентом Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. [7, с.1]

Підписання угоди стало знаковою подією та символом того, що наша країна прагне до європейських цінностей, невід'ємною складовою яких є заборона дискримінації, закріплена *de jure* ще за часів утворення ЄС. Тому для України проблема протидії дискримінації набула підвищеної актуальності, особливо зважаючи на необхідність пристосування національного законодавства до *acquis communautaire* ЄС. [8, с.57]

Принцип недискримінації в Угоді закріплений главою 21 розділу V «Співробітництво у галузі зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей». Також заборона дискримінації передбачена низкою статей Угоди. Наприклад, відповідно до статті 419 сторони «посилюють діалог та співробітництво щодо забезпечення гідної праці, політики зайнятості, безпечних та здорових умов праці, соціального діалогу, соціального захисту, соціального залучення, гендерної рівності та недискримінації». А у п.п. 1 ст. 420 цієї ж глави йдеться про забезпечення гендерної рівності та рівних можливостей для чоловіків та жінок у сфері зайнятості, навчання, економічної та суспільної діяльності, а також у процесі прийняття рішень. [5, с.8]

Більш детально позицію щодо гендерної рівності та недискримінації виражено додатком XL до глави 21 Угоди в підрозділі «Антидискримінація та гендерна рівність», що передбачають виконання Україною 6 директив ЄС у сфері протидії дискримінації, з яких фактично питання рівності за статтю прямо передбачають 4 з них. Зокрема,

– **Директива 2004/113/ЄС** від 13 грудня 2004 року про реалізацію принципу рівного ставлення до чоловіків і жінок щодо доступу та надання товарів і послуг.

– **Директива 2010/18/ЄС** від 8 березня 2010 року про імплементацію переглянутої рамкової угоди щодо батьківської відпустки, укладеної UNICE, CEEP і ETUC.

– **Директива 92/85/ЄЕС** від 19 жовтня 1992 року про вжиття заходів з покращення безпечних і здорових умов праці вагітних працівниць, працівниць, які нещодавно народили, або годують грудьми.

– **Директива 79/7/ЄЕС** від 19 грудня 1978 року про поступову реалізацію принципу рівного ставлення до чоловіків і жінок з питань соціального забезпечення. [5, с.9]

Цілі саме цих директив, відібрані авторами Угоди як першочергові для забезпечення гендерної рівності в Україні. Вказані директиви не передбачають прямого забезпечення рівності на ринку праці чи у сфері зайнятості, але визначають умови доступу до них. [5, с.10]

Показником того, імплемтувала Україна чи ні конкретну норму, повинна стати зміна реального стану речей, статистично або соціологічно фіксована, а не сама лише кількість розроблених законів чи нормативних актів. Але наразі практика застосування законодавства з питань гендерних відносин в Україні залишає бажати кращого. [9, с.79] Експерти наголошують на тому, що сьогодні норми законів, які гарантують рівність і недискримінацію, є більшою мірою декларативними. Крім того, незалежні українські експерти та правозахисники, а також міжнародні міжурядові організації стверджують, що в Україні практично всі правові інструменти протидії дискримінації є недостатньо ефективними або зовсім неіснуючими. [9, с.147]

Найбільш актуальною для України є проблема забезпечення рівності чоловіків і жінок у трудових відносинах, оскільки в жодній сфері такого роду дискримінація не сприймається так гостро, як у сфері праці, розуміння цієї проблеми сприятиме вдосконаленню законодавчого забезпечення в Україні рівного ставлення до працівників, незалежно від статі, відповідно до трудового законодавства Європейського Союзу. [9, с.44]

Згідно з показником Global Gender Gap Report 2017, щорічного міжнародного звіту, присвяченого забезпеченню гендерної рівності, у 2017 році Україна посідала 61 місце зі 144 досліджуваних країн. [10, с. 358] У зазначеному звіті вимірювалась величина гендерного розриву (gender gap) у чотирьох сферах: економічна участь, рівень освіти, політичне представництво та сфера здоров'я. Показники України у сфері освіти та охорони здоров'я були задовільними, близькими до результатів країн-лідерів, в той час як у сфері економічної та політичної доступності показники України не досягали навіть середнього світового показника.

Стабільним негативним явищем в Україні є гендерна відмінність в оплаті праці українців. Згідно з даними Державної служби статистики України від 4 вересня 2017 року середня заробітна плата чоловіків в Україні є на 26,6 відсотка вищою, ніж середня зарплата жінок. Так, у першому півріччі 2017 року середньомісячна зарплата чоловіка в Україні склала 7779 гривень, тоді як середньомісячна зарплата штатної працівниці-жінки склала 6243 гривні. Найвищі зарплати в Україні зафіксовані в сфері фінансової і страхової діяльності, проте у цій сфері різниця у зарплатах між чоловіками та жінками є ще більшою – чоловіки у середньому заробляють 16 469 гривень, тоді як жінки – 10 846 гривень, що приблизно на 50 відсотків менше. [11]

Як зазначає член правління української Гельсінської спілки з прав людини Сергій Буров: «Часто заперечується той факт, що дискримінація жінок на ринку праці є проблемою для України. Насправді дискримінація за статевою ознакою характерна як для державного, так і приватного секторів економіки. І це зовсім не означає, що немає робочих місць, або що жінки не хочуть працювати. Навпаки, сучасні українки прагнуть реалізувати себе в суспільстві. Однак ще до співбесіди з потенційним роботодавцем, вони вже зазнають дискримінації, що випливає зі змісту оголошень у ЗМІ».[12] Справді, одним з найпоширеніших видів дискримінації на ринку праці в Україні є дискримінація за статтю та віком саме на етапі доступу до роботи. Нова редакція Закону України «Про зайнятість населення» закріплює заборону зазначати в оголошеннях (рекламі) про вакансії обмеження щодо віку кандидатів, пропонувати роботу лише жінкам або лише чоловікам, за винятком специфічної роботи. Законодавче закріплення відповідної норми є, безумовно, позитивним. Проте, дослідження чинних санкцій щодо порушення трудового законодавства

дає право стверджувати про відсутність штрафних санкцій за порушення цієї норми. [13]

Згідно зі статистичними даними з питань економічної активності відомо, що трудові права жінок порушуються не тільки під час прийому на роботу, але вже і безпосередньо під час виконання трудових обов'язків. Найбільш вразливою категорією на ринку праці в Україні є молоді жінки, а також жінки, старші 45 років. Майже третина жінок стикалися з відмовою в прийнятті на роботу з причин: народження дитини, вагітності, наявності малої дитини.

Перевірка суб'єктів господарювання щодо дотримання законодавства про працю, які здійснює Державна інспекція праці, показала, що з початку 2017 року проведено 9503 перевірки на 8000 підприємств і виявлено значну кількість порушень трудових прав жінок.[5, с. 16]

Сьогодні ринок праці України характеризується також і таким негативним явищем як гендерна сегрегація, Такий висновок є результатом аналізу даних бази резюме Міжнародного кадрового порталу Head Hunter Україна. У 2016р. на порталі НН було розміщено 48% резюме жінок та 52% резюме чоловіків. Однак, незважаючи на майже рівну зацікавленість у роботі, напрямки розвитку кар'єри у жінок і чоловіків значно різняться. В Україні жіноча зайнятість традиційно переважає у сферах діяльності з невисоким рівнем середньої заробітної плати, таких як соціальне забезпечення, освіта, охорона здоров'я, побутове обслуговування та культура, у яких жінки становлять понад 70% працюючих. Водночас, «чоловічими» видами діяльності залишаються високооплачувані галузі інформаційних технологій, транспорт, сфера підприємництва. Рівне представництво чоловіків і жінок щодо зайнятості за професійними групами спостерігається лише серед працівників найпростіших професій (24,5% жінок та 23,1% чоловіків). Високий рівень сегрегації вважається впливовим чинником диспропорцій у рівні оплати праці чоловіків і жінок, у кар'єрних можливостях і, як наслідок – нерівних можливостей статей у сфері зайнятості загалом.

Крім професійної горизонтальної сегрегації жінки стикаються і з вертикальною сегрегацією, так званою «скляною стелею» (glass ceiling), що передбачає нерівномірний розподіл чоловіків і жінок у межах посадової ієрархії. Механізми вертикальної сегрегації зумовлюються існуванням різноманітних бар'єрів для кар'єрного росту жінок неявними

соціальними стереотипами про те, що є підходящою роботою для жінок. [9, с. 78]

Невідповідність антидискримінаційному законодавству простежується також і у розпочатих реформах охорони здоров'я та системи соціальної допомоги. Велику загрозу несе пенсійна реформа через відсутність механізму захисту репродуктивних прав жінок і врахування часу на догляд за дітьми у страховий стаж. Аналізуючи державні програми в Україні можна сказати, що у них відсутні тимчасові спеціальні заходи в інтересах вразливих груп жінок, що піддаються множинній дискримінації; мають місце лише декларативні заяви про особливу увагу до жінок із сільських місцевостей. [5, с. 20]

Поза фокусом уваги знаходиться і питання тіньової зайнятості, а, отже, соціальної незахищеності жінок з дітьми різного віку. Немає цілісної стратегії посилення соціальної відповідальності роботодавців у частині запровадження сімейно-орієнтованих форм організації праці та соціальних послуг сім'ям з дітьми. [9, с. 85] У контексті соціально-економічної політики держави та роботодавців на ринку праці потреби сімей, де дитина виховується одним із батьків, також не враховуються, хоча чисельність таких сімей, а також питома вага дітей, народжених поза шлюбом, зростає. Показники позашлюбної народжуваності є відносно незмінними – 20–22% усіх народжень. [9, с. 85]

Зважаючи на отримані результати та показники, необхідно зазначити, що Україна досягла певного прогресу у сфері сприяння гендерній рівності та розширення прав і можливостей жінок. Гендерне законодавство України загалом може бути визначене як гендернозбалансоване. Проте, незважаючи на досягнення та попри підписання Угоди з ЄС й приведення українського законодавства у відповідність до норм і стандартів Євросоюзу, проблеми у сфері розширення можливостей жінок і чоловіків досі залишаються. Оскільки, успішність держави залежить не лише від існуючих законодавчих норм, але й від правозастосовної практики, тобто реального гарантування і виконання прав, закріплених у нормативно-правових актах. [5, с. 3]

Література:

1. Черняхівська В. В. Гендерна політика в системі державного управління України та європейський досвід : дис. канд. : 25.00.01 / Черняхівська В. В. – Київ, 2017. – 247 с.

2. Гендерна політика в Україні [Електронний ресурс] // Аналітичний центр «Обсерваторія демократії». – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://hvylyu.net/analytics/society/genderna-politika-v-ukrayini-skladniy-shlyah-vid-deklaratsiy-do-pozitivnih-diy.html>.
3. Галайда Т. О. Проблема гендерної нерівності та її вплив на відмінності в оплаті праці / Т. О. Галайда, В. Б. Васюта // Економічні науки. – 2011. – № 3. – С. 69–72.
4. Рівність за ознакою статі в економічній сфері: зобов'язання України перед ЄС (ключові Директиви ЄС щодо забезпечення гендерного балансу на ринку праці та в професійній діяльності, їх розвиток у практиці Суду Справедливості) / Упоряд. О. О. Уварова. – Х.: Вид-во «НТМТ», 2015. – 150 с.
5. Скорик М. М. Гендерна дискримінація у доступі до праці й послуг: оцінка стану впровадження Україною антидискримінаційних Директив Ради ЄС. Аналітичне дослідження. – Київ, 2017. – 78 с.
6. Машиністова М. С. Порівняння гендерної рівності в Україні та країнах ЄС // Наука у контексті сучасних глобалізаційних процесів. – 2017. – № 3. – С. 58–60.
7. Білосорочка С. І. Гендерна рівність у ратифікованих Україною міжнародно-правових документах // Theory and Practice of Public Administratio. – 2017. – № 4. – С. 6.
8. Мороз Ю. К. Принцип недискримінації в контексті Угоди про асоціацію між Україною та ЄС // Наукові записки НаУКМА. – 2016. – № 181. – С. 57–60.
9. Гендерна рівність та розвиток погляд у контексті Європейської стратегії України – Київ: заповіт, 2016. – 244 с.
10. The Global Gender Gap Report 2017// World Economic Forum. – 2017. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2017.pdf.
11. Чоловіки в Україні заробляють на чверть більше, ніж жінки [Електронний ресурс] // DW. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.dw.com/en/about-dw/organization/s-3326>.
12. Гендерна дискримінація на ринку праці [Електронний ресурс] // Жіночий консорціум України. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://wcu-network.org.ua/ua/possessing-equal-na_rinku_praci.
13. Гендерна політика та інституційні механізми її реалізації в Україні [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: https://www.uwf.org.ua/files/genderna_politika_ukr_web.pdf.

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., ас. кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ВПЛИВ «МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ» ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА РІВЕНЬ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД МІГРАНТІВ

Загальна декларація прав людини у ст.13 закріпила, що «кожна людина має право на свободу пересування і проживання в межах кордонів кожної держави» і «кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи свою країну, а також повертатися до своєї країни». Особливість імміграційного статусу мігрантів полягає в тому, що вони перетнули міжнародні кордони, щоб в'їхати в іншу країну, громадянами якої вони не є і в якій вони можуть, як правило, залишитися жити і працювати легально, як правило тільки з письмової згоди влади країни. Проте існують непоодинокі випадки незаконної міграції [1].

Нелегальна міграція має ті ж чинники, що й інші види міграції, але вони є більш глибокими і конфліктними, змушуючи нелегалів йти на правопорушення заради покращення свого соціального становища[2]. Саме тому скоєння злочинів мігрантами безпосередньо пов'язують з «міграційною кризою» в Європейському Союзі (далі – ЄС).Що стосується статистичних даних міграції в ЄС, то аналітичним центром «CEDOS» у 2016 році було підраховано кількість заяв про надання статусу мігранта (біженця). Лідерами серед усіх країн є Сирія, Афганістан, Косово та Еритрея. Показники зростання мають Ірак, Нігерія та Україна[7].

Простежити зв'язок між міграцією і злочинністю можна на двох рівнях. Перший рівень характеризує цей зв'язок у загальному вигляді і стосується міграції та злочинності в цілому. На цьому рівні можна розглянути зміни, що відбуваються в результаті міграції у соціально-демографічній структурі країни чи окремого регіону, встановити їх вплив на злочинність та співвідношення даних про злочинність і міграцію. Другий рівень стосується вивчення особи мігранта і з'ясування конкретних чинників, що обумовлюють вчинення ним злочинів [3, с. 112].

Можна виокремити два основних напрямки, у яких простежується зв'язок міграції зі злочинністю. Перший – вплив правових інститутів на міграцію, її характер, інтенсивність, форми. Такого впливу на міграцію

¹ Студентка 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

можна досягти шляхом прийняття відповідних правових актів, що регулюють порядок в'їзду на територію країни, надання мігрантам відповідного статусу тощо. Другий напрямок – це зворотній вплив міграційних процесів на всі характеристики злочинності. Приїзд певних груп мігрантів може призвести до збільшення числа злочинів у тій чи іншій місцевості. Виїзд мігрантів теж може супроводжуватися кримінологічним ефектом, але протилежного напрямку, оскільки сприяє скороченню злочинів за рахунок від'їзду тих, хто їх вчиняв. Коли говорять про злочинність мігрантів, то мають на увазі всю сукупність злочинів, скоєних мігрантами, зазначає А. І. Долгова. Специфіка таких злочинів визначається особливостями самих груп мігрантів та їх положення в суспільстві [4, с. 233].

Загальновідомо, що основою поведінки людини є, насамперед, її потреби, частина яких має біологічну природу (наприклад, у харчуванні, продовженні роду, самозбереженні), але методи і засоби їх задоволення у людини соціалізовані, опосередковані соціальною орієнтацією. В основі міграції, на думку С. К. Болдиревої і Д. В. Колесова, лежать незадоволені потреби [5].

На думку А. О. Йосипів, рівень професіоналізму вчинюваних мігрантами злочинів залежить від їх правового статусу в державі перебування. Якщо це нелегальні мігранти, які ще не освоїлись, і потребують негайного отримання коштів для існування, то для них характерним є, так би мовити, вчинення випадкових злочинів – крадіжок, грабежів, тощо. Небезпека від мігрантів пов'язується також зі збільшенням числа злочинців – «гастролерів», осіб, не зайнятих суспільнокорисною працею, які не мають постійних легальних джерел доходів, рецидивістів. Для них злочинна діяльність часто стає основним засобом існування. Масове прибуття мігрантів має і інші негативні наслідки. В місцях концентрації мігрантів загострюється житлова проблема, посилюється безробіття, підвищується навантаження на всю інфраструктуру відповідного регіону, що ускладнює роботу транспорту, підприємств побутового обслуговування та інших галузей господарства. Все це сприяє зростанню криміногенної обстановки як серед мігрантів, так і серед корінного населення. Зокрема, суперечки мігрантів з місцевими жителями стимулюють об'єднання і тих, і інших за національними, земляцькими ознаками, що веде до утворення відповідних кримінальних формувань [2].

В. Чуєнко виділяє такі ознаки «міграційної кризи» [6], яка безпосередньо впливає на рівень злочинності:

1) Незаконний перетин кордону. Точне число мігрантів, які перетинають кордони ЄС переважно в Південній і Східній Європі, невідоме через неефективність діяльності окремих агенцій безпеки ЄС. Так, програма «Євродак», яка запровадила Європейську центральну автоматизовану систему порівняння відбитків пальців для претендентів на притулок, сьогодні працює неефективно. Більше того, окремі держави-члени ЄС взагалі припинили реєстрацію, оскільки відмовляються далі приймати постійно зростаючу кількість біженців[6].

2) Контрабанда. На сьогодні стрімко розвивається контрабандна мережа, яка на комерційній основі надає допомогу мігрантам. Ця діяльність надзвичайно небезпечна й часто призводить до загибелі великої кількості людей[6].

3) Ксенофобія. Європейське суспільство стає все більше нетерпимим до біженців, що пояснюється тим, що європейці бояться за стабільність і спокій у своїх країнах, адже біженці, які прибувають, не бажають інтегруватися в суспільство країни, до якої вони прибули, часто порушують права і свободи корінного населення, вдаються до демонстрацій, що певною мірою дестабілізує соціально-політичну ситуацію в країні[6].

Проблема з біженцями загострює внутрішньополітичну конфліктність, зокрема під її впливом активізуються націоналістичні організації, які заявляють про те, що багато Європейських країн вже й так втратили більшу частину своїх національних традицій і нинішня ситуація призведе до ще більшого розмивання ідентичності європейських націй. Неефективна політика інтеграції іммігрантів в європейське суспільство призводить до загострення взаємин між корінним населенням європейських держав та іммігрантами, зростання анти-іммігрантських настроїв та масових протестів європейців проти міграційної політики національних урядів. Останнім часом національні уряди окремих європейських держав застосовують все більше дискримінаційних обмежень щодо окремих груп мусульманського населення, яке бере активну участь у вуличних протестах, заворушеннях та терористичних актах [9].

4) Тривалість проблеми. Міграційна політика, яка була розроблена протягом попередніх десятиліть, не є достатньо ефективною сьогодні, а розробка і впровадження нової вимагає багато часу. Водночас, потоки біженців з країн Африки та Близького Сходу, спровоковані військовими конфліктами лише зростають[6].

5) Відсутність роботи. Відповідно до Женевської конвенції 1951 року тим, хто отримав статус біженців, надається право на роботу, проте більшість біженців не отримують відповідного статусу й залишаються шукачами притулку, а тому не можуть офіційно працевлаштуватися, таким особам доводиться працювати на «чорному ринку» або на сезонних роботах у сільському господарстві[6].

6) Освіта. 50% сирійських біженців у віці до 18 років не мають можливості навчатися у школах. Багато молоді не вміє читати й писати, що перешкоджає інтеграції до приймаючого суспільства, нездатності знайти роботу, що призводить до бідності та голоду[6]. Останні, в свою чергу, можуть впливати на рівень злочинності серед мігрантів.

7) Відсутність уніфікованої стратегії протидії нелегальній міграції. Ситуація, що склалася в ЄС, змушує окремі країни діяти та вирішувати проблеми з біженцями на власний розсуд методами, які інколи відступають від демократичних норм, принижують людську гідність, а також підривають основи права ЄС, що, в свою чергу, породжує загрозу дезінтеграції Союзу та скасування Шенгенських угод[6].

Оскільки, мігрант-злочинець та й мігрант-жертва – складовачастина загальної кримінальної ситуації в країні, криміналізація суспільства в площині міграційних процесів динамічно зростає з року в рік. Щоб подолати існуючі проблеми вчинення злочинів мігрантами потрібно реформувати процес об'єднання сімей, покращити схеми трудової мобільності, здешевити і скоротити тривалість адміністративних процедур у посольствах. Неодноразово піднімалось питання відкриття інформаційних центрів в основних країнах походження мігрантів, де б розповідали про можливості легальної міграції, ризики вибору нелегального шляху, потреби ринку праці в ЄС тощо. Однак відкриття інформаційних центрів відкладене на невизначений час, оскільки спочатку необхідно провести міграційні реформи, впровадження яких гальмується через брак спільного бачення[7].

Політика ЄС щодо запобігання злочинів, вчинених мігрантами, і, в той же час, щодо подолання «міграційної кризи» пов'язується з:

- 1) створенням єдиної європейської системи притулку, за якої критерії та процедури надання статусу біженця будуть однакові в усіх країнах-членах, що знеохотить біженців мандрувати Європою у пошуках кращих умов;
- 2) активізація допомоги країнам-членам, які відчувають найбільші труднощі у зв'язку з раптовим і масовим прибуттям біженців;

3) співпраця з країнами походження та надання їм допомоги з метою впливу на корені кризи; 4) розширення можливостей для керованої і організованої легальної міграції в Європу в інтересах майбутнього розвитку континенту; 5) зміцнення охорони зовнішнього кордону ЄС і боротьба із злочинними угрупованнями, що займаються нелегальним переправленням мігрантів [8].

Таким чином, «міграційна криза» в Європі залишається одним із найгостріших питань сьогодення. ЄС розробив шляхи легального переміщення осіб, які потребують притулку, на свою територію. Проте більшість експертів заявляють, що такі шляхи є недостатньо ефективними. Необхідно розробити стратегію боротьби з бандами нелегальних перевізників, розробити нові засоби легальної міграції, а також пропорційно розподілити «міграційний тиск» на кожен з країн. Зважаючи на те, що Україна прямує до вступу в ЄС, проблеми міграції (в т.ч. незаконної), а також її наслідків (в т.ч. підвищення злочинності), є актуальними на сьогодні. Постають питання, на які навряд чи можна одразу дати відповідь: чи змушена буде Україна відкрити свої кордони для біженців і чи буде здатна боротися з новою хвилею «чужих» злочинців, якщо досі не змогла розібратися зі «своїми»?

Література:

1. Загальна декларація прав людини (рос/укр), ООН від 10.12.1948 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Йосипів А. О. Кримінологічна характеристика злочинів, що вчиняються мігрантами-маргіналами // Збірник наукових статей. – 2013 – с. 205–215
3. Мозоль А. П. Кримінологічні проблеми нелегальної міграції в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Київ – 2002. – 189 с
4. Долгова А. И . Криминология: Учебник для вузов / Под общ. ред. А. И. Долговой. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма, 2005. – 912 с.
5. Соломко Ю. Кримінологічна характеристика особистості злочинця мігранта-іноземця // Национальный юридический журнал: теория и практика. –2016 – №8. – с.186–192.
6. Чуенко В. «Європейська криза біженців» як найактуальніша проблема Європейського Союзу // Национальный юридический журнал: теория и практика. –2016 – №8. – с. 212–216
7. Солодько А., Фітисова А. міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky>.

8. Juncker J.-С. Mypriorities [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://juncker.epp.eu/my-priorities>.

9. Луцишин Г. Міграційна криза в ЄС: проблема безпеки зовнішніх кордонів та загострення міжетнічних // Humanitarianvision. – 2015. – Vol. 1, Num. 2. – С. 41–46. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hv_2015_1_2_9.

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. В. Рябуха¹

ПОРЯДОК РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ ВИХОДУ З ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРИПИНЕННЯ ЧЛЕНСТВА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

На сьогоднішній день питання євроінтеграції є одним з найактуальніших та дискусійних в сфері міжнародно-правових відносин. Через це виникає низка питань, пов'язаних з визначенням особливостей набуття та припинення членства в Європейському Союзі (далі – ЄС). Зокрема, з огляду на останні події, пов'язані з процесом виходу Великобританії з ЄС, постає багато питань, пов'язаних зі складнощами, що виникають під час перебігу процедури припинення членства в ЄС будь-якої країни-члена.

Дослідженням цього питання займалися такі науковці як Кашкін С. Ю. в контексті розвитку права ЄС, Попко Є. В. та Яковюк І. В. в контексті окремих питань виходу Великобританії з ЄС, Долгов С. І. та Савінов Ю. А. в контексті економічних аспектів Brexit та інші.

Відповідно до ст. 50 договору про ЄС будь-яка держава-член Організації відповідно до своїх конституційних прав може прийняти рішення про вихід зі складу Союзу. Держава-член, яка приймає рішення про вихід, повідомляє про свій намір Європейську раду. У світлі орієнтирів, встановлених Європейською радою, Союз проводить переговори і укладає з державою угоду, яка визначає порядок виходу останнього з урахуванням

¹ Студент 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

основ його майбутніх взаємин з Союзом. Переговори про укладення даної угоди проводяться відповідно до пункту 3 ст. 218 Договору про функціонування Європейського Союзу. Угоду від імені Союзу укладає Рада, ухвалюючи кваліфікованою більшістю, після схвалення Європейського парламенту. [1] На думку С. Ю. Кашкіна впровадження даного положення могло як створити передумови для зловживання і спроб «шантажу» загрозою виходу окремих країн, так і для зміцнення взаємної довіри держав, що добровільно увійшли до складу ЄС. [2]

Процес виходу Великобританії зі складу ЄС отримав назву «Brexit». Ця назва з'явилася після проведення Референдуму і прийняття рішення про початок процедури виходу з ЄС шляхом злиття скорочених слів «Britain» (Британія) та «Exit» (Вихід). Вперше питання щодо можливості виходу Великобританії з ЄС виникли після економічної кризи 2008 року, яка завдала важкого удару по Європі. [3] 28 травня 2015 р. новий уряд Д. Кемерона вніс на розгляд Палати общин питання стосовно проведення до кінця 2017 р. референдуму з приводу подальшого членства в Європейському Союзі. 10 листопада того ж року Д. Камерон повідомив голову Європейської Ради Д. Туска про вимоги Великобританії щодо проведення реформ в Союзі. [4] Вищезазначене черговий раз підтверджує позицію С. Ю. Кашкіна, щодо можливості «шантажу» виходом зі складу держав-членів ЄС, адже вимоги, висловлені Д. Кемероном були явно спрямовані на забезпечення певних інтересів Великобританії.

У чому ж причини того, що англійське населення проголосувало за Brexit? Відповідь на це питання намагаються знайти аналітики. Багато з них вважають, що таке рішення було болючою реакцією протесту проти вільного припливу мігрантів, особливо зі Східної Європи. Тільки в 2015 році чиста міграція до Великобританії склала рекордно високий рівень в 336 тис. осіб. Більше половини з них прибули з Європейського Союзу. Біженці з країн Близького Сходу і Північної Африки, які нещодавно у великій кількості в'їхали на європейський континент, склали лише незначну частину потоку мігрантів до Великобританії. Вони ніколи не становили загрози для британського населення. Проте, це спровокувало хвилю невдоволення, яка і викликала протестне голосування. [5] Як відомо, рішення про вихід Великобританії з ЄС було прийнято на Референдумі в червні 2016 року, на якому за Brexit проголосували 51,9% громадян. У березні 2017 року закон про Brexit прийняв парламент та за схвалила Королева.

На нашу думку, для Великобританії вихід з ЄС не зможе відбутися без негативних наслідків. Зокрема держава понесе величезні економічні збитки, що в свою чергу є досить суттєвою проблемою.

У 58 країн світу зараз укладено 36 торгових угод з ЄС, які надають пільговий доступ товарам з ЄС на ринки цих країн. Вихід з ЄС виключить Великобританію з цих угод. При цьому за правилами СОТ Великобританія зобов'язана буде надати зазначеним країнам режим «Найбільшого сприяння» для імпорту з цих країн, в той час як вони зможуть стягувати власні тарифи з британського експорту, поки Великобританія не укладе з цими країнами нові угоди. За оцінкою СОТ, загальні втрати Британії можуть скласти близько 15 мільярдів фунтів стерлінгів [ТАСС]. Великобританія буде також виключена з укладених Євросоюзом угод про зони вільної торгівлі. [6]

Але є і позитивні аспекти – наприклад, стало відомо, що безпосереднім наслідком оголошення про вихід Великобританії з ЄС став зокрема різкий сплеск попиту на шотландське віскі, любителі цього напою в багатьох країнах світу панічно злякалися, що експорт цього важливого для них продукту буде обмежений. В результаті виробники і продавці віскі в Шотландії отримали несподівану вигоду від рішення британців по Brexit: продаж віскі після референдуму несподівано збільшився на 30–40%. Віскі є однією з основних експортних статей Великобританії, тому що приносить бюджету щорічно більше 4 мільярдів фунтів стерлінгів (5,3 мільярда доларів). [5]

Ми вважаємо, що з приводу наслідків виходу Великобританії зі складу держав-членів ЄС для самого Союзу – тут можна сказати, що великими будуть не лише економічні втрати. Для Союзу вихід однієї з таких важливих держав відіб'ється негативними наслідками у міжнародно-політичній сфері.

Також, вихід країни зі складу Союзу, особливо такої великої і значущої як Великобританія, явище безпрецедентне, яке принесе ЄС іміджеві та репутаційні втрати. У короткостроковій перспективі Євросоюз очікує важкий період і деяке політичне ослаблення через невизначеність майбутнього устрою. З виходом Великобританії Європейський Союз втрачає другу економіку об'єднання, бюджет ЄС позбудеться одного з найбільших нетто-вкладників. Розрив господарських зв'язків з Великобританією дзеркально позначиться на країнах ЄС і їх бізнесі. Відсутність Британії в складі ЄС змінить баланс сил в об'єднанні. зменшиться вплив

прихильників ліберальних підходів до ведення економіки. Німеччина втратить потужного союзника в боротьбі з протекціоністськими орієнтованими країнами ЄС, а Скандинавські країни і Нідерланди – локомотив, який просуває їх інноваційні устремління в рамках ЄС. [6]

За нашим переконанням, на даному етапі ситуація з виходом Великобританії з ЄС знаходиться на стадії переговорів, а успішність та швидкість виходу Великобританії з ЄС багато в чому залежить від можливості уряду консерваторів на чолі з Терезою Мей, знайти компроміс між великими комерційними об'єднаннями, представниками Британських фінансових установ, а також інтересами членів законодавчого органу, а в особливості Палати Лордів (які наразі своїми рішеннями гальмують процес погодження умов, шляхом лобіювання збереження торговельно сприятливих режимів з ЄС).

Серед найбільш вірогідних можна виділити певні варіанти майбутніх відносин між Великобританією та ЄС. По-перше, збереження повноцінної участі Великобританії в єдиному внутрішньому ринку за моделлю Норвегії чи Швейцарії. При цьому формально Лондон виходить з ЄС, але фактично зберігає більшу частину існуючих зв'язків. Такий стан набагато більшою мірою, ніж сьогодні, обмежить суверенітет Великобританії (зазначені країни, застосовуючи значну частину законодавства ЄС, не мають можливості брати участь в його розробці – іноді цю практику називають «Демократія по факсу»). По-друге, в основу відносин ЄС-Великобританія може бути покладено режим вільної торгівлі з деякими додатковими елементами фінансово-інвестиційного співробітництва. У цій ситуації Великобританія остаточно займе місце не в Європі, а між Європою і США. [7]

Таким чином, як висновок, хочемо зазначити, що початок процедури виходу Великобританії з Європейського Союзу потягне за собою ряд негативних наслідків як для самої Британії, так і для Союзу. Проте, так як переговори між цими суб'єктами щодо подальшого режиму співпраці ще не завершені, можливо припустити, що Британія та ЄС все ж таки зможуть прийти до компромісного рішення спірних питань.

Література:

1. Договір про Європейський Союз [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029/page3

2. Кашкін С. Ю. Лиссабонський договір – новий етап розвитку права Європейського Союзу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/lissabonskiy-dogovor-novyy-etap-razvitiya-prava-evropeyskogo-soyuza>
3. Попко Є. В. Юридичний зміст «Врехіт» та його перспективи для України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/5_2016/part_2/36.pdf
4. Яковюк І. В. Врехіт: Причини і наслідки Британського референдуму [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11247/1/Ykovyk_25-29.pdf
5. Долгов С. И., Савинов Ю. А. Экономические аспекты выхода Великобритании из Европейского Союза [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/ekonomicheskie-aspekty-vyhoda-velikobritanii-iz-evropeyskogo-soyuza.pdf>
6. Современная Европа. Журнал общественно-политических исследований [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.sov-europe.ru/2016/04-2016.pdf#page=21>
7. Кавешников Н. Ю. Некоторые последствия Врехіт для развития Европейского Союза [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/v/nekotorye-posledstviya-brexit-dlya-razvitiya-evropeyskogo-soyuza>
8. Чевичалова Ж. В. Британська сецесія: черговий крок у непростих стосунках ЄС і Великої Британії // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 86–90.

Науковий керівник: Бойчук Д. С., асистент кафедра міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Я. С. Савенко¹

ОСОБЛИВОСТІ ДІЇ САМОВИКОНУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ

Важливість вирішення питання про самовиконувальність міжнародних договорів зумовлюється врегулюванням внутрішньодержавних відносин не тільки самою державою, а й міжнародним спільнотою, а тому вирішення проблеми «самовиконання» міжнародного договору показує, на-

¹ Студентка 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

скільки комплексно держави підходять до реалізації принципів міжнародного права, зокрема, принципів сумлінного виконання міжнародних зобов'язань і невтручання у внутрішні справи. Крім того, з цією проблемою пов'язано і формування механізму введення в дію міжнародного договору, а також забезпечення його виконання.

Питання самовиконуваності міжнародних договорів досліджували такі вчені як М. О. Баймуратов, О. М. Броневицька, М. В. Буроменський, В. А. Вдовін, А. С. Гавердовський, В. В. Гаврилов, Н. Б. Галецька, М. М. Гнатовський, М. В. Грушко, В. Н. Денисов, В. Ю. Калугін, І. І. Лукашук, В. І. Муравйов, В. М. Репецький, В. Розвадовський, О. М. Руднева, А. І. Сирець, В. Цюкало та інші.

Вперше поняття «самовиконуваності» було сформульовано ще в 1829 р. Верховним судом США у справі *Foster v. Neilson* – міжнародний договір є самовиконуваним «кожного разу, коли він дійсний сам по собі без звернення до законодавчих заходів» [1, с. 161]. Також суд у цьому рішенні ухвалив, що не всі ратифіковані договори створюють безпосередньо з моменту ратифікації права й обов'язки, забезпечувані судами США. Тільки ті договори, що не вимагають прийняття додаткового законодавства, згодом іменовані «самовиконувани» («self-executing»), можуть застосовуватися судами безпосередньо.

Самовиконуваний договір (точніше, його норми, так як в одному і тому ж договорі можуть міститися різні за характером положення) представляє собою такий договір, норми якого в силу їх конкретності можуть застосовуватися для регулювання відповідних суспільних відносин без будь-якої конкретизації та доповнення їх норм. Несамовиконуваний договір, навіть якщо держава санкціонує застосування його правил всередині країни, вимагає для свого виконання конкретизації внутрішньодержавною нормотворчістю.

Отже, якщо в міжнародному договорі немає вказівки на те, що для його реалізації необхідно видати внутрішньодержавні акти, цей договір мусить визнаватися самовиконуваним. Але навіть якщо в державі діє принцип «автоматичної інкорпорації» (як в Україні шляхом видання ратифікаційного закону), деякі положення міжнародного договору можуть вимагати прийняття імплементаційного законодавства для того, щоб потім їх можна було застосувати національними судами [2].

У доктрині існують 4 концепції розуміння самовиконуваності договорів (підходи до визначення природи і характеру):

1) міжнародний договір може вважатися самовиконуваним тільки в тому, коли про це прямо в ньому зазначили учасники договору, тобто, держави на момент укладення погодились на пряму дію даних норм;

2) незалежно від погодження сторін на момент укладення міжнародного договору, він є самовиконуваним, якщо містить зобов'язальні, а не декларативні, положення;

3) договір є самовиконуваним, якщо правовідносини, які він регулює, не регламентується законодавчим органом держави;

4) самовиконуванисть міжнародного договору визначається у той самий спосіб, що і акти внутрішньодержавного права, оскільки міжнародний договір визнається частиною національного законодавства.

Прихильниками концепції «прямої дії міжнародного договору» при імплементації норм є Р. А. Мюллерсон, М. В. Міронов, І. П. Бліщенко, Г. В. Ігнатенко, С. Ю. Марочкін.

Проте існує ще систематизований підхід до цього питання, який впливає з практики Суду Європейського Союзу: не всі міжнародні договори, які входять до внутрішнього права держави, можуть безпосередньо застосовуватися в судочинстві для захисту відповідних прав та інтересів приватних осіб.

Суд ЄС застосовує такі критерії самовиконуваниості (у термінології Суду ЄС – це пряма дія). Відповідно до рішення Суду ЄС у справі Ван Генд ен Лоос проти Нідерландської адміністрації доходів («Van Gend & Loos v. Netherlands Inland Revenue Administration») № 26/62 від 05.02.1963 р. норма міжнародного договору має бути точною, чіткою і безумовною та не потребувати вжиття додаткових заходів на національному рівні чи на рівні ЄС [3]. Але, зрозуміло, що дані критерії є досить загальними і кожна держава самостійно визначає критерії прямої дії для норм міжнародних договорів, які напрацьовуються національною судовою практикою.

Щодо України, то чинне формулювання статті 9 Конституції України не містить чіткої вказівки щодо характеру дії норм міжнародних договорів.

Проаналізувавши ст. 9 Конституції України, ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України», п. 14, 16 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ України від 19.12.2014 № 13, можна дійти висновку про те, що всі ратифіковані міжнародні договори самовиконувани, так як вони визна-

ються автоматично частиною національного законодавства у разі їх ратифікації, але це не так. Однієї ратифікації недостатньо. На практиці при їх застосуванні можуть виникати труднощі технічного характеру, а деякі норми взагалі не можуть бути застосовані прямо. Не будь-яка норма міжнародного права здатна бути самовиконуваною.

Виняток становить низка міжнародних конвенцій, що належать до гуманітарного права (присвячені дотриманню звичаїв та засобів війни) та Міжнародна конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09.12.1948 р. Ці конвенції є самовиконуваними, причому навіть для тих держав, які не є їх учасниками.

Таким чином, серед найбільш значущих умов «самовиконуваності» міжнародного договору (договірних норм) можна виділити такі:

1. Санкціонування державою в своєму законодавстві самої можливості для норм обов'язкових для нього міжнародних договорів виступати в ньому в якості безпосередніх регуляторів суспільних відносин. Так, наприклад, згідно з визначенням, даним Судом Європейського союзу, положення права Європейського союзу можуть мати пряму дію, якщо вони «ясні, не обмежені ніякими умовами, не містять застережень з боку держави-члена і не залежать від будь-яких національних імплементаційних заходів [4].

2. За своїм змістом сам міжнародний договір не повинен виключати можливості безпосередньої участі його норм в регулюванні відповідних суспільних відносин. Якщо в самому договорі прямо говориться про необхідність видання національного акту для реалізації договірних норм або встановлюється залежність їх реалізації від вжиття заходів державно-управлінського або адміністративно-організаційного характеру, то немає і ніяких підстав говорити про самовиконуваність його норм або частини його норм, щодо яких встановлені зазначені обмеження.

3. Оскільки внутрішньодержавні відносини в їх чистому вигляді не регулюються міжнародними договорами, звідси випливає висновок про те, що предметом регулювання таких договорів є транскордонні відносини [5].

4. Відповідні норми міжнародних договорів мають бути в достатній мірі деталізовані, щоб їх використання в якості регуляторів суспільних відносин було можливим.

5. Слід погодитися і з висловленою в науці думкою про те, що в якості додаткової ознаки, що підтверджує самовиконуваність норми міжна-

родного договору, слід розглядати наявність в міжнародному або внутрішньодержавному праві супровідного механізму її реалізації [6].

Але навіть при наявності всіх цих умов, остаточне рішення про самовиконуваність або несамовиконуваність договірної норми кожний раз приймається державою самостійно. Саме тому одне і те ж положення міжнародного договору може мати різний статус в тих державах, де можлива його безпосередня дія.

Отже, для того, щоб норма міжнародного права могла застосовуватися як частина права країни, вона повинна бути самовиконуючою, тобто бути сформульованою так, щоб бути придатною для безпосереднього застосування. Інкорпоровані норми міжнародного права виконуються специфічно в залежності від виду норми міжнародного договору та особливостей конкретного національного правопорядку. З огляду на це, існує необхідність у законодавчому закріпленні поділу норм міжнародних договорів на самовиконувані та несамовиконувані, адже це внесе ясність і полегшить застосування їх у подальшій судовій практиці. Тому можна, наприклад, доповнити ч. 1 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори» положенням: «... і застосовуються безпосередньо, якщо тільки не вимагають видання внутрішньодержавних нормативних актів для їх застосування».

Література:

1. Waelbroeck M. *Traités internationaux et juridictions internationales dans les pays du Marché Commun*. Bruxelles, 1969. – 220 p.

2. Сырец А. И. Самоисполнимые договоры и внутреннее право // *Вестник БДУ*. – Сер. 3. – 2006. – №2. – с. 121–125.

3. Judgment of the Court of 5 February 1963. – *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration*. – Reference for a preliminary ruling: *Tariefcommissie – Pays-Bas*. – Case 26–62. Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61962CJ0026>.

4. Expression of consent by states to be bound by a treaty. Part I: Analytical report. P. 81.

5. Нефедов Б. И. Триптих. Межсистемные образования в праве. Часть 1. Предмет правового регулирования // *Евразийский юридический журнал*. – 2012. – №8. – С. 35–38; Нефедов Б. И. Триптих. Соотношение правовых систем. Часть 3. Соотношение правовых систем в теории и практике регулирования

общественных отношений современной России // Московский журнал международного права. – 2014. – № 1. С. 4–23.

6. Марочкин С. Ю. Действие и реализация норм международного права в правовой системе Российской Федерации. – М., 2011. – С. 246–247.

Науковий керівник: Сердюк О. В., д. ю. н., професор кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Сікорська В. В.¹

МІГРАЦІЙНА КРИЗА В ЄВРОПІ: ПРИЧИНИ, ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Відсутність належного реагування з боку міжнародної спільноти на питання міграції породжує низку проблем, які потребують негайного вирішення. Причиною міграції величезної кількості людей є численні війни на території Близького Сходу та Африканського континенту, і безсумнівно пошук кращого життя, подалі від безправ'я, голоду та соціальної несправедливості.

Однією із причин такого «міграційного спалаху» є нескінченна громадянська війна в Сирії та розширення території Ісламської Держави. Статистика свідчить про значне зростання кількості мігрантів, яке зростає в 2010 (+ 600 тис. за п'ять останніх років) і максимально збільшується за останній рік (+ 300 тис.), за даними Євростату. Вже протягом 2016 року до ЄС прибуло 132 791 осіб, 410 особи загинули чи пропали безвісти, станом на 1 березня. Основними країнами-реципієнтами біженців в ЄС стали Німеччина, Швеція, Італія, Франція та Угорщина, в яких було зареєстровано 91% від усіх заявок. Проте, наявність внутрішніх протиріч з приводу міграційної політики зазначених країн та відсутність легальних способів міграції в ЄС породжують низку таких явищ як організована злочинність та контрабанда. Шляхи вирішення зазначених проблем європейська спільнота намагалася вирішити затвердивши екстрений план по боротьбі з нелегальною міграцією, що передбачав розподіляти сотні тисяч мігрантів за допомогою системи квот. Дана

¹ Студентка 5 курсу господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

система розраховувалась виходячи із розмірів населення, ВВП та рівня безробіття в конкретній країні, із урахування кількості прийнятих мігрантів. Цей план викликав серйозне занепокоєння не лише з боку органів державної влади багатьох країн (Італії, Угорщини, Греції), а й з боку суспільства.

Іншою причиною цього явища є те, що люди, будучи у відчай, обирають радикальні засоби переміщення. Більше двох тисяч мігрантів потонули в морі цього року, сподіваючись дістатися берегів Європи. Більшість з них знаходяться на території Лівії, перепливають Середземне море на переповнених човнах, що потребують ремонту цілими сім'ями, разом із особами похилого віку, новонародженими та вагітними жінками. Європейська комісія пропонує уніфікувати адміністративні процедури для отримання статусу біженця, часу розгляду заявок, обсягів та видів соціальної допомоги особам, які отримали такий статус, умов отримання житла, доступу до ринку праці тощо. Кінцевим результатом мусить стати прийняття єдиного Кодексу ЄС про надання притулку (AsylumCode).

Також, діє так званий Дублінський механізм відповідно до якого розгляд заявки на отримання статусу біженця здійснюється в країні першого в'їзду. Але з початком міграційної кризи він неодноразово підтверджував свою неієдздатність. Крім того, його постійно оскаржують в судах як на національному, так і на європейському рівнях. Про неефективність Дублінського механізму також свідчить різна частка позитивних рішень щодо надання статусу біженця вихідцям із тих самих країн. Намагаючись вирішити цю проблему, ЄС вже протягом п'ятнадцяти років гармонізує міграційне законодавство. Проте її вирішення потребує радикальних рішень та взаємної довіри між країнами-членами.

Отже, відсутність єдиної, узгодженої позиції з боку держав-учасниць має наслідком залишення питання міграційної кризи в ЄС без розгляду, а також появу багатьох нових проблем. Виходом із даної ситуації є не лише гарантування належного правового, фінансового та організаційного забезпечення, а й затвердження короткострокових та довгострокових стратегій вирішення.

Науковий керівник: Аббакумова Д. В., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС

З часу набуття незалежності Україною основним напрямом її зовнішньої політики є курс на європейську інтеграцію. Безпосередньою правовою підставою для проведення широкомасштабних перетворень на законодавчому рівні стало підписання та набрання чинності Угоди про партнерство і співробітництво між Україною, Європейськими співтовариствами та їх державами-членами 1994 р. (далі – УПС)[5]. Ключовим елементом успішної інтеграції України до ЄС є досягнення певного рівня узгодженості законодавства нашої країни з правовими нормами Євросоюзу. Зближення українського законодавства із сучасною європейською системою права забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави в рамках ЄС і сприятиме поступовому зростанню добробуту громадян.[1]

Адаптація (лат. *adapto* – пристосовую) – це процес пристосування до умов, які змінюються; у міжнародному праві адаптація є процесом приведення національного законодавства до норм і стандартів міжнародного права шляхом удосконалення національного законодавства (внесення змін та доповнень, прийняття нових нормативно-правових актів), укладання або приєднання до міжнародних договорів.

Варто звернути увагу, що положення УПС щодо адаптації мають загальний рамковий характер, а їх реалізація вимагає ухвалення додаткових правових актів на національному рівні та створення необхідних інституційних механізмів та здійснення відповідних дій як на міжнародному рівні, так і в правопорядку України. У зв'язку з цим було прийнято низку законодавчих актів, головними серед яких є Закон України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу від 21.11.2001 року та Закон України Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу від 18.03. 2004, що містять

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

комплекс взаємопов'язаних завдань із адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу спрямованих на реалізацію державної політики та пріоритетних напрямів розвитку правової системи України.[6]

Однією з проблем із якою стикається Україна у процесі адаптації законодавства є відсутність одностайності у використанні юридичних термінів. Так, досить поширеним є використання поряд з поняттям адаптація поняття гармонізація. Такі науковці як Мовчан Ю. В., Костюченко Я. М. та Сюр Н. В. використовують їх як синоніми або підвиди один одного. Вітчизняний же законодавець надає перевагу поняттю адаптація. Визначаючи співвідношення вищевказаних понять варто відмітити, що вони є відмінними юридичними категоріями. Так, диференціація між ними відбувається на рівні суб'єкта, тобто терміном гармонізація послуговуються коли йдеться про держави-члени ЄС, а термін «адаптація» використовується стосовно держав-кандидатів, потенційних держав-кандидатів та третіх країн. [2 с10]

Наступна проблема стосується відсутності чіткого розуміння обсягу нормативних актів ЄС, до яких узгоджується вітчизняне законодавство. У зв'язку з цим у праві Союзу виділяється спеціальне поняття *acquis communautaire* або *acquis* Союзу. Вказане поняття не має відповідника в українській мові, що суттєво ускладнює процес адаптації національного законодавства. Відтак не можна не погодитися з Т. Качкою та Ю. Мовчаном що в основі процесу адаптації який є, по суті тектонічним зрушенням національного права лежить основна проблема правильного розуміння самого змісту *acquis communautaire*. Йдеться не стільки про академічне тлумачення, скільки про банальне розуміння змісту джерел *acquis communautaire*, тобто нормативних актів ЄС. Це первинне розуміння закладає підвалини адаптації, адже від його адекватності залежить результат відповідне реформування національного права у правову систему, яка відповідає європейським стандартам. При цьому нормативно-правові акти які суперечать *acquis communautaire* можуть прийматися лише за наявності достатнього обґрунтування необхідності прийняття такого акта і на чітко визначений у самому акті строк. [3]

Багато питань існує і стосовно встановлення точного змісту актів Євросоюзу до яких потрібно узгодити українське законодавство. Проблема полягає в тому, що ці акти офіційно може тлумачити тільки Суд ЄС. Завдяки такому тлумаченню зміст актів може частково змінюватися.

Країна, що адаптує своє законодавство, не може належним чином слідкувати за такими змінами і вчасно їх враховувати шляхом внесення змін до свого законодавства. Відповідні ж структури Союзу не зобов'язані інформувати Україну про зміни в своєму праві. Все це може призводити до невідповідності національних норм нормам права ЄС та зниження ефективності реалізації положень права ЄС у внутрішньому правопорядку України [8]

Складність дослідження особливостей адаптації законодавства пов'язана з тим, що адаптація законодавства – це тривалий динамічний процес, певна послідовність взаємопов'язаних дій щодо зміни первинного існуючого правопорядку, кожна ланка якого формує програму саморозвитку правової системи держави.

Однією з основних проблем недосконалості процесу проведення адаптації законодавства України до законодавства ЄС є недосконалість організаційного забезпечення даного процесу. Зокрема, це стосується розпорошеності та нестабільності інституційного механізму проведення адаптації. В Україні відсутній єдиний чітко визначений орган, відповідальний за євроінтеграційний процес.[9]

Існує гостра необхідність покращання інституційного механізму адаптації законодавства України до законодавства ЄС, зокрема шляхом створення окремого органу (поза структурами Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України), відповідального за процес адаптації законодавства, відповідних відділів, департаментів чи окремих посад не тільки в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, територіальних органах влади, а і в органах місцевого самоврядування тощо.

На шляху адаптації законодавства України до законодавства ЄС виникатиме значна кількість проблем, без вирішення яких неможливо сподіватися на членство у цій міждержавній організації. За даними ряду експертів, для входження у правове поле Європи Україні потрібно прийняти нові або внести відповідні зміни до законів та інших нормативно-правових актів, кількість яких становить майже 4 тисячі. Фактично йдеться про створення цілком нового законодавства, причому в багатьох випадках заснованого на міжнародних принципах і стандартах, які раніше у практиці нашої держави не використовувалися. [4]

Однією з основних перешкод на шляху успішного завершення тривалого процесу адаптації законодавства України до законодавства ЄС

є незадовільний стан реалізації прийнятих нормативно-правових актів, недотримання їхніх положень, а інколи і зовсім ігнорування. У зв'язку з цим можна констатувати, що питання адаптації законодавства України до законодавства ЄС ще досить тривалий час (принаймні до вступу України до ЄС) залишатиметься однією з головних сфер наукових досліджень та суспільних обговорень. Однак необхідно звернути увагу на те, що лише співпраця та злагоджена робота всіх органів державної влади, представників усіх гілок влади, органів місцевого самоврядування та громадянського суспільства сприятиме досягненню головної мети – вступу України до Європейського Союзу.

Отже, створюючи національну державну правову систему відповідно до норм ЄС, необхідно одночасно з адаптацією вже наявних законів приймати нові, узгоджені з правовим полем ЄС законодавчі акти. Важливо зважати на те, що процес адаптації законодавства України вимагає злагодженої співпраці всіх гілок влади.

Література:

1. Катеринчук І. П.. Організаційно-правові засади співробітництва України та Європейського Союзу в правоохоронній сфері: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. -К.,2010.-18с.

2. Мовчан Ю. В. Міжнародно-правове регулювання інтеграційних процесів в Європейському Союзі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11. – К, 2010. – 20 с.

3. Качка Т. Нова практика перекладу актів *acquis communautaire* /Качка Т. Мовчан Ю. [Електронний ресурс] –Режим доступу : http://www.clc.org.ua/ukr_publicazzi/article_poselsky_02.htm.

4. Сюр Н. В. Правова інтеграція України до Європейського Союзу: теоретико-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01/ Сюр. Н. В. Київ нац. ун-т внутр. справ .Київ.2006.С181.

5. Угода про партнерство і співробітництво між Україною, Європейським співтовариством та їх державами-членами: від 14.06.1994 р. // Офіційний вісник України .2006. №24. С. 1794

6. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 р.,№ 1629-IV // ВВУ України-2004.-№29.-С. 367.

7. Право Європейського Союзу : підручник / за ред. В. І. Муравйова. Київ: Юрінком Інтер,2011.С.704.

8. Яковюк І. В. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу: проблеми реалізації // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Х. : Право, 2012. – №24. – С. 37–49.

9. Стешенко В. М. Набрання чинності угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 5. – С. 428–430.

10. Буроменський М. В., Анакіна Т. М., Стешенко В. М., Трагнюк О. Я., Яковюк І. В. Аналітичний огляд проекту Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з другої сторони // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Харків, 2013. – Вип. 26. – С. 294–304.

11. Трагнюк О. Я. Адаптація права України до права ЄС як складова механізму євроінтеграції // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 10. – Харків: Право, 2005. – С. 139–141.

Науковий керівник: Бойчук Д. С., асистент кафедра міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

С. Я. Сороколін¹

ЩОДО РОЛІ ГЕНЕРАЛЬНИХ АДВОКАТІВ В СУДІ ЄС

Одним з головних інститутів ЄС є його авторитетна та незалежна судова система, до складу якої входить, зокрема, суд ЄС. Для належного виконання своєї першочергової функції – відправлення правосуддя –, Суд представлений різного рівня структурами та їх уповноваженими особами. До його складу, окрім суддів, входять також так звані «об’єктивні представники справедливості та закону» – генеральні адвокати.

Інститут генеральних адвокатів було запозичено з традицій правових систем європейських країн, таких як Франція, Бельгія, Голландія, Великобританія –, в яких окрема уповноважена особа виконувала функції юрисконсульта при уряді або суді. У Франції, наприклад, схожа посада – *avocat general* – існувала ще в Середньовіччі.

В ЄС генеральні адвокати як правовий інститут був впроваджений на допомогу суддям. Їх правовий статус врегульований, зокрема, ст. 222, 223 Договору про заснування Європейської спільноти [2], ст. 19 Договору про Європейський союз [1] та Протоколом № 3 про Статут Суду ЄС [3].

¹ Студентка 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

На сьогодні, кількість генеральних адвокатів поступово збільшилась з восьми до одинадцяти [4]. Це пояснюється, насамперед, метою суду: відстоювати інтереси усіх держав-членів, які мають різні правові традиції, в умовах постійного збільшення членства міжнародної спільноти.

«Об'єктивні представники справедливості та закону» обираються як і судді строком на 6 років. З їх кількості шість генеральних адвокатів призначають з числа громадян великих країн (Великобританія, Німеччина, Іспанія, Італія, Франція, Польща), а решта – в порядку ротації з числа інших держав-членів. Строком на 1 рік судом ЄС обирається Перший генеральний адвокат, який наділений повноваженнями призначати генерального адвоката по кожній справі та фактично виконує функції голови генеральних адвокатів.

Порядок призначення на посади суддів та генеральних адвокатів практично не відрізняються. Критерії відбору викладені в установчих договорах з урахуванням норм і традицій всіх держав-членів [5]. Так, зокрема, в статті 223 Договору про заснування Європейської Спільноти зазначено, що судді та генеральні адвокати призначаються за спільної згоди урядів держав-членів з осіб, чия незалежність поза сумнівом, а кваліфікація задовольняє вимоги призначення на найвищі судові посади в їхніх країнах, чи які є юристами знаної компетентності [2].

Не лише правові вимоги до кандидата на посаду, а й загалом правовий статус – права, обов'язки, відповідальність, гарантії – суддів та генеральних адвокатів є схожим. Головним обов'язком останніх, відповідно до ст. 222 Договору про заснування Європейської Спільноти, полягає в тому, щоб цілком неупереджено та незалежно подавати у відкритому суді обґрунтовані позиції у справах, що потребують його участі згідно з положеннями Статуту Суду[2]. Іншими словами, при підготовці до розгляду судових справ генеральний адвокат вивчає документи, слухає аргументи сторін і формулює висновок щодо можливого рішення. У такому висновку можна знайти «аналіз фактів, посилання на відповідні положення законодавства та повний аналіз попередніх рішень Суду». При цьому, він не обмежується аргументами сторін спору, а може запропонувати власне оригінальне, вмотивоване та незалежне рішення, яке представляє у відкритому судовому засіданні та в подальшому підлягає опублікуванню разом із судовим рішенням.

Натомість, не зважаючи на те, що генеральний адвокат є повноправним членом суду, він не бере участі в прийнятті рішення судом і його думка є необов'язковою, проте, як правило, враховується.

З огляду на зазначене, інститут генерального адвоката при суді ЄС є досить ефективним інструментом для забезпечення, в першу чергу, вирішення справи в розумні строки. По суті, судді мають так званих радників, які, в свою чергу, є незалежними від них, основним обов'язком яких є виключно відстоювання об'єктивної справедливості та законності.

Як вже було зазначено, інститут генеральних адвокатів діє не лише при ЄС. Інші суб'єкти міжнародного права, в тому числі держави, вміло користуються таким досвідом. Відкритим питанням є те, чи варто такий досвід впроваджувати в правову систему України.

Вважаємо, що для нашої держави, яка досі перебуває на перехідному етапі становлення та розвитку, не цілком доречним буде впровадження інституту генеральних адвокатів при суді. В першу чергу, це стосується місцевих судів, навантаження яких дійсно є надвеликим, і від «зайвої» допомоги які б не відмовились, проте, по-перше, це створить додатковий корупційний ризик (чим більше органів державної влади та їх посадових осіб, тим більше потенційних суб'єктів корупційних злочинів), особливо на місцевому рівні, де держслужбовці ніхто як інші піддаються громадському тиску. По-друге, це потребує окремих фінансових заощаджень, враховуючи, що система місцевих судів є досить розгалуженою.

Натомість, судді касаційних судів Верховного суду та судді Верховного суду України вкрай потребують додаткової «правової допомоги». Саме останнім належить право формувати правові позиції, які є обов'язковими в подальшому для судів нижчих інстанцій. Як відомо, судді під час формування окремих висновків та узагальнень час від часу звертаються до представників наукової спільноти за отриманням кваліфікованої допомоги, які так же, як і генеральні адвокати, надають свої висновки щодо окремих питань, проте, не мають ніякого правового статусу.

Таким чином, впровадження інституту генеральних адвокатів в Україні матиме позитивні наслідки лише у випадку створення окремих посад таких «радників» при судах виключно вищих інстанцій, судді яких не лише здійснюють вирішення конкретної справи, як місцеві суди, а й уповноважені надавати відповідні роз'яснення, неофіційні тлума-

чення та навіть створювати так звані прецеденти – з урахуванням принципів верховенства права, законності, юридичної визначеності, рівності перед судом.

Література:

1. Договір про ЄС [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029 .
2. Договір про заснування Європейської спільноти [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_017 .
3. Протокол №3 про Статут Суду ЄС [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_618 .
4. And then there were eleven [Electronic media] – Access mode: <https://despiteourdifferencesblog.wordpress.com/2015/11/02/and-then-there-were-eleven-advocates-general/>.
5. The role of the Advocate General and the development of direct effect [Electronic media] – Access mode: <https://eulaworebro.wordpress.com/2012/08/13/the-role-of-the-advocate-general-and-the-development-of-direct-effect/> .

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

М. І. Спекторенко¹

КОНЦЕПЦІЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

*«Гендерна рівність є не лише ціллю самою по собі.
Вона є передумовою подолання бідності, сприяння
сталому розвитку та впровадженню
ефективного управління»
(Коффі Аннан, Генеральний секретар
ООН (1997–2006))*

У світлі кризових явищ, які мають місце у нашій країні, та пріоритету економічних перебудов та політичних змін, гендерна проблема зда-

¹ Студентка 5 курсу господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ється малозначною, штучною, у зв'язку з чим не приділяється достатньої уваги для її подолання на рівні національному рівні. У той же час європейське співтовариство ставить це питання досить гостро, оскільки воно є реальністю, минулим та майбутнім не кожної окремо взятої країни, а й світу в цілому.

Проблема гендеру – це проблема збалансованості та впровадження принципів гармонійного співіснування чоловіка та жінки в усі сфери людського життя. Спробуймо для початку з'ясувати, що таке «гендер» і «гендерна рівність».

Поняття «гендер» ввела у соціальні науки Е. Оклей в 1970-і роки для визначення соціальної статі людини на відміну від біологічної. Вона підкреслює, що чоловічі і жіночі ролі в суспільстві конструюються і визначаються соціально. А тому їх зміна задля справедливого розподілу ресурсів і доходів, прав і обов'язків аж ніяк не підриває основ людського суспільства, як намагаються переконати прихильники традиційних засад, а, навпаки, є способом встановлення справжньої гармонії в ньому і забезпечення прав людини [1, с. 128]

Гендерна рівність – складова поняття рівності та рівних можливостей, що є головними тезами у доктрині основоположних прав людини, є головним принципом життєдіяльності сучасного громадянського суспільства. Гендерна дискримінація у будь-якій соціальній сфері (як публічній, так і приватній) та у будь-якому інституті (від сім'ї до політики) є одним з важливих питань, яке в демократичному суспільстві має вирішуватися не тільки на державному, а й на регіональному та світовому рівні.

Європейське співтовариство починає з 60 – х роках ХХ ст. детально досліджує проблему забезпечення рівноправ'я між чоловіками та жінками. Як результат – країни Європи прискореними темпами починають переводити декларативні положення нормативно – правових актів, прийнятих Європейським співтовариством, у яких розширюються можливості жінок, їх участь на основі рівності в усіх сферах життя суспільства, у практичну площину.

Починаючи з середини 80 – х рр. ХХ ст. Європейські співтовариства визнали пріоритетність політики рівних можливостей чоловіків і жінок. Зараз гендерна політика ЄС є взірцем декларування гендерної культури для національних держав Європи. Європейською комісією (далі – ЄК) здійснено цілий ряд законодавчих та стратегічних робіт у напрямі

досягнення гендерної рівності. У базових документах ЄС підкреслюється необхідність забезпечення чоловікам і жінкам рівних можливостей. Через систему законодавства ЄС прагне стимулювати соціальних партнерів до реалізації державної політики, спрямованої на втілення в життя принципу гендерної рівності у трудових відносинах.

Основу системи гендерного законодавства ЄС становить перш за все Договір про функціонування ЄС від 25.03.1957 р., де наводить перелік завдань, що ставить перед собою ЄС, серед яких досягнення високого рівня зайнятості та соціального захисту і забезпечення рівності чоловіків та жінок (стаття 2).

Відзначимо, що першопочатково в рамках Співтовариств гендерна концепція почала розвиватися у площині трудового права. Ідея забезпечення гендерної рівності на ринку праці проголошувалася в Договорі про Європейське економічне співтовариство від 25. 03.1957 р. (редакція Римського договору), де зазначалося, що *«чоловіки і жінки повинні отримувати рівну оплату праці за рівноцінну роботу»*, та утверджується принцип *«рівної оплати праці без дискримінації на основі статі»* (стаття 119). У Договорі про ЄС від 07.02.1992 р. (редакція Маастрихтського договору) йдеться про цінності, які характеризуються *«плюралізмом, недискримінацією, терпимістю, справедливістю, солідарністю та рівністю жінок і чоловіків»* (стаття 2). В Амстердамському договорі від 02.10.1997 р. зазначаються ідеї *«рівності між чоловіками і жінками щодо можливостей на ринку праці та стосовно ставлення на роботі»* (стаття 118), *«рівного ставлення до чоловіків і жінок стосовно працевлаштування і зайнятості, включаючи принцип рівної оплати праці за однаково роботу»*, *«забезпечення повної рівності між чоловіками і жінками у робочому житті»* (стаття 119). Хартія фундаментальних прав ЄС від 07.12.2000 р. проголошує: *«Рівність між чоловіками і жінками має бути забезпечена у всіх сферах, включаючи зайнятість, роботу і заробітню плату»* (стаття 21).

Згодом, у Лісабонському договорі від 01.12.2007 р. до тематики гендерної рівності на ринку (статті 1 і 2) і боротьби із дискримінацією на основі статі (стаття 5) додаються такі постулати, як подолання торгівлі людьми, зокрема, жінками і дітьми (статті 63, 69), подолання насильства у сім'ї.

Також, в рамках ЄС прийнято ряд Декларацій, метою яких є утвердження рівноправ'я серед чоловіків та жінок, які зобов'язали державчленів ЄС прописати положення гендерної рівності у національному законодавстві [2].

Спеціалізованим актом у сфері гендерної рівності, де закріплені загальні засади гендерної політики ЄС, є «Дорожній атлас рівності чоловіків та жінок» (A Roadmap for Equality between Women and Men), прийнятий Європейським парламентом у 2006 р., який репрезентує зразок тих обов'язків, які Європейське співтовариство бере на себе на шляху популяризації та втілення у життя основних принципів гендерної політики, затверджуючи шість головних напрямів діяльності у цій сфері [3]:

1. Досягнення рівної економічної незалежності чоловіків та жінок.
 2. Заходи, які сприяли б гармонійному поєднанню трудової, особистої та сімейної сфер життя.
 3. Залучення чоловіків та жінок до рівномірної участі в процесі прийняття рішень.
 4. Викоренення статевого насилля та сексуального/робочого трафіку (trafficking).
 5. Ліквідація гендерних стереотипів у всіх сферах суспільної взаємодії, перш за все в освіті, ринку праці, ЗМІ тощо.
 6. Пропаганда принципів гендерної рівності в країнах – членах ЄС.
- Торкуючись питання інституційного забезпечення з питань гендерної рівності, слід вказати на:

– *Департамент ЄК із правосуддя, прав споживачів і гендерної рівності (Commission Department for Justice, Consumer Rights and Gender Equality).*

– *Комітет Європейського Парламенту із прав жінок і гендерної рівності*, який займається питаннями визначення, заохочення та захисту прав жінок в ЄС, пропагування ідеї забезпечення прав жінок також і в інших країнах, політикою рівних можливостей, у тому числі, забезпеченням рівності між жінками і чоловіками на ринку праці, подоланням усіх форм дискримінації на основі статі тощо.

– *«Трійка» головування (Trio Presidency)*, якою була прийнята «Спільна декларація із рівності між чоловіками і жінками» Так, на період головування Італії, Латвії та Люксембургу (липень 2014-грудень 2015) була прийнята відповідна Декларація із рівності між жінками і чоловіками;

– *Європейський інститут гендерної рівності* – агенція ЄС, робота якої орієнтована на реалізацію програм дій, розроблених ЄК на сприяння поширенню принципів міжстатевого рівноправ'я як у державах – членах ЄС, так і поза його межами.

– «ЄвроГендерна мережа» («EuroGender Network») – це основна консультаційна платформа Європейського інституту з питань гендерної рівності, яка надає можливість її 10000 користувачам (дослідникам, експертам, політикам із держав-членів ЄС та різних інституцій) обмінюватися ресурсами, знаннями та успішними практиками у сфері забезпечення гендерної рівності.

– *Консультативний комітет із забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків (Advisory Committee on Equal Opportunities for Women and Men)*, який складається із Міністерств держав-членів ЄС, відповідальних за гендерну рівність, представників структур, які відповідальні за гендерну рівність, організацій соціального партнерства і Європейського жіночого лобі. Комітет надає допомогу ЄК у розробці та втіленні політики гендерної рівності на рівні ЄС.

Оцінюючи результати політики ЄС щодо забезпечення рівноправності жінок і чоловіків, можна говорити про ефективність та важливість правових засобів, які надаються законодавством ЄС у забезпеченні рівних можливостей жінок та комплексність та чітку структурованість системи поглядів та стратегій ЄС у цьому питанні, яке гендерна поставлена в рамки цілісної системи громадянської солідарності та досягнення соціального добробуту, а не виокремлене в окрему галузь.

У зв'язку з проголошенням Україною курсу на європейську інтеграцію гендерне питання набуває особливого значення в політичних процесах нашої держави. Сьогодні членство в ЄС є однією з найважливіших стратегічних цілей України, що вимагає не тільки виконання низки умов економічного, політичного характеру, а й впровадження гендерної концепції в вітчизняне законодавство, що є умовою соціальної спрямованості. [4].

Відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС 2014 р. Україна зобов'язалась поступово наближати своє законодавство до *acquis* Європейського Союзу щодо гендерної рівності, зокрема, для забезпечення рівних можливостей для жінок та чоловіків у працевлаштуванні, освіті, професійній підготовці, економіці та суспільстві [5, с. 97].

На жаль, актуальною проблемою нашої держави залишається декларативність гендерної рівності та формальність прав жінок. Реальна ситуація багато в чому є прямо протилежною правовим нормам. Створення структурно узгодженого національного нормативного поля – одне із важливих завдань щодо входження України в цілісний світовий та європейський простір. На прикладі європейських країн та ЄС, наша держава по-

винна створити спеціалізовані інституційні утворення, які б забезпечували впровадження принципів гендерної рівності в українське суспільство, здійснювало контроль за виконання приписів *acquis* ЄС стосовно рівності чоловіків та жінок та моніторинг ситуації з цього питання в цілому.

Література:

1. Законодавчі засади інституалізації гендерної рівності в Україні / М. Майор // Політичний менеджмент. – 2009. – № 6. – с. 127–134.
2. Дашковська О. Р. Гендерна рівність в праві Європейського Союзу. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11854/1/Dashkovska.pdf>
3. Хавлін Т. Гендерна політика в рамках Європейського союзу та український вимір [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukr-socium.org.ua/Arhiv/Stati/2.2008/Pages%20from%20113–122.pdf>
4. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті Європейської стратегії України. Центр Разумкова, Видавництво «Заповіт», 2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://old.razumkov.org.ua/upload/Gender-FINAL-S.pdf>
5. Анакіна Т. Адаптація законодавства України у контексті виконання зобов'язань за Угодою про асоціацію з ЄС // Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 8 грудня 2016 року) : у 2 ч. – Полтава : ПУЕТ, 2016. – Ч. 1. – С. 96–98.

Науковий керівник: Анакіна Т. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

М. В. Стельмах¹

ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЄВРОПОЛУ, ЙОГО ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ ДІЯЛЬНОСТІ, А ТАКОЖ ПОДАЛЬШІ ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ З ПРАВООХОРОННИМИ ОГРАНАМИ УКРАЇНИ

Наприкінці двадцятого століття виникла нагальна потреба у боротьбі з організованою злочинністю на європейському континенті. У 1997 році

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

у м. Амстердам Радою ЄС було ухвалено план дій, що складався із рекомендацій щодо боротьби та подолання організованої злочинності. У кінцевому результаті план був покладений в основу Європейської конвенції про заснування Європолу. Остаточо його було затверджено у 1995 р. та після ратифікації усіма члена ЄС він вступив в силу 1 жовтня 1998 року.

Європол є органом поліцейського співробітництва у масштабах ЄС, який займається організацією і координацією взаємодії національних поліцейських систем у боротьбі з тероризмом, відмиванням грошей, одержаних злочинним шляхом, нелегальним обігом наркотиків і зброї, а також контролем за зовнішніми кордонами ЄС [1, с. 99].

Європол займає особливе місце в організаційному механізмі Європейського Союзу, що пояснюється його основною функцією, яка полягає у організації міждержавної співпраці у сфері протидії злочинності та реалізації міждержавної політики ЄС. Із-за наявності самостійної правосуб'єктності, правовий статус Європолу фактично прирівняний до статусу міжнародної організації. Однак, як зазначає Ю. В. Щокін, правоздатність Європолу вступати в міжнародні відносини й укласти міжнародні договори має низку особливостей. Будучи інтегрованим до складної організаційної структури ЄС, Європол, незважаючи на те, що його правовою основою є самостійна угода, свою діяльність спрямовує винятково на досягнення цілей ЄС і цілком підпорядкований головним органам Союзу [2, с. 101].

Мета, задля якої створений і функціонує Європол, – сприяння заходам щодо боротьби зі злочинністю в державах – членах ЄС, зокрема: підвищення ефективності роботи національних правоохоронних органів, розвитку співробітництва між ними [1, с. 101]. Одночасно Європол є інформаційним центром з банком даних для спільного користування всіх країн ЄС, а за наявності домовленостей і третіх країн.

Одним із завдань Європолуна сьогоднішній день є підтримка органів кримінального переслідування країн-членів ЄС у боротьбі з транснаціональною злочинністю [3, с. 355]. Наступним є забезпечення правопорядку та безпеки ЄС шляхом обміну стратегічною та оперативною інформацією між поліцейськими службами держав – членів. Даний напрям забезпечується активним збором оперативної інформації стосовно боротьби із злочинністю, недоліків правозастосовної сфери та перспективи її розвитку. Це в свою чергу робить Європол унікальним управлінням, що на основі даної інформаційної бази, здатне сприяти ефективному

реагуванню на ключові загрози безпеці, а також створення єдиного інформаційного простору для держав-учасниць.

Взаємодія МВС України з Європолем визначена Угодою між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво» [4]. З метою виконання положень Угоди про асоціацію України і ЄС у сфері реалізації спільної політики протидії злочинності наказом МВС України від 16.03.2015 №271 затверджено Положення про Робочий апарат Укрбюро Інтерполу, де конкретизовано взаємодію з Європолем. Основними завданнями щодо даної співпраці визнане забезпечення передання повного комплексу послуг, щодо здійснення оперативної підтримки, а також поліпшення координації національних правоохоронних органів з іншими європейськими організаціями.

Одним із останніх видів співпраці стало підписання Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво, яка була ратифікована Законом України №2129 – VIII від 12.07.2017р[5]. Відповідно до положень угоди, основними цілями співпраці є налагодження співробітництва між Україною та Європолем у сфері боротьби із організованою злочинністю, тероризмом та іншими тяжкими злочинами, що зачіпають суверенітет України, а також міжнародний інтерес, шляхом підтримки національних органів та обміну інформації[6, с. 370]. Окрім цього, співпраця передбачає обмін спеціальними знаннями стосовно стратегічного аналізу, щодо боротьби із злочинністю, спільне розслідування найбільш тяжких злочинів, взаємодія експертів з України з групам аналізу, що існують при Європолі.

Як підсумок, варто зазначити, що Європол являє собою підконтрольну міжнародну організацію, яка має специфічні визначені статутом цілі і завдання. Адже його зовнішні зв'язки значною мірою контролюються Радою, що є одним із головних органів ЄС. У свою чергу він займає одне із провідних місць у боротьбі із злочинністю, запобіганню тероризму, а також забезпечення безпеки. Основним завданням на сьогодні залишається налагодження нормативно-правової бази, щодо співпраці між Україною та Європолем, здійснення співпраці, вдосконалення нових форм взаємодії, а також спільна боротьба із злочинністю, що є запорукою як внутрішнього, так і міждержавного благополуччя.

Література:

1. Катеринчук І. П. Перспективи співробітництва органів внутрішніх справ з Європолем // Проблеми удосконалення законодавства і практики протидії зло-

чинності у сфері господарської діяльності : Зб. праць за матеріалами Міжнар. наук. – практ. семінару. – Ірпінь : Нац. ун-т ДПС України, 2009. С. 98–102.

2. Щокін Ю. В. Міжнародна правосуб'єктність Європолу // Український Часопис Міжнародного Права. 2003. №3. С. 100–106.

3. Сірант М. М. Поліцейське співробітництво України і Європейського Союзу – правовий аспект // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2016. №850. С. 353–360.

4. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво, Україна, Європейський Союз; Угода, Міжнародний документ від 04.12.2009 р.

5. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво, Україна, ЄС; Угода, Міжнародний документ від 14.12.2016 р.

6. Тесленко В. І. Міжнародно – правові засади співробітництва України та Європейського поліцейського офісу // Порівняльне аналітичне право. 2017. №4. С. 369–371.

Науковий керівник: Щокін Ю. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Степанов Д. Д.¹

ПИТАННЯ ПРО ВИХІД ДЕРЖАВ З ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ДОСВІД ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Актуальність дослідження питання виходу зі складу Європейського Союзу, визначається тим, що Великобританія стане першою країною із часу заснування, хто залишить його. Процедура виходу затягнеться на декілька років, а наслідки вплинуть як на саму Англію так і на весь Євросоюз.

Проблемам європейської інтеграції в сучасній теорії міжнародно-правових відносин приділяється досить багато уваги, в тому числі, питанню виходу країн-учасниць зі складу ЄС. Дослідженням даної тематики присвятили свою увагу такі науковці як Р. Айзіг, Ю. Борка, В. Волес,

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Г. Волес, В. Воронкова, Л. Глухарьова, Д. Дайнен, М. Емерсон, Л. Зідентоп, І. Іванова, Е. Моравчік, М. Полак, Н. Шмельова, М. Яхтенфукс та інші.

Порядок виходу держав-членів з Європейського союзу передбачений у статті 50 Договору про Європейський союз. Ця стаття містить лише загальні положення. Так, вказується, що кожна держава має право прийняти рішення про вихід з ЄС відповідно до власного законодавства. Така країна повідомляє про свій намір Європейську раду – вищий політичний орган ЄС. У світлі орієнтирів, встановлених Європейською радою, Союз проводить переговори і укладає з державою угоду, яка визначає порядок виходу останнього з урахуванням основ його майбутніх взаємин з Союзом. Переговори про укладення даної угоди проводяться відповідно до пункту 3 статті 218 Договору про функціонування Європейського Союзу. Угоду від імені Союзу укладає Рада, ухвалюючи кваліфікованою більшістю, після схвалення Європейського парламенту. Договори припиняють застосовуватись до зацікавленої держави з дня набрання чинності угоди про вихід або – за відсутності такої угоди – через два роки з моменту повідомлення, передбаченого в параграфі 2, якщо тільки Європейська рада за згодою зацікавленого держави-члена одногослосно не вирішить продовжити цей термін.[1]

До реформування ЄС Лісабонським договором можливість виходу з організації не розглядалась. Однак відомо кілька випадків, коли з ЄС виходили території (які міняли свій політико-адміністративний статус у складі країни – учасниці організації). Наприклад, в 1985 р. ЄЕС (Європейське економічне співтовариство, попередник ЄС) покинула Гренландія, яка отримала в 1979 р. права автономії в складі Данії. У 2007 р. із об'єднання вийшов острів в Карибському морі Сен-Бартельмі, який спочатку знаходився в складі заморського департаменту Франції Гваделупа, а потім відокремився про нього і отримав статус заморського співтовариства (особлива територіальна одиниця Франції). Щоразу процес виходу обговорювався окремо. В даний час Гренландія і Сен-Бартельмі числяться в списку Особливих територій держав – членів Європейського союзу.

10 листопада 2015 року прем'єр-міністр Великобританії Девід Кемерон оголосив про офіційний початок кампанії за зміну умов членства Великобританії в ЄС. Кемерон направив листа голові Європейської ради,

в якому вказав вимоги Лондона до Євросоюзу. Вони поділяються на чотири групи:

1) скорочення Великобританією міграційного потоку з ЄС (в тому числі введення чотирирічної заборони на отримання цими мігрантами соціальних допомог; введення піврічної заборони на допомогу з безробіття для мігрантів з ЄС; посилення правил депортації мігрантів-злочинців та ін.);

2) поліпшення конкурентоспроможності (ліквідація бюрократичних перепон, будь-яких обмежень на переміщення капіталів, товарів і послуг);

3) зміцнення британського суверенітету, зокрема, відмова від зобов'язання рухатися «до більш тісного союзу» (evercloserunion), зафіксованим в основоположному договорі ЄС;

4) зміни у валютній сфері (зокрема, неприпустимість дискримінації країн, що не входять в зону євро, нав'язування їм будь-яких рішень країнами єврозони; внесення змін, в тому числі що стосуються створення банківського союзу, тільки на добровільній основі та ін.).

19 лютого 2016 р. стало відомо, що лідери країн Євросоюзу після дводенних дебатів узгодили з Великобританією нові умови її членства в союзі, на яких британський прем'єр-міністр Девід Кемерон підтримує збереження його країни в ЄС на майбутньому референдумі. Країни-члени погодили текст документа, який повинен був вступити в силу в день, коли британський уряд повідомить Генеральний секретаріат Ради ЄС про рішення Великобританії залишитись членом Євросоюзу за підсумками референдуму.

Серед досягнутих на саміті ЄС домовленостей – включення «механізму захисту» соціальної системи Великобританії на сім років без права продовження, при цьому «випробувальний термін», протягом якого новоприбулим мігрантам не будуть виплачувати соціальну допомогу, складе чотири роки. Також важливим моментом був вивід Великобританії з-під дії принципу Євросоюзу про «все більш тісний союз народів Європи», який передбачає інтеграцію країн всередині ЄС. Третім ключовим пунктом стало утвердження принципу, що «Великобританія ніколи не приєднається до єврозони».

Не зважаючи на це, 29 березня 2017 р. вперше в історії Європейського союзу стаття 50 Договору була задіяна. В цей день прем'єр-міністр Великобританії Тереза Мей повідомила ЄС про намір країни залишити організацію (а також Європейське співтовариство з атомної енергії, Єв-

ратом). Підставою стали підсумки національного референдуму, що відбувся 23 червня 2016 р., де 51,9% його учасників висловилися проти продовження членства країни в організації.

19 червня 2017 р. у Брюсселі почалися переговори британського уряду в особі міністра Д. Девіса з Європейським союзом в особі його представника М. Барньє. Перший раунд переговорів був присвячений проблемі прав громадян ЄС, які живуть у Великобританії, кордону між Північною Ірландією та Ірландією, а також проблемі виплат Великобританією Євросоюзу по її бюджетним зобов'язанням за період членства в ЄС (аж до 2020 року). Перший раунд переговорів успішно завершився 8 грудня 2017 р. у Брюсселі підписанням спільної декларації, після чого сторони вирішили перейти до другої фази переговорів, щоб домовитись про характер дворічного перехідного періоду, а також про майбутні відносини між Великобританією і ЄС.

Такі переговори покликані запобігти можливим несприятливим наслідкам як для Британії так і для всього Європейського союзу. Тут на нашу думку важливим є вирішення також наступних питань:

- територіальні зрушення в господарській діяльності компаній на території ЄС і Великобританії, обумовлені встановленням нового економічного кордону в Європі;
- можливі трансформації інституційної структури ЄС і в цілому положення інтеграційної угруповання всвіті (як для мінімізації негативно-го впливу Брекзіта, так і в рамках реалізації заходів, які раніше могла блокувати Великобританія);
- зміни в сфері міграції трудових ресурсів (тим більше, що безконтрольне переміщення мігрантів по території ЄС було однією з основних причин підтримки британським населенням виходу з інтеграційного угруповання).[2]

Також, одним із найважливіших питань для Британії є доступ до єдиного ринку ЄС. В якості конкретних варіантів обговорюються три можливі моделі торгових відносин Британії з ЄС і зовнішнім світом в цілому після Брекзіт. Перша – так звана «модель Норвегії», що припускає членство в Європейській економічній зоні, учасниками якої є країни ЄС плюс Ісландія, Ліхтенштейн і Норвегія. В рамках цієї моделі забезпечується свобода руху товарів, послуг, капіталів і робочої сили. Такий варіант вважається цікавим, однак прибічники виходу з союзу побоюються, що в цьому випадку Британія ризикує втратити ту політичну волю, яка виправдовува-

ла б вихід з Євросоюзу. Друга модель ґрунтується на вибудовуванні відносин з ЄС на основі принципу режиму найбільшого сприяння, тобто веде до втрати нинішніх найважливіших переваг торгово-економічних зв'язків з ЄС. Модель забезпечить необхідну свободу, проте, ймовірно, що може завдати шкоди торгівлі та інвестиціям. Нарешті, третя модель, яка називається «швейцарською», передбачає заключення серії двосторонніх торговельних угод з ЄС, а також з іншими країнами, за прикладом Швейцарії. Передбачувані вигоди від неї, однак, неясні.

Глава МЗС Борис Джонсон і його прихильники вважають, що Британія повинна наслідувати приклад Канади, тобто укладати угоди про зону вільної торгівлі «з усім світом», зберігаючи при цьому контроль за своїми кордонами. Однак, як це буде виглядати на практиці для Британії і скільки для цього буде потрібно років, сказати поки ніхто не може. [3]

Залишається відкритим і питання розміру плати за вихід з ЄС. Перша фаза переговорів так і не дала чіткої відповіді. Британський перемовник – міністр у справах Брекзїт Девід Девіс визнав, що Брюссель завдає на Лондон зайвий тиск з фінансових питань. Власне тут, а саме в питанні оплати «рахунку за вихід» і виявилася одна з найгостріших проблем – позиції сторін занадто далекі один від одного. Іншими словами вже за підсумками другої, липневої, зустрічі стало ясно, що «водорозділ» на переговорах має грошовий еквівалент.

Єврочиновники вважають, що Лондон має виплатити Євросоюзу в найближчі роки від 60 до 100 млрд євро – в таку суму оцінюються взяті раніше зобов'язання Британії перед загальним бюджетом ЄС. Сюди ж входять видані Євросоюзом за підтримки Британії кредити Португалії, Ірландії та Україні. У британців, зрозуміло, інша думка з цього приводу: вони не згодні з вказаними сумами та заявили, що будуть вивіряти кожну строчку фінансових претензій, а в разі, якщо Брюссель наполягатиме на 100 млрд євро, покинуть переговори. Спеціально створена ще на початку весни 2017 року комісія британського парламенту вважає, що в разі виходу Британії зі складу ЄС без досягнення необхідної угоди Лондон буде вважати себе вільним від будь-яких платежів Брюсселю. Очевидно, це найгірший сценарій, якого побоюються обидві сторони, бо Європейський союз залишиться без значної суми за британськими рахунках, а Лондон – без торговельної угоди.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що стаття 50 Договору про Європейський союз окреслює тільки найзагальніші риси механізму ви-

ходу держав-членів із союзу. Проте, спостерігаючи за Великобританією ми розуміємо всю складність та багатогранність цього процесу. Обумовлено це множинністю набутих зав'язків, спільною діяльністю в багатьох сферах, а говорячи саме за Великобританією – також, значимістю її вкладу в діяльність всього ЄС.

Література:

1. Договір про Європейський союз: Міжнародний договір від 07.02.1992[Електронний ресурс]. –Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_029

2. Экономические аспекты Брекзита – Brexit economic aspects / [отв.ред. А. И. Бажан и др.]. – М. : Ин-т Европы РАН , 2017. – 102 с.

3. Портанский А. П. Brexit: начало переговоров Британии с Евросоюзом не стало обнадеживающим для финансовых рынков и торговли // Деньги и кредит. 2017. № 10. С. 27–30.

Науковий керівник: Асірян С. Р., кандидат юридичних наук, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

С. О. Сулига¹

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНА ІНТЕГРАЦІЯ В РАМКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

На сьогодні питання державної та міжнародної безпеки у світі, а особливо на Європейському континенті, є не менш актуальними ніж напередодні Другої Світової війни, яка практично повністю знищила та знекровила тогочасну Європу. Незважаючи на те, що загроза нового великого військового міждержавного конфлікту у регіоні завдяки інтеграційним процесам зійшла майже нанівець, залишається небезпека здійснення терористичних актів, які трапляються у країнах ЄС дедалі частіше, а також зростає загроза повномасштабних конфліктів із силами, джерела яких знаходяться поза зовнішніми кордонами ЄС. Так, агресія Росії щодо України та події на Близькому Сході стали новим поштовхом

¹ Студент 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

для інтенсифікації спроб вдосконалення і поглиблення системи колективної оборони у рамках ЄС, та повернули на порядок денний створення підпорядкованих виключно органам ЄС військових сил або, як їх ще називають, – «європейської армії». Зважаючи на актуальність цієї теми, необхідно детально проаналізувати ті військово-оборонні інтеграційні процеси, які відбувалися та відбуваються в рамках ЄС.

Характеризуючи вищезгадані процеси, перш за все треба звернути увагу на першопричини створення ЄС. Як відомо, однією з причин, а іноді і головною причиною створення більшості союзів та блоків є мета забезпечити мир та гарантувати безпеку. ЄС не є виключенням, адже незважаючи на ряд економічних та соціальних причин євроінтеграції у післявоєнний період, найголовнішою, на наше переконання, було саме прагнення не допустити війни, зв'язати країни між собою міцною сіткою торгово-економічних зв'язків, розрив яких відбирав би у країни незрівнянно більше ніж давала б війна. Саме це і мало стати запорукою стійкого миру без якого не можливо уявити соціально-економічне процвітання.

Якщо аналізувати інтеграційні тенденції в Європі у ретроспективі, то можна переконатися у наведеній думці. Так, багато видатних мислителів ще за декілька століть до появи ЄС усвідомлювали, що єдиною запорукою миру та безпеки у Європі є створення Союзу держав Європи, насамперед військово-оборонного союзу. Одним з таких мислителів був король Богемії Іржі, який запропонував детальний проект союзу європейських держав, що значно випередив свій час, в тому числі і щодо ідей гарантій колективної безпеки. У XIX ст. почала здобувати популярність ідея Сполучених Штатів Європи, але в той період більш популярними були ідеї об'єднання в межах національних держав [1, с.38], тому втілення ідеї союзу народів на теренах Європи відклалася до наступного сторіччя.

У міжвоєнний період XX ст. більшість урядів європейських країн, боячись повторення жахів Першої світової війни, стали шукати ефективну модель колективної безпеки. Низка факторів: недовіра до Версальської системи, жага домінування на материк окремих європейських держав та реваншизм інших, – стала суттєвою перепоною на шляху до реалізації системи колективної безпеки в Європі. Лише жахіття Другої світової війни та загроза вторгнення СРСР спонукали держави перейти до практичної реалізації ідеї військово-оборонного союзу. 1948 р. у Брюсселі

Францією, Великою Британією та країнами Бенілюксу був підписаний військовий договір, так званий Брюссельський пакт, в ст.5 якого зазначалося, що: «якщо будь-яка Висока Договірна Сторона стане об'єктом збройного нападу в Європі, інші Високі Договірні Сторони, відповідно до положень ст.51 Статуту ООН, нададуть Стороні цього нападу всю військову та інша необхідну допомогу, що буде у їхній силі» [2]. Тим не менш, багато-хто вже тоді розумів, що жодні військово-інтеграційні процеси в Європі неможливі без повноцінної участі в них ФРН, зокрема такої думки дотримувався У. Черчилль, який на противагу більшості вважав, що такий союз має будуватися не на осі Англія – Франція, а на осі Франція – Німеччина. Великобританія у свою чергу має виступати посередником у побудові цього союзу. Тому, 1950 р. на сесії асамблеї Ради Європи Черчилль висунув ідею створення єдиної «європейської армії», яка мала включати і західнонімецькі з'єднання також. У майбутньому це формування мало стати основою для подальшої військово-політичної інтеграції Західної Європи. Сам Черчилль уявляв собі «європейську армію» як коаліцію національних сил за типом альянсу часів Другої світової війни, з централізованим постачанням і стандартизованим озброєнням, але без підпорядкування органам наднаціонального контролю [3, с.116].

Цю ідею було розвинуто у рамках «Плану Плевена», запропонованого прем'єр – міністром Франції Р. Плевеном. План був висунутий Францією як реакція на цілком можливу загрозу відродження військового потенціалу ФРН. Уряд Франції не міг цього допустити, адже після Другої світової Франція випала з ряду наддержав і тому, бажаючи закріпити статус хоча б провідної європейської сили, не могла допустити нової, такої, що виходить за межі її контролю, мілітаризації ФРН. Відповідно до цього плану мали бути створені об'єднані військові сили 6-и західноєвропейських країн (Франція, ФРН, Італія та країни Бенілюксу) із загальними органами управління і єдиним бюджетом. Ця ідея була втілена у договорі про Європейську оборонну спілку, підписаному усіма 6-ма членами в 1952 р., але ратифікованому лише 5-ма з них – Франція відмовилася ратифікувати угоду через позицію Великобританії, яка не бажала приймати участі в ній. Тому Франція, вважаючи, що в цьому об'єднанні без Великобританії ФРН стане домінантною силою, відмовилася від ратифікації договору як такого, що шкодить її інтересам [4, с.164]. Таким чином, перша спроба військової інтеграції країн Європи

та створення європейської армії виявилася невдалою, але концептуальні ідеї цього договору були використані при створенні Єдиного економічного союзу (далі ЄЕС) і тим самим ЄС почався саме з ЄЕС, але тим не менш, якщо б тодішнім керівництвом вистачило снаги зменшити свої амбіції, вже тоді ЄС можна було б розглядати саме як оборонне об'єднання.

Незважаючи на те, що так і не вдалося досягти створення об'єднаної європейської армії, все ж ці інтеграційні прагнення не залишилися безплідними. В 1954 р. був підписаний Паризький договір, який вносив зміни у Брюссельський договір, відносно створення на його основі Західноєвропейського союзу (далі ЗЄС), який включав окрім старих членів Брюссельської угоди, ще Італію та ФРН. Також у цей період, у 1949 р., була створена, ще одна організація колективної оборони – Організація Північноатлантичного договору (далі НАТО), яка вже окрім держав Європи також включала Канаду та США. Зі створенням цієї організації суто європейська оборонна структура – ЗЄС, була посунута на другий план, її оборонні та координаційні функції переходили до НАТО. Так, відповідно до ст.4 Модифікованого Брюссельського договору ЗЄС має тісно співпрацювати з НАТО. Визнаючи небажаність дублювати військовий штаб НАТО Рада та її Агентство покладаються на відповідні військові власті НАТО для отримання інформації та консультацій з військових питань [1]. Хоча багатьох європейських політиків такий стан справ не влаштовував, зокрема канцлер ФРН Конрад Аденауер, незважаючи на те, що Німеччина стала у 1955 р. частиною НАТО, вважав це невеликою розрадою, бо останню організацію він сприймав як другорядну в порівнянні з «європейською армією» в якості інструменту захисту (рихлість структури, слабкість управління, складнощі в узгодженні питань) [5, с.197].

Новий етап оборонної інтеграції почався тільки з перетворенням Європейських спільнот на ЄС у 1992 р. з підписанням у Маастрихті Договору про Європейський Союз (далі ДЄС). Зокрема угодою було вперше закріплено поняття спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС – однієї з трьох опор ЄС. Відповідно до угоди, оборонна політика ЄС мала здійснюватися через ЗЄС, координуватися з НАТО та ні в якому разі не перешкоджати більш тісному розвитку відносин між окремими країнами-членами або між країнами-членами і НАТО згідно положень ст.І.4 п.5 Договору [6]. Наступним кроком у поглибленні вій-

ськової взаємодії стало підписання в 1997 р. Амстердамського договору, у положеннях якого зазначалося про можливість інтеграції ЗЄС в ЄС, якщо Європейська Рада прийме таке рішення (ст. J.7 гл.5), що згодом і сталося, а також відповідно до ст. J.8 гл.5 було запроваджено посаду Верховного представника з питань спільної зовнішньої та безпекової політики [7]. Незважаючи на прийняті зміни, Балканський конфлікт показав неефективність взаємодії ЄС у сфері оборони, що мотивувало Союз до подальшого вдосконалення оборонно-військової політики. Так, на саміті ЄС у грудні 1999 р. був визначений напрям розвитку військової сфери, відомий як Гельсінська Основна Мета. Відповідно до неї країни-члени ЄС мали досягти оперативної спроможності розгорнути протягом 60-и діб військовий контингент чисельністю 50–60 тисяч осіб і підтримувати їх протягом року [8].

Продовження вдосконалення питань спільної політики безпеки стало закріплення в ст.17 гл.5 Ніщцького договору, підписаного в 2001 р., передачі до відання Європейської Ради питань, включаючи гуманітарні завдання і завдання по евакуації, завдання з підтримання миру і завдання бойових підрозділів з метою врегулювання криз, в тому числі, завдання з відновлення миру [9]. Ця стаття важлива з огляду на те, що до цього ЄС проводив тільки різноманітні спостережні місії без силової складової.

Новим етапом спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС, який продовжується до сьогодні є набуття чинності Лісабонським договором 1 грудня 2009 р., яким було внесено ряд змін до засновницьких договорів ЄС. Так, у ст.42 п.7 вводилося положення про те, що якщо держава-член піддається збройній агресії на своїй території, інші держави-члени повинні всіляко сприяти і надавати їй допомогу відповідно до ст.51 Статуту ООН. Таким чином це положення є аналогом ст.5 Північноатлантичного договору, але більш жорстким, адже в останньому йдеться тільки про збройний напад на одну або декілька країн, в той час як у ст.42 йде мова про збройну агресію, тобто не лише напад ззовні, але й, наприклад, терористичний акт або виступи радикально налаштованих збройних формувань. Наступним важливим положенням у сфері поглиблення оборонної взаємодії є п.3 ст.42 ДЄС відповідно до якого для реалізації загальної політики безпеки і оборони держави-члени надають в розпорядження Союзу цивільні та військові потенціали, щоб сприяти цілям, встановленим Радою. І положення про особливу роль Європейського оборонного агентства (далі ЄОА), яке виявляє оперативні потреби, спри-

яє здійсненню заходів щодо їх задоволення, вносить вклад в визначення і, коли доречно, в реалізацію будь-якого заходу, корисною для зміцнення індустріальної і технологічної бази оборонного сектора, бере участь в розробці європейської політики щодо потенціалів і озброєнь, і надає допомогу Раді в оцінці ступеня поліпшення військових потенціалів [10]. Тобто це агентство виконує функції щодо узгодження та гармонізації військово-оборонної політики країн ЄС з метою підвищення оборонного потенціалу ЄС в цілому. Ще однією правовою передумовою створення системи колективної оборони ЄС є п.6 ст.42, який дає можливість державам-членам, які відповідають більш високим критеріям військових потенціалів і взяли на себе в цій сфері більш жорсткі зобов'язання з метою виконання максимально складних місій, встановлюють постійну організовану співпрацю в рамках Союзу.

Останніми ініціативами ЄС у сфері колективної безпеки є пропозиція від 7 червня 2017 р. Європейської комісії створити грошовий фонд для фінансування наукових розробок у військовій сфері, закупівель оборонних технологій і обладнання та подальшої організації оборонного союзу ЄС. 13 листопада 2017 р. 23 з 28 держав-членів ЄС підписали договір про об'єднання в оборонний союз PESCO. Мета об'єднання – дати новий поштовх європейській співпраці в галузі оборони і військової промисловості [11].

Отже, зараз можна стверджувати, що ЄС значно еволюціонував у розумінні спільної безпекової та оборонної політики, зміг налагодити ефективну взаємодію оборонно-промислових комплексів та військових потенціалів країн-членів за посередництва та координації своїх інститутів, зокрема ЄОА, організував декілька десятків цивільних та військових миротворчих місій за участі Єврокорпусу, вніс значні зміни у загальну політику безпеки та оборони ЄС з прийняттям Лісабонського договору, положення якого можуть стати підґрунтям для формування у майбутньому колективної системи оборони в рамках ЄС, яка має стати не противагою НАТО, а його автономним доповненням, що може більш ефективно та швидко реагувати на небезпеку, яка може загрожувати країнам-членам ЄС.

Література:

1. Кернз В. Вступ до права Європейського Союзу: Навч. посіб: Пер. з англ. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2002. – 381 с.
2. Modified Brussels Treaty [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weu.int/Treaty.htm>

3. Лекаренко О. Г. У. Черчилль и планы создания «европейской армии» // Вестник Томского государственного университета. 2003 № 11. С. 115–119.
4. Хахалкина Е. В. Выбирая между Европейской армией и НАТО: инициативы британской дипломатии в сфере военно-политической интеграции в 1952–1954 гг. // Вестник Томского государственного университета. 2016 № 10. С. 162–167.
5. Морозова О. В. Лидеры – М.: Олма-Пресс, 2006. – С. 319.
6. Treaty on European Union – Maastricht Treaty [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf
7. Treaty of Amsterdam [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/doc/body/treaty_of_amsterdam_en.pdf
8. Європейська політика безпеки та оборони: стратегічні аспекти співпраці України з ЄС – визначення напрямів та формату/ Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/monitor/november/2.htm>
9. Treaty of Nice [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12001C/TXT>
10. Договір о Європейском Союзі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_029
11. ЄС почне фінансувати свій власний Фонд оборони // Радіо Свобода [Електронний ресурс]. – <https://www.radiosvoboda.org/a/28534061.html>
12. Яковюк І. В., Орловський Р. Р. Європейське оборонне співтовариство: витоки становлення інтеграції в оборонній сфері // Проблеми законності. 2017. – Вип. 139. С. 264–277.
13. Яковюк І. В., Трагнюк А. Р. Проблеми забезпечення безпеки України в контексті політики НАТО щодо Російської Федерації // Теорія і практика правознавства. 2017. – Вип. 2 (12). <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/117245/113204>.

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. Трехух¹

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Термін «модернізація» (від франц. moderniser) означає «вдосконалення», «осучаснення» – складний глобальний процес, який відбувається

¹ Студент 1 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для СБ України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ся у всіх ключових сферах життєдіяльності суспільства та який характеризується структурно-функціональною диференціацією та утворенням відповідних форм інтеграції. Спорідненим поняттю «модернізація» є термін «трансформація». На думку Б. В. Прикіна, трансформація – це зміни, перетворення принципів та методів у процесі розвитку [1, с.124].

Виникнення концепції модернізації на теоретичному рівні пов'язують з ідеєю К. Маркса про поділ історичного процесу на доіндустріальну та індустріальну стадії. Хоча практично, модернізаційні процеси відбувалися на протязі усього історичного розвитку людства в різних формах та з різною швидкістю. У XIX ст. загальні положення ідеї К. Маркса були розвинуті Ф. Теннісом у його праці «*Gemeinschaft und Gesellschaft Grundberriffe der reinen Sociologie*» (Спільність та суспільство. Основні поняття чистої соціології). [2,с.48].

Т. Парсонс, один із засновників теорії модернізації, у своїй еволюційній доктрині виокремив три типа суспільств: примітивні, проміжкові та сучасні. Модернізаційний перехід від проміжкових суспільств до сучасних він трактував в дусі загального підвищення «узагальноної адаптивної функції», тобто в дусі вестернізації та конвергенції. На думку Т. Парсонса, «еволюційні універсалії» призводять до того, що в усіх суспільствах модерна послідовно відбуваються однотипні зміни. Правова система виокремлюється від релігійної, формується адміністративна бюрократія, ринкова економіка та демократична виборча система [3,с.16–17].

У сучасній літературі існують найрізноманітніші інтерпретації поняття модернізації. У загальному вигляді модернізація характеризується як суспільно- історичний процес, в ході якого традиційні суспільства стають прогресивними, індустріально розвинутими. Так, на думку В. Федотової модернізація визначається як перехід від традиційного суспільства до сучасного, включає до себе, перш за все, суттєву відмінність від традиційного, тобто орієнтацію на інновацію, переважання інновацій над традицією, світський характер соціального життя, поступовий розвиток, переважну орієнтацію на інструментальні цінності, індустріальний характер, масову освіту та ін. [4,с.10].

Сучасні дослідники розглядають модернізацію як особливість глобалізаційного процесу, як прогресивний розвиток суспільства, що припускає кардинальний характер змін, радикальну трансформацію соціальних інститутів, організацій, установ; це процес перетворення, відкритті

і винаходів, соціальних проектів, і інновацій. Будь яка модернізація є трансформація, але не будь-яка трансформація є модернізація, а лише та, яка пов'язана з поступальним розвитком [5,с. 24–25].

Як відмічає Зорькін В. Д., сучасна модернізація, модернізація постіндустріальної епохи, – це за своєю сутністю правова модернізація, боротьба за право, і навіть більше того – боротьба за збереження права і як ідеї, і як реально діючої нормативної системи [6,с.58]. Сучасна правова модернізація повинна бути нерозривно пов'язана не тільки із цілями нашої країни та тенденціями глобальних трансформацій світоустрою, але й з масовими ідеалами та смислами буття. Як підкреслив Щетинін С. О. модернізація руйнує панування традиції та духу колективності, роблячи таким чином індивіда більш самостійним [7,с.72].

Модернізація правової системи являє собою еволюційну зміну синтезованої сукупності правових явищ і процесів, зумовлену міжнародними глобалізаційними процесами, з метою якісно нового впливу на правове життя суспільства.

Отже, модернізація правової системи – це якісна зміна правової системи держави, яка використовує досвід правових систем західного типу, одночасно зберігаючи правонаступність у своєму правовому розвитку, що дозволяє праву найбільш ефективно виконувати своє призначення у суспільстві [8,с.17–18].

Безумовно, що процес модернізації – це процес тривалий, багатоплановий, який глибоко зачіпляє не тільки усі пласти права, але й систему правових цінностей, що переживається достатньо важко не стільки народом, скільки політичною елітою, яка звикла діяти в розрізі попередньої парадигми, коли право формувалося виключно державними органами. Отже, процес модернізації українського права є запущеним, і проявляється через наступні напрямки: 1) розширені права і свободи громадян, велика кількість з них наповнюється реальним змістом; 2) Змінюються принципиальні установки у суспільстві, і такі з них як свобода, гуманізм, соціальна справедливість, юридична рівність громадян, свобода підприємницької діяльності, свобода договору, свобода праці та ін., із розряду просто записаних на папері поступово перетворюються у реальні. Загальновизнані принципи та норми міжнародного права та міжнародні договори стали складовою частиною вітчизняної правової системи. 3) По-третє, відбуваються зміни у політичній галузі: формується розподіл влади, широкі маси населення включаються у політичний процес

(вибори, референдуми 1990-х рр., мітинги, мірні зібрання, походи (шествия)), розвивається багатопартійність та ін.4) Кардинально змінився і процес законотворчості: закони тепер приймаються парламентом, який діє на професійній основі; 5) Сьогодні приватна власність складає основу ринкової економіки, та приватне право стає повноправним елементом правової системи.

Однак ще необхідно відрегулювати за допомогою права велику кількість нових процесів, які відбуваються у суспільстві. Так, розвиток демократії в Україні робить актуальним питання про референдумне право, а сучасний акцент на проблемі прав людини робить необхідним глибоку розробку гуманітарного права, яке на сьогодні претендує на підгалузь конституційного права.

Виникаючи у зв'язку із розвитком економіки, змін в політичній та соціальній сфері нові суспільні відносини потребують свого правового регулювання. З цієї причини з'являються все нові галузі, підгалузі та інститути права. І якщо у середині минулого століття нараховувалося приблизно 10 галузей права, то на сьогоднішній день їх вже понад 30, а в науці продовжується широке обговорення про формування нових галузей права[8,с.34].

Модернізація національної правової системи в Україні передбачає комплексний вплив на структурні компоненти правової системи: інституційну, нормативну, ідеологічну, функціональну, інфраструктурну та результативну підсистеми та їх елементи[9,с.100].

Модернізація права не може зосереджуватися тільки на розвитку нормативних правових актів та їх упорядкуванні. Головне завдання успішної реалізації суспільної трансформації – це послідовність у конституціоналізації суспільних відносин з подоланням конфлікту між Конституцією, правовою системою та правозастосовною практикою. Власне, процес перетворення правової системи повинен бути комплексним, охоплювати всі її складові частини, зокрема забезпечення єдності об'єктивного і суб'єктивного права, удосконалення діяльності правотворчих та правозастосовних органів, відповідність розвитку правовідносин чинному праву. Однак головне місце в цьому процесі має належати підвищенню рівня правосвідомості суб'єктів права. Тільки за таких умов, на наше переконання, можна забезпечити необхідну дієздатність правової системи України.

Отже, саме конституціоналізація правової системи повинна слугувати універсальною основою для проведення її модернізації (перетворення). При цьому конституційні цінності мають поширюватися на всі структурні елементи правової системи, конституціоналізація яких становить собою процес проникнення конституційних положень і принципів до структури правової системи з метою трансформації універсальних положень Конституції на вимогу соціальної та правової дійсності.

Основними завданнями, напрямками правової модернізації в нашій країні є: 1) оптимізація українського права на підставі загального принципу юридичної рівності – рівності усіх перед законом та судом; 2) формування професійної та масової суспільної правосвідомості, яка заснована на затвердженні гідності особи, почуття поваги до права та закону; 3) стабілізація системи законодавства та у цілому системи нормативних правових актів, у тому числі за посередництвом сучасної кодифікації; 4) зміцнення незалежного та справедливого правосуддя; 5) створення сучасної нормативно-правової основи стабільного інноваційного розвитку; 6) затвердження конституційної законності як правового режиму функціонування держави та суспільства, стабільної системи правозастосування, яка гарантує визнання, дотримання та захист прав і свобод людини і громадянина, у тому числі у соціальній сфері; 7) подолання кримінальної тенденції розвитку суспільства та держави.

Література:

1. Прыкин Б. В. Глобалистика. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. – 463с.
2. Штомпка П. Социология социальных изменений/ Пер. с англ. под ред. В. А. Ядова. – М: Директмедиа Паблишинг, 2007. – 828с.
3. Парсонс Т. Система современных обществ. – М: Юрид.лит-ра, 1998. – С.16–17.
4. Федотова В. Г. Типология модернизаций и способов их изучения // Вопросы философии. – 2000. – №4. – С.8–21.
5. Удовика Л. Г. Трансформація правової системи в умовах глобалізації: антропологічний вимір: Монографія. – Х.: Право, 2011. – С.24–25.
6. Зорькин В. Д. Право в условиях глобальных перемен: монография / В. Д. Зорькин. – М.: Норма, 2013. – 358с.
7. Щетинин С. А. Правовая глобализация: понятие и основные формы (теоретико-методологические аспекты). – Дис. ... канд. юрид. наук. – Ростов-на-Дону. – 2009. – 192с.
8. Кашанина Т. В. Структура права : монографія. – М.: Проспект, 2013. – 584с.

9. Хаустова М. Г. Механізм модернізації та критерії ефективності правової системи // *Legea și viața*. – № 12, 2016. – С.98–101.

Науковий керівник: Хаустова М. Г., кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Д. В. Фісун¹

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Судова система Європейського Союзу виступає самостійним наднаціональним інститутом неполітичного характеру, що є одним з найважливіших інститутів європейської інтеграції. Основне призначення Суду ЄС – забезпечення однакового розуміння та застосування установчих договорів та актів, що видані на їх основі. З розвитком інтеграційних процесів судова система ЄС реформувалася, створювалися нові інституції, змінювалася процедура судочинства. Найбільш спірним на сьогодні є питання розмежування компетенції між органами судової системи ЄС. Для більш детального аналізу та розуміння вказаної проблеми пропонуємо розглянути основні етапи становлення судової системи.

Суд ЄС бере свій початок від 3-х наднаціональних органів, заснованих у 1950 році для трьох Європейських співтовариств – Європейсько-економічного співтовариства, Європейського об'єднання вугілля та сталі та Європейського об'єднання з атомної енергії. Основне завдання вказаних наднаціональних судових органів – забезпечення дотримання умов установчих договорів та єдність їх тлумачення і застосування. В 1958 році був створений єдиний суд, який обслуговував всі три європейські об'єднання.

Тривалий час Суд ЄС був єдиним судовим інститутом, оскільки кількість справ була невеликою і він оперативно справлявся з їх розглядом. Проте, ситуація змінилася: якщо у 1957 році Судом було винесено 4 рішення, то в 1987 році їх кількість зросла до 208[1, с.5]. Зрос-

¹ Студентка 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

тання рівня завантаженості Суду сприяло прийняттю поправок до установчих договорів у 1986 році і створенню другої судової інстанції організації – Суду першої інстанції. До юрисдикції Суду першої інстанції було віднесено справи за скаргами фізичних та юридичних осіб на дії чи бездіяльність інститутів і органів ЄС та спори, що виникають у зв'язку з проходження цивільної служби у ЄС. Створення Суду першої інстанції не допомогло вирішити проблему перевантаженості справами, яка зросла у зв'язку з вступом до ЄС десяти нових держав-членів. Середня тривалість розгляду справ зросла до 2 років [2,с.102]. Враховуючи наведені факти, у Ніщцькому договорі 2001 року було закріплено повноваження Ради ЄС засновувати нові судові органи спеціальної юрисдикції нижньої ланки судової системи ЄС – «спеціалізовані трибунали», в компетенцію яких можуть передаватись певні категорії справ[3,с.260]. Так, у 2004 році був створений перший спеціалізований трибунал ЄС – Трибунал у справах публічної служби, що почав свою роботу у 2006 році.

Найсуттєвіші зміни у судовій системі ЄС, зокрема у частині визначення юрисдикції Суду ЄС, відбулись з підписанням Лісабонського договору у 2007 році. Пункт 20 Лісабонського договору окреслює структуру судової системи ЄС, до якої входять: Суд ЄС, Суд загальної юрисдикції(Трибунал) та спеціалізовані суди(на сьогодні це – Трибунал у справах публічної служби). Положення угоди закріплюють, що Суд першої інстанції замінено на Суд загальної юрисдикції(Трибунал).

Також відповідно до положень цього договору, Суд ЄС має обов'язкову юрисдикцію щодо держав-членів, інститутів ЄС та інших суб'єктів. За змістом юрисдикція Суду ЄС включає 3 групи повноважень:

- вирішувати спори на підставі норм установчих договорів і законодавства ЄС(пряма юрисдикція);
- розглядати запити судових органів держав-членів, що стосуються питань тлумачення й застосування норм права ЄС(преюдиціальна юрисдикція);
- розглядати справи в порядку попереднього контролю. Мається на увазі розгляд правомірності юридичних актів до їх прийняття, на етапі підготовки проекту рішення[4,с.148].

Аналізуючи наведене вище, можна констатувати, що Суд ЄС наділений широким колом повноважень, що включають функції, характерні для конституційного, цивільного, адміністративного суду.

Згідно зі статтею 251 Договору про функціонування ЄС, засідання Суду ЄС проводяться у складі палат або у складі Великої палати, згідно з правилами, встановленими у Статуті Суду ЄС. Суду допомагають 8 Генеральних адвокатів, що зобов'язані діяти абсолютно неупереджено та незалежно. Стаття 253 Договору про функціонування ЄС передбачає вимоги, які висувуються до кандидатів на посаду Судді чи Генерального адвоката, серед яких незалежність та наявність кваліфікації, необхідної для призначення на найвищі судові посади в їхніх країнах. Судді та Генеральні адвокати призначаються за спільною згодою урядів держав-членів строком на шість років. З метою надання висновку щодо придатності кандидата на посаду, перш ніж уряди держав-членів зроблять призначення, створюється комісія, яка складається з семи осіб і діє за ініціативою Голови Суду. Кожні три роки відбувається часткова заміна суддів та Генеральних адвокатів.

Компетенція Суду загальної юрисдикції включає в себе розгляд справи якості першої інстанції, що стосуються:

- позовів фізичних і юридичних осіб щодо дій чи бездіяльності інституцій, органів чи агентств ЄС, щодо нормативно-правових актів, актів індивідуальної дії цих органів, що безпосередньо адресовані до персоналізованих суб'єктів, визначають їх права і обов'язки;

- позовів держав-членів ЄС проти Європейської Комісії;

- позовів держав-членів ЄС щодо актів Ради ЄС у сфері допомоги державам, демпінгу чи актів, що визначають імплементаційні повноваження;

- позовів про відшкодування шкоди, завданої органами чи службовцями ЄС;

- позовів про притягнення до відповідальності за контрактами, укладеними між фізичними чи юридичними особами та ЄС;

- патентних спорів;

- позовів щодо рішень Служби співтовариства з рослинного розмаїття чи Європейського агентства з хімікатів;

- розгляду апеляції з питань права щодо рішень Суду публічної служби ЄС, а також інших спеціалізованих судів чи трибуналів ЄС [5].

Загалом до юрисдикції Суду загальної юрисдикції включаються всі справи, що не розглядаються Судом ЄС та спеціалізованими судами.

Даний суд складається з суддів, що призначаються на шестирічний термін із правом повторного призначення на посаду за спільною згодою

урядів держав-членів. Кожні три роки відбувається оновлення половини складу суду.

Структурно Суд загальної юрисдикції поділяється на 8 судових палат, що в свою чергу функціонують в складі 3 або 5 суддів. Особливо складні справи розглядаються Великою палатою, до складу якої входять 13 суддів або всім складом Суду. Більшість справ слухаються палатою у складі 3 суддів.

Трибунал у справах публічної служби розглядає спори у сфері державної служби ЄС у якості першої інстанції відповідно до ст. 270 Договору про функціонування ЄС. До юрисдикції даного органу належать не тільки питання трудової діяльності (просування по службі, оплата праці, застосування заходів дисциплінарної відповідальності та інші), а й питання соціального забезпечення. Існування механізму ефективного вирішення спорів у сфері управління дозволяє гарантувати захист прав і законних інтересів службовців ЄС, створює умови для належного вирішення конфліктів, що виникають у сфері проходження служби, забезпечує дотримання законності керівниками установ щодо підлеглих їм службовців.

Проаналізувавши розподіл компетенції між наявними у судовій системі ЄС органами, слід зауважити про доцільність зменшення компетенції Суду ЄС з пропорційним збільшенням повноважень Суду загальної юрисдикції та необхідності створення нових спеціалізованих судів, які б здійснювали розгляд певних категорій спорів у якості суду першої інстанції.

На нашу думку, основною функцією Суду ЄС має бути тлумачення установчих договорів та актів органів, інституцій і установ Союзу в преюдиціальному порядку; розгляд найважливіших з політичної та правової точки зору справ, в яких позивачами виступають держави-члени або інститути Союзу. Залежно від рівня завантаженості справами на рівні Суду загальної юрисдикції доцільно було б створити кілька судових органів, що здійснювали б свою діяльність за регіональним принципом.

Література:

1. Энтин М. Л. Суд ЕС: правовые формы обеспечения западноевропейской интеграции/ М. Л. Энтин. – М.: Международные отношения, 1987. – 210с.
2. Право Європейського Союзу / ред. Р. А. Петров. – 2-ге вид. – К.: Істина, 2009. – 376 с.

3. Бережна К. В. Особливості та наслідки судової реформи Європейського Союзу// Юридичний науковий електронний журнал. – 2014. – № 6. – с.259–262

4. Бережна К. В. Перерозподіл юрисдикцій судових органів Європейського Союзу після Лісабонської реформи // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2015. – № 5. – с.145–153

5. Решота В. Загальний суд та Суд публічної служби у судовій системі ЄС // Науковий вісник «Демократичне врядування». – 2012. – Вип. 10. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik10/fail/Reshota.pdf

6. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу// Офіційний вісник Європейського Союзу. – 2010. – С83/01. [Електронний ресурс] Режим доступу:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/file/text/40/f450346n12.pdf>

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. Д. Шадуро¹

АКСІОЛОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РЕЛІГІЇ В РАМКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Характер європейських цінностей є вкрай суперечливим, адже вони поєднують відмінності етнічного походження, мов, культур, релігійних конфесій народів, що її населяють, у глибоку спільність їх основоположних цінностей. Така різноманітність є одночасно запорукою їх стійкості. Тому в епоху глобальної трансформації та зміни балансу відносин між цивілізаціями, народами, окремими людьми, розуміння значення європейських цінностей, як одного з основних компонентів духовної спадщини усього людства, набуває особливого значення.

У процесі становлення європейських націй, починаючи з доби Середньовіччя, найбільш прийнятними і зрозумілими для соціуму були релігійні ідеї. Нерідко роль релігії абсолютизувалася, вважалася обов'язковою умовою виникнення нації. Тому не дивно, що на початкових етапах націогенезу об'єднуючий елемент у цьому процесі вносився релігією

¹ Студентка 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

і церквою як панівними ідейними інститутами суспільства. Поштовхом до утворення сучасних європейських націй став релігійний рух Реформації в XVI ст. Попереднє середньовічне транс'європейське співтовариство склалося на основі латиномовного богослужіння. Реформація висунула вимогу «приземленності» релігійного культу, пристосування його до місцевої мови, культури і традицій, що призвело до появи національних рухів [1, с. 48–55].

У сучасних умовах державотворення на Європейському континенті релігійний чинник продовжує відігравати значну роль. Через активну участь церкви в суспільних процесах формується політична свідомість та визначаються ціннісні орієнтири політичного буття. У подальшому це проявляється вже у формуванні політичних ідей, у тому числі в контексті євроінтеграційних процесів [2, с. 126].

Релігійна система цінностей притаманна християнській церкві, і зокрема католицизму, стала одним із орієнтирів на шляху до інтеграції країн Європи. Однак навіть в умовах розвитку демократичних процесів в Європі не повинна створюватися ілюзія стосовно рівнозначності всіх релігій. Європа – центр християнства, як чи інакше, було вироблено єдину прийнятну та ефективну форму релігійної організації європейського суспільства. У цьому контексті вбачається неможливим інтеграція до єдиної Європи країн із мусульманськими або іншими віруваннями [3].

Так, ст. 2 Договору про Європейський Союз (ДЄС) у новій редакції говорить: «Союз заснований на цінностях поваги людського достоїнства, свободи, демократії, рівності, правової держави й дотримання прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншостей. Ці цінності є загальними для держав-членів у рамках суспільства, що характеризується плюралізмом, недискримінацією, терпимістю, справедливістю, солідарністю й рівністю жінок і чоловіків» [4].

Нажаль, у ст. 2 ДЄС не зафіксовано змістовного наповнення цінностей, а також не згадуються інституції ЄС, які можуть давати тлумачення їх змісту. Разом з тим, Лісабонський договір більш детально закріплює цінності, інтереси й принципи, що визначають відносини Європейського Союзу з іншим світом. Так, відповідно до п'ятого параграфу ст. 3 Договору про Європейський Союз такими виступають: мир, безпека, стійкий розвиток планети, солідарність і взаємоповага народів, вільна й справедлива торгівля, викорінювання бідності й захист прав людини,

у тому числі прав дитини, принципи міжнародного права, особливо принципи Статуту ООН [4].

У ст. 8 зазначається, що Союз має розвивати особливі відносини з країнами-сусідами, щоб створити на ґрунті цінностей Союзу простір розквіту та добросусідства, що йому притаманні тісні та мирні стосунки на засадах співпраці [4]. З огляду на це, можна дійти висновку що цінності держав-сусідів, які є частково або повністю не сумісними з цінностями Союзу мають бути змінені.

Крім того, на сьогодні проблематичним є навіть вступ до ЄС країн не католицького чи протестантського спрямування. І хоча релігія формально ніколи не була ключовою умовою для інтеграції, однак цілком очевидно, що вступ до ЄС країни з іншою релігією буде означати внесення суттєвих протиріч у процеси спільного вирішення багатьох соціально-економічних та публічно-політичних питань [5, с. 85].

Зокрема, показовою є ситуація зі вступом Туреччини до ЄС. Протягом багатьох років йдуть переговори щодо вступу останньої до ЄС. Навіть досягнуто Угоди про надання Туреччині статусу держави, що є кандидатом на вступ до ЄС, з усіма юридичними наслідками. Але все це не гарантує вступу Туреччини до ЄС. Тим більше, що проти цього виступає ряд впливових держав в рамках об'єднаної Європи. Цілком очевидно, що введення до Преамбули Договору про реформу вказівки на спільність релігійних витоків і традицій ще більш ускладнює вирішення питання. Як це може обернутися для Туреччини, покаже майбутнє. Сьогодні лише можна припустити, що наявність такого положення у Лісабонському договорі може створити додаткові труднощі при вирішенні питання про вступ Туреччини до складу ЄС [6].

Релігія формує світогляд, а відтак і політичні цінності, і уподобання людини, соціуму, нації, держави, тому в умовах спільності релігійних поглядів досягнення прийняттого консенсусу цілком можливе, а в умовах роз'єднаності та апіорній несумісності – ні. Незважаючи на це, система європейських цінностей гарантує право особи на свободу совісті та віросповідання, оскільки це право є одним із базових принципів побудови системи рівності та недискримінації всіх перед законом. Обираючи закон як найвищий аксіологічний показник, європейська цивілізація закріплює ним релігійні права, але сама природа права, як було показано вище, походить від релігії [3].

Більше того, у преамбулах багатьох Основних Законів країн-членів ЄС зазначається, що держава усвідомлює відповідальність перед попередніми, нинішніми та прийдешніми поколіннями (а в деяких випадках – перед Богом, та навіть перед совістю і мораллю), приймає конституції країни та сприяє консолідації нації. Крім того, в ст. 18 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права і ст. 9 Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини зазначається, що кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність [7].

Релігійні права отримали необхідний рівень захисту, що наочно демонструє їх цінність у процесі інтеграції в єдиний європейський простір. Формальне декларування спочатку свободи совісті та віросповідання, а потім закріплення механізмів толерантності та забезпечення гарантій реалізації особою власних релігійних прав і навіть закріплення права на відмову від обов'язкової військової служби в ключових конвенціях та хартіях ЄС – усе це демонструє готовність Європейського Союзу до захисту усіх віросповідань. Але ж на практиці релігійний фактор стає суттєвою перешкодою на шляху євроінтеграції. Спільність світоглядних принципів, які формуються на базі норм моралі, вихідним джерелом для яких, у свою чергу, є релігія, на практиці виступає чи не найважливішим критерієм зближення країн в рамках Європейського Союзу. За таких обставин, можна констатувати, що доки основною релігією у країні-кандидата на вступ до ЄС залишається не християнство, доти існуватимуть з великою вірогідністю суперечності у питанні можливої євроінтеграції цієї країною.

Література:

1. Ломака І. І. Релігія та церква як фактор розвитку нації: вплив поліконфесійності українського суспільства на формування політичної нації // Наук. вісн. Рівненського держ. гуманітарного ун-ту. – №9. – 2012. – С. 48–55.
2. Брюбейкер Р. Переобрамлений націоналізм. Статус нації та національне питання в новій Європі; [пер. з англ.]. – Львів: Кальварія, 2006. – 280 с.
3. Телегин В. Н. Религиозный фактор как инструмент политики стран Европейского Союза // В. Н. Телегин, С. В. Телегина, В. В. Шмидт [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://pnu.pf/uploads/telegin.pdf>

4. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:0200:en:PDF>

5. Кашкин С. Ю. Лиссабонский договор и основные тенденции и перспективы развития европейского права // Журнал зарубежного права и сравнительного правоведения. – М., 2008. – №2. – С. 83–96.

6. Право Европейского Союза. Новый этап эволюции: 2009–2017 годы. – М.: Изд-во «Аксиом», 2009. – 304 с. .

7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Рада Європи від 04.11.1950 [Електронний ресурс] Офіційний веб-портал Верховної Ради України – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава мудрого

Р. І. Шама¹

ВІДПОВІДНІСТЬ УКРАЇНИ КОПЕНГАГЕНСЬКИМ КРИТЕРІЯМ ВСТУПУ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

Одною з ключових вимог Революції гідності була євроінтеграція. У системі зовнішньополітичних пріоритетів вступ України в Європейський союз (далі – ЄС) займає першочергове місце. Європейська інтеграція це складний та суперечливий соціально-економічний процес налагодження тісного співробітництва європейських держав. Є одним із проявів провідної тенденції сучасного історичного розвитку – посилення всебічної взаємозалежності держав, передусім в економічній сфері, та подальшого зближення національних спільнот [1].

На нашу думку, ступінь євроінтеграції України необхідно розглядати в контексті відповідності Копенгагенським критеріям (критерії вступу країн в ЄС), які були прийняті в червні 1993 року на засіданні Європейської Ради в Копенгагені і підтвержені в грудні 1995 року на засіданні Європейської Ради в Мадриді.

На вищезазначеному засіданні було передбачено три критерії, яким повинні відповідати кандидати на вступ до ЄС: *політичний критерій* –

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

стабільність інститутів, які гарантують демократію, верховенство права, дотримання прав людини, повагу і захист прав меншин; *економічний критерій* – наявність функціонуючого ринкового господарства, а також здатність протистояти конкурентному тиску та ринковими силами в межах ЄС; *критерій членства* – здатність взяти на себе обов'язки членства, включно з дотриманням цілей політичного, економічного та валютного союзу [2, с. 8–9]. Кожен із цих трьох критеріїв містить низку субкритеріїв. Аналіз цих положень дасть нам можливість визначити основні шляхи розвитку та оцінити перспективи України, щодо вступу в ЄС.

Досить неоднозначною є позиція Д. О. Міхель, щодо виокремлення четвертого критерію, який полягає у спроможності ЄС абсорбуючи нових членів, одночасно підтримувати динаміку європейської інтеграції та є важливим фактором спільного інтересу як Союзу, так і держав-кандидатів. Його суть – забезпечення того, щоб вступ нових країн не послабив європейську інтеграцію [3, с. 154].

Основним положенням при оцінці політичного критерію являється ст. 49 Договору про Європейський Союз: «Будь-яка європейська держава, яка поважає цінності, зазначені в ст. 2, та віддана їх поширенню, може подати заявку на набуття членства у Союзі». Відповідно до статті 2 зазначеного договору: «Союз заснований на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, правової держави і дотримання прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для держав-членів в рамках суспільства, характеризується плюралізмом, недискримінацією, терпимістю, справедливістю, солідарністю і рівністю жінок та чоловіків» [4].

Україна вже виконала низку політичних критеріїв, зокрема: закріплення в Конституції України гарантії захисту політичних, економічних та соціальних прав; ратифіковано низку міжнародних нормативних актів; прийнято у 2014 році пакет антикорупційних законів, визначальне місце серед них займає Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України», а також «Про запобігання корупції»; проведено реформу, щодо обмеження повноважень прокуратури та ін. Виконання цих та інших вимог дало змогу підписати Угоду про асоціацію України з ЄС, проте далі процес євроінтеграції просувається надзвичайно повільно. Така ситуація пов'язана з неналежним виконанням приписів Конституції та Законів України на практиці, а також корумпованістю не тільки правово-охоронної системи, а й всього суспільства. За рейтингом Transparency

International у 2017 році, серед найбільш корумпованих держав Україна посіла 130 місце з 180 країн, покращивши свої показники порівняно з 2016 роком тільки на чотири позиції [5]. Крім того, в Transparency International вважають, що Україна одна з найменш активних країн у подоланні проблем корупції.

Нам важко не погодитись з твердження Б. В. Зажигаєва, що за час незалежності в Україні сформована примітивна кримінально-феодална екстенсивна економіка, в основі якої – клептократія як форма державного правління. Економіка України являє собою примітивне поле для шахрайства та спекуляцій кримінально-номенклатурної псевдоеліти [2, с. 23]. Загостренню ситуації сприяли події останніх років – анексії Криму і війна на Донбасі.

В свою чергу, процес євроінтеграції передбачає модернізацію економіки, вирішення проблем технологічної відсталості країни, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника і вихід на світові ринки, залучення іноземних інвестицій, забезпечення середньорічних темпів зростання ВВП та зниження рівня інфляції. Варто сказати, що за останні роки Україна досягла значного прогресу в реформуванні економіки, яка стала більш демократичною та прозорою. Для прикладу наведемо рейтинг Heritage Foundation «Індекс економічної свободи» 2018 року в якому Україна отримала 150 місце і 51,9 балів. Загальний бал Україна підвищила на 3,8 пунктів. Відзначимо, що Україна поліпшила позиції по 8 з 12 показників, зокрема, значно покращилася ситуація у сфері інвестування. У той же час зазначено, що Україна займає найнижче місце серед 44 країн в європейському регіоні, а її середній бал нижче середніх світових і регіональних [6]. Для виконання економічного критерію необхідна подальша боротьба з корупцією, розвиток ринків капіталу, створення умов для малого та середнього бізнесу, приватизація та вдосконалення законодавства.

Досліджуючи третій критерій слід звернути увагу на такий термін, як *acquis communautaire*, що означає «доробок спільноти» – правова система Європейського Союзу. Це сукупність спільних прав і зобов'язань, обов'язкових до виконання в усіх країнах – членах ЄС. Однією з основних умов прийняття до ЄС нових членів є адаптація їх внутрішнього законодавства до права ЄС. При цьому під адаптацією розуміють систему односторонніх заходів, що вживаються державами, які мають намір вступити до ЄС, з метою приведення своїх законодавчих систем у відпо-

відність з обов'язковим мінімумом законодавства ЄС. Такий обов'язковий мінімум і отримав назву *acquis communautaire* [7].

Згідно з рішенням Європейської Ради у Люксембурзі в 1997 р., Європейською Комісією було запропоновано подавати щорічні звіти про досягнутий прогрес країн-кандидатів у процесі приєднання з відповідними висновками. У них Комісія аналізує відповідність реформ, що проводяться у країнах-кандидатах з 1997 р., Копенгагенським критеріям. При цьому ЄК бере до уваги лише вжиті заходи, а не ті, що готуються [8, с. 353]. Вищезазначені звіти є універсальним методом, який дає можливість на основі об'єктивного підходу порівняти й оцінити реальний прогрес країн на шляху вступу до ЄС.

Підсумовуючи, варто сказати, що реальність намірів України щодо вступу до ЄС вимагає поглибленого аналізу й порівняння законодавчо-правових, економічних, соціальних, екологічних та інших вимірів нашої країни з параметрами ЄС, а також оцінки їх відповідності євроінтеграційним принципам і проголошеній світовим співтовариством парадигмі сталого розвитку.

Література:

1. Мартинов А. Ю. Європейська інтеграція [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2005. – 672 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Evropeyska_integraciya
2. Зажиґаєв Б. В. Украина: уровень соответствия критериям для кандидатуры на вступление в ЕС (Куда идет Украина?). Електронний ресурс: режим доступу – <http://www.kyumu.edu.ua/vmv/v/p05/ar006034.pdf>
3. Міхель Д. О. Копенгагенські критерії як чинники розбудови демократичних процесів та наближеності до європейського рівня життя в Україні // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Політологія. – 2010. – Т. 149, Вип. 137. – С. 153–157.
4. Договір про Європейський Союз; Договір, Міжнародний документ від 07.02.1992. Електронний ресурс: режим доступу – http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_029
5. Transparency International – The Global Anti-Corruption Coalition. Електронний ресурс: режим доступу – https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017
6. Index of Economic Freedom – The Heritage Foundation. Електронний ресурс: режим доступу – <https://www.heritage.org/international-economics/commentary/2018-index-economic-freedom>

7. Acquis communautaire – Вікіпедія. Електронний ресурс: режим доступу – https://uk.wikipedia.org/wiki/Acquis_communautaire

8. Журавльова І. О. Україна і Копенгагенські критерії інтеграції до ЄС // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 349–354.

Науковий керівник – Щокін Ю. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

О. Шебека¹

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

Глобалізація, яка отримала могутній імпульс у другій половині ХХ ст., передбачає оцінку різновекторних процесів не тільки у економічних відносинах, але й в галузі політики, права, культури, моралі, усієї складної системи зв'язків, які виникають у сучасному світі між учасниками міжнародного спілкування.

Підвищений вплив глобалізації на життя усіх держав не може не відображатися в першу чергу на внутрішніх та зовнішніх функціях держав. Так, глобалізація вносить певні зміни у зміст *політичної функції* під кутом зору обов'язку держави забезпечувати оптимальні умови для всестороннього та найбільш повного розвитку інститутів демократії та демократичного управління суспільством. Слід погодитися с проф. І. І. Лукашук у тому, що «у наш час відбувається глобалізація демократичних цінностей. Демократія визнається принципом всезагального значення. Право на неї стає глобальним правом, яке у растущій мірі буде підтримуватися міжнародною спільнотою у цілому» [1, с.23].

Сучасні процеси глобалізації суттєвим чином відображаються на реалізації *економічної функції держави*. Це обумовлено тим, що глобалізація передбачає перш за все інтернаціоналізацію ринків, посилення впливу транснаціональних корпорацій, затвердження панування наддержавних структур, які утворюються внаслідок економічної інтеграції держав. Особливо важлива роль економічної стратегії в узгодженні на-

¹ Студент 1 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для СБ України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ціональних інтересів суспільства із загальними інтересами міжнародної спільноти, так як від благополуччя кожної країни залежить благополуччя людства у цілому.

Також глобалізація зачіпила *соціальну функцію держави*, яка передусім спрямована на зняття або пом'якшення соціальних протиріч у суспільстві шляхом використання цивілізаційних засобів їх вирішення, а також досягнення гідних для життя людини умов за посередництвом гарантування певного обсягу соціальних благ за рахунок держави. Зміст соціальної функції включає такі напрями: забезпечення соціальних прав людини (на достатній життєвий рівень, на соціальний захист, на житло, на охорону здоров'я, на одержання соціальних пільг), створення належних умов праці (забезпечення зайнятості, регулювання оплати праці, робочого часу та часу відпочинку, охорона праці, соціальний захист осіб, які потребують особливої підтримки з боку суспільства (інваліди, люди похилого віку, багатодітні сім'ї), встановлення соціальних стандартів, зокрема прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати і пенсії та ін. [2, с.65].

Та *екологічну функції держави*, яка полягає в охороні природи та раціональному використанні природних ресурсів. Оскільки у досягненні високої якості навколишнього природного середовища зацікавлена уся міжнародна спільнота. Отже, однією з найактуальніших проблем, які постають у процесі подальшої розбудови соціальної, правової держави в Україні, є забезпечення її екологічної безпеки. Остання визнається одним із головних, пріоритетних напрямів державної екологічної політики, невід'ємною умовою сталого екологічного та соціального розвитку [3, с.32–33].

Одне з важливих місць в діяльності держави займає *гуманітарна функція*, спрямована на розвиток культури, науки і освіти, що виступає запорукою всебічного розвитку суспільства.

В умовах сучасної держави змістом цієї функції виступає: здійснення заходів з підвищення культурного рівня громадян; створення умов для їх повноцінної участі в духовному житті суспільства, забезпечення доступу до культурного та наукового надбання; розвиток освіти та науки; державна підтримка мистецтва; збереження історико-культурної спадщини; підтримка розвитку фізичної культури і спорту; міжнародна співпраця у гуманітарній сфері.

Що ж стосовно зовнішніх функцій держави, то процеси глобалізації внесли кардинальні зміни у форми та зміст міждержавного спілкування [4, с.101–103].

Важливе значення має *функція забезпечення національної безпеки*, яка має на меті досягнення стану захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, що уможливило сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізацію загроз національним інтересам. Така захищеність досягається в усіх сферах – політичній, економічній, інформаційній, військовій тощо. Виконання цієї функції виступає гарантією існування держави, ефективного виконання всіх інших її функцій. Існування будь-якої суверенної держави неможливо без захисту її національних інтересів, що є основою, фундаментальною умовою гарантування самозбереження й прогресивного саморозвитку суспільства. За таких причин національна (зокрема) державна безпека України – першорядна умова успішного соціально-організованого буття. Які виклики і загрози є найбільш небезпечними та потребують подолання в сучасних умовах, як повинна розвиватися система колективної національної безпеки у XXI ст., де проходить межа між правом нації на безпеку і свободу людини, за якими принципами має діяти держава – ці та багато інших питань турбують не лише Україну, а й інші країни світу.

За оцінками експертів, у найближчі десятиліття увесь світ має займатися подоланням таких основних загроз: економічні й соціальні загрози, включаючи злидні, інфекційні захворювання та екологічну деградацію; міждержавні конфлікти; внутрішні конфлікти; включаючи громадянську війну, геноцид та інші масові звірства; ядерна, радіологічна, хімічна та біологічна зброя; тероризм; транснаціональна організована злочинність. Очевидно, що ці загрози також мають розглядатися як пріоритетні у галузі національної безпеки України.

На початку третього тисячоліття проблема безпеки існування і розвитку усіх держав і народів набула нового виміру. Цей вимір полягає глобальному сплетінні усіх економічних, екологічних, політичних, військових, культурних процесів у межах окремих держав, етносів, народів і націй, а також між нами[5,с.5–6].

Ця функція охоплює: захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи держави; збереження соціально-політичної стабільності суспільства; охорону економічної, екологічної, інформаційної безпеки країни; зміцнення позицій держави у світі; вироблення стратегії національної безпеки, військової доктрини; підтримання на

належному рівні оборонного потенціалу і обороноздатності держави; протидію і нейтралізацію загроз національним інтересам; участь у міжнародному співробітництві в галузі безпеки тощо.

Починаючи з другої половини ХХ століття, дедалі більшого значення набуває такий напрямок цієї функції, як *забезпечення миру і світового порядку* [6, с.56]. Цей напрямок передбачає міжнародну співпрацю держав щодо роззброєння, поступової ліквідації ядерної зброї, нерозповсюдження зброї масового знищення; організацію колективних дій у сфері боротьби з міжнародним тероризмом; вжиття заходів дипломатичного, військового характеру з припинення існуючих і уникнення нових конфліктів, участь у миротворчих операціях.

Література:

1. Лукашук И. И. Глобализация, государство, право, XXI век / Монография. – М.: Норма, 2000. – С.21–34.
2. Теорія держави і права: / За ред. О. В. Петришина. – Харків: Право, 2014. – 368с.
3. Правове регулювання екологічної безпеки в Україні : навч. посіб. / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, В. Л. Бредіхіна та ін. . – Х.: Право. – 2012. – 296с.
4. Морозова Л. А. Влияние глобализации на функции государства // Гос-во и право. – 2006. – № 6. – С.101–107.
5. Дзьобань О. П. Проблеми захисту національних інтересів України у сфері державної безпеки в умовах геополітичних трансформацій ХХІ століття: монографія / О. П. Дзьобань, В. Я Настюк, В. В. Белевцева. – Х.: Право, 2013. – 296 с.
6. Хаустова М. Г. Проблеми і перспективи розвитку правової системи України в умовах глобалізації // Вісник національної академії правових наук України. – Х.: Право, 2014. – № 1 (76). – С. 54–65.
7. Сало В. І. Поняття, ознаки та класифікація функцій держави / В. І. Сало // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2009. – Вип. 17. – С. 77–93.
8. Гуцель, В. Г. Функція охорони і захисту прав і свобод людини і громадянина і роль в її реалізації Європейського Союзу та Ради Європи // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – Х., 2005. – Вип. 9. – С. 140–151

Науковий керівник: Хаустова М. Г., кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

МІЖНАРОДНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ МІЖНАРОДНОГО СПІВТОВАРИСТВА

Аналізуючи це питання можна сказати, що міжнародне співтовариство є широко визнаним терміном у міжнародному праві, який використовується в міжнародно-правових актах і рішеннях міжнародних судів. Доктрина міжнародного права досі не виробила єдиного визначення міжнародної спільноти. У міжнародному праві термін «міжнародне співтовариство» необхідний для формулювання концепцій *jus cogens*, *erga omnes*, загальної спадщини людства. Саме в такому плані Міжнародний суд застосовує категорію «міжнародне співтовариство». А також, під впливом глобалізаційних процесів міжнародне право еволюціонує як у якісному (зміна сутності, поява нових суб'єктів, розвиток системи міжнародного правосуддя), так і в кількісному розумінні (зростання числа норм, джерел, виникнення нових інститутів і галузей). Причому ці зміни стосуються й такої дуже консервативної і фундаментальної категорії міжнародного права, як його суб'єктивний склад: під впливом концепцій наднаціональності розхитується наріжний камінь сучасного міжнародного права – концепція суверенітету в її класичній інтерпретації, існують тенденції закріплення правосуб'єктності міжнародного співтовариства [4, с. 440].

Потрібно зазначити той факт, що питання щодо міжнародної правосуб'єктності міжнародних співтовариств є відкритим на цей час та безсумнівно є актуальним. Адже, як зазначалося вище, в доктрині міжнародного права немає єдиного визначення міжнародного співтовариства, а тому не можна однозначно говорити про міжнародну правосуб'єктність.

Розпочнемо з того, що термін «міжнародне співтовариство» згадується в багатьох документах, зокрема у ст. 53 Віденської конвенції про право міжнародних договорів, де він використовується для позначення правової природи імперативних норм. У Статтях про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння міжнародне співтовариство може виступати потерпілим суб'єктом (ст. 42, ст. 48). У Римському статуті Міжнародного кримінального суду термін застосовується для фор-

¹ Студентка 2 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

мулювання концепції міжнародних злочинів (ст. 1, ст. 5 – «злочини, що викликають стурбованість усього міжнародного співтовариства»), проте лише в російськомовному варіанті; в англо- і франкомовних варіантах не згадується міжнародне співтовариство [3, с. 186].

Як зазначає А. А. Мережко, поняття «міжнародне співтовариство» має два значенні: вузьке й широке. У вузькому значенні під міжнародним співтовариством мається на увазі сукупність суверенних держав, які підтримують між собою взаємні відносини, що врегульовані міжнародним правом. А у широкому значенні термін був визначений Комісією з міжнародного права. Комісією було зазначено, що міжнародне співтовариство в широкому сенсі має охоплювати не лише держави, державо-подібні утворення, ММУО та нації, що борються за незалежність, а й до того ще неурядові міжнародні організації, окремих індивідів, а також жертв порушень прав людини, враховуючи практику гуманітарної інтервенції [2, с. 320] .

А також слід звернути увагу на те, що поняття «міжнародне співтовариство» за своєю природою є абстрактною конструкцією, або юридичною фікцією зі своїми характерними ознаками. У деяких випадках міжнародне співтовариство застосовується просто для визначення міжнародної системи як такої. З визначення міжнародного співтовариства, наведеного в першому виданні енциклопедії Макса Планка, можна виділити дві головні необхідні умови для позначення терміну: системність складових частин (тобто наявність системи міжнародних відносин); і наявність загальних завдань і цілей. Водночас, саме друга умова є необхідною для формулювання категорії міжнародного співтовариства. Наявність спільного інтересу формує зі системи міжнародного спілкування держав, організацій та інших суб'єктів міжнародне співтовариство, а не реалізації індивідуальних інтересів держав.

Необхідно зазначити, що важливою є міжнародно-правова концепція зобов'язань *erga omnes* виникла у зв'язку з необхідністю забезпечення спільних інтересів людства, що становлять основу його існування, та з огляду на це потребують особливих механізмів захисту. Вперше концепція зобов'язань *erga omnes* з'явилася у рішенні у справі Міжнародного Суду ООН про компанію «Барселона Трекшн» (Бельгія проти Іспанії) у 1970 р., коли було проведено розмежування між зобов'язаннями держав перед іншою державою та зобов'язаннями держави перед усім міжнародним співтовариством у цілому або зобов'язань *erga omnes*. При-

кладами останніх були вказані: заборона актів агресії та геноциду, забезпечення принципів та норм, що стосуються основоположних прав людини, зокрема, захист від рабства та расової дискримінації [1].

Спiрним вбачається твердження про міжнародне співтовариство як суб'єкт міжнародного права, адже воно не володіє всіма елементами міжнародної правосуб'єктності. Міжнародне співтовариство не тотожне сукупності всіх держав, організацій та інших суб'єктів, а являє собою абстрактний суб'єкт із відокремленим від вищезазначених суб'єктів їхнім спільним інтересом. Суб'єктом міжнародного права можна назвати міжнародне співтовариство лише у разі його персоналізації у вигляді ООН або іншої міжнародної організації; проте, ці поняття не є тотожними. З впевненістю можна сказати, що у міжнародному праві міжнародне співтовариство виступає як дестинатор – володар спільного правового інтересу та прав, які впливають із цього інтересу, але ці права реалізуються опосередковано, а не прямо (не беруть участі у створенні норм міжнародного права).

Отже, можемо зробити висновок, про те, що міжнародні співтовариства не мають всіх складових міжнародної правосуб'єктності, а також не є повноцінними суб'єктами міжнародного права (виступають дестинатором), за своєю суттю, міжнародне співтовариство виступає абстрактною конструкцією або юридичною фікцією. Але не можна не зважати на інтенсивні прояви глобалізації в сучасному світі і тому все ж існують тенденції закріплення правосуб'єктності міжнародного співтовариства.

Література:

1. Case concerning The Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain) [Електронний ресурс] // ICJ Reports. – Judgment of 5 February 1970.
2. Мережко О. О. Проблеми теорії міжнародного публічного та приватного права. – К.: Юстиніан, 2010. – 320 с.
3. Любашенко В. І. Міжнародне співтовариство в концепції «обов'язок захищати» // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України №8, 2016. – С. 185–190.
4. Короткий Т. Р. Генезис міжнародної правосуб'єктності інтеграційних утворень і еволюція міжнародного права // Наукові праці НУ ОЮА. – 439–453 с.

Науковий керівник: Трагнюк О. Я., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ЄС У СФЕРІ ЕКОЛОГІЇ

У наш час захист навколишнього середовища висувається на перший план. Проблема збереження екології стосується всього світу, тому не повинна обмежуватися рамками окремих країн чи регіонів. Необхідність її вирішення в загальнопланетарному масштабі включає об'єднання зусиль в контексті міжнародного співробітництва. Тобто, правовий захист природного середовища повинен стати одним із головних елементів політики будь-якої держави.

Важливо зазначити, що Україна є активним учасником у міжнародному співробітництві з охорони навколишнього середовища, адже є членом провідних міжурядових організацій (ЮНЕСКО, ВООЗ та ін.) і підписала чимало міжнародних угод та договорів у цій сфері.

Так як Україна обрала європейський вектор розвитку, то екологічна інтеграція – обов'язкова умова для всіх членів та кандидатів на вступ до ЄС. Україна була однією з перших країн колишнього СРСР, яка підписала Угоду про партнерство та співробітництво з Європейськими співтовариствами та їх державами-членами (УПС)[1]. Відповідна угода була підписана 14 червня 1994 р. та набула чинності 1 березня 1998 р. Нею був започаткований процес адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. В ст. 51 УПС були визначені пріоритетні галузі, в яких законодавство України в першу чергу має бути приведене у відповідність до законодавства Співтовариства. До таких пріоритетних галузей було віднесено, зокрема, охорону здоров'я та життя людей, тварин і рослин, а також навколишнє середовище.

Для ефективної реалізації співробітництва у сфері екологічної політики створено багато двосторонніх інститутів: Рада із співробітництва на міністерському рівні, Комітет із співробітництва, підкомітети.

У межах процесу адаптації Міжвідомча координаційна рада з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу у 2001 р. затвердила орієнтовний перелік правових актів ЄС, з якими має бути узгоджене екологічне законодавство України. Це, зокрема, 56 до-

¹ Студентка 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

кументів у галузі охорони довкілля, які стосувалися, зокрема, захисту водних ресурсів, флори та фауни, ґрунтів, контролю генетично модифікованих організмів, оцінки шкідливого антропогенного впливу на довкілля, запобігання забрудненням тощо [2].

Новий важливий етап розвитку двосторонніх відносин між Україною та Європейським Союзом був обумовлений розширенням Європейського Союзу в 2004 році, коли Україна та Європейський Союз стали безпосередніми сусідами і задекларували наміри посилювати свою політичну та економічну взаємопов'язаність. З метою посилення співпраці був прийнятий 12 лютого 2005 р. План дій «Україна–Європейський Союз», який сприяв та надавав допомогу для полегшення виконання Україною умов, визначених ЄС в Угоді «Про партнерство і співробітництво». В окремому розділі, присвяченому навколишньому природному середовищу, передбачено заходи, спрямовані на поглиблення співробітництва між Україною і ЄС у сфері екології та сприяння поступовій інтеграції до європейських структур [3].

У зв'язку із закінченням трирічного строку дії Плану дій виникла потреба в прийнятті нового документа, який би перш за все відповідав якісно новим змінам майже у всіх сферах суспільного життя. Таким документом став Порядок денний асоціації Україна – ЄС, який був підготовлений як тимчасова угода до підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Порядок денний асоціації Україна – ЄС є документом про політичне співробітництво та охоплює положення Угоди про асоціацію, набув чинності 23 листопада 2009 року [4].

Порядок денний асоціації спрямований на сприяння більшій асоціації та інтеграції до ЄС у всіх сферах, в тому числі і екологічній. Тому він визначає на секторальній основі ті пріоритети, які вимагають негайних дій до набуття чинності Угоди про асоціацію. Розділ «Навколишнє середовище» включає в себе такі пріоритети співробітництва: імплементація Україною Національної стратегії з питань навколишнього природного середовища на період до 2020 року та Національного плану дій з питань навколишнього природного середовища на 2009–2012 роки; подальша розробка та імплементація українського законодавства, стратегій та планів у сфері навколишнього природного середовища, зокрема щодо оцінки впливу, стратегічної оцінки, доступу до інформації у сфері навколишнього природного середовища та участі громадськості; розвиток національних імплементаційних інструментів відповідно до багатосторонніх угод у сфері навколишнього природного середовища, підпи-

саних та ратифікованих Україною та ЄС; впровадження Кіотського протоколу через діалог в рамках спільної робочої групи Україна – ЄС з питань зміни клімату стосовно: нової угоди щодо зміни клімату на період після 2012 року; популяризація сталого розвитку та «зеленої економіки»; забезпечення реалізації Бухарестської конвенції і протоколів до неї; вивчення можливостей створення РЕЦ-Україна [5, с.19–24].

Важливо зазначити, що частина з цих пріоритетних цілей тою чи іншою мірою досягнуті чи перебувають у процесі здійснення. Так, Україною було імплементовано Національну стратегію з питань навколишнього природного середовища на період до 2020 року та Національного плану дій з питань навколишнього природного середовища на 2009–2012 роки. Україна підтримує курс євроінтеграції у напрямку «зеленої економіки», зокрема було розроблено Проект «Додаткова підтримка Міністерства екології та природних ресурсів України у впровадженні секторальної бюджетної підтримки», який фінансується Європейським Союзом [6]. Пропонована ним методика ґрунтується на чинному українському законодавстві, охоплює у якості інструментів для здійснення закупівель як державні загальнообов’язкові норми, так і добровільні міжнародні та національні стандарти, кращий вітчизняний досвід та досвід інших країн.

Подальшій адаптації екологічного законодавства України до *acquis communautaire* (нормативно-правова база ЄС, яка являє собою сукупність норм і судових рішень ЄС, які були прийняті упродовж всього періоду існування) також сприяло приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства. Протокол про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства був ратифікований Законом України від 15 грудня 2010 р [7].

В напрямку адаптації законодавства до стандартів ЄС працює Міністерство екології та природних ресурсів України. Позитивним кроком можна назвати Наказ № 571 «Щодо підготовки Базового плану адаптації екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу (юридичні аспекти)» виданий 26 грудня 2011 р. У 2008 р. Між Міністерством екології та природних ресурсів України та Єврокомісією розпочато переговори щодо створення Регіонального екологічного центру в нашій державі (РЕЦ-Україна)[8].

9 листопада 2012 року Україна підписала Статут Регіонального Екологічного Центру та Угоду про правовий статус РЕЦ у рамках Генеральної Асамблеї Регіонального Екологічного Центру для Центральної та Східної Європи. Приєднання України до РЕЦ – не тільки виконання взятих на себе

зобов'язань в рамках екологічної політики, але і підвищення інтересу донорських організацій до збільшення кількості екологічних проєктів в Україні та розморожування коштів бюджету Європейської комісії [9].

Прийняття Верховною Радою України у грудні 2010 р. Закону України «Про Основні засади державної екологічної політики на період до 2020 року» дозволило підписати Угоду між Урядом України та Європейською Комісією про фінансування програми «Підтримка реалізації Стратегії національної екологічної політики України» (бюджетна підтримка – 35 млн. євро), що передбачає реалізацію нової екологічної політики на секторальному та регіональному рівні, посилення інституційної спроможності щодо її імплементації, адаптацію природоохоронного законодавства до *acquis communautaire*, реалізацію Національної екологічної політики в різних сферах природоохоронної галузі. Національний план дій з питань навколишнього природного середовища на 2011–2015 рр. є основним механізмом імплементації стратегії [10].

13 лютого 2013 р. було прийняте розпорядження Про затвердження плану першочергових заходів щодо інтеграції України до Європейського Союзу на 2013 рік, що включає в себе забезпечення підготовки до укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і поглиблення секторального співробітництва, зокрема і в екологічній сфері [11].

Отже, адаптація екологічного законодавства України до стандартів ЄС є досить складним і вимагає не тільки високого професійного рівня експертів-юристів, економістів та спеціалістів із глибоким знанням європейського права, а і значних капіталовкладень. Незважаючи на всі труднощі, співробітництво України з ЄС у сфері охорони навколишнього природного середовища набуває надзвичайної актуальності, адже співпраця у згаданій сфері є досить плідною.

Література:

1. Угода про партнерство та співробітництво між Європейськими співтовариствами і Україною від 14 червня 1994 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 24.

2. Фонарюк Д. В. Адаптація українського законодавства ЄС як фактор швидкого розвитку євроінтеграції [Електронний ресурс] / Д. В. Фонарюк / Режим доступу: <http://www.intkonf.org/fonaryuk...adaptatsiya... evrointegratsiyi>.

3. План дій «Україна – Європейський Союз» / [Електронний ресурс]: План, Міжнародний документ від 12.02.2005 / Європейський Союз, Україна – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_693

4. Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію / [Електронний ресурс]: Порядок, Нота, Міжнародний документ від 20.11.2009 / Європейський Союз, Україна. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_990.

5. Івасечко О. Співпраця України та європейського союзу в галузі охорони довкілля / О. Івасечко // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2012. – № 24. – С. 19–25

6. Україна підтримує курс євро інтеграції у напрямку «зеленої економіки» [Електронний ресурс] // Вісник екологічної безпеки. – 2013– № 4. – Режим доступу до журналу <http://www.menr.gov.ua/content/article/12445>

7. Протокол про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a27

8. Наказ від 26.12.2011 № 571 «Щодо підготовки базового плану адаптації екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.menr.gov.ua/normakty/60-9/acts/1671-nakaz-vid-26-12-2011-571>

9. Угода про правовий статус Регіонального екологічного центру для Центральної та Східної Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_552

10. Закон України про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року / Верхов. Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>

11. Розпорядження Про затвердження плану першочергових заходів щодо інтеграції України до Європейського Союзу на 2013 рік від Злотого 2013 р. N 73-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR130073.html

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. О. Шульга

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Активізація інтеграційних процесів у світі загалом та Європі зокрема є характерною рисою сучасного розвитку країн. При цьому навіть ті

з них, які не входять до складу інтеграційних об'єднань, неминуче відчувають на собі значний вплив таких процесів[1, с. 467]. І Україна не є винятком.

Ще з моменту проголошення незалежності у 1991 році наша держава неухильно демонструє бажання затвердитися на світовій арені як повноправний учасник міжнародних відносин. Європейський поступ України, її входження до складу провідних європейських організацій – були і залишаються головними напрямками зовнішньої політики нашої держави.

Так, Президент України П. О. Порошенко, якого підтримав Голова Конституційного Суду України С. В. Шевчук, на початку 2018 року заявив про намір зафіксувати в преамбулі Конституції України прагнення до членства в ЄС та НАТО. Така позиція України загалом обумовлена як відданістю загальнолюдським цінностям, так і прагненням побудувати демократичну, правову державу, яка зможе зайняти гідне місце в європейській сім'ї народів [2, с. 103].

Процес входження України в європейський економічний, політичний, правовий, культурний, безпековий тощо простір у науковій літературі називається євроінтеграцією, а відповідні дії та кроки держави по входженню у європейське співтовариство вчені іменують євроінтеграційними процесами.

На думку українських вчених, євроінтеграція – це входження до єдиної сім'ї європейських народів, звернення до європейських політичних і культурних традицій. Слід зазначити, що саме Україна стала першою країною СНД, яка уклала Угоду про партнерство і співробітництво з Європейським Союзом від 16 квітня 1994 року, в якій мова йде про механізм взаємодії між нашою державою та ЄС. Враховуючи положення цієї Угоди, а також Стратегії ЄС щодо України від 4 жовтня 1994 року, Спільної позиції ЄС щодо України від 28 листопада 1994 року, прийняття Радою Міністрів ЄС Плану дій щодо України від 6 грудня 1996 року, відповідні рішення Ради ЄС, декларації та документи ЄС, які стосуються України, та з метою реалізації стратегічного курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу, забезпечення всебічного входження України у європейський політичний, економічний і правовий простір та створення передумов для набуття Україною членства у ЄС 11 червня 1998 року Указом Президента України була затверджена Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу[9, с. 11]. Набуття Україною по-

вноправного членства у ЄС було проголошено стратегічною метою, а отримання статусу асоційованого члена ЄС – головним зовнішньополітичним пріоритетом України.

У грудні 1999 року на Гельсінському саміті ЄС схвалив Спільну стратегію щодо України – один із перших документів Союзу, що характеризував його ставлення до обраного Україною євро інтеграційного напрямку. Хоча «Спільна стратегія» відбивала лише спільну позицію ЄС і його держав-членів і стосовно України була одностороннім актом, вона спонукала до подальшої спільної взаємовигідної роботи ЄС та України. А 11 березня 2003 року, відповідно до повідомлення Європейської Комісії, Україна отримала статус сусіда ЄС, що передбачає можливість поступово інтегрувати економіку України до внутрішнього ринку ЄС [2, с. 104].

Уже сьогодні з підписанням Угоди про безвізовий режим України з ЄС від 17 травня 2017 року громадяни нашої держави користуються безвізовим режимом з Європейським Союзом (до цього діяла Угода між Україною та ЄС про спрощення оформлення віз від 18 червня 2007 року). Також було підписано Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої 16 вересня 2014 року, та Угоду про зону вільної торгівлі України з ЄС, яка набула чинності з 1 січня 2016 року.

Ці та інші численні кроки яскраво демонструють, що протягом уже більше ніж двадцяти років Україна прагне увійти до складу ЄС [1, с. 467]. Тобто процес європейської інтеграції посідає чільне й надзвичайно важливе місце з-поміж українських пріоритетів у системі міжнародних відносин, є імперативом її зовнішньої та внутрішньої політики.

Водночас подальше позитивне ставлення ЄС до інтеграції України, виходячи з системного тлумачення міжнародних документів між двома сторонами[9], можливе лише у разі активної адаптації вітчизняного законодавства до правового простору ЄС як першооснови інших державних перетворень[3, с. 12–13]. Як відзначив єврокомісар з питань європейської політики сусідства та перемовин із розширення Йоганнес Ган, сьогодні мова іде про фокусування на домашній роботі, на імплементації. Це процес, який допомагає наблизитись до ЄС, а говорити про негайне членство України в ЄС наразі спекулятивно[4]. Тому однією з проблем інтеграції України до ЄС залишається не гармонізоване до європейських стандартів українське законодавство.

Однак, як відмічають українські вчені, євроінтеграційні процеси не слід розуміти занадто вузько – тільки як інституційне входження до ЄС. Насправді він охоплює весь спектр присутності нашої держави у європейській підсистемі міжнародних відносин, зокрема соціально-економічну інтеграцію, фінансово-бізнесову кооперацію, формування спільного простору безпеки, гуманітарно-цивілізаційну взаємодію. Складовими частинами й необхідними умовами цього процесу є входження до європейської системи безпеки, радикальні перетворення на шляху демократичного розвитку, вдосконалення політичної системи та сфери захисту прав людини, формування сучасної моделі менеджменту та ведення бізнесу, закріплення міжнародного образу країни як конкурентоспроможної та інвестиційнопривабливої тощо. Тобто загалом ідеться про цілеспрямоване впровадження в Україні європейської моделі суспільного розвитку, яка, попри всі відомі проблеми, довела свою високу ефективність[5, с. 5–6].

На думку І. В. Яковюка європейська інтеграція являє собою не певну послідовність етапів (преференціальні торговельні угоди → зона вільної торгівлі → митний союз → спільний ринок → валютний союз → політична інтеграція), розробником яких був ЄС, а феномен, до процесу творення якого долучилися держави з різни хконтинентів [6, с. 13]. Більше того, Європейський Союз важко назвати єдиною інтеграційною структурою на європейському континенті[7, с. 164].

Так, Україна вже зробила конкретні кроки в напрямку зближення із Європою. Здобутками на європейській політичній арені є її членство в таких регіональних європейських організаціях, як ОБСЄ (Організації з безпеки і співробітництва у Європі) та Рада Європи (ще у 1997 році Україна приєдналася до Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року), і в такій якості наша держава бере безпосередню участь у формуванні європейського простору[2, с. 103]. Крім того, з прийняттям Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV національні суди застосовують при розгляді справ Конвенцію від 4 листопада 1950 року та практику ЄСПЛ як джерело права, а його рішення є обов'язковими для виконання Україною.

Водночас інтеграція – це не просто партнерство і взаємовигідне співробітництво. Вона не може трактуватися лише як один із напрямів

зовнішньої політики держави, бо передбачає істотні внутрішні перетворення згідно з прийнятими інтеграційною спільнотою стандартами. Інтеграція забезпечує можливість переходу до більш високого рівня міжнародної кооперації, коли делегування окремих національних повноважень відбувається в обмін на можливість здійснювати повноправний вплив на процес прийняття рішень, як це передбачено для членів таких міжнародних утворень, як ЄС та НАТО [5, с. 5–6].

Обравши курс на євроінтеграцію, Україна вже не стоїть перед фундаментальною проблемою вибору, яка існувала ще 5 років тому, а саме – між готовністю передати чітко окреслені суверенні функції наднаціональним інститутам і можливістю брати участь у розробленні спільної економічної, соціальної, зовнішньої політики та політикою співпраці з ЄС на рівні звичайного міждержавного співробітництва, залучаючись лише до окремих напрямів діяльності Союзу [8, с. 244].

Оскільки в Україні сформовано суспільно-політичний консенсус щодо євроінтеграційної стратегії нашої держави, перспективною метою є її членство у таких європейських інституційних структурах, як ЄС та НАТО. А тому європейська інтеграція – це шлях до модернізації економіки, можливість широкого залучення інвестицій, вихід на ринок Європейських спільнот і світові ринки тощо; у політичній сфері – це запорука стабільності демократичної політичної системи, поглиблення культури демократії, поваги до прав людини; у правовій – гармонізація законодавства України до стандартів ЄС; у безпековій – зміцнення національної безпеки і безпеки наших громадян.

Література:

1. Савчук К. Ю. Плюси та мінуси євроінтеграції України / К. Ю. Савчук // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 467–472.
2. Яковюк І., Трагнюк Л., Меделяєв В. Азбука європейської інтеграції / Харків: «Апекс+», 2006. – 168 с.
3. Яковюк І. В. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу: проблеми теорії і практики // Європейський Союз і Україна: особливості взаємовідносин на сучасному етапі. – Х. : Оберіг, 2012. – Розд. 1. – С. 5–47. – (Серія «Наукові доповіді» ; вип. 1).
4. Єврокомісар: говорити про негайне членство України у ЄС – нереалістично [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.eurointegration.com.ua/news/2017/11/23/7074073/ – Заголовок з екрану.

5. Європейський проект та Україна : монографія / А. В. Єрмолаєв, Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська, О. О. Резнікова [та ін.]. – К. : НІСД, 2012. – 192 с.

6. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01, 12.00.11. – Харків, 2014. – 40 с.

7. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до Європейського Союзу : монографія ; за ред. І. В. Яковюка. – К. : Ред. журн. «Право України», 2012. – 208 с.

8. Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції : монографія ; за ред. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка. – К. : Ред. журн. «Право України», 2012. – 336 с.

9. Нормативно-правове забезпечення стратегічного курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію: Навчальний посібник-хрестоматія: У 2 частинах / Уклад. і коментар: І. В. Артёмов, Д. В. Вітер, Л. І. Загайнова, О. М. Казакевич, О. М. Руденко. – Ужгород: Ліра, 2007. – Ч. І. – 452 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір»). Вип. 5).

Науковий керівник: Трагнюк О. Я., кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. А. Юров¹

ВПЛИВ ЧЛЕНСТВА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА РАДІ ЄВРОПИ НА ОБСЯГ КОМПЕТЕНЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ПАРЛАМЕНТУ

Парламент Великої Британії є парламентом з абсолютно необмеженою компетенцією. Це означає, що законодавчий орган Великої Британії може приймати закони з будь-якого питання. Також він може скасовувати і вносити зміни до будь-якого закону у порядку звичайної законодавчої процедури. Але повноваження Парламенту піддалися змінам у зв'язку з європейською інтеграцією, що і буде проаналізовано в цій роботі.

1973 року Велика Британія ввійшла до Європейського Союзу, тим самим ця подія порушила декілька цікавих та важливих питань для

¹ Студент курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Об'єднаного Королівства: чи не буде обмежуватися необмежена компетенція Британського парламенту і як між собою будуть співвідноситися принципи верховенства права Європейського Союзу і принцип верховенства Парламенту у Великій Британії? На нашу думку, сьогодні Парламент Великої Британії не можна з впевненістю назвати Парламентом з абсолютно необмеженою компетенцією, на що вказує ряд наступних факторів.

Після того, як набрав чинності британський Акт про Європейські Співтовариства 1972 р., норми, які приймалися Європейським Союзом, і які мали пряму дію не потребували затвердження Парламентом Великої Британії, а одразу ставали частиною британського законодавства. Це, в свою чергу, значно обмежувало контрольну функцію Парламенту за заходами, які здійснює Європейський Союз в Об'єднаному Королівстві. Певним чином врегулювати співвідношення принципів верховенства права ЄС та верховенства Парламенту допоміг прийнятий у 2011 р. Акт про Європейський Союз. Цим Актом встановлено, що зміни, які пропонується внести до чинних договорів ЄС, або у випадках, коли Рада Європи прийняла рішення, яке стосується передачі значних повноважень від Великобританії до ЄС, спочатку повинні бути затверджені Парламентом, а потім передані на затвердження загальнонаціонального референдуму. Також цим документом встановлено, що переговори на рівні ЄС щодо внесення змін до установчих договорів, прийняття нових договорів чи розширення юрисдикції ЄС Уряд Великої Британії може проводити лише в разі отримання ним санкції Парламенту.

Але британський парламентаризм продовжив практику обмеження практикою Суду ЄС і Європейського суду з прав людини. Суд ЄС у багатьох рішеннях наголошував на пріоритеті норм права ЄС над нормами національного права. Не стала виключенням і Велика Британія. У справах «Factortame» і «Simmenthal» Суд ЄС наголошував на пріоритеті норм Європейського Союзу і вказував на необхідність скасування деяких актів Великої Британії, чим закріплював доктрину примату міжнародного права і знову ж таки обмежував законодавчу функцію парламенту.

Після набрання чинності Актом про права людини 1998 року, який інкорпорував у британське законодавство Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), британські суди отримали повноваження видавати декларації про несумісність. Суть цих декларацій полягала у тому, що в разі, якщо суд не міг витлумачити на-

ціональне законодавство відповідно до Конвенції, він мав право видати декларацію про несумісність, в якій вказувалося, які норми національного права суперечать нормам міжнародного, і що повинно спонукати парламент внести зміни до законодавства. Ці декларації носять рекомендаційний характер, але не зважаючи на їхню правову природу, парламент Великої Британії майже завжди вносив зміни до законодавства після їх ухвалення.

Також у ч. 1 ст. 46 Конвенції закріплено обов'язок використання рішень Європейського суду з прав людини як джерела права у будь-яких справах, що також певною мірою обмежує компетенцію парламенту, оскільки норми, які приймаються парламентом, не повинні суперечити практиці Європейського суду з прав людини. Знову ж таки ці обмеження парламент може подолати лише за допомогою скасування дії Конвенції або прийняттям нового Акту про права людини, який внесе часткові зміни.

Щодо балансу інтересів між ЄС та державами-учасниками, то слушною є думка Т. В. Комарової: «з початку європейської інтеграції Суд ЄС займав явно проєвропейську позицію, яка полягала у тому, що перевага надавалась досягненню цілей Співтовариств. Іноді це входило у жорсткі суперечності із позиціями держав-членів, але Суд чітко стояв на позиції того, що для побудови міцного Союзу народів Європи держави-члени мають обмежувати частину своїх суверенних повноважень»[2, с. 70]

Виходячи з практики Суду ЄС, варто зазначити те, що необмежена компетенція Парламенту Сполученого Королівства залишається необмеженою лише при прийнятті рішення щодо виходу Великої Британії з Європейського Союзу на підставі статті 50 Договору про Європейський Союз. Важливим в даному аспекті є те, що Уряд Великої Британії опублікував на своєму сайті «Білу книгу» від 02 лютого 2017 року, в якій зазначив, що обіцяє повернути контроль над «власними законами», тобто вивести державну з-під контролю Європейського Союзу та повернутись до примату власного законодавства.

Отже, з вищезазначеного можна прослідкувати те, що Парламент Великої Британії обмежується правом Європейського Союзу, до якого входить і практика Суду ЄС, а також практикою Європейського Суду з прав людини. Це дає нам можливість зробити такий висновок: *de jure* Парламент Великої Британії залишається парламентом з необмеженою компетенцією і діє непорушний принцип парламентаризму, але *de facto*

Парламент обмежується багатьма чинниками, що говорить про трансформацію принципу парламентаризму під дією принципу верховенства права ЄС та інституцій Європейського Союзу. Водночас, майбутній вихід Великобританії з Європейського Союзу суттєво змінить цю ситуацію та сприятиме поновленню компетенції Парламенту.

Література:

1. Комарова Т. В. Суд ЄС та національні інтереси держав-членів Європейського союзу // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016, С. 68–72.

Науковий керівник: Комарова Т. В., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Я. В. Волошина¹

ВИДИ ЛОКАЛЬНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Актуальність дослідження обумовлена суперечливістю процесу становлення та розвитку інституту місцевого самоврядування в Україні. На особливу увагу, на нашу думку, заслуговують питання пов'язані з локальною нормотворчою діяльністю здійснюваною суб'єктами місцевого самоврядування, у тому числі, проблеми видового розмаїття локальних нормативно-правових актів місцевого самоврядування.

Загалом, локальні правові акти місцевого самоврядування утворюють єдину систему правових актів у відповідній адміністративно-територіальній одиниці. При цьому, норми профільного законодавства, так само як і результати наукових досліджень у зазначеній сфері не дають можливості сформулювати цілісне уявлення про локальні нормативно-правові акти, їх основні риси, а також види. Спираючись на положення вітчизняного законодавства, зокрема, Конституції та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», до таких актів можна віднести:

¹ Головний спеціаліст сектору організаційного забезпечення проведення засідання Президії Національної академії правових наук України

статут територіальної громади; правові акти, прийняті шляхом місцевого референдуму (зборів громадян); нормативні та інші правові акти представницьких органів місцевого самоврядування; правові акти сільського, селищного, міського голови; правові акти виконавчих органів місцевого самоврядування, інших органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

З урахуванням тих чи інших підстав можна виділити такі види локальних правових актів місцевого самоврядування: 1) *залежно від ролі в механізмі правового регулювання виділяють*: а) акти, що містять норми права; б) правозастосовні акти; акти, що фіксують юридичні факти; 2) *за суб'єктом прийняття*: а) акти, що приймаються населенням відповідної території; б) акти органів місцевого самоврядування (представницького органу місцевого самоврядування, виконавчого органу місцевого самоврядування); в) акти посадових осіб місцевого самоврядування; 3) *в залежності від форми вказаного акта розрізняють*: а) статут; б) рішення; в) постанову; г) розпорядження; г) наказ; д) регламент; е) положення; є) інструкцію; ж) правила; з) план; и) програму; і) нормативний договір; 4) *враховуючи характер нормотворчих повноважень*: а) правові акти, що приймаються з питань місцевого значення; б) правові акти, що приймаються з метою реалізації делегованих державних повноважень, переданих органам місцевого самоврядування в порядку, встановленому законом (та/або договором).

За видами локальні правові акти місцевого самоврядування поділяються на рішення, накази, розпорядження, висновки і рекомендації. Відповідно до положень Конституції України та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» *рішення* приймають територіальні громади на місцевому референдумі, загальних зборах громадян, сесіях ради, засіданнях виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної в місті (в разі її створення) ради. Сільський, селищний, міський голова, голова районної, обласної, районної в місті ради видає *розпорядження*. Постійні комісії рад готують *висновки та рекомендації*, за результатами громадських слухань вносяться *пропозиції*.

Вважаємо, що серед локальних правових актів, що видаються органами та посадовими особами місцевого самоврядування провідне місце займають *локальні нормативно-правові акти*.

Загалом поняття «нормативно-правові акти» охоплює широкий комплекс актів нормотворчості, що приймаються в основному органами за-

конодавчої і виконавчої влади. Такі акти мають назву «нормативно-правові» чи «нормативні» адже, їх основний зміст складають правові норми.

Серед них найбільш поширеними є *положення, інструкції, правила*. Так, зокрема, статути територіальних громад та регламенти відповідних місцевих рад, як правило, встановлюють право органів і посадових осіб місцевого самоврядування приймати нормативні та інші акти. Наприклад, ст. 38 Статуту територіальної громади міста Харкова передбачає: право міської ради приймати рішення; право міського голови приймати розпорядження; право виконавчого комітету приймати рішення; право керівників департаментів, управлінь, відділів, інших виконавчих органів приймати накази; право органів самоорганізації населення приймати рішення [1]. У свою чергу, частинами 2 і 3 статті 30 Регламенту Харківської міської ради встановлено які акти, прийняті радою, будуть мати нормативний характер, а які будуть мати ненормативний, індивідуальний характер [2].

Власну позицію з цього приводу висловив Конституційний суд. Так, згідно з останньою, до нормативних актів органів та посадових осіб місцевого самоврядування належать акти, які встановлюють, змінюють чи припиняють норми права, мають локальний характер, розраховані на широке коло осіб та застосовуються неодноразово, а ненормативні акти передбачають конкретні приписи, звернені до окремого суб'єкта чи юридичної особи, застосовуються одноразово і після реалізації вичерпують свою дію [3; 4; 5].

Центральне місце в системі локальних нормативно-правових актів, що видаються органами та посадовими особами місцевого самоврядування посідають статути територіальних громад. В них деталізуються конституційні і законодавчі положення з питань вибору форм сповіщення громад про роботу органів самоврядування, участі членів громади в їх діяльності, організації роботи органів і посадових осіб місцевого самоврядування, створення комісій, структури виконавчих органів, розподілу повноважень між ними тощо.

У наукових джерелах можна зустріти таке визначення поняття «статут територіальної громади»: нормативно-правовий акт, який відображає характерні риси взаємовідносин всередині територіальної спільноти, функціональна роль якого полягає у врегулюванні особливостей здійснення місцевого самоврядування на території громади в межах, визначених чинним законом держави [6, С. 36].

До цієї системи можна віднести й регламент відповідної місцевої ради. При цьому, в юридичній літературі існують різні думки щодо визначення правової характеристики регламенту. Одні вчені вважають, що регламент місцевого представницького органу не може бути віднесений до локальних нормативно-правових актів місцевого самоврядування, оскільки він видається на підставі юридичних фактів і юридичних норм, визначає права, обов'язки і міру юридичної відповідальності конкретних осіб, спрямований на регламентацію діяльності місцевого представницького органу і доводять, що він є правозастосовним правовим актом [7, С. 89]. На нашу думку, варто зважати на позицію тих учених, які обґрунтовують, що регламент представницького органу місцевого самоврядування є локальним нормативним правовим актом, обов'язковим для виконання на відповідній території [8; 9].

Особливий характер мають локальні нормативно-правові акти, які видаються органами місцевого самоврядування, прийняті в межах делегованих державних повноважень [10, С. 121]. Оскільки діяльність з прийняття правових актів здійснюється в сфері тих предметів відання, які зберігаються за органами державної влади, вчені говорять про особливий характер цих актів. Певними особливостями (порядок прийняття і виконання) вирізняються й акти, які відносяться до регуляторних. Так, зокрема, регуляторними вважаються такі акти: прийняті уповноваженим регуляторним органом, в тому числі органом місцевого самоврядування, нормативно-правові акти, які або їх окремі положення спрямовані на правове регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання; прийняті уповноваженим регуляторним органом інші офіційні письмові документи, які встановлюють, змінюють або скасовують норми права, застосовуються неодноразово і щодо невизначеного кола осіб і які або їх окремі положення спрямовані на правове регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади і суб'єктами господарювання, незалежно від того, чи вважається цей документ відповідно до закону, який регулює відносини в певній сфері, нормативно-правовим актом.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що система локальних правових актів місцевого самоврядування є складним комплексним утворенням, яке за своїм обсягом і видовим розмаїттям не збігається із загальною

системою джерел українського права. Водночас, може йтися про наявність так званої точки перетину цих двох систем. Вважаємо, що такою точкою є локальні нормативно-правові акти місцевого самоврядування і акти, прийняті в межах делегованих повноважень, які поєднуються з такою формою права, як нормативно-правові акти, а також нормативні договори. Питання щодо формування системи локальних нормативно-правових актів місцевого самоврядування в Україні потребують подальшого поглибленого дослідження.

Література:

1. Про затвердження Статуту територіальної громади м. Харкова: Рішення Харківської міської ради 5 скликання від 4 липня 2007 р. № 121/07 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.city.kharkov.ua/uk/document/pro-zatverdzhennya-novoyi-redaktsiyi-statutu-teritorialnoyi-gromadi-mista-harkova-2574.html>

2. Про затвердження Регламенту Харківської міської ради 6 скликання: Рішення 2 сесії Харківської міської ради 6 скликання від 22 грудня 2012 р. № 17/10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.city.kharkov.ua/uk/document/pro-zatverdzhennya-reglamentu-harkivskoyi-miskoyi-radi-6-sklikannya-42535.html>

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 139 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) указів Президії Верховної Ради України «Про тимчасове припинення діяльності Компартії України» і «Про заборону діяльності Компартії України» (справа про укази Президії Верховної Ради України щодо Компартії України, зареєстрованої 22 липня 1991 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-01>

4. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення підпункту 2 пункту 3 розділу IV Закону України «Про Конституційний Суд України» стосовно правових актів органів Верховної Ради України (справа про акти органів Верховної Ради України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-97>

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Харківської міської ради щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 19, статті 144 Конституції України, статті 25, частини чотирнадцятої статті 46, частин першої, десятої статті 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (справа про скасування актів органів місцевого самоврядування) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-09>

6. Лазор О. Д. Територіальна організація влади в Україні: навч. посіб. / О. Д. Лазор, А. О. Чемерис. – К.: Дакор, 2007. – 560 с.
7. Теория государства и права: учеб. пособ. / В. М. Корельский и др. – Ч. 1. – Екатеринбург: Изд-во Урал. гос. юрид. акад., 1994. – 109 с.
8. **Бондарь** Н. С. Муниципальное право Российской Федерации: учеб. для вузов / Под ред. Н. С. Бондаря. – М.: Юнити-Дана, 2003. – 559 с.
9. *Кравченко* В. В. Муніципальне право України: навч. посіб. / В. В. *Кравченко*, М. В. Пітцик. – К.: Атіка, 2003. – 672 с.
10. Петришина М. О. Нормотворча діяльність в органах місцевого самоврядування в Україні: монографія. – Х.: Право, 2011. – 232 с.

Н. В. Гладій

ПОЛІТИКА ЄС ЩОДО ЗАХИСТУ КОРДОНІВ ТА ЗАПОБІГАННЯ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ

Інтенсивний міграційний рух, який виник в Європі в останні роки, змусив ЄС переглянути свою міграційну політику та виробити нову, яка була б здатна ефективно вирішувати сформовані у цій сфері проблеми.

Поряд із забезпеченням легальної імміграції в інтересах поступального економічного розвитку значне місце в спільній міграційній політиці ЄС належить контролю за імміграційними процесами та боротьбі із нелегальною міграцією. Практика показала, що стандартизовані підходи найпростіше вдається виробити саме в цій сфері, де спільні інтереси країн-членів є найбільш очевидними [1, 21].

Міграційна політика й правові норми країн ЄС орієнтуються на використання системного підходу. Імміграційний контроль і прийом мігрантів узгоджуються із забезпеченням їхньої облаштованості, адаптації або інтеграції, а також із вживанням зовнішніх заходів по обмеженню та попередженню потоків небажаних мігрантів. Особливості регулювання міграції, ступінь правильності проведеної міграційної політики в цілому й трудової зокрема, залежать від економічних і політичних інтересів країн прийому та країн-постачальників робочої сили. Міграційна політика Європейського Союзу вибудовується в рамках дотримання прав людини на право вільного пересування, що одержало розвиток у багатьох європейських угодах [2, 108].

Однією з таких угод є Конвенція про застосування Шенгенської угоди, що набрала чинності 26 березня 1995 року [3]. Найважливішою нормою Конвенції стала ст. 2, що передбачила пересування громадян через кордони країн-учасниць Угоди (країни Шенгена) без прикордонного контролю. У випадках, коли того вимагають громадський порядок або національна безпека, Договірна Сторона після консультацій з іншими Договірними Сторонами може прийняти рішення про здійснення на внутрішніх кордонах протягом обмеженого періоду часу перевірок на національних кордонах, які є відповідними до обставин конкретної ситуації. Якщо громадський порядок або національна безпека вимагають негайних дій, зацікавлена Договірна Сторона вживає необхідних заходів, інформуючи про них інші Договірні Сторони якомога раніше.

На сьогодні зона вільного пересування в Європі, до якої приєдналися не лише країни-члени Євросоюзу, а й низка інших держав, охоплює майже весь материк. За цих умов інтереси внутрішньої безпеки вимагають від країн ЄС значного посилення зовнішнього кордону, солідарних зусиль з його охорони [1, 21].

Важливим кроком у формуванні політики ЄС щодо захисту кордонів було заснування у 2004 р. Європейського агентства з управління оперативним співробітництвом на зовнішньому кордоні (European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union – FRONTEX).

Серед багатьох функцій Frontex пріоритетною вважається аналіз ризиків на окремих ділянках кордону ЄС. З цією метою в структурі Агентства створено спеціальний підрозділ, який займається аналітичним забезпеченням проведення спільних операцій держав-членів і стежить за ситуацією на кордонах в цілому, визначаючи чисельність мігрантів, шляхи трафіку та інші показники [4, 79].

Для розбудови системи охорони зовнішнього кордону було створено спеціальний фонд з фінансовим ресурсом 1820 млн. євро на 2007–2013 рр. (ExternalBordersFund). Його завдання – надавати фінансову підтримку країнам-членам, для яких забезпечення спільних стандартів прикордонного контролю є занадто важким завданням. Фонд також фінансує FRONTEX і підтримує заходи із розбудови спільної візової політики ЄС.

Шенгенським кодексом охорони кордону (SchengenBordersCode) 2006 р. було визначено спільні правила контролю на зовнішньому кордоні. Кодексом передбачено спрощений контроль перетину зовнішньо-

го кордону громадянами країн-членів ЄС, а також тих іноземців, які мають права вільного пересування (члени сімей громадян ЄС), і, водночас, – посилений контроль щодо громадян третіх країн. Він також спрямований на поглиблення співпраці правоохоронних структур країн-членів в інтересах спільної безпеки. [1, 22]. Згодом було прийнято Шенгенський візовий кодекс, що визначив порядок оформлення віз, вимоги до документів, які необхідно подати для їх отримання. Країни-члени узгодили список країн, громадяни яких потребують візи для в'їзду на територію ЄС, як і тих, громадяни яких користуються безвізовим режимом подорожування.

Посилення контролю на зовнішньому кордоні ЄС супроводжується заходами із спрощення процедур його перетину для законослухняних подорожуючих. Це переконливо демонструють ініціативи щодо запровадження «розумного кордону». Відповідно до Шенгенського кодексу прикордонного контролю прикордонники повинні з'ясувати, чи громадянин третьої країни має всі необхідні документи для в'їзду, фінансове забезпечення, чи не порушив він максимальні строки перебування на території ЄС (90 днів упродовж 180 днів), що потребує проведення інтерв'ю, перевірки документів, вимагає часу. Ці правила не поширюються лише на членів сімей громадян ЄС (усього 0,2% подорожуючих). Разом з тим для громадян третіх країн, які часто подорожують до Євросоюзу, прикордонних робітників та подібних категорій осіб було запропоновано запровадити систему реєстрації (Registered Traveller Programme – RTP) та автоматизованого контролю при перетині кордону, як альтернативи звичайному, що тим більше доцільно в умовах постійного збільшення обсягів транскордонних переміщень [1,23].

В документах Євросоюзу все частіше робиться наголос на необхідності комплексного підходу до цієї проблеми, що передбачає не лише укріплення кордону та посилення контрольних санкцій, а й врахування міграційної ситуації, що складається об'єктивно, співпрацю з сусідніми країнами, країнами походження та транзиту мігрантів.

У сфері охорони кордонів важливою є Європейська система зі спостереження за зовнішніми кордонами (EUROSUR), яка була заснована у жовтні 2013 року. Мета EUROSUR – запобігати злочинності на кордоні і посилити таким чином внутрішню безпеку ЄС; зменшити чисельність нелегальних мігрантів, яким вдається потрапити на територію ЄС; зменшити чисельність жертв, обумовлених транспортуванням нелегальних

мігрантів по морю. В ході формування EUROSUR уже створено національні координаційні центри та лінії зв'язку; забезпечено підтримку сусідніх країн, що не є членами ЄС, у розвитку прикордонної інфраструктури; організовано наукові дослідження щодо удосконалення прикордонного контролю на морі [1,21].

Разом з тим події 2015 року демонструють, що завдання, які стоять перед ЄВРОСУР, не завжди вдається реалізувати. У квітні 2015 року на Середземному морі сталася чергова трагедія, затонуло судно, що перевозило з Північної Африки до Європи кілька сотень людей У зв'язку з цим Європейська рада позначила ряд радикальних заходів щодо запобігання в'їзду на територію ЄС нелегальних іммігрантів, включаючи затоплення суден, що використовуються для перевезення мігрантів [4, 81].

Сьогодні Європейська рада активно працює над підготовкою нових рішень, які дають змогу посилити захист зовнішніх кордонів ЄС, адже за останній час до Союзу прибули понад 500 тисяч мігрантів. Зокрема, особливий наголос робиться на співпраці з Туреччиною у питанні розробки спільного плану дій щодо призупинення потоків біженців з території цієї країни. Також у цьому питанні Європейська рада працює над розширенням мандата агентства ЄС з контролю за зовнішніми кордонами, включаючи діяльність груп швидкого реагування за умов порушення кордону. Велика увага приділяється механізму забезпечення повернення нелегальних мігрантів до країн свого походження, а також створення та облаштування місць прийому біженців, здійснення їх ідентифікації та реєстрації [5, 42].

Отже, практика показує, що врегулювання міграційної кризи у країнах ЄС повинно відбуватись комплексно, міграційна політика європейських держав має враховувати усі важливі суспільно-політичні, культурні та етнічні цінності, оскільки неврегульованість цієї проблеми призводить до загострення міжетнічних та соціальних проблем. Побудова діалогу і партнерських відносин з країнами походження і транзиту, заснованого на солідарності і спільній відповідальності, також є важливим аспектом розвитку міграційної політики ЄС. Можна стверджувати, що існуючих засобів протидії нелегальні міграції недостатньо в ситуації напливу біженців. Разом з тим, з'являються і нові засоби, що дозволяють більш оперативно реагувати на нові виклики міграції. Однак ефективність і перших і друге залежить від ступеня діалогу між усіма учасника-

ми міграційного процесу, залучення всіх сторін в суспільні процеси. Причому результативним буде та діяльність, яка охопить всі стадії появи та переміщення мігрантів, а не тільки спрямована на боротьбу з негативними наслідками нелегальної міграції.

Література:

1. Малиновська О. А. Міграційна політика Європейського союзу: виклики та уроки для України. – К.: НІСД, 2014. – 48 с.

2. Костенко В. Актуальні проблеми міграційної політики та підходи до їх вирішення на прикладі ЄС // Актуальні проблеми політики. – 2015. – Вип. 54. – С. 106–114.

3. Конвенція про застосування Шенгенської угоди від 14 червня 1985 року між Урядами держав економічного союзу Бенілюкс, Федеративної Республіки Німеччини та Французької Республіки про поступове скасування перевірок на кордонах [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://cyberpeace.org.ua/files/konvencia_pro_zastosuvanna_sengens_koi_ugodi.pdf

4. Дворніченко Д. Ю. Інституційне та правове забезпечення охорони зовнішніх кордонів Європейського Союзу // Міграційна політика ЄС: стан, виклики та перспективи. – Одеса: Фенікс, 2015. – с. 79–83.

5. Луцишин Г. Міграційна криза в ЄС: проблема безпеки зовнішніх кордонів та загострення міжетнічних [Електронний ресурс] // Humanitarianvision. – 2015. – Vol. 1. – Num. 2. – С. 41–46. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hv_2015_1_2_9

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

*Н. С. Данко*¹

«BREXIT»: ПРИЧИНИ ТА МОЖЛИВІ НАСЛІДКИ ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Референдум стосовно подальшого перебування Об'єднаного Королівства у складі Європейського Союзу продемонстрував готовність Британії відмовитись від членства в ЄС. (Всі акції, пов'язані із процеду-

¹ Студентка 5 курсу, 3 групи, Господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

рою виходу Об'єднаного Королівства із складу Євросоюзу, одержали назву «Brexit»). Водночас Brexit поставив під сумнів концептуальну цінність ідеї європейської інтеграції, принципу континентальної солідарності. Причому сумніви такого роду поширились на велику кількість країн-членів Євросоюзу [2, с. 88].

Значений термін став використовуватися для пояснення факту того, що Великобританія залишає Європейський союз після проведення Референдуму, шляхом злиття скорочених слів «Britain» (Британія) та «Exit» (вихід), утворюючи «Brexit».

Як нам відомо з історії, Велика Британія не була тією країною, для якої ідея європейської єдності була першочерговою. Навіть один з найвидатніших її діячів У. Черчилль у промові в Цюриху 19 вересня 1946 року скоординував європейську спільноту на створення наднаціонального об'єднання, продемонструвавши свою давню прихильність до створення концепції «Сполучених Штатів Європи» за сприяння Британії, але без її прямої участі. Проаналізувавши політику правлячої верхівки Великої Британії у післявоєнні роки, ми можемо зазначити, що дана країна вносила вагомі ідеї в процес об'єднання Європи, але ніколи не виступала лідером таких рухів, концентруючи уваги на національному розвитку та позаєвропейських відносинах. Наслідком такої політики і стало те питання, яке викликає занепокоєння у багатьох правників та політологів, а саме, вихід Великої Британії з Європейського Союзу («Brexit»).

Ще в 2013 р. після початку міграційної кризи в Європі прем'єр-міністр Великобританії Д. Кемерон уперше підняв питання референдуму про вихід Великобританії з ЄС, адже вихід з ЄС допоміг би захистити Великобританію від європейських економічних проблем і обмежив число мігрантів.

Результати референдуму в Британії, котрий відбувся в червні 2016 року та в результаті якого більшість населення проголосувала за вихід з ЄС, сколихнули не лише самих британців, а й отримали світовий резонанс. Брекзіт не лише поставив політиків у дещо глухий кут, адже зараз вперше ініційовано процедуру виходу з ЄС, що неминуче ставить цілий ряд питань економічного, політичного та юридичного характеру. Окрім того, непокоїть сам факт Брекзіту, тобто факт того, що існує країна, котра добровільно відмовилася від членства в ЄС при тому що всім відомо, що умови членства є досить жорсткими та більшість країн Європи, котрі

поки не мають членства, докладають чимало зусиль, щоб дані умови виконати. Саме після подій червня 2016 року набирає все більшої популярності думка, що, можливо, Європейський Союз не є «локальним європейським раєм на землі», а кількість євроскептиків невпинно зростає [3, с. 35].

Для Великобританії, щоб вийти з Європейського Союзу, потрібно виконати умови, зазначені в Ст. 50 Лісабонського договору, який дає обом сторонам два роки, щоб узгодити умови виходу. Вже зараз у Лондоні створений новий окремий департамент Уряду з питань Brexit (по суті, це є повноцінне міністерство), головним завданням якого є переговори з ЄС та пошук нових можливих міжнародних угод для співпраці між країною після виходу та Організацією. У центрі уваги, безумовно, стоїть економіка, й Великобританія дуже сподівається підписати з ЄС якомога вигідніший новий договір, що регулюватиме їх взаємовідносини, включаючи економічні питання, торгівлю, питання імміграції та перетину кордону тощо [5, с. 202].

На основі всіх вказаних подій виникає цілком логічне запитання: чому Велика Британія так легко відкидає членство в Європейському союзі, якщо ідея європейської єдності для країн Європи є чи не єдиною панацеєю від усіх проблем?

На дане питання можна дати декілька відповідей.

По-перше, Велика Британія – за своєю природою країна, яка підтримує єдність і інтеграцію, але флагманом її політики залишається власне самовизначення та розвиток. Упевнитись в даній тезі можна проаналізувавши вимоги, які ставить зараз Велика Британія до ЄС. Вони не бажають «сліпо» передати всі важелі управління і контролю наднаціональній організації, зокрема, Великобританія хоче залишити за собою право вето на директиви ЄС.

По-друге, все більших масштабів набирає проблема мігрантів. ЄС намагається його вирішити проводячи доволі лояльну політику з приводу них. Велика Британія хоче самостійно контролювати дане питання і отримати свободу дій з приводу державного регулювання міграційних процесів, зокрема право відстрочити підключення до соціальної системи країни іноземних мігрантів (передусім трудових мігрантів з інших країн ЄС).

По-третє, досить серйозні претензії Велика Британія має у фінансовій сфері. Основна вимога – мультивалютність.

Лондон, який зберіг власну валюту, вимагав, по-перше, права вето на монетарні рішення, що приймаються в зоні євро, по-друге, гарантій того, що заходи щодо створення фінансового союзу не будуть нав'язані країнам, що не входять до зони євро, по-третє, гарантій того, що Лондон не буде зобов'язаний надавати екстрену фінансову допомогу країнам єврозони [7, с. 27].

Чітко визначити майбутнє ЄС та наслідки, які викличе Brexit, дуже складно. Погляди науковців загалом розділилися на два опозиційних наслідки: одні вважають вихід Великої Британії початком кінця ЄС; інші ж переконані, що саме дана подія призведе до об'єднання Європи в тому дусі, який дозволить скоординувати діяльність всіх держав членів на благо Організації, поступившись національними інтересами.

Досить цікавим питанням, є вектор руху, який вибере Європейський союз після виходу Великої Британії. Зрозуміло, що Brexit викличе безліч проблем, які спричинять досить серйозний удар по економіці, політиці та соціальній взаємодії в рамках ЄС. Велика Британія має шанс опинитися в умовах ізоляції зі сторони ЄС, який може провести показову політику наслідків виходу з Організації. Але, на мій погляд, такі дії є нерозумними, адже на сьогодні Великобританія та ЄС мають досить серйозні торговельні зв'язки, втрата яких може привести до відчутної економічної кризи.

Без участі Лондона позиція ЄС на міжнародних переговорах буде більш консолідованою і єдиною, що дозволить Євросоюзу з часом переглянути багато колишні угоди, укладені з урахуванням «особливої позиції» Великобританії, зробивши їх куди більш вигідними для континентальних європейців.

Очевидно також, що вихід Великобританії з ЄС і подальша консолідація інших членів Союзу скоріш за все приведе до припинення прийому нових небагатих членів, що може стати поганою новиною для України. Перед об'єднаною Європою неминуче постане питання, як не допустити виходу зі складу Союзу інших держав? У цьому зв'язку ймовірно, що Союз вдасться до заходів, покликаних покарати Британію для того, щоб показати іншим країнам, що їх чекає в разі виходу. Вихід з ЄС має сенс, якщо гарантована більш заможне життя. Однак, якщо ж британський приклад буде демонструвати протилежне, то бажаючих відокремитися сильно зменшиться [7, с. 29].

Стрімкий вихід Великобританії з ЄС несе суттєвий ризик тимчасового призупинення всіх наявних торговельних зв'язків Великобританії. Крім перемовин із країнами ЄС, Великобританії потрібно буде повторно укласти торговельні угоди з 58 іншими країнами, з якими у ЄС підписані договори про вільну торгівлю. Від ефективності цих переговорів будуть залежати й економічні втрати для Великобританії. Зокрема, якщо Великобританія залишиться частиною європейського внутрішнього ринку, як Норвегія та Ісландія, економічний збиток буде обмеженим. Однак торговельні переговори є складним та довготривалим процесом. [6, с. 143–144].

Девід Кемерон та ряд інших прихильників євроінтеграційного курсу Британії прогнозували неминучу економічну кризу (обвал біржі, спад ділової активності, зростання рівня безробіття) як тільки Британія проголосує за вихід з ЄС. Так, справді, фунт впав на наступний день після референдуму і залишається до сьогодні на 15% нижчим по відношенню до долару та на 10% нижчим по відношенню до євро. Але при цьому загальний приріст економіки в 2016 році становив 1,8%. Серед країн Великої сімки цей показник поступається лише Німеччині (1,9%). Показники інфляції зросли до 2,3% (найвищий показник за останні 3,5 роки), а рівень безробіття продовжує падати і складає 4,8% (найнижчий за останні 11 років). Як бачимо по наведеним вище показникам економічного колапсу не відбулося [3, с. 36].

Основний інтерес світової спільноти прикутий до самої процедури виходу держави-члена з ЄС, адже ст. 50 Лісабонського договору введена в дію в кінці 2009 року і практики її застосування, як відомо, ще немає.

У статті йдеться про те, що угоду про вихід має схвалити кваліфікована більшість. Тобто рішення мають ухвалити 72% країн-членів, що представляють 65% населення союзу.

Також це рішення мають підтримати депутати Європарламенту. В останньому, п'ятому абзаці передбачається можливість знову стати членом ЄС, але на загальних підставах, описаних в статті 49.

Статтю 50 написав британський дипломат, нині безпартійний шотландський пер, лорд Керр Кінлохардській.

За його словами, в теорії передбачалося її використання в разі державного перевороту в одній з країн-членів, але він не міг собі уявити, що статтю застосують для «брекзиту» [1].

На сьогодні ЄС та Велика Британія знаходяться на стадії переговорів з приводу «Brexit», зокрема, визначено тривалість та особливості перехідного періоду. Він триватиме від 29 березня 2019-го року по 31 грудня 2020-го. У цей час Британія вже не матиме права голосу у спільних рішеннях Євросоюзу, адже не буде вже членом об'єднаної Європи. Проте тимчасово збереже інші права країни-члена ЄС. Так, діятиме єдиний ринок. А права британських громадян, які приїжджатимуть у ЄС, залишаться на час перехідного періоду такими самими, як до виходу зі спільноти [4].

Однозначну точку зору з даної теми висловити досить складно. Велика Британія намагається позбутися контролю, який їй нав'язує Європейський Союз, щоб мати важелі управління з питань, від яких залежить вектор розвитку держави, у власних руках. Великобританія хоче стати самостійною впливовою одиницею у міжнародних відносинах, адже вона вже є достатньо потужною і впливовою державою на рівні з США, Францією та Німеччиною. Але, на мій погляд, «Brexit» може значно загальмувати дієздатність Великої Британії. На моє переконання, Великобританія могла б досягти значно більшого розвитку саме як провідна частина Європейського Союзу.

Література:

1. Брекзит: як діятиме ст. 50 для Британії? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-39433125>
2. Козак Т. Брексіт та перспективи англійської мови в лінгвістичному середовищі Євросоюзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/filipol_2016_6_14.pdf
3. Неприцька Т. І. Вплив виходу Великої Британії з ЄС на інтеграційні процеси в Європі // Т. І. Неприцька / Юридичний науковий електронний журнал . – 2016. – №3. – с. 35–37.
4. Перемови щодо Brexit: ЄС та Британія визначилися із перехідним періодом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.5.ua/svit/peremovyshchodo-brexit-yes-ta-brytaniia-vyznachylys-iz-perekhidnym-periodom-166761.html>
5. Попко Є. В. Юридичний зміст «Brexit» та його перспективи для України // Право і суспільство. – 2016. – №5 (ч. 2). – с. 201–204.
6. Співак І. В. «Brexit»: поточна ситуація та очікування // І. В. Співак / Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Випуск 9. – с. 141–145.

7. Яковюк І. В. «Brexit»: причини і наслідки Британського референдуму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/11247/1/Ykovyuk_25-29.pdf

Науковий керівник: Аббакумова Дарина В'ячеславівна, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Б. В. Касянчук¹

ЕЛЕКТРОННЕ ГОЛОСУВАННЯ: ЄВРОПЕЙСЬКА ПРАКТИКА ТА УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ

На даний момент електронне голосування (е-голосування) визначається як використання інформаційно-телекомунікаційних технологій (ІКТ) не тільки для підрахунку результатів виборів (електронне сканування та підрахунок голосів на паперових бюлетенях), а і для безпосередньої подачі голосів виборцем [1].

Залежно від систем, що застосовуються, е-голосування можна розділити на чотири типи: Directrecordingelectronic (DRE) система, через яку безпосередньо проводиться подача голосів із можливістю друку підтвердження факту голосування; Optical Mark Recognition (OMR) базується на пристроях сканування, здатних читати голоси виборців на спеціальних бюлетенях; Electronic ballot printers (EBPs) – система, яка друкує машинно-зчитувальні бюлетені із вибором особи. Такі бюлетені вводяться в сканер та автоматично підраховуються. Та Internet-системи, що дозволяють передавати голоси через Інтернет на центральний сервер, який підраховує голоси.

Професійна література, як правило, розділяє Інтернет-голосування на дві категорії: Інтернет голосування на виборчій дільниці або дистанційне Інтернет-голосування. У першому типі голосування проводиться через спеціальні апарати, встановлені в межах виборчих дільниць. Останній включає в себе голосування за межами виборчої дільниці за допомогою електронних виборчих апаратів, підключених до мережі Інтернет

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

(на пошті, в приміщеннях держаних органів, муніципалітетах), або з будь-якого іншого комп'ютера, мобільного телефону.

У таких європейських країнах, як Нідерланди, Бельгія, Франція, Велика Британія, Естонія вже давно використовуються такі системи е-голосування, як DRE та OMR. А на даний момент гостро постало питання використання виборчої Інтернет-системи (i-voting) [3].

Щодо Парламенту Європейського Союзу, то у своїй доповіді у 2011 році він висловив неготовність до загальноєвропейських парламентських і-виборів.

«Хоча Інтернет може здаватися ідеальним інструментом для об'єднання 27 країн та понад 500 мільйонів європейців на одних виборах, проте фактична реалізація такої загальноєвропейської системи електронного голосування передбачає розробку платформи, яка повинна задовольняти всі специфічні національні, політичні, адміністративні, правові, технічні та соціальні потреби. На основі проведеного аналізу, зроблено висновок, що створення такої комплексної системи може бути рекомендовано на даний момент».

Аргументом на користь такого голосування наводять його зручність, швидкість та економічність. Із цими доводами Парламент ЄС не погодився, пояснюючи це тим, що фактично процедура електронного голосування в даний час досить складна і громіздка, оскільки вона вимагає цифрових підписів, PIN-кодів, а також декілька процесів ідентифікації. Крім того необхідно зробити значні інвестиції, щоб встановити безпечну систему високого рівня.

Вибори є центром представницької демократії, і основним завданням є додержання демократичних принципів рівного, прямого, загального, таємного та вільного виборчого права в цифрову епоху. Системи електронного голосування, які не можуть повністю охопити всіх цих аспектів і які обмінюють демократію взамін на вимоги зручності та заощадження коштів, як правило, слід відхиляти [2, 155–161].

Тим не менш, i-voting продовжує розвиватися на національному рівні. Обговорення щодо впровадження електронного голосування в Естонії розпочалося в урядових органах в 2001 році. Через рік парламент Естонії надав законодавчі підстави для інтернет-голосування. Влітку 2003 року Виборчий комітет висвітлив реалізацію проекту електронного голосування. У січні 2000 року вступив в силу закон стосовно нового документу, що посвідчує особу (eID-картку).

Для того, щоб голосувати через Інтернет, естонським виборцям потрібна eID-карта з дійсними сертифікатами (які можна підтвердити в режимі онлайн), PIN-коди (випущені разом з картами eID) та комп'ютер з читачем карт eID, підключення до Інтернету та операційну систему Windows, MacOS або Linux (Естонська національна виборча комісія). Можлива також автентифікація через мобільні пристрої з 2011 року [3].

У 2005 році Естонія стала першою країною у світі, яка провела по всій країні вибори до місцевих органів за допомогою мережі Інтернет. Згодом електронне голосування проводилося на всіх рівнях виборів: місцевому, національному та європейському. Станом на 2016 рік в Естонії проведено вісім виборів протягом десяти років, де особи надавали юридичну силу своїм голосам через Інтернет.

Частка електронних виборців у перших виборчих кампаніях була дуже низькою, менше 2% усіх голосів було подано в Інтернеті (це кожен 50-й голос). Однак це значення зросло в середньому приблизно на 4,3 пункти з кожними наступними виборами і досяг найвищого рівня в 2014 році, коли кожен третій голос був поданий он-лайн.

Розвиток е-голосування Естонії відбувався лінійним шляхом, тобто не було періодів різкого швидкого росту показників. Іншими словами, не потрібно очікувати негайних результатів та приймати рішення про ефективність такої виборчої системи одразу після її першого випробування. Дослідження показали, щонайменше три виборчих процеси потрібно провести, перш ніж нова технологія голосування розпочне розповсюджуватись серед виборців.

В першу чергу в е-голосуванні взяли участь особи, які мали високий соціально-економічний статус та хороші навички роботи із комп'ютерами. Проте після четвертих виборів стає дедалі складніше скласти соціально-демографічний портрети електронного виборця. Дослідження показують, що електронне голосування розповсюдилось серед загального населення виборців, а не залишалось прерогативою привілейованої групи людей.

Враховуючи, дані опитування, виборцю потрібно потратити 30 хвилини на поїздку до виборчої дільниці та менш ніж 3 хвилини, щоб взяти участь у електронному голосуванні вдома або на робочому місці. Зручність і швидкість, мабуть, є найважливішими причинами, з яких люди вибрали е-голосування.

В Естонії виборчий процес триває декілька днів (3-7) і протягом цього часу особа може безліч разів змінити свій голос, а зараховується

той бюлетень, який був поданий останнім. Ця ознака досить часто піддається критиці, проте дослідження показали дуже низьку частку осіб, які переголосували. Ті, хто це зробив, передумали за відносно короткий проміжок часу.

Слід розвіяти міф про те, що е-голосування може значно підвищити явку осіб на голосуванні. Число е-виборців збільшується за рахунок тих осіб, які відійшли від традиційної системи голосування, а загальна кількість осіб, які взяли участь у голосуванні не змінилася. Низький рівень явки серед певних соціальних груп знижується з багатьох чинників, такі як соціальна маргіналізація та політичне незадоволення. Технології електронного голосування не вирішують проблему, це лише новий спосіб участі у голосуванні.

Системою голосування Естонії передбачена можливість особи перевірити правильність зарахування його голосу за певну кандидатуру. Зараз неможливо чітко сказати про вплив цього інструменту на підвищення довіри до е-голосування, так як скептично настроєні групи осіб ще не брали участь у голосуванні через мережу Інтернет. Проте можна сказати, що сам факт існування процедури перевірки голосу збільшує рівень довіри, навіть якщо особа сама ніколи ним не користувалася [4].

Відповідно до Концепції розвитку електронної демократії в Україні (надалі – Концепція), електронне голосування – голосування з будь-якого публічного питання, зокрема участь в опитуваннях, виборах, референдумах, що передбачає використання електронних засобів для ідентифікації та підрахунку голосів;

До внесення змін до плану заходів щодо реалізації Концепції на державне агентство з питань електронного урядування було покладено обов'язок до I кварталу 2018 року розробити пропозиції щодо основних засад електронного голосування під час проведення виборів та референдумів. На жаль, досі немає позитивних результатів у цій сфері діяльності, а із внесенням змін 14 лютого 2018р. строк виконання перенесено на IV квартал 2018 року [5].

На мою думку, враховуючи досвід Естонії та рекомендації Європейського Союзу, електронне голосування слід вводити у виборчу систему поступово. На першому етапі потрібно забезпечити належну матеріальну базу. Кожна особа повинна мати можливість отримати не лише ID-карту, а і безперешкодний доступ до спеціальних зчитувальних механізмів. Наступним кроком має бути закріплення на законодавчому рівні

використання ІКТ при ідентифікації особи та підрахунку голосів. І лише після цього можна узаконити використання електронних систем при безпосередній подачі голосів.

Крім того важливо розуміти, що система електронного голосування вирішує деякі проблеми традиційної виборчої системи, проте не є ідеальною і так само має свої недоліки та ризики. Тому не слід сприймати е-голосування як панацею для демократії, це лише один із способів вираження волі народу, який іде в ногу із технічним прогресом людства та здатний задовольнити потреби цифрового суспільства.

Література:

1. Ardita Driza Maurer. Updated European Standards for e-voting – The Council of Europe Recommendation Rec (2017)5 on Standards for E-voting // Second International Joint Conference on Electronic Voting. E-Vote-ID: TUT Press, Tallinn, 2017. С. – 416. / Електронний ресурс [Режим доступу]: <https://www.e-vote-id.org/wp-content/uploads/2017/10/TUTPress-2017.pdf>
2. E-public, e-participation and e-voting in Europe – prospects and challenges. Final Report of European Parliament, 2011. – С. 246. / Електронний ресурс [Режим доступу]: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2011/471584/IPOL-JOIN_ET\(2011\)471584_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2011/471584/IPOL-JOIN_ET(2011)471584_EN.pdf)
3. Magdalena MUSIAŁ-KARG. Challenges of i-voting – practices, rules and perspectives. Examples from Estonia and Switzerland // Adam Mickiewicz University in Poznań, Poznań, 2017. Ст. 75–86. / Електронний ресурс [Режим доступу]: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/pp/article/download/11875/11986>
4. Mihkel Solvak, Kristjan Vassil. E-voting in Estonia: Technological Diffusion and Other Developments Over Ten Years (2005–2015). // Johan Skytte Institute of Political Studies, University of Tartu, 2016., С. 214 / Електронний ресурс [Режим доступу]: https://skytte.ut.ee/sites/default/files/skytte/e_voting_in_estonia_vassil_solvak_a5_web.pdf
5. Розпорядження КМУ «Просхвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації» № 797-р від 08.11.2017. / Електронний ресурс [Режим доступу]: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80/paran154#n154>

Науковий керівник: Комарова Т. В., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ІНСТИТУТ ГРОМАДЯНСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ – ПЕРСПЕКТИВА ДЛЯ УКРАЇНЦІВ

Євроінтеграційні процеси, що мають прояв у всіх основних сферах життя українського суспільства, сьогодні викликають ряд неоднозначних поглядів та оцінок, безпосередньо серед населення країни. Науковцями постійно здійснюється цілий комплекс досліджень з приводу перспектив вступу України до Євросоюзу, проте, результати таких досліджень не відомі загалом. Створення системи належного інформування суспільства, щодо перспектив реалізації євроінтеграції України – може слугувати змістовним підґрунтям для могутньої підтримки та збільшення прагнень народу до об'єднання із таким впливовим та перспективним міжнародним утворенням, організацією, що прагне миру, ефективної співпраці та зростання добробуту в Європі.

Серед безлічі актуальних питань сьогодення в українському правовому просторі та у сфері суспільної думки стосовно руху країни на шляху до членства у Європейському Союзі – є й такі, що нечасто розкриваються вченими, але мають важливе значення для українців. Одним із яскравих та ефективних елементів механізму впливу на формування позитивної оцінки суспільством перспектив вступу до Євросоюзу – може стати дослідження особливостей розвитку правового статусу особистості при досягненні мети євроінтеграційних перетворень. Кожному, хто не байдуже ставиться до свого майбутнього та майбутнього своєї країни – буде цікаво та корисно знати про перспективи розширення правового статусу, внаслідок виникнення на ряду із громадянством України, громадянства Євросоюзу.

Утворене наприкінці ХХ ст. об'єднання – Європейський Союз, яке вчені різних галузей науки вже давно називають «потенційною наддержавою», з кожним роком привертає все більшу і більшу увагу дослідників, політиків, представників засобів масової інформації різних країн та регіонів. В межах Європейського Союзу встановлений та вже давно ретельно відрегульований нормативними джерелами, особливий режим відносин між державами учасницями та між їх громадянами, що в першу

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

чергу покликаний на забезпечення високого рівня захисту прав і свобод людини і громадянина.

Дослідженням питань мети виокремлення в Європейському Союзі прав людини в загальному аспекті та прав громадянина – в конкретизованому, займаються такі вітчизняні науковці, як: А. Андрощук, Т. Анакіна, І. Березовська, І. Грицяк, О. Гладенко, Т. Комарова, В. Муравйов, В. Опришко, І. Яковюк та інші.

В певній мірі узгодженою в ході дискусій учених – є модель сприйняття прав людини і прав громадянина, як різні правові інститути, окремі визначені в джерелах каталоги прав і свобод, які реалізуються в залежності від правового статусу особи і її правового відношення до Європейського Союзу, як наднаціональної організації.

Саме через призму існуючого в міжнародному правовому просторі, інституту громадянства і виокремлення міжнародною спільнотою тако-го можна здійснити порівняння обсягів і понять – права людини і права громадянина.

Усталеним в практиці національного права держав, є розуміння інституту громадянства, як правового, індивідуалізованого зв'язку між державою та особою, що утворює непорушний каталог прав і обов'язків для обох сторін [2, с. 82].

У юридичній науці поняттю «громадянство», зважаючи на його значення, завжди приділялося багато уваги, внаслідок чого воно вважається достатньо розробленим. Проте розвиток європейської інтеграції, одним з наслідків якої стало запровадження громадянства Європейського Союзу, змушує переглянути традиційні погляди на цей інститут конституційного права [1].

В першу чергу, вдаючись до дослідження будь-якого суспільного явища доцільним є аналіз рівня його сприйняття суспільством, який визначається перш за все в таких ознаках, як правове закріплення та регламентація. Громадянство Європейського Союзу (як особливий вид стійкого правового зв'язку індивідів з державоподібним утворенням), було закріплене ще у Маастрихтському договорі від 07.02.1992 р. Відповідно до ст. 9 якого кожна людина, що має громадянство держави-члена Європейського Союзу – є громадянином Союзу. При цьому категорично визначено, що таке громадянство не виникає паралельно з громадянством держави-учасниці (не утворює статусу біпатрицизму), а доповнює його,

що є причиною наповнення каталогу прав і свобод людини специфічним колом прав [6].

Правовий статус людини й громадянина в Європейському Союзі можна характеризувати як явище, джерелами якого є міжнародні акти. Визначаючи правовий статус людини й громадянина Європейський Союз, усвідомлюючи свою духовну й моральну спадщину та весь комплекс цілей миротворчої діяльності, виходить із таких загальних і неподільних цінностей, як людське достоїнство, свобода, рівність і солідарність, і опирається на принципи демократії й законності, про що наголошено у преамбулі Хартії основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000 р.

Особливої актуальності дане питання набуло через те, що термін «громадянство» нерозривно пов'язано з поняттям «державна». Закріплення на рівні установчих договорів громадянства ЄС у черговий раз поставило перед науковцями й політиками питання про уточнення правової природи Євросоюзу й кінцеву мету його створення. Більшість науковців, обговорюючи ці питання, визнає той факт, що Євросоюз уже давно вийшов за межі міжнародної організації в її традиційному розумінні. Сьогодні він є наднаціональною організацією, яка реалізує численні суверенні права, властиві державі, але не перетворюється, власне, на державу [3, с.14].

Набуття загальноєвропейського громадянства не перешкоджає особі реалізовувати в повному обсязі усі права і свободи як громадянину конкретної держави-члена ЄС і разом з тим гарантує їй отримання комплексу додаткових прав і свобод. До таких додатково набутих прав і свобод слід віднести наступні:

- право подання петицій в Європейський Парламент з будь-якого питання, пов'язаного з Європейським Союзом;
- право голосування і балотування на виборах Європейського Парламенту;
- право вільного переміщення Євросоюзом;
- право соціального захисту в аспекті вільного працевлаштування в будь-якій державі-учасниці Європейського Союзу (з урахуванням обмежень з працевлаштування у поліції, збройних силах країн-учасниць);
- право вільного обрання місця проживання на території Європейського Союзу;
- право консульського і дипломатичного захисту у третіх країнах (перебуваючи в державі, де немає дипломатичного представництва дер-

жави-учасниці громадянином якої є особа, вона має право звернутись за допомогою в дипломатичне представництво будь-якої держави-члена Європейського Союзу)[4, с.36].

Основним документом, що визначає права й свободи людини й громадянина в ЄС безумовно є Хартія основоположних прав Європейського Союзу від 07.12.2000 р. (далі – Хартія від 07.12.2000 р.). У Преамбулі Хартії від 07.12.2000 р. встановлено, що Європейський Союз усвідомлює свою духовну й моральну спадщину, що ґрунтується на людському достоїнстві, свободи, рівноправності, єдиних основних цінностях солідарності. Основою Союзу є принцип демократії й правової держави [5].

Особливості класифікації прав у Хартії основоположних свобод прав Європейського Союзу від 07.12.2000 р. представлені виділенням в загальному каталозі прав, таких як: громадянські, політичні, економічні та соціальні права.

Нормативна передбаченість у цьому міжнародному договорі всієї сукупності прав і свобод відзначається також поділом їх на шість глав: достоїнство, свобода, рівність, солідарність, права громадян, правосуддя [5].

Слід вказати, що досить великою і в наш час залишається питома вага громадян Європейського Союзу, які не знають про існування в них такого роду додаткових прав, що викликає потребу у створенні більш ефективного механізму формування усвідомленості існування громадянами Європейського Союзу, такого правового інституту, як «міжнародне» громадянство. Науковцями встановлено, що усвідомлення особою себе як громадянина Європейського Союзу – є не лише рушієм повноцінного володіння відповідними додатковими правами, а й фактором морального задоволення на основі самовідчуття себе, як елемента певного наддержавного утворення, що об'єднує велику кількість країн в одне ціле [7].

Для українців, навіть попри те, що Україна перебуває зараз лише на шляху до повної євроінтеграції – не менш важливим є усвідомлення реальних перспектив зміцнення власних прав, свобод і інтересів, на якісно новому міжнародному рівні, рівні відношення до наддержавного утворення, орієнтованого на досягнення миру, добробуту та співробітництва.

Література:

1. Царенко О. Б. Історичні аспекти становлення та сутність громадянства Європейського Союзу. Юридичні науки. Вінниця: Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, 2012. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=63538> (дата звернення: 22.04.2018).
2. Яковюк І. В. Громадянство ЄС: проблеми визначення // Державне будівництво та місцеве самоврядування, 2005. №9. С. 82–89.
3. Яковюк І. В. Громадянство ЄС: поняття і співвідношення з національним громадянством // Проблеми законності, 2010. №107. С. 13–22.
4. Гладенко О. М. Громадянство Європейського Союзу в контексті питань безпеки. Науковий вісник Академії муніципального управління. Київ, 2009. №2. С.35–40.
5. Хартія основних прав Європейського Союзу. Міжнародний документ від 07.12.2000р. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_524 (дата звернення: 22.04.2018).
6. Маастрихтський договір. Міжнародний документ від 07.02.1992 р. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_029 (дата звернення: 22.04.2018).
7. Хишиєва Л. В. Європейська ідентичність як чинник євроінтеграції: об'єднана Європа чи Європа націй. Теорія та практика державного управління. Харків, 2014. №3(46). URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2014-3/doc/5/01.pdf> (дата звернення: 22.04.2018).

Науковий керівник: Тичина В. П., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ЗМІСТ

Веніславський Ф. В.

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ В АСПЕКТІ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....3

Гуліда К. Б.

РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУ ООН В ГАЛУЗІ
ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА СТАЛОГО ВИКОРИСТАННЯ
БІОЛОГІЧНОГО РІЗНОМАНІТТЯ НА РІВНІ
ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ8

Zinyak L. V., Melnyk S. M.

COOPERATION OF EU MEMBER-STATES IN THE FIELD
OF SECURITY AND DEFENCE ON THE CURRENT STAGE10

Кичун В. І.

АВТОНОМІЯ В УНІТАРНІЙ ДЕРЖАВІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ
ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД15

Комарова Т. В.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ СУДУ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЄС
ТА СУДУ ЄАВТ.....20

Маринів І. І., Радєва А. С.

ПРИНЦИП КОЛЕКТИВНОЇ САМООБОРОНИ В ПРАВІ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ24

Моїсеєнко О. М.

ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ ЩОДОМОЖЛИВОСТІ
ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ МЕДІАЦІЇ
ПІД ЧАС ВРЕХІТ29

Кулешов Д. В.

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ ЯК ПРИНЦИП
КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ.....33

Облакова О. С.

ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ ТА СПОРТ ...36

Слінько Т. М.

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ОБМЕЖЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ
І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА41

Стрюк В. О.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ОБМІНУ ПОДАТКОВОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ У РАМКАХ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ47

Тятюшкіна А. С.	
ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ	52

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Атаманюк Б. Р.	
ПРОБЛЕМИ ВСТУПУ ТУРЕЧЧИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ.....	54
Аюпова Е. Р.	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СУДАМИ УКРАЇНИ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ.....	59
Bilousov M.	
THE PERMANENT STRUCTURED COOPERATION ON SECURITY AND DEFENCE (PESCO) AS AN INSTRUMENT OF THE COMMON SECURITY AND DEFENCE POLICY OF THE EUROPEAN UNION	65
Блощинський А. А.	
ШЛЯХ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: РЕАЛЬНІ КРОКИ І ПОДАЛАННЯ ПЕРЕШКОД	70
Бойко Н. М.	
ШТРАФНІ САНКЦІЇ У ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	73
Бондар Є. В.	
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВРАХУВАННЯ НАПРЯМКІВ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС В КОНТЕКСТІ ПОБУДОВИ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ	78
Бутко А. А.	
НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СТАТУСА ЗАМОРСКИХ ТЕРРИТОРИЙ В ПРАВЕ ЕС	82
Буша З. В.	
ВЗАЄМОВІДНОСИНИ МІЖ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ, ДЕРЖАВАМИ-УЧАСНИЦЯМИ ТА МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ	87
Вегера А. В.	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ НАДНАЦІОНАЛЬНОСТІ ЄС ТА СУВЕРНІТЕТУ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ.....	92

Волкова С. С.	ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ ДО ЄС	97
Наїдук А.	INSTITUTE OF CITIZENS' INITIATIVE IN THE EU AND ITS FUNCTIONING IN UKRAINE	100
Галушка І. С.	СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ З МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ	105
Гапонова Є. А.	ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ПРИЧИНИ НЕВДАЧІ КОНСТИТУЦІЇ ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 2004 РОКУ	110
Гасанова Д. А.	ПРИЄДНАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД.....	114
Голушко В. В.	ЩОДО ПИТАННЯ ПРО МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	118
Григоренко А. О.	ПРАВОВА ПРИРОДА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	123
Гришко І. К.	ПИТАННЯ БОРТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ В ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	126
Гулаткан Т. В.	ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОБОРОННОГО АГЕНТСТВА У ПРАВІ ЄС	131
Данелюк Ю. І.	ЗАХИСТ ПРАВ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ ВІДПОВІДНО ДО ТРУДОВОГО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	136
Делія О. І.	ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ ПОБУДОВИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....	141
Дзявун Ю.	ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ МІЖНАРОДНОГО ДОГОВІРНОГО ПРАВА	147
Доннік Н. В.	ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА В СФЕРІ БОРТЬБИ З МИТНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ В ЄС.....	151

Євстіфєєва К. Є.	
ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРАВОНАСТУПНИЦТВА ДЕРЖАВ В КОНТЕКСТІ ЧЛЕНСТВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	156
Журавель Я. С.	
ШЕНГЕНСЬКА ЗОНА. ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ	160
Завадська А. Т.	
ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК СТВОРЕННЯ Й ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	165
Зайцев В. В.	
ПРАВОВА ПРИРОДА ХАРТІЇ ОСНОВНИХ ПРАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	170
Зельцер М. І.	
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗВИЧАЮ У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	172
Земська Ю. О.	
ПРОБЛЕМИ МІГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	177
Іващук П. С.	
ВПЛИВ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА НАЦІОНАЛЬНУ ІМПЛЕМЕНТАЦІЮ.....	181
Іллюшко Л. О.	
ЄВРОПЕЙСЬКА ГРОМАДЯНСЬКА ІНІЦІАТИВА ЯК СПОСІБ ВИРШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДЕФІЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ В ЄС.....	186
Каулько Я. І.	
ПЕРСПЕКТИВИ ПОГЛИБЛЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ І ЄС.....	191
Кисельова Т. К.	
МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА МІГРАЦІЙНА КРИЗА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ	196
Кіпрічова А. Є.	
МЕХАНІЗМ ПОДОЛАННЯ «ДЕФІЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ» В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	200
Корнієнко Н. О.	
ПОСИЛЕНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	203
Корольчук О. В.	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	208

Корчака В. В.	ПРИНЦИП СУБСИДАРНOSTІ В ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	213
Косовненко І. А.	ШЕНГЕНСЬКА ЗОНА: ПРОЦЕС СТВОРЕННЯ ТА ЗАГРОЗИ МАЙБУТНЬОМУ РОЗВИТКУ	219
Косьмін В. О.	ПАРАДИГМА ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЄС: ПОШУК ВЛАСНОГО ШЛЯХУ	223
Кудінова А. О.	ЄДИНИЙ ЦИФРОВИЙ РИНОК ЄС.....	229
Кузенкова Є. Ю.	ПРОГНОСТИЧНЕ ГЕНЕТИЧНЕ ТЕСТУВАННЯ: МЕДИЧНА РЕВОЛЮЦІЯ ЧИ ПРИХОВАНА ЗАГРОЗА ДЛЯ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	233
Курбанов С.	СТАТУС ЮРИСТА В ПРАВОВИХ СІМ'ЯХ СУЧАСНОСТІ.....	238
Lazorenko O.	SOME ISSUES OF VIOLATION OF EUROPEAN VALUES BY A MEMBER STATE OF THE EU AND THEIR LEGAL CONSEQUENCES (FOR EXAMPLE, THE REPUBLIC OF POLAND)	243
Lalajants A. O.	SOME CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF THE DOCTRINE OF RESPONSIBILITY TO PROTECT IN INTERNATIONAL LAW	247
Левицкий С. А.	ИСТОКИ ИДЕИ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ В XIV–XV ВЕКАХ.....	251
Левчук Ю. К.	ДО ПИТАННЯ ПРО ДОСВІД КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УПРАВЛІННІ МІГРАЦІЙНИМИ ПОТОКАМИ.....	254
Лобода К. Д.	ПРОБЛЕМАТИКА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ОБОРОТУ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ	258
Лукаць М.	«КВАЗІГРОШОВІ» ОДИНИЦІ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ	262

Мазуренко Д. О.	
ПРИЧИНИ ВРЕХІТ ТА ЙОГО НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ	265
Мальгіна Н. С.	
ЩОДО РОЛІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ	270
Мартиненко Я. В.	
ВРЕХІТ: СПЕЦИФІКА ПРОЦЕДУРИ ПРИПИНЕННЯ ЧЛЕНСТВА В ЄС ТА ЇЇ НАСЛІДКИ У КОНТЕКСТІ МАЙБУТНЬОЇ СПІВПРАЦІ ЄС ТА СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА.....	275
Мартинова А. С.	
«БРЕКСІТ» – ПОШТОВХ ДО РОЗПАДУ АБО ЗГУРТОВАНOSTІ.....	279
Мачух Д.	
ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРАВОВУ СИСТЕМУ	282
Мельничук І. І.	
ПРИНЦИП КОЛЕКТИВНОЇ САМООБОРОНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ІСТОРИЧНИЙ РОЗРІЗ.....	284
Мірошніченко Д.	
ПРАВОВА ПОЛІТИКА ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	289
Мнацаканян А. Е.	
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ У КРАЇНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	295
Мухатасєв Б. А.	
ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....	299
Науменко К. В.	
КУЛЬТУРНО-ДУХОВНА ЄДНІСТЬ ЯК ЧИННИК СТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	304
Ніколаєнко С. С.	
БРЕКСІТ: ПРИЧИНИ ТА МОЖЛИВІ НАСЛІДКИ ВИХОДУ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ З ЄС	307
Пата А. С.	
ОСНОВНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ В ЄС.....	312

Пономаренко М. В.	
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ПРАВО УКРАЇНИ	316
Покровська А. О.	
ГРОМАДЯНСТВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА АЛЬТЕРНАТИВИ	320
Приходько А. С.	
АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ : МАЛЕНЬКИЙ КРОК ДО ЧЛЕНСТВА ЧИ ЕКОНОМІЧНА СПІВПРАЦЯ З ТРЕТЬОЮ КРАЇНОЮ?	325
Рожак Л. В.	
РІВНІСТЬ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ У ДОСУПІ ДО ПРАЦІ: ОЦІНКА СТАНУ ВПРОВАДЖЕННЯ АНТИДИСКРИМІНАЦІЙНИХ ДИРЕКТИВ РАДИ ЄС В УКРАЇНІ.....	330
Роман В. В.	
ВПЛИВ «МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ» ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА РІВЕНЬ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД МІГРАНТІВ.....	337
Рябуха В. В.	
ПОРЯДОК РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ ВИХОДУ З ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРИПИНЕННЯ ЧЛЕНСТВА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ	342
Савенко Я. С.	
ОСОБЛИВОСТІ ДІЇ САМОВИКОНУВАНИХ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ	346
Сікорська В. В.	
МІГРАЦІЙНА КРИЗА В ЄВРОПІ: ПРИЧИНИ, ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ	351
Слісарчук Ю. Я.	
ОСНОВНІ НАПРЯМКИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС	353
Сороколіт С. Я.	
ЩОДО РОЛІ ГЕНЕРАЛЬНИХ АДВОКАТІВ В СУДІ ЄС	357
Спекторенко М. І.	
КОНЦЕПЦІЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	360

Стельмах М. В.	
ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЄВРОПОЛУ, ЙОГО ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ ДІЯЛЬНОСТІ, А ТАКОЖ ПОДАЛЬШІ ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ З ПРАВООХОРОННИМИ ОГРАНАМИ УКРАЇНИ	365
Степанов Д. Д.	
ПИТАННЯ ПРО ВИХІД ДЕРЖАВ З ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ДОСВІД ВЕЛИКОБРИТАНІЇ	368
Сулига С. О.	
ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНА ІНТЕГРАЦІЯ В РАМКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	373
Требух В.	
МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ	379
Фісун Д. В.	
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	384
Шадуро А. Д.	
АКСІОЛОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РЕЛІГІЇ В РАМКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ	388
Шама Р. І.	
ВІДПОВІДНІСТЬ УКРАЇНИ КОПЕНГАГЕНСЬКИМ КРИТЕРІЯМ ВСТУПУ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ	392
Шебека О.	
ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ	396
Штронаєр А. Д.	
МІЖНАРОДНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ МІЖНАРОДНОГО СПІВТОВАРИСТВА	400
Шулик А. О.	
СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ЄС У СФЕРІ ЕКОЛОГІЇ	403
Шульга В. О.	
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	407
Юров В. А.	
ВПЛИВ ЧЛЕНСТВА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА РАДІ ЄВРОПИ НА ОБСЯГ КОМПЕТЕНЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ПАРЛАМЕНТУ	412

Я. В. Волошина	
ВИДИ ЛОКАЛЬНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	415
Н. В. Гладій	
ПОЛІТИКА ЄС ЩОДО ЗАХИСТУ КОРДОНІВ ТА ЗАПОБІГАННЯ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ	420
Н. С. Данко	
«ВРЕХІТ»: ПРИЧИНИ ТА МОЖЛИВІ НАСЛІДКИ ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	424
Б. В. Касянчук	
ЕЛЕКТРОННЕ ГОЛОСУВАННЯ: ЄВРОПЕЙСЬКА ПРАКТИКА ТА УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ	430
С. Л. Руденко	
ІНСТИТУТ ГРОМАДЯНСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ – ПЕРСПЕКТИВА ДЛЯ УКРАЇНЦІВ	435

Наукове видання

**УКРАЇНА І ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ:
ШЛЯХ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

**Збірник наукових статей за матеріалами
І науково-практичної конференції
з європейського права**

(м. Харків, 24 квітня 2018 р)

Відповідальний за випуск: *Яковюк І. В.*

Підписано до друку 29.05.2018.
Формат 60×84 $\frac{1}{16}$. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 26,16. Обл.-вид. арк. 26,13.
Тираж 100 прим.